

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ, КРАЄЗНАВСТВА І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н.КАРАЗИНА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ
Г.С.СКОВОРОДИ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА СТАНЦІЯ ЮНИХ
ТУРИСТІВ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Присвячується 300 – річчю від дня народження Григорія Сковороди

**ХVІ ВСЕУКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФСЬКА
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
“ПІЗНАЙ СЕБЕ, СВІЙ РІД, СВІЙ НАРІД”**

(ТЕЗИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ)

**Харків
2022**

У збірнику подано тези кращих науково-дослідницьких робіт учнівської молоді, учасників XVI Всеукраїнської філософської історико-краєзнавчої конференції «Пізнай себе, свій рід, свій нарід». Видання має на меті привернути увагу учнів, студентів, педагогічних працівників загальноосвітніх, позашкільних та закладів вищої освіти, широких кіл громадськості до вивчення спадщини видатного мандрівного філософа, просвітителя Г.С. Сковороди, цікавих сторінок історії рідного краю, проблем сучасного світу.

Тези подано в авторській редакції.

Упорядник збірника: А.Б.Кривопустова – методист КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Відповідальна за випуск: В.А. Редіна – директор КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Юний друже!

3 грудня 2022 року виповнилося **300** років від дня народження Григорія Сковороди – видатного українського філософа, просвітителя-гуманіста, поета, музиканта, педагога. Україна та весь світ зустрічають ювілей Григорія Сковороди, який внесено до переліку ювілейних дат ЮНЕСКО на 2022 рік. Спадщина Сковороди належить до визначних надбань світової культури, а його ім'я зайняло помітне місце в ряду видатних діячів минулого, які збагатили філософську думку та культурну спадщину України.

Відзначає цю важливу подію і Харківщина. Вже 16 років поспіль Департамент науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації, Комунальний заклад «Харківська обласна станція юних туристів» за підтримки філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна проводять Всеукраїнську філософську історико-краєзнавчу конференцію учнівської молоді, кожного року учасники отримують збірку тез.

І зараз ти тримаєш в руках не просто книжку, а безцінний скарб. Григорій Сковорода вважав, що будь-яка річ має дві суті – видиму і невидиму, духовну, найважливішу. Видима суть цієї збірки – це обкладинка, сторінки, папір. Але найцінніше в ній – кожна ваша думка, кожен висновок, які свідчать, що ви наслідуете поради великого філософа. «Життя — це постійний та безперервний пошук істини». Саме так вважав Григорій Савич та демонстрував це на власному прикладі.

Він був проповідником філософії любові і свободи, патріотом і мандрівником, педагогом-новатором, який постійно намагався вийти за рамки загальновизнаних канонів. Головною метою філософії Сковорода називав пошук щастя, гармонії, життєвого балансу. Григорій Савич є першим і єдиним у світі мандрівним філософом, який поєднував життя з вченням, постійним удосконаленням самого себе. Усім своїм життям він довів, що щастя людини не залежить від місця і часу, плоті або крові, не міститься у високій посаді, владі або багатстві.

Ми дуже хотіли зустрітися на Харківщині в цей ювілейний рік, поспілкуватися, посперечатися, знайти одностумців, вшанувати пам'ять Григорія Савича відвідинами Національного літературно-меморіального музею Григорія Сковороди у селі Сковородинівка. Але сучасні воєнні події в Україні внесли корективи до програми конференції. Незважаючи на це, конференція відбулася, заслухано доповіді юних філософів, істориків, краєзнавців.

Щиро дякую всім учасникам, педагогам, які з року в рік вшановують пам'ять Великого українця – Григорія Сковороди. Бажаю Вам здоров'я, миру, успіхів!

Довічна слава Україні, Сковородою славен світ!

Директор Департаменту науки і освіти
Харківської обласної військової адміністрації,
доктор юридичних наук, професор

Олексій ЛИТВИНОВ

Зміст

СЕКЦІЯ

Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ

Авраменко Софія, Канівець Віталій, ДУХОВНИЙ ДОМІНАНТ НАЦІЇ	11
Бирлівська Катерина, ХТО ВИ, ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА?	12
Богомаз Еліна, Щолокова Валерія, ДУБ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА ПОЛТАВЩИНІ	12
Бородай Софія, ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	13
Бурлаєнко Ангеліна, ФІЛОСОФСЬКІ ДОРОГОВКАЗИ Г.С.СКОВОРОДИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СТОЛІТЬ	15
Бутенко Катерина, ЯКЩО ТИ УКРАЇНЕЦЬ, ТО БУДЬ НИМ!	16
Бутко Дарія, Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ	17
Васильченко Артем, ВПЛИВ ІДЕЙ Г.С. СКОВОРОДИ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ ЩЕРБАНІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ	19
Гаука Ольга, ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – ВЧИТЕЛЬ-ФІЛОСОФ УКРАЇНИ ХVІІІ-ХІХ СТОЛІТТЯ	24
Гобатенко Дар'я, Г.С.СКОВОРОДА: НЕОРДИНАРНА ОСОБИСТІСТЬ ТА ВЧИТЕЛЬ-НАСТАВНИК	25
Гуменна Ольга, МИХАЙЛО КОВАЛИНСЬКИЙ – ОСОБИСТИЙ ДРУГ Г.С. СКОВОРОДИ	26
Демій Евеліна, Г.С.СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ	27
Денищук Дар'я, ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – НЕ ЛИШЕ МИНУЛЕ...	28
Дмитренко Злата, СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ – Г.С. СКОВОРОДА	31
Коваленко Софія, ДЕ Ж ТИ НАРОДИВСЯ, СКОВОРОДА?	32
Ковега Ірина, ЗНАЧЕННЯ ПОГЛЯДІВ ГРИГОРІЯ САВИЧА СКОВОРОДИ	34
Козлова Карина, Коловоротна Агнета, Корольова Міла, Степаненко Валентина, Чумак Денис, ВІРТУАЛЬНИМИ СТЕЖКАМИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	35
Козлова Вероніка, ВИДАТНА ПОСТАТЬ ІСТОРІЇ – ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА	36
Конашевич Єлизавета, ОБРАЗ Г. С. СКОВОРОДИ В МОНЕТНО-МЕДАЛЬЄРНОМУ МИСТЕЦТВІ, НУМІЗМАТИЦІ, ФАЛЕРИСТИЦІ ТА БОНІСТИЦІ	38
Коробко Софія, ШЛЯХАМИ МАНДРІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	39
Кузнєцова Неллі, ВПЛИВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ «ПОПІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ»	41
Лелюх Олександр, АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЩОДО МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОГРАМІ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА У ПОСТУПІ ДО ЦІННОСТЕЙ»	42
Лисенко Катерина, ЩАСТЯ ЯК КОНЦЕПЦІЯ САМОПІЗНАННЯ У ВЧЕННІ Г.С. СКОВОРОДИ	44
Луценко Анастасія, Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ	45

Любицький Андрій, ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ЯК ПОЕТ УКРАЇНСЬКИЙ	47
Мартяш Анастасія, СВІТОЧ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ІСТОРІЇ	48
Марченко Вікторія, КОНЦЕПЦІЯ «СРОДНОЇ ПРАЦІ» У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ Г.С.СКОВОРОДИ	49
Марченко Юлія, НЕ ТОЙ ХТО ДУРНИЙ, ХТО ЗНАЄ, АЛЕ ТОЙ ХТО ЗНАТИ НЕ ХОЧЕ	50
Молодожон Анастасія, ШЛЯХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ЄВРОПУ	51
Мормило Михайло, КОРОТКО ПРО Г. СКОВОРОДУ	53
Неділько Олександра, Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ	54
Окунєва Олександра, Приходько Іван, СВІТ ЛОВИВ МЕНЕ, ТА НЕ СПІЙМАВ	55
Пилипенко Поліна, ПІЗНАЙ СЕБЕ ТА ЗНАЙДИ СВІЙ ШЛЯХ У ЖИТТЯ	56
Пономарьова Інна, ПАЛОМНИЦТВО ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЗМІЇВЩИНОЮ	57
Прищепіна Катерина, ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА — НАШ УКРАЇНСЬКИЙ ГЕНІЙ!	58
Прокопчук Давид, ЮСНАТУРАЛІЗМ У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ Г.С. СКОВОРОДИ	60
Пулик Ніна, Г.С. СКОВОРОДА. «ЖИТТЯ – ЛЕГЕНДА, ЖИТТЯ – МАНДРІВКА»	61
Сало Анна, МУРАВСЬКИЙ ШЛЯХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	61
Сеньгурин Вікторія, ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ	62
Сомова Анастасія, Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ	68
Телятник Софія, ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА Г.С.СКОВОРОДИ (період життя на Куп'янщині)	70
Учні 8-х класів КЗ «Харківська спеціальна школа № 8» , ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: ЗНАЙОМИЙ І НЕЗНАЙОМИЙ	71
Чобан Наталія, Г.С. СКОВОРОДА – УКРАЇНСЬКИЙ ФІЛОСОФ	72
Чорба Софія, Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ	73
Шудрик Анна, ЖИТТЯ – ЦЕ ПОСТІЙНИЙ ТА БЕЗПЕРЕРВНИЙ ПОШУК ІСТИНИ (Г. СКОВОРОДА)	74
Яводчак Катерина, ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ШЛЯХАМИ СКОВОРОДИ	76

СЕКЦІЯ

ЕТНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРАЮ

Бегліца Евеліна, НЕ КОЖЕН ДЕНЬ ВЕЛИКДЕНЬ, НЕ КОЖЕН ХЛІБ ПАСКА	77
Бойко Вікторія, БЛІ ПЛЯМИ В ІСТОРІЇ КРАСНОГРАДЩИНИ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ З БОКУ РОСІЇ	79
Бойкова Дар'я, СМАК І КОРИННЯ УКРАЇНСЬКОГО БОРЩУ	80
Бондаренко Світлана, Погребняк Катерина, КОВАЛЬСТВО НА ЧУГУЇВЩИНІ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ	81
Гангур Ігор, ДИВНА РІЧ –У ХАТІ ТЕПЛА ПІЧ	82

Грекова Владислава, ТРАДИЦІЙНІ СВЯТА БОЛГАР-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ БЕССАРАБСЬКОГО КРАЮ НА ПРИКЛАДІ СЕЛА БАГАТЕ	83
Гурток «Етнографічне краєзнавство» Волинського обласного центру національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді Волинської обласної ради, БДЖІЛЬНИЦТВО – ДАВНЄ РЕМЕСЛО СПІВПРАЦІ БДЖОЛИ ТА ЛЮДИНИ	84
Давиденко Катерина, «ОЧІ» ХАТИ	85
Жушман Софія, ФОРМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНЦІВ! ЯК ЛАЯЛИСЯ НАШІ ПРЕДКИ	86
Злобинець Катерина, УКРАЇНСЬКІ БОГИ	91
Калайтан Анна, ВОРОЖІННЯ В КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДАХ НА ПОЛТАВЩИНІ	93
Карпов Андрій, НАШ КРАЙ У ХVІІІ СТ. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ КОЛОНІЗАЦІЇ КРИЛІВЩИНИ	94
Кіш Ніколетта, НАДБАННЯ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ В ТВОРЧОМУ СПАДКУ ЗАКАРПАТСЬКОГО САМОРОДКА – КОМПОЗИТОРА ІВАНА КЕРЕЦМАНА	96
Клименко Марія, АНТИРЕЛІГІЙНА ПРОПАГАНДА ТА МОЛОДЬ НА НІЖИНЩИНІ У 1920-х – 1930-х РОКАХ	98
Коваржик Анастасія, ВІД РОСЛИНИ ДО ТКАНИНИ: СКЛАДНА ІСТОРІЯ ПРОСТОГО ПОЛОТНА	99
Кондріна Юлія, ПЛАНУВАННЯ ТА АРХІТЕКТУРА ДЕЯКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ЛІВОГО БЕРЕГУ ТИЛГУЛЬСЬКОГО ЛИМАНУ	101
Кравчук Вікторія, ІСТОРІЯ ТА ТРАДИЦІЇ КУХНІ ПОЛІССЯ ВОЛИНИ	102
Лиховид Анна, ПОЛТАВСЬКА ВИШИВКА КРІЗЬ СТОЛІТТЯ	103
Осадча Владислава, УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКОРАТИВНИЙ РОЗПИС	104
Пинтійська Анастасія, ТРАДИЦІЙНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ОДЯГ БОЛГАР ПІВДНЯ УКРАЇНИ В МИНУЛОМУ І СЬОГОДНІ НА ПРИКЛАДІ СЕЛА БАГАТЕ	106
Погребняк Катерина, ПРИЗВИЩЕ – ЖИВЕ СЛОВО, ПАМ'ЯТЬ РОДУ	108
Положій Олександр, МАЛЬВА ЯК СИМВОЛ УКРАЇНИ	109
Проценко Аліса, Рибаківа Анна, ТВОРЧІСТЬ У СПАДОК	110
Рябко Аліна, ТРАДИЦІЇ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНЦІВ	112
Сайфудінов Сергій, СЕЛО ДЕСЯТИ МУЗЕЇВ	115
Сінікін Владислав, БОНДАРСТВО ЯК ВИД РЕМЕСЛА УКРАЇНЦІВ	116
Скиба Аліна, КИЛИМАРСТВО	119
Терещенко Поліна, ЕТНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРАЮ	120
Чиборак Христина, Данилко Остап, ЗАМІШАНЦІ, ХТО ВОНИ?	121
(з історії українського села Бонарівки, виселеного із Польщі у 1945 році)	
Шевченко Анастасія, ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ ЯЗИЧНИЦТВА В ЕТНОФЕСТИВАЛІ «КУПАЛЬСЬКІ ГУЛЯННЯ» В СЕЛІ КОВАЛІВКА ПОЛТАВСЬКОГО РАЙОНУ	123
Ядришнікова Софія, МІФИ ТА РЕАЛІЇ ПРО СЛОБОЖАНСЬКУ СОРОЧКУ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	124

СЕКЦІЯ

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

Ачкасова Ірина, ЖИТЛО ЛЮДИНИ В АНТРОПОЦЕНІ	126
Бондаренко Єлизавета, РОЛЬ ПАРКІВ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ	128
Вихованці гуртка «Юні туристи-краєзнавці»	129
КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, ФІЛОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ГУМАНІСТІВ	
Воротнікова Валерія, ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ	130
Горюн Дар'я, ФІЛОСОФІЯ РУЙНУВАННЯ ЯК ЧИННИК ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА	131
Даниленко Артем, ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЧОРНОБИЛЯ	133
Єфименко Валерія, ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ПРОДОВОЛЬЧУ ПРОБЛЕМУ В КРАЇНАХ СВІТУ	134
Желуденко Софія, ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНИХ ТА ГЕОБОТАНІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЛУЧНИХ ФІТОЦЕНОЗІВ ЛІСОВОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ СЕРЕДНЬОДОНЕЦЬКИЙ	136
Кушнір Олександра, СЕНС ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	139
Малявіна Марія, ГЛОБАЛЬНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ІНДИКАТОР ФОРМУВАННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ НАВЧАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ	140
Міськова Анастасія, МАЛІ РІЧКИ ЗАКАРПАТТЯ:СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	142
Піддубна Марія, ПОКЛАДИ ГЛИН ТА КАОЛІНУ ВІЛЬНЯНИЩИНИ ТА ВСЬОГО ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ, ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	144
Полуянова Альона, ГУМАНІСТИЧНИЙ СВІТОГЛЯД ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ	145
Приходько Анна, ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ	146
Сапота Євгенія, ЛЮДСТВО І ПРОБЛЕМИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	148
Сахно Максим, ВІЙНА І СІВЕРСЬКИЙ ДОНЕЦЬ	149
Учні 7-х класів КЗ «Харківська спеціальна школа № 8», РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ	150
Цинайко Софія, ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ	151
Шабатура Дар'я, МИР – ЦЕ НАЙВИЩЕ БЛАГО, ЯКОГО ЛЮДИ БАЖАЮТЬ У ЦЬОМУ ЖИТТІ (ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ)	151
Шевченко Варвара, ВІЙНА – ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА	153
Шеховцова Мирослава, РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	154

СЕКЦІЯ

ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ

Беженар Раїса, РОСЛИНИ В ЖИТТІ І ОБРЯДАХ МОГО НАРОДУ	155
Бендяк Анастасія, ДОВІЧНА СЛАВА УКРАЇНИ, СКОВОРОДОЮ СЛАВЕН СВІТ!	156

Бобкова Ірина, НЕМАЄ ЦІННІШОГО, НІЖ ТЕ, ЩО ОТОЧУЄ ТЕБЕ ЩОДНЯ!	158
Боговик Поліна, ВІД МИНУЛОГО ДО ПРИЙДЕШНЬОГО – МЕНОНІТСЬКІ БУДІВЛІ С. КУПРІЯНІВКА ЯК ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ РІДНОГО КРАЮ	160
Борт Катерина, ЙОГО ІМ'Я НОСИТЬ МОЯ ШКОЛА	161
Бржиська Анастасія, СКАРБИ З ПРАБАБУСИНОЇ СКРИНІ	163
Войтенко Олексій, В.І.ВЕРНАДСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МИСЛИТЕЛЬ, НАУКОВОЗ НАВЕЦЬ	164
Горелик Аліса, ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ. ПОЕТ СТЕПАН САПЕЛЯК	164
Єрмоленко Ольга, ПЕРЕДЗВІН УЛЮБЛЕНОГО ШАТОНА (За Красюк Людмилу – українську художницю, кераміста, живописця)	165
Живолуп Євдокія, ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ХУДОЖНИКА МИКОЛИ ПИСАНКО	166
Зайка Анастасія, СТЕЖКАМИ ЛИСОЇ ГОРИ	167
Калинчук Олександра, СПІВОЧИЙ БАНИЛІВ НАД ЧЕРЕМОШЕМ: ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНІ ТРАДИЦІЇ "БАНИЛІВСЬКОЇ ТОЛОКИ"	168
Костіна Дар'я, ІСТОРІЯ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОГО РОЗВИТКУ ЖИТЕЛІВ КАМ'ЯНОЇ ЯРУГИ	169
Кузнєцов Денис, ІКОНА ГОРБАНІВСЬКОЇ БОЖОЇ МАТЕРІ – ЗАСТУПНИЦЯ І ПОХВАЛА ЗЕМЛІ НАШОЇ ПОЛТАВСЬКОЇ	170
Ландик Мирослава, НЕМАЄ НІЧОГО НЕБЕЗПЕЧНІШОГО, НІЖ ПІДСТУПНИЙ ВОРОГ, АЛЕ НЕМАЄ НІЧОГО ОТРУТНІШОГО ВІД УДАВАНОГО ДРУГА	172
Леженко Олена, ДМИТРІВСЬКА СТЕЛЛА	173
Лемак Анастасія, ЛІТЕРАТУРНО-ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА ІВАНА СВІТЛИЧНОГО	174
Люта Аліна, ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ Г.С.СКОВОРОДИ У ТВОРАХ СУЧАСНОГО ПИСЬМЕННИКА ДМИТРА ДИМА	175
Маховська Дарина, ТАЄМНИЦЯ ІМЕНІ	176
Микитин Ангеліна, ЛЮДВИСАРСТВО КАЛУША: КАМПАНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	178
Мудрий Ярослав, ДУХОВНА СТЕЖИНА РІДНОГО СЕЛА	179
Мудрик Ігор, ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ	179
Мусієнко Аліна, РОЛЬ БАТЬКА У ВИХОВАННІ ДИТИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ПЕДАГОГІЦІ	180
Невмержицька Анна-Софія, ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ	182
Осіпчук Анастасія, СВЯТОТРОЇЦЬКИЙ ХРАМ - ПАМ'ЯТКА АРХІТЕКТУРИ с.ТРОСТЯНЕЦЬ (1648)	183
Панасюк Владислава, КАПЕЛИ БАНДУРИСТІВ ПОЛТАВЩИНИ ТА РЕПЕРТУАР, ЯКИЙ ВОНИ ВИКОНУВАЛИ	185
Красзнавчо-пошуковий загін «Магніт» Кобеляцької станції юних туристів, БИТВА ПІД ГОВТВОЮ 1638 Р. ПІД ПРОВОДОМ ЯКОВА ОСТРЯНИНА (ОСТРЯНИЦІ) ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОДЕРЖАВОНАЦІЄТВОРЕННЯ	186
Прищепіна Марія, ХРАМ ПРОРОКА ІЛЛІ	187

Пустовіт Софія, УЛАС САМЧУК – ЛІТОПИСЕЦЬ УКРАЇНСЬКОГО ПРОСТОРУ	189
Рицарь Аліна, ДУХОВНА СПАДЩИНА СЕЛА МАНЯВА	193
Рогачова Евеліна, ЇЇ ЖИТТЯ, ЇЇ ПОЕЗІЯ	195
Ротко Дар'я, ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ЦЕРКОВ ВЕСЕЛІВСЬКОЇ ВОЛОСТІ ХІХ СТ.: АРХІТЕКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНА РЕКОНСТРУКЦІЯ	197
Салига Мар'яна, ДНЕСЬ, ГАЛИЧЕ, ЧЕСТЬ ТВОЯ! (Галичу 1125)	199
Сарасва Діана, БАНДУРИСТ СВІТОВОЇ СЛАВИ	200
Селецька Лариса, ЖІНОЧІ ПРИКРАСИ В МИНУЛОМУ І СЬОГОДНІ.	201
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКИХ І БОЛГАРСЬКИХ ПРИКРАС ПІВДНЯ УКРАЇНИ	
Семенова Ярослава, СПІВОЧЕ КОРИННЯ МОГО КРАЮ	202
Сорочан Сергій, БУДИНОК ТАЛАНОВИТОГО СКУЛЬПТОРА	203
Старинський Іван, МУЗЕЙ ЕТНОГРАФІЇ ПРИ ПОЛТАВСЬКОМУ МІСЬКОМУ ЦЕНТРІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ	204
Сурмай Валентина, НОВАТОР УКРАЇНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	206
Томак Анастасія, ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ	207
Топали Лівіу, РІЗНОМАНІТНІСТЬ АВТЕНТИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ ОБРЯДІВ ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ СЕЛА ЛИМАНСЬКЕ	209
Усенко Ангеліна, ВИТОКИ ДУХОВНОСТІ РІДНОГО КРАЮ	210
Федоров Олексій, КОБЗАРСТВО — ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	212
Фурашов Артур, ТРАДИЦІЙНЕ СВЯТКУВАННЯ ІВАНА КУПАЛА У СЕЛИЩІ КОЗАЧА ЛОПАНЬ	214
Чорней Юрій, НЕЗЛАМНИЙ ДУХ КОЗАЦТВА ЖИВЕ І МАЄ ЖИТИ	215
Шамрай Катерина, КОЗАЦЬКА ПІСНЯ, ЯК ВІДЛУННЯ СЛАВЕТНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	216
Щепик Каріна, ДУХОВНА СВЯТИНЯ ЄВРЕЇВ В БЕРДИЧЕВІ	217
Яковенко Анна, БЕЗЛЮДІВСЬКИЙ СВЯТО-ПОКРОВСЬКИЙ ХРАМ ТА ХОРОШІВСЬКИЙ ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ МОНАСТІР — ДУХОВНА КОЛИСКА БЕЗЛЮДІВСЬКОЇ ГРОМАДИ	218

СЕКЦІЯ

СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Булезюк Ангеліна, Ісар Анна, СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	219
Вихованці гуртка «Географічне краєзнавство» КЗ «Харківська обласна станція юних туристів», У ЧОМУ СЕНС ЖИТТЯ ЖІНКИ?	221
Волошко Тетяна, СЕНС ЖИТТЯ ЗА ГРИГОРІЄМ СКОВОРОДОЮ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	222
Герашенко Олександра, СКОВОРОДИНІВСЬКІ ІДЕАЛИ – ВІЧНІ	223
Дроздова Анастасія, ШЛЯХ ДО САМОГО СЕБЕ	225

Кобрин Юлія, Панчак Анастасія, СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	226
Леснік Тетяна, ПОШУК ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ «ВТРАЧЕНИМ» ПОКОЛІННЯМ	227
Нестеренко Леонід, RADIO SKOVORODA. ЛЬВІВ. ДУЖЕ НЕСПОДІВАНО ДЛЯ ХАРКІВ'ЯНИНА...	227
Орліогло Даніїл, СЕНС МОГО ЖИТТЯ	228
Панченко Єлизавета, СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	229
Риков Костянтин, СВІТУ НЕ ВИСТАЧАЄ ЛЮБОВІ	231
Руденко Євген, СЕНС ЖИТТЯ В ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	232
Ходаківський Олександр, СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	233

СЕКЦІЯ

ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Александров Іван, ВІЙНА У МОЄМУ СЕЛИЩІ	234
Безрук Вероніка, ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР	236
Бережна Дар'я, ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР	237
Гліган Даніїл, ДІТИ І ВІЙНА	237
Горелик Аліса, ДІТИ І ВІЙНА: МІЙ ВИМІР	238
Камишан Аліса, ВОЛОНТЕР МИХАЙЛО РЕЗЯНКІН	240
Керецман Ольга, ВІЙНА В ДОЛЯХ ДІТЕЙ	241
Колпаков Даніїл, СУЧАСНА ВІЙНА ОЧИМА ДИТИНИ	242
Литвин Тетяна, ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР	243
Прийма Руслана , ВІЙНА ЗА СВІЙ ШЛЯХ	245
Селецька Жанна, Я І ВІЙНА	245
Тамбовець Маргарита, МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ ДИТЯЧИХ ІГРАШОК УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ САМОРОБОК З СЕЛА ПОПЕЛЬНАСТОГО	247
Цапенко Денис, ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР	248
Чихічина Анна, ДІТИ І ВІЙНА	250
Янюк Софія, ГЕРОЇ ЖИВУТЬ ПОРУЧ: БОГДАН ВОВК-ВІД СКРИПКИ ДО ГРАНАТОМЕТА	251

СЕКЦІЯ
Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ

ДУХОВНИЙ ДОМІНАНТ НАЦІЇ

Секція: Г.С.Сковорода: життя, творчість погляди

Авраменко Софія, Канівець Віталій,

9 клас, «Знай своє», Гімназія №36 Полтавської міської ради, м.Полтава,

Полтавська громада, Полтавська область

Керівник: Конюшенко Любов Миколаївна, учитель української мови та літератури

Проголошення незалежності України та подальші серйозні катаклізми: Помаранчева революція, Євромайдан, анексія Криму, АТО, ООС, широкомасштабна війна 2022 року – зумовили потребу переосмислення багатьох суспільних явищ і процесів. Відбувається становлення духовних орієнтирів, повернення до одвічних цінностей, осмислення філософії нації. **Актуальність** теми стосується кожного громадянина і багато в чому пов'язана з політичною ситуацією сьогодення в нашій державі.

Мета дослідження – висвітлити вплив світогляду мандрівного філософа Григорія Сковороди на формування громадсько активної національно свідомої особистості українця в умовах розвитку громадянського суспільства в період новітньої історії України.

Новизна дослідження полягає в тому, що розглядаються факти буремної історії сьогодення, які тісно переплітаються з минулим, сягають своїм корінням у глибинні процеси формування української нації під впливом одного з духовних лідерів – видатного філософа, просвітителя-гуманіста, педагога та чудового байкаря, що народився 300 років тому, але й сьогодні його ім'я є знаковим для нашого народу.

Використані джерела: дослідження проводилися на основі соціологічних опитувань, які є маркерами суджень та думок громадян щодо того чи іншого питання, відомостей, отриманих з різноманітних медіаджерел, та творчої спадщини генія Слобожанщини.

Під час пошукової роботи було використано основний **метод дослідження** минулого – історико-критичний метод, що вмщує в себе порівняльний аналіз відомостей, отриманих з декількох осередків інформації, критичне осмислення поданих фактів та занурення в першоджерела, якими можна вважати літературні роботи митця.

Результати досліджень: пошукова діяльність дозволила розкрити сутність внутрішнього світу непересічної особистості та потужний вплив духовного домінанта нації, яким, безсумнівно, є харківський геній Григорій Сковорода, що народився на благословенній землі Полтавщини; довести, що його «дух, що тіло рве до бою», примножує сили нашої армії в боротьбі проти московитів, зокрема під час оборони малої батьківщини філософа – Слобожанщини, яка зараз під постійними обстрілами, але виказує нечуваний спротив, демонструє силу нації, яка приборкує звіра не лише зброєю, а й словом Сковороди.

Окремо хочеться зупинитися на патріотичних устремліннях мандрівного генія, який побував у багатьох європейських країнах, але повернувся на Батьківщину, бо палко любив свою землю та переконував: «Всяк мусить пізнати свій народ і в народі себе. Чи ти рус?.. Будь ним... Чи ти лях? Лях будь. Чи ти німець? Німечествуй. Француз? Французюй. Татарин? Татарствуй. Усе добре на своєму місці й своєю мірою, і все красно, що чисто, природно, що не є підробкою, не перемішано з чужим по роду» [10]. Сьогодні ці слова, як ніколи, звучать націєцентричною настановою.

Висновки: довели, що Григорій Савич Сковорода є, безумовно, яскравою, неординарною, креативно мислячою, непересічною особистістю, відлуння світогляду якої запалює в серцях українців віру в перемогу у війні та подальше формування незламної нації справжніх патріотів України. Віримо, що 300-ліття від дня уродин філософа неминуче стане важливою віхою відродженням нашої держави!

Виконану авторами-початківцями краєзнавчо-дослідницьку роботу можна використовувати під час уроків історії України та української літератури, а також різноманітних заходів

патріотичного спрямування. Саме в популяризації українства як основи мислення й полягає **суспільно-корисне значення роботи**.

ХТО ВИ, ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА?

Секція : Г.С.Сковорода: життя, творчість, погляди

Бирлівська Катерина, учениця 11 класу Бандурівського ліцею Гайворонської міської ради Кіровоградської області

Керівник: Фещук Юлія Олександрівна, вчитель української мови та літератури Бандурівського ліцею Гайворонської міської ради Кіровоградської області

Зважаючи на події в Україні, пов'язані з збройною агресією російської федерації 2014 року та повномасштабним вторгненням військ на територію України 24 лютого 2022 року все більше актуальності набувають погляди відомих українських письменників, публіцистів, філософів. В рядках їхніх праць прослідковується безмежна любов до своєї Батьківщини, свого народу. Вони наголошують на відносини людей, які повинні бути гуманними, толерантними та справедливими, вказують на те, кожнпрокопчука людина — неповторна особистість.

Українського філософа Григорія Савича Сковороду вважають гордістю нації. Багато років промандрував він, несучи простому люду мудру пораду. Вчив бути правдивим й добрим. Філософ учив, що найліпшим добром, є не золото і срібло, а тільки свобода та воля. А єдиним щастям людини є добро і правда.

Вчення видатного українця живе в народі й пробуджує до створення гармонійного суспільства.

Чудовим прикладом є творчість видатного філософа Г.С. Сковороди, яка охоплює усі сфери людського життя. Григорій Сковорода залишив нам різноманітну творчу спадщину. Це і гострі викривальні вірші, у яких ми бачимо засудження вад тогочасного суспільства, і ліричні вірші, частина з яких стали народними піснями, і повчальні байки, і глибокі притчі. Письменник вважав, що щастя своє треба шукати в самому собі. Наприклад, у байці “Зозуля і Дрозд” Г. С. Сковорода стверджував: “Щасливий той, хто поєднав природжену свою роботу із загальною. Вона є справжнє життя”. Тема про справжню дружбу викликала у автора великий інтерес, письменник говорив: “Щасливий, хто хоч саму тільки тільк доброї дружби нажити спромігся”. Г. С. Сковорода негативно ставився до невпинного прагнення людей до багатства. У своїх творах він викриває тогочасне суспільство, в якому панує лицемірство, цінується лише багатство, а бідні та чесні люди зневажаються.

Недаремно на могилі філософа написано "Світ ловив мене, та не впіймав". Адже ці слова повністю розкривають душу письменника і філософа та підкреслюють мудрість його вчення. Незважаючи ні на що, він до кінця життя зберіг усе, що поважав: чистоту совісті, ясність розуму і відданість улюбленій справі.

ДУБ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА ПОЛТАВЩИНІ

Секція «Г.С.Сковорода: життя, творчість, погляди»

Богомаз Еліна, Щолокова Валерія, вихованки гуртка «Екологічне краєзнавство»

Комунального закладу «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради»

Керівник – Копилець Є. В., керівник гуртків КЗ «ПОЦНПВТКУМПОР»

На всю Україну відомий дуб Сковороди у с. Сковородинівці. Знають українці і про його «молодшого брата» – дуба Сковороди із с. Моначинівки на Харківщині. Та, виявляється, й на Полтавщині є дуб Сковороди!

Дуб височіє на валу Більського городища між м. Котельвою та смт Більськ. Колись тут Гелонській галявині із підводами з крамом ночували сотні людей, які приїжджали на відомі Котелевські ярмарки. За народними переказами, неодноразово бував тут і Григорій Савич Сковорода. Під час однієї з мандрівок він посадив тут три дуби – Минулого, Сучасного та Майбутнього. Колишній інспектор шкіл Котелевського райвно Б. А. Бойко у публікації 1972 року наводить імена старожилів, які особисто пам'ятали всі три дерева. Як згадували

Д. М. Пархоменко та В. І. Бойко, їх познайомив із дубами старий учитель Й. М. Федченко. Він працював у Котельві близько 40 років, а 1907 р. був звільнений за розпорядженням харківського губернатора «за неподходящий образ мыслей».

Та до наших днів дожив лише один дуб-велетень. За даними Вікіпедії, його координати 50°04'33'' пн. ш., 34°40'00'' сх. д.; туристичний довідник «Вікові та меморіальні дерева Полтавщини», упорядкований головою правління ГО «ВЕЛОПОЛТАВА» Ю. М. Репалом, подає GPS-координати 50.076089, 34.667001. Як зазначено в путівнику Б. А. Бойка «Ковпаківський лісопарк», дуб Сковороди може вважатися найвищим деревом на Полтавщині – адже до його власного 25-метрового зросту додається ще 195 метрів висоти валів над рівнем моря!

У книзі «500 видаючихся деревьев Украины», виданій Київським еколого-культурним центром, вказано, що так званий дуб Сковороди має вік близько 500 років, отже, історія про те, що його посадив Сковорода, є лише красивою легендою. Але за інформацією цього ж видання обхват дерева – близько 5 м, тоді як за даними довідника «Вікові та меморіальні дерева Полтавщини» на 2019 рік дуб мав 3, 34 м в обхваті, а Вікіпедія повідомляє, що обхват дуба на висоті 1, 3 м у 2022 році становив 3, 42 м.

Як би там не було, котелевський дуб Сковороди є принаймні сучасником великого філософа. Із ним пов'язано чимало цікавих переказів (Б. А. Бойко писав, що такі оповіді зберегли старожили М. А. Рогуля, С. М. Шило, Й. Д. Пелих та інші). А відтак, це дерево заслуговує на особливу увагу та охорону. Рішенням Полтавського облвиконкому від 13 грудня 1975 року № 531 дуб отримав статус пам'ятки природи місцевого значення, а за рішенням Полтавського облвиконкому від 22 листопада 1984 року № 453 його включено до складу парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва республіканського (нині – загальнодержавного) значення «Ковпаківський лісопарк».

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

*Бородай Софія, студентка Донбаської державної машинобудівної академії,
член гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького обласного центру туризму та
краєзнавства учнівської молоді*

*Керівник: Стешенко Наталія Леонідівна, доцент кафедри філософії та СПН
Донбаської державної машинобудівної академії, керівник гуртка Донецького обласного
центру туризму та краєзнавства учнівської молоді, канд. істор. наук*

В українській літературі, філософії, педагогіці існує одна величезна постать, яка об'єднує в собі всі ці направлення людського життя. Ця людина Григорій Савич Сковорода. Він вважається основоположником української класичної філософії. Дослідити та обґрунтувати роль політико-правових поглядів Григорія Сковороди в історичному, національному та політичному розвитку України надзвичайно важливо.

Щоб зрозуміти основні напрями його філософського вчення, необхідно збагнути часи за яких він жив. Саме в ці часи відбулося руйнування і ліквідація українських державотворчих інститутів, а саме: Запорозької Січі у 1775 році та Малоросійської колегії у 1786 році. В результаті чого українські землі остаточно ввійшли до складу Російської імперії. Разом з цим постійно йшов наступ на українську культуру, мову, історію. Для багатьох досвідчених українців того часу це було незрозуміло.

Тому, у Г.С. Сковороди саме через такі обставини, загострилося бажання «втікати від світу» та «шукати свою хату скраю». У віці 48 років він став мандрівним філософом.

В основі філософського вчення Сковороди – концепція трьох світів: макрокосм – це Всесвіт, мікркосм – це людина і світ символів – це Біблія з її морально-етичними ідеалами, яка пов'язує Всесвіт і людину. Відповідно до філософії Сковороди, людина має подвійну природу, тому щастя людини полягає в пізнанні самої себе і пізнанні світу. Свої філософські погляди Григорій Сковорода втілює у художньому витворі. Саме поетична збірка «Сад божественних пісень» відображає його погляди на самопізнання та моральне

самовдосконалення людини. Філософ вважав, що пізнанням людини рухає її прагнення бути щасливою, даремно шукати його в полі, небі, книжках, тобто «ззовні», бо воно в самій людині: «Нужнейшее тобі найдеш то сам в собі».

Таким чином, філософ-мандрівник, розмірковуючи над проблемами суспільства і держави того часу, створив власну етико-моралістичну, етико-гуманістичну систему розуміння ідеального, людини, особи, «філософії серця». Саме людина є критерієм правди та істини. Людина в його понятті повинна бути вільною. Це одне з важливих компонентів «щасливої» людини. Проблему свободи та вольності філософ відображає у пісні №12 («Сад божественних пісень»). Він протиставляє спокійне життя серед сільської природи – міським реаліям, які «на море печалей пхнут», «в неволю горьку ведут». Головне для людини є відчуття свободи – якщо не суспільної, то принаймні внутрішньої.

Тому через це, Григорій Сковорода засуджував кріпосне право і всю феодальну систему тогочасної Російської імперії з її судочинством. Він був ворогом нерівності та формалізму у суді і оцінював діюче право як «право сильного». Для Сковороди воля – це найбільший здобуток людини, який не може бути при тиранії або монархії. Саме це Сковорода яскраво відображає у пісні №10 («Сад божественних пісень») «Всякому місту звичай і права». Автор сатирично викриває і заперечує весь тогочасний лад як антилюдяний і аморальний; підносить розум та чисте сумління, контрастно протиставляючи їх тогочасному соціальному і побутовому злу.

Суспільно-політичний ідеал філософа, в протилежність тогочасній феодальній монархії – це республіка. В його розумінні ідеал «горної республіки», тобто «духовної республіки». При цьому державному устрою немає майнової нерівності, гноблення людини людиною. В такій державі закони забезпечують права всім громадянам, а республікансько-демократичний устрій дає можливість чесно працювати усім вільним людям відповідно до їх здібностей та схильностей.

Принцип «схильності» («сродності праці») по Сковороді – головний принцип республіканського устрою. Він означає необхідність для всіх громадян займатися тільки тією працею, до якої у них є природні здібності. Кожен в республіці повинен займатися «різною» працею. Всі посади, від найнижчих до самих вищих, будуть виборними за принципом «схильності праці». Таким чином, це буде джерелом гармонії особистих і суспільних інтересів, а також умовою успішного функціонування всіх органів в державі і суспільстві. Тема «сродності праці» знайшла своє місце в філософському трактаті «Алфавіт, або Буквар світу» та в його численних байках: «Жайворонки», «Орел і Черепаха», «Бджола і Шершень», «Дві курки». Особливо яскраво це передають образи Бджоли й Шершня. Бджола – «це мудра людина, що в природженому тілі трудиться», а Шершень – «образ людей, що живуть крадіжкою чужого й родилися на те тільки, щоб їсти й пити». Бджола бачить своє щастя лише в «сродній праці», тобто праці за покликанням: «Нам незрівнянно більша втіха збирати мед, ніж споживати. До цього ми народжені».

Але не тільки суспільно-політичні ідеали Сковороди були утопічними, такими ж були і методи їх досягнення: надія на освіту, моральне самовдосконалення особистості. З цього постає ідеал майбутнього державного діяча. Відповідно міркувань Сковороди, це людина для якої на першому плані стають не особисті інтереси, не біологічні потреби, а служіння суспільству, соціальним прошаркам, які вона представляє. Для такого політичного діяча є: верховенство закону, висока духовність, чистота серця, душевний спокій, цілісна натура, самопожертвування, совість, розум, потяг до справедливості, «схильна праця», тобто «совість, як чистий хрусталь». Ці мрії Сковороди відображені у віршах: «Голова і Тулуб», «Годинникові колеса» та «Всякому місту звичай і права». Тут культ розуму, протиставлений зовнішній ефектності, автор наголошує, що «...у людей з різними природними нахилами і життєві шляхи різні», але неодмінною властивістю усіх має бути «чесність, лад і любов».

Таким чином, Г.С. Сковорода увійшов до української історії політико-правової думки як концептуальний основоположник національного відродження.

Я вважаю, що політико-правові ідеали Г.С.Сковороди є актуальними і сьогодні. Деякі з його поглядів трансформувалися в сучасному політичному житті країни. Але «державний

діяч» за поглядами філософа, так і не з'явився на українському політичному Олімпі. На мій погляд, багато сучасних українських політиків, в тому числі і экс-президенти країни, які керують державою протягом 30 років не відповідають морально-етичним ідеалам «державного діяча» Григорія Сковороди. Дуже часто, на першому плані для них стають особисті інтереси збагачення, а, на жаль, не державні.

Отже, політико-правові погляди Григорія Сковороди, які створені на власній філософській етико-моралістичній та етико-гуманістичній системі, відіграють велику роль в національному відродженні країни та її державотворенні.

ФІЛОСОФСЬКІ ДОРОГОВКАЗИ Г. С. СКОВОРОДИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СТОЛІТЬ

Секція: Г.С. Сковорода: життя, творчість, погляди
*Бурлаєнко Ангеліна, учениця 9 класу Красноградського ліцею №1,
вихованка гуртка «Європейський клуб»;
керівник: Марушак О.Д., керівник гуртка «Європейський клуб»,
керівник гуртка-методист*

Стрімкий розвиток суспільства впливає на зміну суспільно-історичних процесів. Це звісно відбивається на поглядах та формує свідомість людства. Метою нашого дослідження стала філософія Г. С. Сковороди та її вплив на сучасне суспільство. Письменник і філософ, композитор і співак, знавець багатьох мов, Г. С. Сковорода дивував сучасників різнобічним талантом, енциклопедичними знаннями, відповідністю духовних устремлінь своїм вчинкам і діям.

Актуальність полягає у тому, що філософія Григорія Сковороди є своєрідним пошуком свого місця в суспільно-історичному процесі, заклик до гуманізму і «сродної» людській природі дії. Дослідженням творчого спадку Григорія Савича займалися багато поколінь учених. Д. Багалій, О. Барабаш, І. Драч, Д. Чижевський, Л. Ушкалов та інші.

Григорія Сковороду називали українським Сократом, його філософію порівнювали із вченнями східних мудреців. А з ким із сучасників можна порівняти Сковороду? Це – Григорій Сковорода – самобутній, самодостатній творець, мудрець, філософ. Не виникає сумніву, що Г. Сковорода перетворився для українців у своєрідний символ філософії.

Навряд чи хто-небудь з українців, окрім хіба Тараса Шевченка, упродовж ХІХ–ХХ століть привертав до себе таку пильну увагу світу, як Г. С. Сковорода. Про нього написано тисячі наукових праць, а його твори видавалися багато разів не лише в оригіналі, але й у перекладах різних мов світу.

Українці – нація яка найбільше прагнула свободи і найменше мала її. Постійна боротьба за незалежність і постійне перебування під чийось гнітом, контролем, впливом. Але чому?

«Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя», - дорікав своїм сучасникам славетний Кобзар, Тарас Шевченко. Водночас Шевченко черпав мудрість у великого українського філософа Г.С. Сковороди

... – та й куплю

Паперу аркуш. ...

Кругом листочки обведу

Та й списую Сковороду

У Григорія Сковороди сатирична пісня №10 починається такими словами:

«Всякому городу нрав и права;

Всяка имеет свой ум голова...»

У Т.Шевченка поема-комедія «Сон» починається так:

У всякого своя доля

І свій шлях широкий:

Ми обрали свій шлях – шлях вільної, незалежної демократичної держави.

Де ми схибали, що робили не так, чому той кому найбільше довіряли сьогодні знищує нашу мрію, волю, життя?

У листах Г. Сковорода до М. Ковалинського знаходимо відповіді:

«Привчи себе до того, щоб кожного дня через очі або вуха потрапляло в твою душу... те, що побачиш і почувши з випадкових подій, пережовуй, розмельюй і, наскільки зможеш, перетворюй на поживний і рятівний сік» (лист 1762 р.) [1, с. 47]. Натомість ми слухали пропагандистські канали, нічого не аналізували, не «пережовували», а «ковтали» і вірили, і довіряли. Вірили кому? А Сковорода писав *«О найдорожчий! Уникай товариства поганих людей! Уникай їх!..»* (лист 1763 р.) [там само, с. 83–84].

Щоб уміти аналізувати хто друг, а хто ворог, потрібно знати свою історію, самих себе. Проблемою самопізнання просякнута вся творчість видатного філософа.

*Якби ми знали і пам'ятали те,
що живе в кожному з нас,
то життя наше було б зовсім іншим.*

Тому проблема самопізнання сьогодні є надзвичайно актуальною як для соціально-економічних, політичних, психологічних, антропологічних, загальнокультурних і цивілізаційних змін, які мають місце в житті сучасного соціуму.

Важливу роль займають думки Сковорода щодо свободи. Він вважав, що ідеальне людство – це те людство, де кожна людина вільна, а найвища цінність для людини – це свобода. Це актуально і зараз.

Що є свобода? Добро в ній якеє?

Кажуть, неначе воно золотее?

Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,

Проти свободи воно лиш болото.

Жодні матеріальні блага, нагадає крізь століття поет, не можуть зрівнятись з почуттям **незалежності**. Адже лише вільна людина може приймати рішення, бо в неї «совість я чистий кришталь», лише суверенна держава вирішує який шлях розвитку обрати.

Таким чином, Григорій Сковорода у своїй творчості порушує різні проблеми, що його хвилювали, висловлює власні погляди на світ і призначення людини в ньому, ділиться особистими переживаннями. Видитний митець привертав увагу своїх сучасників на морально-етичні та суспільно-політичні проблеми які є актуальними і в наш час.

ЯКЩО ТИ УКРАЇНЕЦЬ, ТО БУДЬ НИМ!

Г.С. Сковорода: життя, творчість, погляди

Бутенко Катерина, учениця 7 класу Колонтаївського ліцею Краснокутської селищної ради

Богодухівського району Харківської області,

вихованка гуртка «Інтелектуали» Краснокутського ЦДЮТ

Керівник: Шмат Н.М., вчитель історії

Хто такі українці? Які ми? Що нас відрізняє від інших народів? Кожна нація має свої особливості, свої риси, що вирізняють її з-поміж інших. Усі ми знаємо, що німці дуже педантичні та пунктуальні, а от італійці – навпаки, не люблять поспішати.

Ми, українці, нація дуже стара і маємо насичену історію, в якій присутня постійна боротьба за визнання нас вільним і незалежним народом. Українців хотіли знищити, хотіли заборонити і відібрати нашу мову, нашу історію, стерти з пам'яті нашу ідентичність.

У Миколи Руденка є дуже влучний вислів: «Бути людиною – значить страждати, бути українцем – страждати стократ». А ще бути українцем – це постійно боротися і не коритися! Ми можемо любити чи не любити нашу владу, ми можемо сваритися за мову, традиції чи визнання радянського минулого, але коли стає питання про свободу та незалежність нашої держави, ми єдині як народ, ми готові захищати, виборювати, нищити ворога. Українець зрозумів, що це його держава, а іншої не буде – іншої він не хоче.

Зараз, коли знову гостро постало питання незалежності і свободи, так важливо не втратити духовні цінності, що формувалися й неслися цілими поколіннями українців. Як

говорив наймудріший український філософ, вчитель, поет, просвітитель Григорій Савич Сковорода: «Пізнай свій край... себе, свій рід, свій нарід, свою землю – і ти побачиш свій шлях у життя...». Зараз, коли нас рашистська навала хоче знищити, змусити забути свою історію, сенси великого філософа є справжніми дороговказами по життю. Адже пізнання його ідей дає відповідь на питання, як знайти свій правильний і неповторний шлях, що вирізняє нас, і не зійти з нього.

Такі визначні постаті наших вітчизняних митців, як Григорій Савич, відіграють важливу роль у національній ідентичності. Вони тісно пов'язані з нашою спільною історією і дозволяють нам відчути себе частиною багатовікової сильної нації, пробуджують патріотизм та роблять нас більш згуртованим суспільством.

«Кожний повинен знати свій народ, а в народі пізнати себе. Якщо ти українець, то будь ним... Все добре на своєму місці і в своїй мірі, і все прекрасно, що чисте, природне, тобто не фальшиве», – цим словам Сковорода більше трьохсот літ, а він наче наш сучасник. Його думки – наші думки, його мрії – наші мрії. Рашисти ракетами можуть зруйнувати стіни і домівку останніх літ Григорія Савича, але вони не зможуть знищити його ідей.

Одне слово, гасло «Пізнай себе» означає для українця, зокрема, усвідомити своє добре серце, щоб не стати чужим своєму роду, бо, як каже філософ, «кожен народ... мов та пшениця, може час від часу вироджуватись...».

Здається, що великий філософ бачив крізь віки. На жаль, зима війни і досі не закінчилася. Та давайте прислухаємося до слів самого Сковорода: «Дарую тобі мого «Убогого жайворонка». Він тобі заспіває і взимку, не у клітці, а у твоєму серці, і трохи допоможе рятуватися від ловця і хитруна, від світу цього лукавого».

«Убогий Жайворонок» – це алегорія про «сродність» українців до добра та про їхню «несродність» до зла. Росіяни – «сторонні люди». Вони бачать тільки те, що на поверхні, те, що здається їм глупотою, тому й називають українців тетерваками. Але вони не знають справжнього єства української людини, того, що вона належить до Божого світу.

Свою притчу «Убогий жайворонок» Григорій Сковорода написав тоді, коли докорінно переосмислив своє буття у світі. На пташиному бенкеті, серед Жайворонків і Тетерваків, філософ дарує нам ключі та практичні дороговкази щасливого життя. Стати щасливою зможе людина, що зрозуміє себе і стане вільною.

Усі ми відповідальні за долю свого краю, долю світу, ми не вміємо інакше, ми не можемо по-іншому. Ми єдині, як ніколи, а разом – ми сила. Українцями захоплюється весь світ, українців приймають, в них вірять.

Які ж ми українці? Ми, українці, люди вільні, нас неможливо загнати в ярмо, зламати. Ми боремося й обов'язково поборемо! Ми не загубимо дороговкази великого українського Сократа. У нас на це немає права. Ми на нашій українській землі! І залишимося на ній! Перемога за нами!

Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ

Бутко Дарія, учениця 9 класу БАРАНІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Керівник: Пупа Світлана Володимирівна, керівник гуртка «Етнографічне краєзнавство», вчитель української мови та літератури

Найвідомішою особою в літературному, культурно-просвітницькому й громадському житті України XVIII ст. є великий мислитель, філософ і письменник Григорій Савич Сковорода. Його талант займає значне місце в розвитку художньої літератури, педагогіки та філософії.

Григорій народився 3 грудня 1722р. в селі Чорнухах на Полтавщині в козацькій родині. У 7 років батьки віддали Гриця в дяківську школу. Йому легко давалось навчання. Майбутній філософ мав значну кількість талантів та хист до музичного мистецтва. На формування світогляду Григорія Сковорода велику роль відіграло навчання в Києво-Могилянській

академії, де мудрець опанував п'ять мов: книжну українську, латинську, грецьку, польську і церковнослов'янську.

Впродовж 1745-1750 рр. Сковорода подорожував Європою. Після повернення на Батьківщину писав свої перші твори, займався перекладацькою і викладацькою діяльністю. Мислитель намагався бути самотнім, оселявся в різних малолюдних і тихих місцях, де займався письменством. Його простота, ведення скромного способу життя цікавило людей.

За ідейними переконаннями Г.Сковорода був просвітителем, гуманістом і селянським демократом. Цінував волю, вважав її головною приналежністю для кожної людини. Григорій доводив, що без свободи не може розвиватися філософія і наука, без неї нереально досягнути прогресу в суспільстві.

Педагогічний спадок славетного філософа досить важливий. Свою кар'єру розпочав у колегіумах Переяслава. Він викладав поетику, але нехтував усталеними методами, тож незабаром його звільнили. Сковорода — вчитель-змінотворець. Ще в середині XVIII століття він ввів принцип «вербальних оцінок» — ставив учням не бали, а писав пряму характеристику робіт. Але, не дивлячись на його коментарі, студенти поважали свого вчителя, були з ним у дружніх стосунках.

Його погляди по-різному тлумачились і використовувались у різні періоди існування українського суспільства: у XIX ст. зверталася велика увага на Г. С. Сковороду як педагога, а на початку XX ст. українські культурологи вбачали у ньому мислителя, який виступав за розвиток народної культури.

Українці із вдячністю згадують його як мудрого вчителя. Думки великого просвітителя, втілені у віршах, у піснях, розносилися по землі кобзарями й лірниками. Заслуга письменника полягає і в тому, що він ввів у нашу літературу байку як самостійний епічний жанр. Його мистецьке значення відіграло помітну роль у становленні та розвитку нової української літератури.

Свої твори (філософські трактати, байки, вірші) літератор писав простою мовою, аби вони були зрозумілі усім людям. За допомогою цих творів просвітитель змушував людей замислюватися над їхнім життям, прагнув донести до свідомості кожного найважливіші чинники щастя. Саме це було основою оригінальності і унікальності мудрості славетного українського філософа.

Просвітитель часто висловлював свої бачення стосовно релігії. Стверджував, що боже царство знаходиться всередині душі кожного. Його філософія базувалася на Біблії. Сковорода із Книгою не розлучався, добре її знав.

Митець пробував відповісти на проблеми того часу. Він намагався створити шлях до відносин між людьми, які засновані на рівності, свободі, співтоваристві. У наукових працях та художніх творах письменник підніс роль батьківського виховання, розкрив значення природних задатків для створення особистості.

Все своє життя Сковорода присвячував освіті. За його вченням, знання потрібно здобувати не лише з книг та теорій учителя, а й з навколишнього середовища. *«Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестав вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним»* (Г. Сковорода).

Шлях до ідеального суспільства Г.Сковорода вбачав у вихованні нової людини через самопізнання. Керуючись власними розсудами, дивлячись на власні бажання, людина здібна пізнати саму себе як окрему особистість, визначити своє місце в суспільстві та вірно «прямувати» в потрібному напрямку по житті.

Філософ-мислитель, особливу увагу звертав проблемі людини, її щастя, боротьби за краще майбутнє. Мислитель все життя шукав відповіді на запитання, які будуть завжди актуальними: «Що таке щастя? І як бути щасливим?». Сковорода зробив висновок - тільки пізнавши себе самого, свою внутрішню натуру, людина формує своє світосприйняття, може знати свої можливості, мати впевненість у своїх здібностях. «Пізнавай себе, а пізнавши – удосконалюй», – у цьому полягає ідея «сродної» праці.

У своїх творах Г.Сковорода викриває хижацькі закони тодішнього експлуататорського світу, закликає до знищення тиранії. Просвітитель вірив у силу людського розуму, досвіду праці, осуджував феодально-кріпосницькі правила.

Сковорода не боявся високої чини. Він вважав, людину варто оцінювати не за її статусом у суспільстві, а за розумом та досягненнями. Як видатний гуманіст і просвітитель, він гнівно засуджував тогочасну суспільну систему, обстоював права народу за свободу. **«Життя — постійний та безперервний пошук істини»**, — саме так стверджував Григорій Савич.

Останні 25 років свого життя Сковорода вів мандрівне життя, без постійного місця проживання та роботи. У цей період відбувається розквіт його творчості: він завершив збірку «Сад божественних пісень», написав філософські трактати, діалоги та притчі. У мандрах митець зупинявся у своїх знайомих та учнів, багато писав, але за своє життя так і не видав жодної книги. У своїх творах автор вчить: **«Шукаємо щастя по сторонах, повіках, по станах. А воно скрізь і завжди з нами...»**.

Після повернення в Україну Григорій поселився в давніх друзів у селі Пан-Іванівка (зараз Сковородинівка) Богодухівського району Харківської області, де прожив понад місяць. Він помер 9 листопада 1794 р. І на надгробку могили філософа виکارбували напис, задалегідь сказаний ним: «Світ ловив мене, та не спіймав».

Спадщина Григорія Савича Сковороди є, дійсно, цінним надбанням української національної культури. Видатний просвітитель Григорій Сковорода своєю творчістю і сьогодні залишається разом з народом. Хай світлою і невмирущою буде пам'ять величного філософа України!

ВПЛИВ ІДЕЙ Г.С. СКОВОРОДИ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ ЩЕРБАНІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ

*Васильченко Артем, учень 10 класу Щербанівського ліцею Щербанівської сільської ради
Полтавського району Полтавської області
Керівник: Мурашкіна Оксана Іванівна*

Актуальність проблеми. Погляди видатного українського філософа Григорія Сковороди були і є джерелом натхнення для багатьох видатних людей як минулого так і сьогодення. У статті представлено інноваційні погляди на філософську концепцію сприйняття світу та місце людини в сучасному суспільстві, досліджено запровадження та позитивний вплив сквородинівської педагогіки під час освітнього процесу в Щербанівському ліцеї. Досліджено вплив поглядів славетного земляка на формування в учнів позиції активного громадянина, патріота своєї держави.

Метою нашої статті є висвітлення філософських поглядів Г.С. Сковороди та їх вплив на формування світогляду сучасного громадянина.

Ім'я Григорія Сковороди відоме в усьому світі: загадкова особистість, видатний філософ, якого ще називають містиком, *український Сократ*, він також був надзвичайно талановитим промовцем, слова якого влучали в самісіньке серце. *Як же сприймають погляди філософа сучасні учні?* У Щербанівському ліцеї приділяється велика увага ознайомленню учнів з творчістю та філософськими поглядами славетного земляка. Зацікавлює учнів, перш за все, саме вчителювання філософа, адже під час учительської роботи, Сковорода теж був не надто тактовним: замість оцінок він «нагороджував» учнів словесно. Так, від нього легко можна було отримати таку характеристику, як «вельми туп» або «справжнє безглуздя». Та, незважаючи на це, студенти ставилися до Григорія прихильно. Напевно все ж таки був цікавою людиною. Сьогоднішні учні також проявляють велике зацікавлення до життя та творчості філософа, адже існує думка, що Сковорода умів бачити майбутнє. А все те, що за межею реального, як відомо, цікавить у першу чергу. Так, за переказами, він покинув Київ за декілька днів до того, як там почалась епідемія чуми, а також самостійно викопав собі могилу в день смерті.

Основною метою людського життя Григорій вважав самопізнання. Саме цій справі він присвячував максимум часу. Робота над собою, самовдосконалення, самопізнання цікавить кожного. Через вчення Г. Сковороди учні Щербанівського ліцею пізнають світ, намагаються зрозуміти своє місце у ньому. Учні із задоволенням відвідують гурток «Нащадки Сковороди», де знайомляться з цікавими фактами біографії філософа та обговорюють геніальність та актуальність його ідеї «сродної праці». Якщо спочатку діти не зовсім розуміли вчення філософа, то з часом, поступово заглиблюючись в суть, виявляли велике зацікавлення його поглядами, змінювали ставлення до навчання та з більшою серйозністю почали підходити до вибору професії [1, 112].

«Спізнавши саму себе людина знайде спокій та радість», – стверджував Г. Сковорода. Саме таке діло буде корисне для громади, суспільства, а також улюблене для людини. Взагалі Бог ніколи не кривдить, він схожий на джерело, яке сповнює водою різну посудину. Цих посудин дуже багато, поміж них нема однакових, але кожна посудина сповнена ущерть. Кожна людина, на думку філософа, схожа на інших тим, що Бог дав їй величезні можливості, але відрізняється від інших тим, що ці можливості відмінні. Щасливою людина може бути тоді, коли вона пізнає свою натуру й схильність. Тому виховання дітей він бачив у пізнанні природи, схильності кожної дитини та їх розвитку: навчати і учитися необхідно тому, до чого прихильна людина. Інакше кажучи, філософські погляди Г. Сковороди базувалися на його ідеї «спорідненої праці» та «нерівної рівності».

Характерним для філософської позиції Сковороди є широке використання мови образів, символів, а не чітких раціоналістичних понять, які не в змозі задовільно розкрити сутність філософської та життєвої істини. Філософські погляди та гуманістичні ідеали Сковороди відбилися й на його поетичній творчості. Яскраву картину тогочасної реальності намалював Сковорода у знаменитому вірші «Всякому городу нрав і права», слова якого пізніше І. Котляревський вклав в уста Возному в п'єсі «Наталка Полтавка». Учні Щербанівського ліцею неодноразово переглядали п'єсу, що також залишає свій відбиток у свідомості юного покоління, адже «Той не вартий майбутнього, хто не знає свого минулого», – цей вислів відомий кожному учневі ліцею.

Літературні твори Сковороди відзначені щирим патріотизмом, любов'ю до Батьківщини та її історії. Засновник Харківського університету В. Каразін писав про Сковороду: «Ми під козацьким чубом, і в українській свитці мали свого Піфагора, Орігена, Лейбніца». Досягнення Г. Сковороди в науці, художній творчості висловлювали думки народу, сутність його ідеалів, спрямованість його поглядів і тому були йому зрозумілі й близькі. Патріотизм завжди відіграв важливу роль у формуванні майбутнього нації. Саме тому у Щербанівському ліцеї приділяють велику увагу ознайомленню з життям та творчістю земляків. Діти розуміють, що Полтавщина багата талантами, вони горді тим, що народилися саме тут, що мають змогу відвідувати видатні місця та відчути атмосферу тих місць, де проживали відомі земляки. Саме таке виховання поступово формує та викристалізовує особистість, яка щиро любить та поважає рідну державу.

Однією з найвідоміших цитат Г. Сковороди є славнозвісна: «Світ ловив мене, але так і не спіймав», яка, судячи з усього, була не тільки констатацією успішної стратегії вислизання за життя філософа, а й висловлювала певну переконаність на майбутнє. 300 років пройшло з тих пір, як думки Сковороди почали самостійне життя серед українців земляків. Навряд чи хто-небудь із діячів української культури, окрім хіба Тараса Шевченка, упродовж XIX – XX століть привертав до себе таку пильну увагу світу, як мандрівний поет і філософ Григорій Сковорода. Про життя та творчість Сковороди написано сотні історико-філософських, богословських, літературознавчих, лінгвістичних, педагогічних, музикознавчих та інших розвідок, його твори видавалися багато разів не лише в оригіналі, але й у численних перекладах, а сам він став знаковою фігурою для цілого грона блискучих письменників та інтелектуалістів: досить пригадати бодай Тараса Шевченка, Івана Франка, Олександра Потебню, Миколу Сумцова, Дмитра Багалія, Михайла Грушевського, Миколу Зерова, Миколу Хвильового, Павла Тичину, Івана Мірчука, Дмитра Чижевського, Юрія Шевельова, Ришарда Лужного, Богдана Гаврилишина, Роланда Піча, Івана Павла II чи Пауло Коельо.

У працях присвячених Сковороді його називали то «українським Сократом», то «українським Жан-Жаком Руссо», то «українським Франциском Асизьким», розглядали як носія «космічної свідомості» і як «апостола раціоналізму» і як чоловіка, що втілює в собі всі риси українського народу та протоптає «питомо східнослов'янську стежину осягнення реальності». Ці присуди перетворюють нашого філософа на своєрідний символ української культури від давнини до сьогодні [2, с. 556].

Коли учні ознайомлюються з такою інформацією, чують імена видатних людей, які керувалися у своєму житті філософією Г. С. Сковороди, їх мимоволі починає зацікавлювати творчість та погляди славетного земляка, а це неабиякий плюс у вихованні молодого покоління. Сковорода мав потужний вплив на новітню українську культуру. Уже зачинатель нашого новітнього письменства Іван Котляревський дивився на життя «оком сквородинця». Коли у фіналі «Наталки Полтавки» пан Возний на прізвище Тетерваковський таки не став чинити зла, пригадавши, що він «от рожденія...расположен к добрим ділам», а Микола та Виборний вихваляють усіх полтавців як добродіїв, тут виразно вчувається головна ідея «Убогого Жайворонка» Сковороди – «сродність» української людини до добра. Творчість Сковороди справила помітний вплив також на Тараса Шевченка, який добре знав сквородинські псалми, а також листи філософа, оприлюднені на сторінках «Украинского вестника».

Інтерес до Сковороди не згасає й у другій половині XIX століття. 1894 року в Харкові завдяки подвижницьким зусиллям Дмитра Багалія та заходам Харківського історико-філологічного товариства було видано сквородинські твори (сьомий том «Збірника Харківського історико-філологічного товариства»), філософ немовби воскрес у соту річницю смерті. Відтоді інтерес до Сковороди стрімко зростає, поступово перетворюючись на один з магістральних напрямків української гуманістики та помітну галузку славістичних студій у всьому світі.

«Мандрівна академія», «людина-університет» своєї епохи. Це про Григорія Сковороду. За життя він не видав жодної книги. Натомість читачі його шукали самі, масово читали та цитували, переписували рукописи та пропагували їх. Про нього у творах згадував сам Тарас Шевченко: «Кругом листочки обведу та й списую Сковороду». Видатний український філософ-містик, богослов, поет та педагог був чи не найцікавішою постаттю історії українського духу. Сковорода навчав що в природі — краса, гармонія, а в суспільстві — несправедливість, і щоб змінити макросвіт, треба кожному змінити свій мікросвіт тобто себе самого. Із цією думкою тісно пов'язана його ідея «сродної праці»: пізнавай себе, а пізнавши— удосконалюй. Пізнаючи свої нахили, людина правильніше визначить своє місце в суспільстві й принесе найбільшу користь. А поки що чимало людей займають не свої місця: один ходить за плугом, а він від природи музикант, інший працює суддею, а йому б пасти череду. Великий філософ доводив, що людина не може бути щасливою, якщо діє всупереч своїй природі. Веління природи — це веління Бога в людині. Пізнання природи — це пізнання Бога. Філософ жив сподіваннями на суспільство рівноправних людей. У 72 роки поет пішки пройшов триста верств аж до Орловщини, де жив його учень і приятель Михайло Ковалинський, щоб передати йому рукописи своїх творів. А повернувшись, зупинився в селі Іванівці, був веселий, балакучий, згодом вийшов у сад і край дороги став копати яму. «Що це ви робите, Григорію?» — запитали здивовано друзі. «Та копаю собі могилу, бо прийшов мій час». Коли ж гості роз'їхалися, Сковорода помився, переодягнувся в чисту білизну, ліг на лаві й... заснув навіки [3, 335].

Із творчої спадщини Григорія Сковороди залишилися збірка ліричних поезій «Сад божественних пісень», книга «Байки харківські», філософські трактати й притчі. Особливість творів Сковороди полягає в тому, що в ліричних поезіях він філософ, а у філософських працях — лірик. Видатний український філософ-містик, богослов, поет та педагог був чи не найцікавішою постаттю історії українського духу, феноменальним явищем в історії української культури. Основне спрямування його праці зводиться до дослідження людини, її існування. Науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою з усіх наук. Міркування щодо цієї проблематики у Сковороди мають релігійно-філософський характер,

вони невідривне пов'язані із зверненнями до Біблії та християнської традиції, а тому спираються на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть та ін. Шляхом міркувань про них філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності.

Не втративши авторитету проповідника та вчителя, Сковорода, прагнучи навчити як власним прикладом, так і словом, закликав почати філософське освоєння світу з простого: пізнати віру та любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини. Поділяючи світ надвоє – на істинне та тлінне, віддаючи перевагу Вічності, Богу, Сковорода по суті пропонує подвійне співвідношення духовного та тілесного. Він вважає, що буквальный аспект розуміння віри та любові складається у повсякденній буттєвій необхідності цих понять. Людина без віри може піднятися до найвищих вершин, але прозрівши, здобувши віру, вона опиняється перед усвідомленням їх мізерності. Там, де кінчаються межі розуму, починається віра.

Буквальне тлумачення положення про необхідність і нерозривність любові та віри обумовлене усвідомленням Сковородою неможливості існування людини у звичайному світі поза цією єдністю. «Скрізь любов та віру людина пізнає себе», – твердить Сковорода. Антиподами любові та віри, протилежними за своєю дією на людину, у Сковороди є поняття суму, туги, нудьги, страху. Всі вони, на його думку, роблять душу людини приреченою на розслаблення, позбавляють її здоров'я, тому Сковорода наполягає на тому, що запорука здоров'я душі – її радість, кураж.

Таким чином, звертаючись до трактування Сковородою таких категорій, як любов, віра та їхніх антиподів, ми бачимо, що філософ намагається сконструювати життєвий простір людини не тільки за допомогою раціонально визначених філософських понять, а й за допомогою того, з чим повсякденно має справу людина і що одночасно має для неї вирішальне значення.

На ґрунті об'єднання категоріальних сутностей любові та віри у пізнанні людиною самої себе складається категорія «щастя». Щастя міститься в нас самих, осягаючи себе, ми знаходимо духовний мир, спокій. Щастя легко досягається, якщо людина йшла шляхом любові та віри. Його досягнення залежить тільки від самої людини, її серця. Усі люди створені для щастя, але не всі отримують його, вважає мислитель. Ті, хто задовольнився багатством, почестями, владою та іншими зовнішніми атрибутами земного існування, роблять величезну помилку, стверджуючи, що вони досягають щастя. Вони отримують не щастя, а його привид, образ, який у кінцевому рахунку перетворюється на прах. Г. Сковорода наполегливо підкреслює, що люди, у своїй більшості, вступають на легкий шлях видимості щастя, та наводить приклад, що сталося з вченням Епікура про щастя. Люди побачили зовнішній бік його вчення про щастя як насолоду, тому й лають його за це до сьогоднішнього дня. Не в насолоді щастя, а у чистоті серця, в духовній рівновазі, в радості. Г. Сковорода своїм власним життям утверджує оригінальну думку, що заклик «Пізнай себе» – це не тільки вираження необхідності пізнання людської екзистенції, а й вказівка основного шляху цього пізнання. А суть її в тому, що найкраще себе може пізнати сама людина, бо шлях пізнання – це не тільки раціональне осягнення людського життя, це насамперед переживання його. Мабуть, і тому Г. Сковорода прагнув самотності, бо найвищим щастям він бачив досягнення глибин власної душі. Г. Сковорода не прагнув самоізоляції, він прагнув самовдосконалення [2, 334].

У міркуваннях про щастя Г. Сковороди є ще й такий важливий аспект: людське щастя втілюється не тільки в духовних шуканнях, не тільки у сердечній радості, а й у праці, у втіленні спорідненості праці. Сковорода вказує, що здібності дає людині Бог, що царство Боже всередині людини. Прислухаючись до цього внутрішнього голосу, людина має обрати собі заняття не тільки не шкідливе для суспільства, а й таке, яке приносить їй внутрішнє задоволення і душевний спокій. Усі заняття добрі лише тоді, коли виконуються у відповідності з внутрішньою схильністю.

Таким чином, філософ наполягає на тому, що життя людини має бути радісним, і зробити його таким може тільки вона сама. Г. Сковорода мислить щастя досяжним для всіх. Для того, щоб його пізнати, зовсім не обов'язково осягнути складну філософську матерію чи прилучитися до кола вибраних. Щастя є простим і за змістом, і за формою. На підставі такого

розуміння щастя Г. Сковорода проповідував простоту життя, бідність, вдоволення, яке впливає із спілкування людини з природою. Особливістю філософії Сковороди є поділ світу на два начала: вічне та тлінне. Переважного значення філософ надає Вічному, нетлінному началу.

Процес пошуків та знаходження істини пов'язаний з тим, що людина прагне зректися тілесного, реалізувавши себе в перетворенні духу. Це перетворення дає змогу людині знайти істинне власне буття. Розкривши розуміння Сковородою людського життя, ми маємо розглянути, як же він мислив саму людину. Для нього людина – це маленький світ, мікрокосм зі своїм устроєм. зі своїми законами існування. У людині зосереджений метафізичне увесь Всесвіт, зокрема у цьому мікрокосмі є й Бог. Головне, чим відрізняється людина від всього іншого, що живе у світі. – це вільна воля людини та моральність в обранні життєвого шляху. Людину Сковорода поділяв на дві частини: на внутрішню та зовнішню. Всі характеристики зовнішньої людини визначаються формою її існування – земним буттям. Саме це земне буття і є головним іспитом людини на її життєвому шляху та в пізнанні істини. Найчастіше зовнішня людина, її буття заслоняє невидимий світ (внутрішню людину). Люди віддають перевагу видимому над невидимим. Це пояснюється тим, що людина має відповідно до своєї природи два типи розуму, живе за двома типами законів, має подвійне життя. Іноді людина допускається помилки, стверджуючи, що вона може пізнати внутрішній, невидимий світ, не зворушивши в собі внутрішньої людини, а використавши тільки ті засоби, якими вона користувалася у зовнішньому світі. Сковорода спрямовує свою філософію на очищення від таких помилок.

Процес цього очищення визначається самопізнанням та Богопізнанням, єдністю цих процесів. Процес самопізнання, на думку Сковороди, триступеневий. Перший ступінь – це пізнання себе як самосущого, як самовласного буття. Це своєрідна самоідентифікація особистості. Другий ступінь – це пізнання себе як суспільної істоти. Третій ступінь – це пізнання себе як буття, що створене та протікає за образом та подобою Божою. Цей етап пізнання найбільш відповідальний, тому, що він надає людині розуміння загального у співвідношенні з усім людським буттям.

Своєю творчістю і життям Г.Сковорода продемонстрував можливість здійснення глибинних перетворень. Філософія Г.С. Сковороди є прекрасним прикладом існування філософії українського духу як динамічної, здатної до розвитку і постійного вдосконалення оригінальної системи поглядів, ідеалів, вірувань, надій, любові, честі, совісті, гідності і порядності; вона є своєрідним пошуком і визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, закликом до гуманізму і «сродної» людській природі дії.

Ліричний герой збірки «Сад божественних пісень» — у пошуках правди, добра, щастя. Він, як і автор, великий народолюбець, гуманіст, кличе до єднання людини з природою. Найкращим поетичним твором вважається вірш «Всякому місту — звичай і права», в якому Сковорода окремо виділив усіх тих, хто потребує засудження: здирники, бюрократи, пияки, розпусники, підлабузники, ледарі, пани, купці, лихварі, чиновники та юристи, які зловживають своїм становищем. На протигагу всім їм герой твору думає не про маєтки й чини, а про те, щоб жити мудро, не заплямити совісті, бо тільки така людина може не боятися смерті:

Знаю, що смерть — як коса замашна.

Навіть царя не обійде вона.

Байдуже смерті, мужик то чи цар,—

Все пожере, як солону пожар.

Хто ж бо зневажить страшну її сталь?

Той, в кого совість, як чистий кришталь [3, с. 256].

Спіраючись на вищезазначене, ми вважаємо, що на філософії Григорія Сковороди можна виховати гідне молоде покоління, майбутнє України. Учні Щербанівського ліцею мріють бути щасливими, вірять, що щастя є. І, можливо, саме завдяки ознайомленню з філософськими поглядами нашого славетного земляка, щастя завжди буде поряд із ними, головне – обрати правильний шлях у житті.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ВЧИТЕЛЬ-ФІЛОСОФ УКРАЇНИ XVIII-XIX СТОЛІТТЯ

*Гаука Ольга, учениця 9-Б класу Чернівецької ЗОШ I-III ступенів №38
Чернівецької міської ради*

*Керівник: Боднарюк Варвара Миколаївна, вчитель історії, громадянської освіти та
правознавства*

***...Наш Сковорода відбив геніально душу нації, зрефлексованої
мораллю, фанатичною вірою і прагненням абсолютної
загальнолюдської справедливості, кристалевої Правди.
Василь Стус***

Видатна людина, яка за версією ЮНЕСКО входить до п'яти мудреців світу - разом із Сократом, Конфуцієм, Спінозою та Махатмою Ганді. Їх об'єднує принцип "жив, як учив".

Григорій Сковорода не тільки філософ, але й письменник, композитор та байкар. Його твори відтворювали кобзарі, байкарі, лірники та письменники. Наприклад, Іван Котляревський увів у свою "Наталку Полтавку" пісню-сатири "Всякому городу нрав і права", що оживило сюжет двох витворів мистецтва. Мабуть і зараз не один ще твір Сковороди співається і переказується в народі. Звісно, ми розуміємо не все, що писав Г.С. Сковорода, дійшло до нас, та й не все з того, що він говорив було в свій час записане.

В Україні він був першим байкарем-прозаїком. Після кожної написаної байки він дає пояснення моралі. І стає зрозуміло, що Г. Сковорода писав байки з певною мораль-проповідницькою метою, можна сказати що це по суті була своя філософсько-інформаційна політика для українського народу. Він мандрував Україною, зупинявся в друзів. На відміну від мандрівних дяків, які заробляли в дорозі на шматок хліба, Григорій Сковорода подорожував, бо мандрівка — частина його філософії. Відмова від матеріальних цінностей для нього є одним із шаблів духовного розвитку: «Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, — то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія».

Його праці навчають: праці, гідності, боротьбі за волю, честь, жагу до життя. Тому велику увагу він присвячує вчителю, як носій народних цінностей та традицій, духовно-моральної культури та високої гуманності та людинолюбства. Запорукою педагогічної майстерності вчителя Григорій Сковорода вважав неперервну освіту впродовж життя на основі самоосвіти, цілеспрямованого та систематичного поліпшення, самовдосконалення, розвитку себе та своєї діяльності. Силу педагога вбачав у глибоких знаннях, любові до дітей і повазі до людської особистості, в самовідданій праці.

Наприклад, В. Хомич - аналізуючи думки філософа про особу вчителя, зазначає, що найголовніше завдання педагога Г.Сковорода вбачав у тому, щоб "розбудити свідомість простого люду, навчити його самопізнанню, допомогти йому розібратись у причинах суспільного зла". Значний вплив на педагогічні погляди Г. Сковороди мали передові ідеї західноєвропейських мислителів. Перебуваючи в країнах Західної Європи (1750– 1753), Г. Сковорода знайомиться з життям різних народів, вивчає їх культуру, літературу, мистецтво, філософію. Він слухає лекції знаменитих німецьких професорів, диспує із авторитетами Тарнавського університету, студіює праці Г.-В. Ляйбніца, Ф. Вольтера, Х. Вольфа, Баугарда, захоплюється поглядами словацьких фундаторів прашівської філософської школи Я. Бауера та Е. Ладиверя. Водночас український просвітник цікавиться науковою спадщиною представників педагогічної західноєвропейської думки, зокрема з творами Я. Коменського, зосереджує увагу на вивченні європейського досвіду підготовки вчительських кадрів, системі формування професійно-значущих якостей особистості і аналізує грецьку та римську школу вчителства, говорячи що вчитель - це філософ мислитель який шукає шляхи для відкриття в учнях нових здібностей, талантів та дару.

Самопізнання – складний процес, який вимагає від учителя значних зусиль, невпинної кропіткої праці над собою. Запорукою педагогічної майстерності вчителя, на думку Г.

Сковорода, є неперервна освіта впродовж життя на основі самоосвіти, цілеспрямованого та систематичного поліпшення, самовдосконалення, розвитку себе та своєї діяльності. Важливого значення для розвитку педагогічної майстерності, підвищення рівня професійної компетенції вчителя Г. Сковорода надавав вивченню грецької і римської літератури. Антична спадщина, на переконання педагога, “дихає високими думками, ... промовляє серцем і грудьми, вражаючи вістрям духа в саму душевну точку і залишаючи в ній гостре відчуття, наче бджола жало”, сприяє духовному зростанню та становленню особистості.

У своїй учительській діяльності Г. Сковорода використовував нетрадиційні методи навчання: уроки на природі, просвітницькі уроки серед народу, досить активно застосовував листування як метод навчання. Це мені нагадує сучасну реформу в освіті в Україні НУШ та європейський досвід. В численних епістолярних творах він виклав свої погляди на виховання індивіда, вдосконалення людини з метою утвердження чесності, доброти, щирості серед народу; обґрунтував вимоги до особистості вчителя національної школи; надав рекомендації батькам, які покликані формувати у дітей високі моральні якості: любов до вітчизни і рідного краю, людяність, дружба, почуття людської гідності, вдячність, працелюбство, прагнення до свободи, справедливості і всезагального щастя.

Учитель для учня, на глибоке переконання філософа, має бути другом, наставником, старшим товаришем, а зараз і ментор, коуч та фасилітатор. У процесі навчання не можна ігнорувати розумові можливості учнів. Навчальний матеріал має бути посильним і доступним. Викладати його необхідно ясно, точно, зрозуміло. При цьому, як твердив Г. Сковорода, учні повинні розуміти матеріал, самостійно його продумувати і закріплювати на практиці. Охопити весь матеріал, досягти істини вихованець зможе лише за власної ініціативи і старанності, самостійно без допомоги дорослих, в процесі активної діяльності. Вчитель повинен навчати дітей пізнавати навколишній світ, розуміти закономірності його розвитку.

Стежив за тим, щоб учні читали мудрі книги, які лікують і звеселяють серце, розвивають і зміцнюють почуття доброчесності, на певно це послужило і захисту інтелектуальної власності та академічної доброчесності.

Г. Сковорода звертав увагу на вміння дітей аналізувати та критично ставитися до прочитаного, при цьому закликав педагогів оберігати дітей від “небезпечного читива” (боротися з дезінформацією).

Роздуми Григорія Сковорода про систему національної освіти і виховання, його погляди на особистість учителя як носія духовних і моральних цінностей українського народу - актуальні зараз, адже українська освіта проходить шлях модернізації та осучаснення нових методів, форм та прийомів роботи на уроці.

Г.С. СКОВОРОДА: НЕОРДИНАРНА ОСОБИСТІТЬ ТА ВЧИТЕЛЬ-НАСТАВНИК

Секція: Г.С. Сковорода: життя, творчість, погляди

Горбатенко Дар'я, учениця Ліцею №17 «Інтелект» Полтавської міської ради

Керівник: Данильченко А.В., вчитель історії Ліцею №17 «Інтелект»

Полтавської міської ради

«Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ.

*Копай всередині себе криницю для тої води,
яка зрсить і твою оселю, і сусідську»*

Г.С. Сковорода

Хто ж такий Григорій Сковорода? Український філософ-містик, богослов, поет, педагог, можливо, і композитор літургійної музики. Григорій Сковорода став першим українським філософом. Але за словом "філософ" ми не повинні бачити якусь нудну людину, яка сидить в оточенні книжок та самотності. Григорій Сковорода був зовсім не таким. За його життя пропонували багато різних посад, але йому більше було до вподоби спілкуватися з

людьми різного віку та професій. Він був неординарною особистістю, взяти хоча б факт його вчителювання у Харкові.

Замість оцінок, Григорій Савич писав «туповат», «туп», «весьма туп», «сушая бестолковщина». Або: «понят», «весьма понят», «наверне понят», «возможно не понят». Розумників оцінював званнями: «остр», «весьма остр», «зверок вострой», тобто той, що знання хапає на льоту. Григорій Сковорода залишив нам багато різноманітних творів.

Байки: «Байки харківські», «Бесіду, названу двоє, про те, що блаженним бути легко», і «Діалог, чи Розмова про стародавній світ», а також твори: «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті» («Розмова дружня про душевний світ»), «Кільце» та багато інших. Його ліричні вірші, частина з яких стали народними піснями, у яких ми бачимо засудження тогочасного суспільства, і глибокі притчі, і повчальні байки.

Багато переказів розповідають, що Григорій Сковорода мав дар саме віщування. За переказами, Сковорода був вегетаріанцем. Він вірив у правдивість сновидінь, тому коли одного разу у сні він побачив, як люди їдять одне одного, то відмовився їсти м'ясо. Відчуваючи свою смерть Григорій Сковорода у 1794 році прийшов у село Іванівка, помирати. До обіду він скликав своїх друзів, провівши весело час. Потім пішов і викопав собі могилу у парку, уславши її дубовим листям. Зайшовши до хати – перевдягнувся у чистий одяг, поклав торбу під очі і заснув вічним сном.

Творчість Сковороди цікава нам і досі, тому що в кожних творах Сковороди можна знайти відповідь на власне питання. Свого часу мудрець зазначав: «Природа прекрасного така, що чим більше на шляху до нього трапляється перешкод, тим більше воно вабить, на зразок того найшляхетнішого і найтвердішого металу, який чим більше третється, тим прекрасніше виблискує».

МИХАЙЛО КОВАЛИНСЬКИЙ – ОСОБИСТИЙ ДРУГ Г.С. СКОВОРОДИ

Г.С. Сковорода: життя, творчість, погляди

Гуменна Ольга, вихованка туристсько-краєзнавчого гуртка «Дослідники-краєзнавці»

Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій

Керівник: Горлей Р.Ю., керівник туристсько-краєзнавчого гуртка «Дослідники-краєзнавці» Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій

Видатний український філософ Г. С. Сковорода перш за все належить усній і рукописній традиціям вітчизняної культури. Про його життя більше складено легенд, ніж відомо достеменних фактів. Одним із небагатьох авторів, кому ми завдячуємо знанням біографії Г. С. Сковороди, є його багаторічний (протягом трьох десятиліть) друг Михайло Ковалинський.

Майже століття твір М. Ковалинського існував лише у рукописах і був відомий вузькому колу тих, хто цікавився і вивчав філософію Г. Сковороди. Деякий час оригінал біографії Г. Сковороди знаходився у В. Аскоченського.

У сучасній літературі також відсутня єдність думок щодо впливу дружніх стосунків Г. Сковороди і М. Ковалинського на філософські твори першого з них. Ліберальній історіографії з XIX ст. закидають підміну філософських поглядів Г. Сковороди поглядами М. Ковалинського.

Михайло Ковалинський або Коваленський – у XVIII ст. різне написання прізвищ було звичайною практикою – народився 16 (27) лютого 1745 р. у фортеці Олексіївська (Харківський слобідський козацький полк). Його батько Іван Ковалинський служив протоієреєм у місцевій церкві. За родинними переказами, Ковалинські були родом з Польщі і їх родоначальник змінив католицьку віру на православну.

Можливо, вирішальне значення для запрошення мало знання М. Ковалинським нових європейських мов. В період праці у Розумовських М. Ковалинський разом з вихованцями здійснив кількарічну подорож Європою. Початком подорожі він сам називає 1772 рік, але є свідчення, що вона почалася двома роками раніше.

Останні роки кар'єри М. Ковалинського позначені важкими випробуваннями. Отриманий 1793 року чин генерал-майора недовго тішив М. Ковалинського. Того ж року він зазнав неласки «матінки-імператриці» Катерини II і був відставлений від служби за «воровство и грабёж». Зберігся відгук одного з московських сановників щодо відставки М. Ковалинського, в якому його названо «негідником».

Для обраного філософом життя потрібна воля та характер, який наближає людину до православних святих. Себе ж М. Ковалинський зараховує до людей, які не змогли встояти перед мирськими спокусами. «Свет представился ему во всей великости своїх прелестей. Поток мыслей покрыл разум его и бездна желаний отверзлась пред сердцем его»

М. Ковалинський в біографії Г. Сковороди не наводить жодного факту про навчання в університетах, лише говорить про розуміння ним європейської філософії завдяки знанню іноземних мов.

Варто звернути увагу на повну відсутність у творі М. Ковалинського зображення негативних рис у характері і поведінці Г. Сковороди.

Таким чином, особистий друг Г. Сковороди М. Ковалинський створив першу біографію філософа. Його твір відзначається щирим захопленням другом і учителем, є джерелом правдивих свідчень про непросте життя Григорія Савича. Разом з тим твір має виразну авторську присутність. М. Ковалинський критично осмислює власну біографію.

У творі М. Ковалинський звертає увагу на нестяжательські мотиви поведінки та вчення Г. Сковороди, але ігнорується інша східнохристиянська традиція – ісихазм.

Г. С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ

*Демій Евеліна, учениця Підгайчиківської СЗШ I-III суненів
Керівник: Колодій Г. М., вчитель української
мови та літератури*

Сковорода є українським Сократом. З хором цариці Єлизавети об'їздив багато країн Г. Сковорода рідкісний приклад узгодженості своєї філософської і власної життєвої поведінки

Втік з-під вінця, бо зрозумів, що не буде добрим сім'янином

Не вмів підлабузникувати :

“Досить і вас стовпів неотесаних у храмі цьому”

“Сопілка і вівця дорожчі царського вінця”

Формування нової людини “Пізнай в собі людину”

Пізнай себе – реальна сомооцінка. Пізнавай себе, а пізнавши – удосконалюй. Пізнаючи свої нахили, людина правильніше визначить своє місце в суспільстві й принесе найбільшу користь. А поки чимало людей займають не свої місця: один ходить за плугом, а він від природи музика, інший працює суддею, а йому пасти череду. Людина не може бути щасливою, якщо діє всупереч своїй природі. Веління природи – це веління Бога в людині. Пізнання природи - це пізнання Бога.

Природовідповідність.

Мудрість невіддільна від життя. Дати життя духу нашому. “Якщо дух у людини веселий, думки спокійні, серце мирне, то й усе світле, щасливе, блаженне”

“Спорідненість” є виявом у людині “іскри Божої”

Споріднена праця, що відповідає природним нахилам людини, є приємною і легко здійсненою.

Подяка блаженному Богові за те, що потрібне зробив легким, а важке непотрібним. Кожна людина, на думку Сковороди, наділена певним даром. Треба вчитись розпізнавати його. Дехто, знехтувавши природними задатками, вибирає з себе прибутковий фах, але цим шкодить собі й суспільству. “Не змагай до того, що не дано від природи,” - повчав Г Сковорода

“Що полюбив, в те перетворився, подібне буде притягувати подібне”

Щасття залежить від серця, воно в середині нас. Як хочеш ти щасття – послухайся долі. Хочеш бути щасливим? – будь сит в своїй долі. Визначай смак не по шкарлупі, а по ядру.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – НЕ ЛИШЕ МИНУЛЕ...

Секція Г. С. Сковорода: життя, творчість, погляди

Денищук Дар'я, учениця 10 класу, ліцею №21 «Надворсклянський»

вихованка гуртка «Юні екскурсоводи» при ПМЦПО, м. Полтава, Полтавська область

Керівник: Посмітна Світлана Василівна

Учитель: керівник гуртка «Юні екскурсоводи»

при ПМЦПО, учитель історії ліцею №21 «Надворсклянський»

Одним із синів Полтавського краю був – Григорій Савич Сковорода. Його ім'я звучить в історії незгасної мислі і слова. Із саквою за плечима та флейтою в руці пройшов він шляхами й роздоріжжями рідного краю, а думкою вимірював простори всесвіту і правди глибину, мудрістю й чеснотами прославивши свій народ.

Усвідомлюючи своє покликання й часове призначення пробудження духу нації, Григорій Савич Сковорода кожним словом, кожним кроком, кожним помислом виконував свою місію. Власним життям він канонізував високі моральні принципи: волелюбність, твердість духу, гідність, щирість, добролюбство, прагнення мудрості, надійність, любов до ближнього. Цим утверджувалися моральні підмурки нового українського суспільства. Творча спадщина великого філософа стала невичерпним джерелом мудрості й життєдайної наснаги для українського народу на довгі-довгі віки. Вона злободенна й сьогодні. Вона буде актуальною і завтра. Межі духовному вдосконаленню людини так і не визначено. [5, с.155]

У другій половині XVIII століття Григорій Савич Сковорода сміло і рішуче виразив передові погляди українського суспільства. Його літературна й філософська спадщина являє собою ту ланку, якої не вистачало для якісного перевороту в культурному розвитку нашої країни.

Мета нашого дослідження розглянути віхи життя і творчу спадщину видатного філософа, який прагнув піднесення людського духу і стверджував торжество справедливості і який для всіх нас є прикладом для побудови життєвого шляху.

3 грудня 1722 року в с. Чорнухи Лубенського повіту Київської губернії (нині райцентр Полтавської області). Його батько Сава був священиком із козаків. Ріс Григорій трудолюбивим і допитливим. Дяк із сільської школи був ним задоволений. Біограф Сковорода, його улюблений учень і друг Михайло Ковалинський писав: «Григорій по сьомому році від народження був схильний до читання Святого Письма, музично обдарований, мав хист до наук та був твердий духом». В 9 літ лишився круглим сиротою і виховувався в одного старого ченця. Після закінчення сільської школи хлопця було віддано до Києво-Могилянської академії, де з перервами навчався у 1734-1753 роках. Григорій навчався в класах граматики, риторики, поетики, філософії. Його вчителями стали: Симон Тодорський – поліглот, перекладач і мандрівник, Мануйло Козачинський – автор званої трагікомедії про смерть Уроша V, що з неї розпочинає свою історію сербський театр, Георгій Кониський – поет, філософ і богослов. Перерви були викликані перебуванням спочатку в придворній імператорській капелі в Петербурзі (1741-1744 рр.), а потім на церковній службі за кордоном (1745-1750 рр.), коли Г. Сковорода жив в Угорщині, відвідав Австрію, Словаччину, Польщу, Італію.

Приятель і біограф Сковорода Ковалинський теж засвідчував: «Коли писав Сковорода для свого краю, то і вживав деколи української мови та правопису, вживаного в українському виговорі. Він любив завжди свою природжену мову. Дуже любив свій рідний край, свою любов Україну й коли відлучався за її межі, обов'язково прагнув скоріше туди повернутися і бажав там померти. Він висловлює це в багатьох місцях своїх творів. «Всяк должен узнать свой народ і в народі себе»

Окрім Харкова, він часто відвідував Бабаї, Валки, Великий Бурлук, Гусинку, Ізюм, Куп'янськ, Липці, Моначинівку, Острогозьк, Охтирку. Окрім Українських міст Сковорода

також відвідав Токай, Офен, Пресбург, Відень, а ще Німечинну та Італію. До речі Григорій Савич відвідував і Полтавщину.

Здебільшого він зупинявся в маєтках слобідсько-української шляхти: Донців-Захаржевських, Земборських, Каразиних, Квіток, Ковалевських, Мечникових, Сошальських, Тев'яшових, - або в келіях Курязького, Охтирського, Святогірського, Сіннянського, Сумського та інших монастирів.

Головні філософські твори Г. Сковороди: «Діалог, или розглагол о древнем мире», «Наркісс. Разговор о том: узнай себе», «Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни», «Разговор, называемый алфавит, или Букварь мира» так і не були виданні за життя філософа. Основний літературний твір – збірка 30 поезій «Сад божественных песней», одна з яких («Всякому городу нрав и права») стала народною. Живим словом, рукописними творами, і – найважливіше власним прикладом Г. Сковорода проводив у народне середовище вчення, яке по-новому мусило б збудувати людське життя. (Філософська спадщина Г. Сковороди важка для розуміння: він писав книжною мовою, свої думки змальовував образами та картинами, вважаючи, що так захована правда в цілому світі).

Один з найпопулярніших письменників сучасності Пауло Коельо відзначає «великий філософ і поет Г. Сковорода обстоював першинство духа ... Він , може як ні хно інший в Європі , зумів дотримуватися у житті знаків долі ... У Сковороди є також один важливий постулат : « Бог зробив важке непотрібним , а потрібне – неважким» Сковорода зумів досягти «неабиякої внутрішньої гармонії з долею»»

«Божественні пісні» Сковороди лунали по всій Україні ще за його життя, філософські трактати , діалоги й притчі ширились у численних списках, а наша подальша традиція нерозривно пов'язана зі світом Сковородинських ідей та образів: письменниками «Сковородинцями» були – І. Котляревський , Г.Квітка-Основ'яненко Т. Шевченко. А під добу українського Ренесансу 1920-тих років Сковорода став справжнім символом нашої культури . Павло Тичина присвятив йому збірку «Замість сонетів і октав» та розпочинає роботу над поемою-симфонією Сковорода» .

Гнат Хоткевич шукає в науці Сковороди екзистенційного прихистку, Микола Хвильовий називає його «великим українським філософом». Валер'ян Поліщук у «біографічно-ліричному» романі «Сковорода» показує філософа відважним мандрівником «у глибини духа», Максим Рильський у поезії «Китаїв» бачить Сковороду предтечію нового світу, Михайло Драї-Хмара приміряє образ Сковороди-мандрівника на самого себе («розлютувався лютий надаремно...»), Микола Зеров береться за переклади латиномовної сквородинської поезії, Юрій Клен розпочинає свій шлях українського поета сонетом «Сковорода»...

У філософії та поезії Сковороди закоріниться й резестанс блискучої плеяди українських «шістдесятників», Ігор Костецький назве його один-єдиним навчителем модерної України, людиною, що репрезентує ту українську культуру, «яка має вселюдське значення». Василь Барка, чийм життєвим кредо стали слова: «Світ мене спіймав, але не вдержав», - говоритиме про Сковороду як про «найбільшого після перших отців церкви християнського філософа світу». Дмитро Донцов присвятить останні дні свого життя праці над статтею «Дороговказ Григорія Сковороди нашій сучасності» (прикінцева сторінка рукопису так і залишилася в його друкарській машинці). А героїня повісті Оксани Забужко «Інопланетянка» буде пильно вдивлятися в образ Сковороди, намагаючись збагнути сенс тієї навряд чи досяжної для смертного чоловіка повного буття, яку вона називає «третім рівнем свободи». Ким же він був. Міркує вона: «посполитим улюбленцем, дотепником із сопілкою», чи «похмурим самітником, ніким не збагнутим «чоловіком божим», з людської ласки годованим?..» Справді-бо, ким він був?

Минають часи ...За цей період у суспільстві відбулося багато подій та соціальних зрушень. Витримав довготривалий іспит історії великий діяч минувшини, щоб постати у всій своїй багатогранності перед нашою сучасністю.

Учні та друзі глибоко поважали Григорія Савича. Вони називали філософа «українським Сократом», «харківським Діогеном», «степовим Ломоносовим» За свідченнями історика М.

Костомарова «мало можна вказати таких осіб, яким був Сковорода і яких би так пам'ятав і поважав український народ».

Не тільки потрібно досліджувати і знати творчість Сковороди, ми життя маємо будувати так, щоб його істини були нашою потребою. Сковорода не лише минуло. Нині він робить внесок у нашу перемогу, бо, крім усього, захищає нашу історію, духовно наснажує патріотів. Вороги воюють в Україні не лише з нині сушим, а й з минулим, намагаючись вбити пам'ять. Нам всім потрібен Сковорода. Не лише, щоб краще знати минуле. Для того, щоб щасливішим зробити сьогодні і майбутнє. Всі ті, хто боронить Україну від ворога, захищають і творчу спадчину Сковороди.

Усвідомлюючи своє покликання й часове призначення пробудження духу нації, Григорій Савич Сковорода кожним словом, кожним кроком, кожним помислом виконував свою місію. Власним життям він канонізував високі моральні принципи: волелюбність, твердість духу, гідність, щирість, добролюбство, прагнення мудрості, надійність, любов до ближнього. Цим утверджувалися моральні підмурки нового українського суспільства. Творча спадщина великого філософа стала невичерпним джерелом мудрості й життєдайної наснаги для українського народу на довгі-довгі віки. Вона злободенна й сьогодні. Вона буде актуальною і завтра.

Мета нашого дослідження розглянути віхи життя і творчу спадчину видатного філософа, який прагнув піднесення людського духу і стверджував торжество справедливості і який для всіх нас є прикладом для побудови життєвого шляху.

3 грудня 1722 року в с. Чорнухи Лубенського повіту Київської губернії (нині райцентр Полтавської області). Його батько Сава був священиком із козаків. Ріс Григорій трудолюбивим і допитливим. В 9 літ лишився круглим сиротою і виховувався в одного старого ченця. Після закінчення сільської школи хлопця було віддано до Києво-Могилянської академії, де з перервами навчався у 1734-1753 роках. Григорій навчався в класах граматики, риторики, поезики, філософії. Перерви були викликані перебуванням спочатку в придворній імператорській капелі в Петербурзі (1741-1744 рр.), а потім на церковній службі за кордоном (1745-1750 рр.), коли Г. Сковорода жив в Угорщині, відвідав Австрію, Словаччину, Польщу, Італію.

Головні філософські твори Г. Сковороди: «Діалог, или розглагол о древнем мире», «Наркісс. Разговор о том: узнай себе», «Разговор пяти путников о истинном щастии в жизни», «Разговор, называемый алфавит, или Букварь мира» так і не були виданні за життя філософа. Основний літературний твір – збірка 30 поезій «Сад божественных песней», одна з яких («Всякому городу нрав и права») стала народною. Живим словом, рукописними творами, і – найважливіше власним прикладом Г. Сковорода проводив у народне середовище вчення, яке по-новому мусило б збудувати людське життя. (Філософська спадщина Г. Сковороди важка для розуміння: він писав книжною мовою, свої думки змальовував образами та картинами, вважаючи, що так захована правда в цілому світі). Минають часи... За цей період у суспільстві відбулося багато подій та соціальних зрушень. Витримав довготривалий іспит історії великий діяч минувшини, щоб постати у всій своїй багатогранності перед нашою сучасністю.

Учні та друзі глибоко поважали Григорія Савича. Вони називали філософа «українським Сократом», «харківським Діогеном», «степовим Ломоносовим». За свідченнями історика М. Костомарова «мало можна вказати таких осіб, яким був Сковорода і яких би так пам'ятав і поважав український народ».

Не тільки потрібно досліджувати і знати творчість Сковороди, ми життя маємо будувати так, щоб його істини були нашою потребою. Сковорода не лише минуло. Нині він робить внесок у нашу перемогу, бо, крім усього, захищає нашу історію, духовно наснажує патріотів. Вороги воюють в Україні не лише з нині сушим, а й з минулим, намагаючись вбити пам'ять. Нам всім потрібен Сковорода. Не лише, щоб краще знати минуле. Для того, щоб щасливішим зробити сьогодні і майбутнє. Всі ті, хто боронить Україну від ворога, захищають і творчу спадчину Сковороди.

СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ – Г.С.СКОВОРОДА

*Дмитренко Злата, учениця 8 класу приватного закладу загальної середньої освіти
II-III ступенів “Гімназії А+”, м. Київ
Керівник: Горобець А.Я., вчитель географії*

Почнемо з кінця, з епітафії: “Світ ловив мене, та не впіймав”, яке ж значення має ця фраза? Життя великого поета лягло на той період часу, коли було скасовано Гетьманщину, знищено Запорізьку Січ, введено кріпацтво, йшов натиск на нашу культуру, відбувалась стагнація філософії. Тоді українським інтелігентам хотілось втекти, знайти свою “хату скраю” - саме це бажання відчувається у написі на могильній плиті Григорія Савича.

Григорій Савич Сковорода був народжений у сім’ї рядового козака, третього грудня 1722 року у селі Чорнухи на Полтавщині.

У 1738 році вступив до Києво-Могилянської академії, де і познайомився з філософією. Хоч і сприйняття науки було фрагментарним, у творчості та поглядах Григорія Сковороди можна побачити чимало схоластичних ідей, що були характерні киево-могилянцям.

Поет проживав у Петербурзі з 1742 по 1744 р., був учасником капели при дворі, мав хист до гри на різних інструментах і композиторський талант. Навчання продовжив у Київській академії. У 1750 р. філософ виїхав за кордон разом із “Токайською комісією...” і мандрував Угорщиною, Словаччиною та Польщею. Мандрівний поет відвідав Братиславу, Відень та Будапешт. Слухав лекції університетських філософів, студіював філософські праці, працював у бібліотеках, дискутував з різними вченими завдяки володінню багатьма мовами. Повернувся в Україну в 1753 році, був викладачем поетики у Переяславському університеті, написав курс поетики “Роздуми про поезію і поради до майстерності оної”.

Наступні п’ять років жив у селі Коврай, написав визначну кількість віршів, що згодом увійшли у збірку “Сад божественних пісень”, разом із цим працюючи домашнім учителем у поміщика Степана Томари. Викладав у Харківському Колегіумі спочатку поетику, а потім - етику. У 1760 р. склав “Байку Езопову”, використовуючи вірші на латині та українській мові. Написав дві вступні лекції по етиці.

1766 року був написаний філософський трактат “Вхідні двері до християнської добродетельності”, а наступного - твори “Наркіс. Розмова про те: пізнай себе”, “Симфонія, названа книга Асхань про пізнання самого себе”.

У 1769-1744 рр. були написані збірки прозових байок “Байки Харківські”, “Бесіду, названу двоє, про те, що блаженним бути легко”, “Діалог, чи Розмова про стародавній світ”, а також такі твори, як: “Розмова п’яти подорожніх про справжнє щастя в житті”, “Кільце”, “Розмова, звана алфавіт чи буквар світу”. У наступні два роки Григорій Савич написав твори “Книжечка, названа Silenus Alcibiadis, сиріч Ікона Алківіадська (Ізраїльський змії)” та “Книжечка, про читання святого письма, названа Дружина Лотова”. 1783-1784 рр. з’явилися “Суперечка архістратига Михаїла з сатаною про те, легко бути благим”, “Пря біса з Варсавою”.

Збірка “Сад божественних пісень” була зібрана у 1785 році, вона містила 30 віршів, написаних Сковородою у різний період часу, саме на її прикладі можна побачити філософські погляди поета. Епіграф кожного вірша - це цитата із біблії. Пісні мають різне значення: деякі з них - інтерпретація біблійних сюжетів, цитат, подій, але більшість описує філософські рефлексії, проблеми тогочасного українського суспільства з точки зору Григорія Сковороди. Цікавою є і назва збірки “Сад божественних пісень” - це алюзія на “Сад” (іменування школи) Епікура - античного філософа, чий мотиви часто можна було побачити у різних творах автора, важливо додати, що в тридцятій пісні Григорій Савич ставить Христа і Епікура на один рівень, бо обидва вчили не боятися смерті, бути щасливими, ситими з “малого”. Назва, також, може бути біблійним образом, або ж пов’язана з просвітленням Г. Сковороди в саду Охтирського монастиря, що до речі, дуже схоже на здобуток істини Буддою. Цей містицизм Сковороди можна пояснити українським народним світоглядом, що був оснований на індоєвропейських віруваннях. Таке бачення світу часто поділяли мандруючі ченці, дяки, а подалі і Григорій

Савич. У 1787 році написано “Вдячний Еродій” та “Убогий жайворонок” , завершено філософський твір “Діалог. Ім’я йому - Потоп зміїний”.

Помер великий філософ 9 листопада, 1794 року, в селі Іванівці, що на Харківщині (нині має назву Сквородинівка Золочівського району).

Григорій Савич виділяв три філософські твори як найголовніші - “Ікона Алкидавська”, “Буквар світу” та “Наркіс. Розмова про те: пізнай себе”, саме на основі них можна скласти уявлення щодо філософії Сквороди. У творі “Книжечка, названа Silenus Alcibiadis, сиріч Ікона Алквіадська (Ізраїльський змії)” всесвіт чітко поділяється на видимий і невидимий, при чому перший подається негативно, а другий - схвалюється філософом. У трактаті “Наркіс...” видимий світ описується Сквородою так: «Все, що ми до сьогодні бачили, що є? Земля, плоть, пісок, плинне, жовч, смерть, тьма, зло, пекло...» - легко побачити, з якою відразую відноситься до нього автор. Він також відзначає, що самопізнання - це також пізнання божественної премудрості, і щоб її віднайти, треба пізнати свою думку, яка і є нашою головною точкою і серединою. Такий підхід самопізнання притаманний традиції платонізму та індійський філософській традиції, де акцент робився на самозаглибленні і самопізнанні.

У діалозі “Розмова, звана алфавіт чи буквар світу” філософ називає погляди аристотелівської лінії (до якої відносяться і вихованці Києво-Могилянки) «язичницькими», оскільки вони відкидають усе, що не можна відчути, і втратили «душевний світ». Не дивлячись на це, Григорій Савич все ж не обходить видимий світ увагою, та навіть зазначає, що є сенс у його вивченні, оскільки він є тінню форм-ідей невидимого світу. Це висловлення ще раз зазначає велику схожість його ідей із вченням Платона.

Життя великого філософа і поета можна розглядати як оригінальну філософську творчість - воно повністю відображає філософію Г. Сквороди, що є своєрідним пошуком і визначенням українського народу свого місця, закликом до гуманізму, сродної праці, наказ жити за покликанням.

ДЕ Ж ТИ НАРОДИВСЯ, СКВОРОДА?

*Коваленко Софія, учениця 8В класу Пірятинського ліцею
Пірятинської міської ради Лубенського району Полтавської області
Керівник: Дем’яненко Людмила Олексіївна, вчитель історії
Пірятинського ліцею Пірятинської міської ради*

Григорій Савич Скворода – видатний філософ, який присвятив своє життя мандрям по світу. До того ж наш земляк, бо після територіальної реформи рідний Пірятин ще більше зблизився з батьківщиною генія думки -Чорнухами, опинившись у складі Лубенського району Полтавщини. В цьому році ювілей з дня народження того, чий портрет красується на значній купюрі держави – 500 грн. Ми переживаємо скрутний час, коли підступний східний ворог плюндрує наші землі і святині. Навіть не жаліючи такі унікальні місця як музеї. Особливо дісталось ювіляру на Харківщині. Але по крупницях ми усім народом постараємося відновити і примножити інформацію про видатного українця XVIII століття. Тож почали ми з нашого краєзнавчого музею. Передивившись багато літератури, яку люб’язно предоставила нам директор Наталія Купріян, ми помітили, що місце народження філософа в різних джерелах різняться. В одних пишеться, що Скворода народився в Чорнухах, в інших, що в Харсіках. Працівник музею Олександр Рудковський нам розповів, що його однокурсник був з села Харсіки і гордився тим, що односелець відомої людини. Тож ми почали пошуки . Цікаво було дізнатися за який з населених пунктів аргументів буде більше. Саме тут, в нашому музеї ми дізналися про цікавий тандем поета

Дмитра Шупти та композитора Володимира Стеценка, які створили вокальний цикл «Осягнення», присвячений 275-річному ювілею Григорія Савича Сквороди ще в далекому 1996 році. Це музичне видання нещодавно подарувала музею дружина В. Стеценка. Хто ж такий Дмитро Шупта? Це –хірург,політ’язень,письменник, поет, лауреат премії ім. Григорія Сквороди, заслужений працівник культури України 1938 року народження. Уроженець села

Курінька Чорнухинського району – а отже земляк відомого філософа і наш. Коли прочитали його біографію та творчу діяльність, вияснилося що і він задавався питанням місця народження ювіляра ,а особливо - в своїй праці «Чи знаємо біографію Григорія Сковороди?». «Народившись на порубіжні двох населених пунктів , він перебуває і на межі культур старого й нового типів, де знаковим виступає і його життєпис» вважає Шупта .

Ми дізналися, що біографія Сковороди складена його учнем Михайлом Ковалинським – є одним з перших в нашій літературі біографічних методів. Написане в старовинній манері «Життя Григорія Сковороди» 1794 року, де вказано: «Григорій, син Сави, Сковорода народився в Малій Росії Київського намісництва , Лубенської округи, у селі Чорнухи, 1722 року» Цей факт з біографії Сковороди підхоплюють майже всі дослідники його біографії та творчості і він як шаблон використовується майже в усіх їх працях.

В ряді архівних документів згадуються Сковороди , які проживали у Чорнухах. Так в ревізській книзі за 1745 рік в сотенному містечку Чорнухи значиться «двор Пелагеї Сковородихи, син которой обретається в певчіх»

І знову суперечності. Врешті решт до справи приєднуються краєзнавці-аматори, бо в народі існує твердий переказ : «...філософ Г.Сковорода народився в Харсіках, що під Чорнухами на Полтавщині»

Наша землячка, колишня директорка Березоворудського музею (нині покійна), Стеценко Надія Василівна, коли дізналася що Дмитро Шупта теж працює над встановленням істинного місця народження Сковороди писала йому: «Я шукала вас для того, щоб уклонитись і подякувати Вам за те, що ви знімаєте завісу з села Харсік, де народився, жив, учився і набирався сил для злету наш славетний Григорій Савич Сковорода. Мені далеко за 70 ... А було мені 6 років, коли мій дід І.Г.Букша – пристрасний книголюб, знавець історії, проводжаючи мене до школи, наказував старанно вчитися. « Он там, казав , трохи далі за школою, стояла хата Сковороди Савки, звідки Гриць у батькових чоботях бігав до школи... Була на відкритті музею і садиби Г.С. Сковороди і з екскурсоводом сперечалася: чому не в Харсіках, а чому в Чорнухах все те? Мені відповіли що тут, у районному центрі, буває багато людей, сюди ходять автобуси і т. ін. »

Ще далекого 1972 року в обласній газеті «Комсомолец Полтавщини» вчитель історії Харсіцької школи Ілля Васильович Капушта в статті «Де ж народився Григорій Сковорода?» написав: «Нині в Харсіках мешкають нащадки брата Г.С.Сковороди Степана – Ганна Дем'янівна Давиденко, Марія Дем'янівна Степаненко, Марія Мусіївна Гапоненко (дівоче прізвище усіх трьох – Сковорода).

А в Чорнухах живе Марія Ларіонівна Ющенко – теж до заміжжя Сковорода.

Олександр і Феодосія Сковороди проживають в Пирятині. Живе в Челябінську Карпо Ларіонович Сковорода. Всі вони – вихідці із села Харсіки... Старожил , 1888 року народження, Прохор Григорович Лисенко розповідав: від свого діда та батьків чув про Сковородів, які жили на тому місці, де зараз дворище Ганни Дем'янівни Давиденко (Сковороди). А між дерев, сажнів 25 від вулиці , стояла хата, в якій жив козак Сава Леонтійович Сковорода... «Що тут він народився , то так воно і є, - говорить Прохор Григорович, - і зараз живуть тут далекі нащадки Сковороди»

Оскільки прізвище Сковорода дуже рідкісне , то немає ніякого сумніву, що всі ці люди представники одного роду. Тому ми вирішили розшукати нащадків Олександра та Феодосії. Дізнавшись адресу, опинилися на вулиці Січових Стрільців. Саме тут в одному із будинків проживає сім'я Сковороди, які є пирятинською гілкою генеалогічного дерева знаменитого на весь світ філософа, мандрівника та співця. Ярослав Володимирович Сковорода, учень 7 класу нашого лицею – наймолодший представник чоловічої лінії цієї гілки. Його батько Володимир родом із села Харсіки Чорнухинського району(колишнього, а тепер Чорнухинської громади). Пана Володимира застали коли він на хвилику повернувся додому з роботи. Підтвердив що з роду філософа і це знання передавалось з покоління в покоління, але підтверджуючих документів немає. Також дізнались , що дослідники родоводу Сковороди вже відвідували цю родину. Отже наше дослідження закінчилось на користь Харсік.

Опрацювавши ще літературу ми побачили що дослідники випрацювали тактику знаходження компромісів і як Ю.Барабаш або М.Шудря, коли пишуть місце народження Сковороди, то вказують село

2

Харсіки під Чорнухами на Полтавщині. На щастя вдячні земляки поклали меморіальну плиту на місці, де за переказами стояла хата Сковороди з написом: «На цьому подвір'ї була садиба родини Сковороди: Сави Леонтійовича та Пелагеї, в якій народився 3 грудня 1722 року велет розуму людського, філософ, поет Григорій Савич Сковорода».

На жаль війна внесла свої корективи і 84-річний Дмитро Шупта, який останній час мешкав в Одесі, вимушено знайшов безпечне місце в одній з Європейських країн, тому і 300-річчя видатного філософа зустрине не на Батьківщині. Але він так прагнув встановити історичну справедливість

щоб говорячи про життя видатної особистості, виходити з її цілісного розуміння, намагаючись якомога вищої міри конкретної достовірності відомих фактів, а нові біографічні версії обґрунтувати розумінням внутрішньої сутності світогляду і світосприймання людини, яка стала понад історичним часом:

*Вклоняюся не логіці залізній
А пам'яті народного тепла
Яка у час лихий, смертельний грізний,
Всю істину нащадкам зберегла*

*Я міряю часи Сковородою
Як днями землю міряли колись*

ЗНАЧЕННЯ ПОГЛЯДІВ ГРИГОРІЯ САВИЧА СКОВОРОДИ

*Ковега Ірина, учениця 9 класу БАРАНІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ
ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ*

*Керівник: Пупа Світлана Володимирівна, керівник гуртка
«Етнографічне краєзнавство», вчитель української мови та літератури*

Культурно-літературне життя України XVIII ст. було представлено видатними посталями та митцями. Основне місце серед них посідає Григорій Савич Сковорода. Філософ, гуманіст, просвітитель, письменник, людина, котра прикладом власного життя підносила свободу до найціннішого скарбу, який може мати людина. Серед його здобутків можна виділити велику кількість досягнень та праць, які відіграли значну роль у становленні та процвітанні нової української літератури. І. Котляревський, Т. Шевченко, І. Франко, - у творах цих письменників можна було простежити прямі погляди Григорія Сковороди: патріотизм, відстоювання справедливості та добра, зображення правдивого тогочасного суспільства, засудження зла та неповаги до інших.

Протягом свого життєвого шляху Григорій Савич намагався знайти відповіді на певні філософські питання, котрі не давали спокою навіть наприкінці його життя. Він хотів створити інший тип людських відносин, заснований на свободі, рівності. Його бентежили проблеми тодішнього простого люду, активно боровся та відстоював саме такі: справедливість, зупинення гноблення простого люду, виокремлення людини як такої. Активно засуджував феодально-кріпосницькі порядки, відкрито зображував панівні експлуатаційні закони та бездушність панівного суспільства.

Будучи філософом Григорій Сковорода яскраво виокремлював «універсальний» образ у своїй творчості. Він вважав, що кожній людині можуть бути властиві певні риси, котрі формують даний образ. Серед них виділяють наступні: розум або розумові здібності, здатність до самопізнання та совість, чесність.

У своїй творчості філософ приділяє досить зосереджену увагу проблемі самої людини: пошуку щастя, боротьби за краще майбутнє. Вважав, що для повного щастя людина повинна

займатися лише «сродною» працею. Ідея «сродної» праці у творчій спадщині великого філософа займає основоположне місце. Митець був глибоко переконаний, що справжнє людське щастя може бути лише у тієї людини, яка працює та займається лише тим, що є по душі їй самій, що приносить задоволення та буде відповідати душевному покликанню. А та праця, яка не є джерелом радості та задоволення, не принесе душевної рівноваги та насолоди і буде безрезультативною.

Григорій Савич був переконаний, що кожна людина має право на щастя і повинна приділяти свою увагу пошукам саме свого щастя. Письменник безперервно шукав та прокладав шляхи до розуміння свого щастя.

Розуміння щастя як такого, було представлене письменником в таких простих речах як любов, любов у серці, любов до рідного краю, любов до ближнього, любов до природи. Для того, щоб знайти щастя потрібно позбавитися духовних злиднів, скупості, марнолюбства, безчестя. Необхідно турбуватися про свою душу та виховувати в собі людину. Тому що лише здорова душа, буде слугувати підґрунтям щасливої душі і як результат - щасливої людини.

Найбільшим благом життя Григорій Савич називав свободу. Саме свобода є «головною мірою» людського життя. Визначав, що свобода - це невід'ємна частина людського буття. Саме вільна людина є щасливою, бо свобода найбільший дар на землі. Без неї життя приречене на крах та страждання, а людський розвиток неможливий.

У своєму житті глибоко шанував працю, а у своїх творах щиро її оспівував. Сенс життя був закладений саме у праці, за словами великого творця. Але праця для кожної людини повинна бути по душі, повинна відповідати сродності людини. Саме тоді кожен з нас віднайде істинне щастя свого життя.

Григорій Сковорода бачив майбутній світ у справедливих та рівних братерських відносинах. Передбачав, що кожна людина може виховувати себе сама методом самопізнання, пошуку себе, своєї сродності. Надалі визначиться зі своїм місцем у житті. Саме таким чином віднайдеться шлях до ідеального суспільства.

Пророчі та великі слова видатного українського філософа і до сьогодні залишаються досить актуальними. Мине не одне століття, але вічна пам'ять про Григорія Савича Сковороду не покине нашу землю, не покине наші серця та серця наших нащадків.

ВІРТУАЛЬНИМИ СТЕЖКАМИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

*Козлова Карина, Коловоротна Агнета, Корольова Міла, Степаненко Валентина,
Чумак Денис, вихованці гуртка «Етнографія України» Донецького обласного центру
туризму та краєзнавства учнівської молоді, учні 8 класу Івано-Пільського ліцею
Костянтинівської міської ради Донецької області*

*Керівник: Лаврова Людмила Петрівна, вчитель української мови та літератури
Івано-Пільського ліцею Костянтинівської міської ради Донецької області,
керівник гуртка «Етнографія України» Донецького обласного центру туризму
та краєзнавства учнівської молоді*

*Ким же він був: «посполитим улюбленцем,
дотепником із сопількою», чи «похмурим самітником,
ніким не збагнутим «чоловіком Божим»,
з людської ласки годованим?». Справді, ким він був?
Оксана Забужко «Інопланетянка»*

До вивчення матеріалу, пов'язаного з життєвим та творчим шляхом ми приступили у листопаді 2021 року, щоб організувати свято, приурочене 299 річниці з дня народження видатного українського письменника, філософа-містика, мандрівника, просвітника, богослова, композитора літургійної музики Григорія Савича Сковороди «Український Сократ». Перша віртуальна мандрівка до Національного літературно-меморіального музею в селі Сковородинівка (за життя Григорія Савича Пан-Іванівка), що на Харківщині. Всього 6

хвилин аудіозапису – і ми доторкнулися до цілого Всесвіту, бо інакше і не назвеш Григорія Сковороду. Для нас він був дуже простим і в той же час складним, незвіданим, дивним. Розповідь Ізмаїла Івановича Срезневського про філософа.

Друга віртуальна подорож до Переяславського меморіального музею Григорія Сковороди. Він викладав у Переяславському колегіумі лекції із поетики. Матеріал про закордонний період життя 1745-1750 років. Тодішній студент у складі так званої Токійської місії перебував в Угорщині.

Третя екскурсія, запланована на літні канікули 2022 до міста Бахмута відбулася заочно, бо в ніч проти 7 травня 2022 року внаслідок обстрілу військ російської федерації було знищено Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди у селі Сковородинівка.

Ми почали пошукову роботу із прекрасного документального фільму харківського журналіста Владислава Проненка «Сковородинівська географія», в якому Ігор Корнацький, завідувач відділу Бахмуцького краєзнавчого музею, зазначив, що серед життєвих маршрутів сквородинівської біографії значиться й Бахмут. До часів, коли Сковорода бував тут, місто вже розвинулося як центр солеваріння та прикордонна фортеця. Припускають, що Сковорода відвідав Бахмут, мандруючи до Таганрога у 1781 році до свого учня Ковалинського. І саме до нього прямував Сковорода начебто через Бахмут. Тоді саме так можна було дістатись у те місто.

Зв'язки Григорія Савича як педагога із нашим краєм: у каталозі учнів класу піітики Харківського колегіуму, де Сковорода викладав у 1759-1960 роках, серед учнів цього класу (тобто серед дітей, які навчалися у Сковороди) значиться Семен Шабельський, «бахмутського козацького полку полковника Івана син». Він пішов на навчання у 1757 році, закінчив клас синтаксиса та навчався у класі піітики». У графі про успішність є позначка «понятливий» (тобто виявляв значні успіхи у науках). Батько цього учня Сковороди – Іван Васильович Шабельський – керував Бахмутською заводською соляною конторою, якій підпорядковувалися й Торські солеварні (які знаходилися на території нинішнього Слов'янська). Ім'я Івана Шабельського зустрічається у багатьох історичних документах, пов'язаних з Бахмутом. Зокрема, про нього згадує й німецький академік Йоганн Гюльденштедт, який відвідав Бахмут в 1774 році».

Видатний український філософ Григорій Сковорода – людина планетарного масштабу. Можна вщент розбомбити будівлю музею, але пам'ять про ЛЮДИНУ-ВСЕСВІТ Григорія Сковороду нам ніхто не знищить.

Наша дорога до Григорія Сковороди продовжується...

ВИДАТНА ПОСТАТЬ ІСТОРІЇ – ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

Секція: Г.С. Сковорода: життя, творчість, погляди

Козлова Вероніка, учениця 11 класу Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 20 імені Бориса Сергія Полтавської міської ради Полтавської області»

Керівник: Мерефа С.І., учитель українська мови та літератури

2022 рік – ювілейний. 300 років з дня народження великого українського мислителя-мудреця, педагога, філософа, поета, композитора, культурно-освітнього подвижника Г.С. Сковороди. Зараз особливо важливо продовжувати популяризувати нашу культуру, проти якої воює російський агресор. Варварське знищення Національного музею Григорія Сковороди у селі Сковородинівка на Харківщині не зітре нашу духовну спадщину. Українці зі сталевими м'язами й незламним духом. Мудрість філософа в кожному із нас, у нашій боротьбі за власну свободу.

Методи дослідження

1) літературний аналіз – вивчення, аналіз та систематизація історичної, художньої та краєзнавчої літератури; визначення рівня пошукових досліджень щодо ведення видатним філософом мандрівного способу життя;

2) географічно-описовий метод – опис населених пунктів, які причетні до перебування Г.С.Сковороди .

Об'єкт дослідження

постать Григорія Савича Сковороди у буденному житті; праці науковців, літературознавців про українського філософа.

Предмет дослідження

життя Григорія Савича Сковороди

Суспільно-корисне значення роботи

Дослідження допомогли розкрити багатогранність образу Григорія Сковороди; популяризувати та активно вивчати творчу спадщину українського Сократа; долучати старшокласників до науково –пошукових робіт.

Основні результати краєзнавчо-дослідницької діяльності

- 1) поглибити та збагатити знання про життя Григорія Сковороди;
- 2) навчатися аргументувати власну позицію щодо окремих сторінок із життя Григорія Сковороди;
- 3) удосконалювати навички краєзнавчо – пошукової роботи;
- 4) налагоджувати контакти та співпрацю із закладами, які носять ім'я Григорія Сковороди.

Про життя та творчість Григорія Савича Сковороди написано немало історико-філософських, літературознавчих, педагогічних праць. Як зазначають сучасні науковці, постать Сковороди досконало не вивчена, тому є над чим працювати молодим літераторам.

Єдиним надійним джерелом біографічних відомостей про Г.С.Сковороду довгий час був нарис «Життя Григорія Сковороди», написаний його учнем і другом М.Ковалинським. Білі плями в біографії Сковороди привертали увагу багатьох дослідників, які розшукували важливі документи про просту людину з дивовижними думками. Кожне видання – скарбниця, з якої можна черпати безцінний матеріал про життя й творчість українського мандрівника-філософа. Книги Н. Горбача, В.Шевчука, В. Стадниченка, Л.Ушкалова розкривають життя й творчість Григорія Сковороди очима сучасників. Постать українського Сократа досконало ще не вивчена, тому й заслуговує ретельної уваги з боку нових дослідників.

Після здобуття початкової освіти в рідному селі Сковорода у 1734 році стає студентом Києво-Могилянської академії, де навчався з перервами близько десяти років. Ґрунтовні знання грецької, латинської, польської, старосврейської, німецької мов дали йому можливість читати в оригіналі твори античних філософів, поетів. Як півчий православної церкви у 1745-1750 роках Сковорода побував у Відні, Братиславі та деяких інших містах Угорщини, Австрії, Словаччини, познайомився з їхнім життям, побутом, культурою. З 1750 року Григорій Савич в Україні. Зі своїм обдаруванням і здібностями він міг би зробити блискучу духовну кар'єру, але вона його зовсім не приваблювала.

У сирій селянській свиті, з торбиною за плечима, з палицею і книгою в руці філософ пішки мандрував от села до села. Крім книг, рукописів, сопілки в полотняній торбі та палиці, нічого більше не мав, навіть не прагнув мати власної хати й взагалі постійної домівки.

Із літературних джерел можна зробити висновок, що Г.С.Сковорода весь час у мандрах, подорожах, насичених цікавими зустрічами, подіями, пригодами, і навіть близькі до нього люди не завжди знали, якими шляхами він ходить.

Григорій Савич до самої смерті був мандрівним учителем, учив народ, де тільки можна було: в школі, по хатах, на цвинтарі, на роздоріжжі, на шляху, на базарі. Так, в середині XVIII століття Сковорода застосовував принцип «вербальних оцінок». Ставив учням не бали, а писав короткий фідбек (відгук) на завдання учнів. Філософ спонукав учнів мислити, а не зазубрювати науку з книжок: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестав навчатись». Тож учення Г.С. Сковороди – безцінний скарб для нашого покоління.

У

Григорій Сковорода залишив своє філософсько-етичне вчення не тільки у творах, а й підтвердив його власним життєвим шляхом. Над його могилою на хресті написано: «Світ ловив мене, та не впіймав». Так сказав він про себе, таким залишився й у спогадах – мандрівним філософом, який відмовився від світського успіху і власного майна, лишився чистим джерелом, з якого черпає мудрість сьогоднішня молодь.

Спливають роки, століття, проте голос мислителя не стихає, а все дужчає. Кожна сторінка із його життя актуальна, бо він був людиною глибинного характеру, світлого серця і проникливого розуму.

ОБРАЗ Г. С. СКОВОРОДИ В МОНЕТНО-МЕДАЛЬЄРНОМУ МИСТЕЦТВІ, НУМІЗМАТИЦІ, ФАЛЕРИСТИЦІ ТА БОНІСТИЦІ

Секція «Г. С. Сковорода: життя, творчість, погляди»

Конашевич Єлизавета, учениця 11 класу КЗ «Зеленогайський ліцей

Височанської селищної ради Харківського району Харківської області»

Керівник: Дембицька Людмила Іванівна, учитель зарубіжної літератури

1. Вивчення минулого становить важливе завдання історичної науки та наукового краєзнавства, під яким прийнято розуміти всебічне вивчення порівняно невеликої території (краю, області, району, населеного пункту). Наукове краєзнавство включає історичне краєзнавство.

2. Краєзнавчі дослідження припускають вивчення історико-біографічних сюжетів, у тому числі вплив діячів минулого на наступні покоління, прояв інтересу нащадків до історичних постатей. Таким чином, досліджується важлива сторона формування історичної пам'яті, самосвідомості народу.

3. До найбільш яскравих історичних постатей, які перетворилися на образи - символи України належить Г.С.Сковорода (1722-1794), великий мислитель, поет, мандрівний філософ та педагог. Його життя і діяльність пов'язана із Слобожанщиною. Сковородинівські місця розташовані поблизу селища Високий.

4. Образ Г.С.Сковорода знайшов своє втілення у монетно-медальєрному мистецтві, паперових грошових знаках, монетах, медалях та значках. Це робить необхідним залучення даних боністики, нумізматики та фалеристики в інтересах історико-краєзнавчих досліджень.

5. Словесно-фольклорні та художньо-графічні образи великого філософа сформувалися у народному уявленні наприкінці XVIII-XIX століттях. У XX столітті формується скульптурно-пластичний образ Г.С. Сковорода, в тому числі монетно-медальєрне мистецтво.

6. Особлива роль візуального образу Г.С.Сковорода виявилася при використанні його у дизайні грошових знаків. Вперше це зробив Г.І.Нарбут під час розробки проекту банкноти 100 гривень (1918). Таке використання образу Сковорода було викликано **низкою** причин політичного, агітаційно-пропагандистського характеру, а також естетико-стильових міркувань. У сучасній Українській державі розроблено та затверджено банкноту номіналом 500 гривень з портретом Сковорода.

7. Скульптурно-пластичний образ Г.С.Сковорода отримав втілення в монетно-медальєрному мистецтві, в тому числі в дизайні поки що єдиної монети номіналом 1 000 000 крб. На монеті зображено портрет філософа та факсиміле його друку. Автором друку є сам Г.С.Сковорода.

8. Поява портретів філософа на медалях пов'язана із відродженням медальєрного мистецтва в 60-ті-70-ті р. р. XX ст. Українські медальєри, починаючи з 1972 р (250-річчя Г.С.Сковорода), створили не менше 5 портретних медалей, серед яких виділяються роботи Г.М.Кальченко, І.П.Кавалерідзе.

9. Медалі з портретами філософа створені також харківськими художниками до ювілеїв ХДПУ ім. Г.С.Сковорода. Медаль 1991 р. (до 180-річчя) створена В.І.Томашевським, викладачем цього ВНЗ. Медалі до 200-річчя ВНЗ - золота, срібна та бронзова - за положенням про них є нагородними для працівників педагогічного університету.

10. Проблема побутування образу Г.С.Сковороди у монетно-медальєрному мистецтві, нумізматиці, фалеристиці та боністиці потребує подальшого вивчення шляхом залучення нових джерел та розширення інформаційної бази.

ШЛЯХАМИ МАНДРІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Підготували учні клубу «Поклик Серця» Коробко Софія,

9-А клас ліцею № 31 Полтавської міської ради

Керівник пошукового загону краєзнавців ліцею № 31 Полтавської міської ради

Лисенко Т.Д., учителька історії

Полтавщина...Для скількох митців і учених твоя земля стала джерелом натхнення і снаги.

Полтавщина – батьківщина багатьох видатних митців, імена яких складають славу і гордість українського народу. Іван Котляревський і Михайло Остроградський, Панас Мирний і Микола Лисенко, Микола Гоголь і Катерина Білокур...

На межі двох періодів історії української історії височить постать Григорія Савича Сковороди. Г.С. Сковорода – славетний син України, просвітитель-гуманіст, філософ, поет, перекладач. Людина, в якій вражає цілісність природи й громадянська принциповість. Те, що залишив нам у спадок – це цілюще, життєдайне джерело, з якого черпатимуть насагу ще десятки поколінь, тому і ми вирішили дослідити життєвий і творчий шлях, головні здобутки Григорія Сковороди.

Постать Григорія Сковороди — постать без перебільшення легендарна, він став таким ще за свого життя. Досліджуючи та вирішуючи ті чи інші питання літератури, філософії, ми свідомо або підсвідомо проектуємо предмет дослідження на реальність. Аналізуючи певні події, сучасниками яких ми є, нами робляться судження, власні зауваження, котрі ґрунтуються на досвіді минулого. Безумовно, творцями історії є люди, які жили в ту чи іншу епоху. Григорій Савич є творцем не тільки історії, але і майбутнього, адже вплив його ідей зазнає не тільки старше покоління, але й молодь. Вбачається, що це пов'язане з тим, що поет упродовж всього свого життя невпинно вчився. Жодна сфера життя людини не лишилася поза увагою мандрівного філософа Григорія Сковороди. Його творчість цікава нам і досі, а уважний читач знайде у філософських ідеях Сковороди відповіді й на свої власні питання. За життя йому пропонували багато різних посад, але мандрівний філософ понад усе цінував свою волю, право самому визначати своє життя, жити так, як йому до вподоби, спілкуватися з людьми різного віку та професій — це Григорій Сковорода вважав найбільшим щастям для себе. Це щастя складало сенс його життя. Розглянувши різноманітну творчу спадщину цієї постаті, ми дійсно пізнаємо та усвідомимо її вплив на дійсність. Насправді, у суспільстві завжди існують залишки минулого, основи сучасного і зародки майбутнього. І сучасне, і майбутнє побудоване на минулому. Виходячи з того, що вплив цілого суспільства на юних своїх представників важко переоцінити, уявляється, що і їхній світогляд заснований на надбаннях минулого, у тому числі, філософських.

Пошуковий краєзнавчий загін «Поклик Серця» розпочав свою роботу над вивченням життєвого і творчого шляху Г. С. Сковороди у 2007 році. Цей загін складається з учнів ліцею № 31 Полтавської міської ради (постійно оновлюється).

Під час ознайомлення із спадщиною Г. С. Сковороди, відвідали ряд місць, де бував Григорій Савич. В ліцеї створили музейну кімнату українського Сократа.

Перша подорож (березень 2007р.) була здійснена у смт. Чорнухи Полтавської області в літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди.

У теперішній час до комплексу Чорнухинського літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди входять власне музей і меморіальна садиба батьків Григорія Сковороди: «Хата батьків Сковороди».

Фонди музею налічують понад 2 000 експонатів, і присвячені не лише Григорію Сковороді та його вшануванню, а й історичному тлу життя і творчості філософа, а також

історичному розвитку Чорнух. Серед експонатів — бюст Сковороди роботи Івана Кавалерідзе та інші мистецькі твори (живопис, пластика) на «сковородівську» тематику, археологічні артефакти-знахідки на території Чорнухінщини, старовинні речі побуту та інструменти місцевого населення, предмети культу, скринька з землею з могили Г. С. Сковороди; серед раритетів — кобза XVIII століття, низка оригінальних документів доби Сковороди, зокрема, зразки особистої кореспонденції;

відтворено типову садибу малоземельного козака XVIII століття, яким був батько великого філософа. Зокрема, ця хата складається з хати, клуні, комори, криниці з журавлем. У хаті експонуються речі селянського побуту і вжитку. Садибу обнесено тином з лози.

До складу музею входить і пам'ятник Григорію Сковороді, розташований між подвір'ям меморіальної садиби і сквером, що прилягає до неї.

Друга подорож (жовтень 2008р.) була здійснена до Переяслава-Хмельницького колегіуму (зараз музей-заповідник Г.С. Сковороди).

Навчальний заклад при Вознесенському монастирі в 1738р. Його головною метою була підготовка православного духовенства для боротьби проти унії і католицизму на Правобережжі. В XVIII ст. Переяславський колегіум мав 6 класів: два граматики, по одному - риторики, поетики, філософії і богослов'я. Термін навчання складав 6 років. Тут навчалися діти духовенства, козацької старшини, міщан, селян. Сьогодні в приміщенні розташований музей українського філософа Г. Сковороди, який в 1753 р. викладав у колегіумі поетику. Реконструйовані навчальні класи, бібліотека, келії. Старовинні меблі – шафи, крісла, секретер – відтворюють атмосферу тієї епохи. Представлена копія Пересопницького Євангелія, яке зберігалось у колегіумі до 1862 р.

Третя подорож (листопад 2012р.) була здійснена у село Сковородинівка, де знаходиться один з найвідоміших музеїв Харківської області – музей Г.С. Сковороди. У другій половині XVIII століття в селі було розпочато закладання парку та будівництво садибного будинку, в якому якраз незадовго до своєї смерті і оселився Г.С. Сковорода. Музей було відкрито в 1922 році. В «Національному літературно-меморіальному музеї Г. С. Сковороди» експонувалися книги, картини, предмети українського побуту, які яскраво передавали дух того часу. Але головне місце посідала експозиція, присвячена саме життю Григорія Савича, його поетичній і педагогічній спадщині.

Світлий одноповерховий будинок, був побудований в класичному стилі, на невеликому пагорбі. Одна з його кімнат - меморіальна. Тут було відтворено обстановку, що оточувала Г. С. Сковороду в останні роки його життя: старовинне бюро, на якому лежали рукописи, книги, гусяче пір'я; ліжко, укрите домотканим рядном; скриня; на стіні висіла селянська свитка.

Три зали музею знайомили нас з життям і творчістю видатного філософа і поета, та його атмосферою. Серед експонатів були - діорама с. Чорнухи на Полтавщині, де народився Г. С. Сковорода, фотографії та малюнки місць, пов'язаних з його життям, портрети друзів і сучасників, родинне дерево. Книги, одяг, предмети побуту XVIII ст., які дозволяли відчутти колорит епохи. Були й унікальні експонати - годинник з дарчим написом Сковороди і скрипка, на якій він грав. На жаль, у травні 2022 року війська РФ обстріляли музей Григорія Сковороди, тепер будівля практично зруйнована.

Залишився старовинний парк, прогулявшись по алеях якого можна спуститися до ставка.

На березі ставка стоїть сімсотрічний дуб. Пошкоджений в роки Другої світової війни дуб усох. Зараз він обнесений металевою решіткою з підписом: «Дуб-велетень, під яким любив працювати Г. Сковорода». Поруч з деревом встановлена гранітна брила, на якій викарбовано погрудне зображення Г. Сковороди (скульптори - Д. Сова та Л. Жуковська).

До 290 річчя від дня народження Григорія Савича Сковороди гуртківцями ліцею (на той час гімназистами), їхніми батьками та учителями була підготовлена та відкрита експозиція музейної кімнати загадкового філософа.

Дослідження спадщини видатного українського педагога, філософа, освітянина Г. Сковороди було і залишається сьогодні актуальною проблемою. Пізнаючи себе і навколишній світ, людина самоутверджується, розвиває свої природні нахили і здібності, обирає свій шлях

і усвідомленою «спорідненою» працею виконує своє земне призначення. Люди безумовно є творцями історії. Їхня незламність, відчайдушність, вихованість роблять великі справи, адже захист Батьківщини від біди є безсумнівно великою справою. Українці, боронячи свої державні здобутки, боронять цивілізаційний світ з його культурними, ціннісними, світоглядними надбаннями. Це обумовлено складністю самої структури історії України. Український народ виступає форпостом загальнолюдських цінностей. Саме українська молодь сенсом свого життя має працю заради блага і свого, і власної країни. Саме таку настанову давав Григорій Савич своїм нащадкам через свою філософську творчість.

ВПЛИВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ «ПОПІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ»

Кузнєцова Неллі, вихованка гуртка «Літературне краєзнавство», комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Керівник: П'ятаченко Сергій Васильович, завідувач туристсько-краєзнавчого відділу, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Більшу частину свого життя Григорій Сковорода мешкав на Слобожанщині, де викладав у Харківському колегіумі, а останні двадцять п'ять років життя мандрував шляхами Слобідського краю, який дуже любив – його природу, людей, козацькі слободи, містечка й міста. Тут він створив більшу частину своїх «божественних пісень», байок, філософських трактатів та діалогів. Серед інших куточків Слобожанщини Сумщина в мандрах Сковороди займає особливе місце. Сумський краєзнавець Павло Сапухін зазначає: «Під час подорожей Сковорода не раз відвідував Суми, Лебедин, Охтирку, Боромлю і багато інших міст та сіл нашого краю. Тут він завжди зустрічав щиру прихильність до себе простих людей і мав добрих знайомих серед передових представників місцевої інтелігенції» [4].

Дослідження зв'язку Григорія Сковороди з Сумщиною та його впливу на розвиток гуманістичної і просвітницької думки стало метою нашого пошуково-дослідницького завдання, для виконання якого ми відвідали краєзнавчий відділ Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки, опрацювали газетні та журнальні статті з теми, а також зустрілися з місцевими краєзнавцями – членами просвітницької організації «Паліцинська академія».

Як стверджували відомі сумські краєзнавці, після відвідин Григорієм Сковородою Сум у цьому місті виник гурток його однодумців і послідовників, в середовищі яких ще в 1767 році виникла думка про заснування в Сумах вищої школи [4]. Через кілька десятиліть освічене дворянство Слобожанщини знов повернулося до ідеї відкриття в Сумах університету, поштовхом до якої стала діяльність просвітницького гуртка Олександра Паліцина. Відомий історик Д. Багалій писав: «Деякі поміщики стали посилати дітей до Московського університету, а у сумських дворян, ймовірно, під впливом літературного гуртка Паліцина, у 60-х роках XVIII ст. виникла думка про заснування університету у Сумах» [1, с. 3].

Цей гурток виник на хуторі Попівка Сумського повіту (нині – с. Залізник Сумського району Сумської області) і увійшов в історію під назвою «Попівської академії». Його члени пропагували ідеї просвітництва, брали участь у розвиткові літератури й мистецтва, поширювали освіту серед народу. Організатором і душею цього гуртка був місцевий поміщик, архітектор і літератор Олександр Олександрович Паліцин, про якого В. Каразін зазначав, що «йому ми зобов'язані більшою мірою початками європейського побуту в Україні» [2, с. 44].

У листі до О. Ф. Воейкова від 1818 р. П. А. Вяземський писав: «Якщо не їздити до Вольтера у Ферней, то треба їхати в Попівку до Паліцина». Наприкінці XIX століття М. Ф. Сумцов висловив оцінку діяльності цього просвітницького гуртка, яка стала визначальною для наступних дослідників: «Попівська академія свого часу була для тутешнього краю освітньою установою і до відкриття в Харкові університету частково виконувала роль вищого навчального закладу» [5, с. 12].

Безсумнівний вплив на діяльність «Попівської академії» мав Г. Сковорода. Деякі дослідники, зокрема А. Г. Слюсарський, зазначали, що мандрівний філософ іноді відвідував маєток Паліцина [5, с. 210]. Про це також писав П. Сапунін: «Григорій Савич неодноразово бував у Попівці в Олександра Паліцина, брав участь у диспутах. Усі члени «Попівської академії» віддавали йому данину шани» [4]. За твердженнями інших авторів, до маєтку заходили кобзарі, й О. Паліцин здійснював від них записи дум та занотовував пісні від дворових дівчат.

Тісні зв'язки пов'язували О. Паліцина з В. Каразіним, відомим просвітителем, вченим, громадським діячем, засновником Харківського університету, який розгорнув активну просвітницьку діяльність, в основі якої лежали ідеї Г. Сковорода та французьких мислителів. М. Сумцов зазначав: «Діяльність Паліцина збіглася за часом і за напрямом з діяльністю В. Н. Каразіна, і ці дві людини поклали наріжні камені у справі розвитку освіти у Харківській губернії» [6, с.12].

Часто відвідував Паліцинський маєток та брав участь у засіданнях «попівців» Іван Пилипович Вернет (1771–1847), письменник, педагог, журналіст. Він був добре знайомий із Г. Сковородою та залишив про нього спогади. Небагатий та без власного житла І. Вернет змушений був вести мандрівне життя, в якому наслідував Г.Сковороду. Д. І. Багалій зазначав: «Стоячи незрівнянно нижче за Г.С. Сковороду за розумом та впливом на сучасне українське та зокрема харківське суспільство, І.Ф. Вернет представляє собою оригінального і симпатичного діяча, який залишив по собі добру пам'ять у сучасників» [1, с.7].

Ідеї Г.Сковорода надихали й інших членів «Попівської академії», зокрема Є. І. Станевич у трактаті «Думки про істинне щастя на землі» обґрунтовував принцип природовідповідності як основний принцип усього людського життя, спираючись на ідеї Ж.-Ж. Руссо і Г. С. Сковорода.

Заслугою просвітницького гуртка на чолі з О. О. Паліциним стало створення на Слобожанщині особливої атмосфери, основою якої були гуманістичні, антропоцентричні й народницькі ідеали та цінності. Діячі цього гуртка розширювали межі панівного тоді в Росії та Україні руху Просвітництва за рахунок нових ідей сентименталізму, преромантизму, а також творчо розвивали ідеї Г. Сковорода.

АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЩОДО МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОГРАМІ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА У ПОСТУПІ ДО ЦІННОСТЕЙ»

*Лелюх Олександр, учень Мачухівського НВК Мачухівської ОТГ Полтавського району
Полтавської області Керівник: Ярова Н.М., вчитель української мови та літератури,
керівник лінгвістичного гуртка «Інтелектуал»*

З давніх часів люди цікавились проблемами педагогіки, розмірковували над тим, як краще виховувати своїх нащадків, та з покоління в покоління передавали досвід виховання, удосконалюючи його. Знання педагогічних поглядів прогресивних діячів попередніх історичних епох використовуються нами в створенні теорії сучасного виховання. Життя і діяльність Григорія Сковорода є тим джерелом, що живило українську педагогічну думку протягом багатьох століть і тим ґрунтом, на якому виростили і виростають педагогічні теорії виховання справжньої, всебічно розвиненої людини.

Сковорода ставить перед собою вічні проблеми, які бентежили ще стародавніх греків: «якою є мета людського життя, що означає жити і чинити правильно, що таке щастя і як його досягти» [4, с. 22]. Одним із основних завдань педагога Г.С. Сковорода вважав виховання високоморальної людини, на його думку, «виховання серця», тобто моральне виховання, має бути в центрі уваги вчителів.

Питання морально-етичного виховання є актуальним у сучасному суспільстві, адже українська держава зацікавлена у формуванні молодих людей з високим рівнем моральних принципів. У Програмі «Нова українська школа у поступі до цінностей» визначено чіткі

пріоритети у вихованні особистості дитини із сформованими компетентностями, які допоможуть учнівській молоді відбутися у житті як порядній, високоморальній, професійно успішній, здоровій і щасливій Людині.

Будучи приватним наставником, Сковорода найперше почав працювати над вихованням серця своїх учнів і сформував основні свої філософські й педагогічні принципи, які полягали в тому, що виховання має бути спрямованим на досягнення єдності розвитку розумових, моральних і вольових якостей особистості. Компетентнісний потенціал виховання, зазначений у Програмі «Нова українська школа у поступі до цінностей» також забезпечує можливість усебічного розвитку особистості дитини на основі ключових компетентностей: математичної, інформаційно-цифрової, компетентності в природничих науках і технологіях, соціальної та громадянської, обізнаності та самовираження у сфері культури, екологічної грамотності і здорового життя, уміння вчитися упродовж життя.

Приклад виховання Сковородою учня Михайла Ковалинського демонструє нам особистісно орієнтований підхід до сучасного виховання, який «не обмежується лише виховними впливами на дитину, а будується на міжособистісній комунікації вихователя і вихованця і передбачає відповідність моральних завдань, які стоять перед дитиною, моральному і життєвому досвіду у з'ясуванні для себе смислу життя і найважливіших цінностей»[4, с.21]. У Програмі «Нова українська школа у поступі до цінностей» також передбачено впровадження особистісно орієнтованого підходу, який «дозволяє зосередити увагу педагога на особистості дитини, її власному моральному досвіді, внутрішньому світі, що сприяє розкриттю кращих моральних якостей, утверджує свободу морального вибору» [6, с.10].

Г.С.Сковорода вимагав від педагога наявності високої духовної і моральної культури з прагненням досягти мети, щоб його вихованці були людьми вільними, високодуховними, щасливими. Не змінилися вимоги до вчителя в Програмі «Нова українська школа у поступі до цінностей», де зазначено, що «педагог визначає вищою цінністю кожную людину, поважає її честь і гідність, права і свободи, формує безпечне освітнє середовище, вміє знаходити порозуміння серед здобувачів освітніх послуг та неухильно дотримується принципу рівності» [6, с.17].

Одними з найважливіших аспектів духовності Г.С. Сковорода вважав дружбу та любов між людьми, моральні чесноти в їх стосунках. Любов, як зазначено у Програмі «Нова українська школа у поступі до цінностей», виступає основою сучасного виховання, стрижнем людського життя, критерієм затребуваності, визначаючи його сутність і сенс.

Отже, Сковорода охопив широке коло завдань морально-етичного виховання і педагогічні засоби їх вирішення. Здійснюваний Г. Сковородою навчально-виховний процес, як і розроблені ним педагогічні концепції, відзначені високою ефективністю й неординарністю.

У сучасному суспільстві, що розвивається надшвидкими темпами, його ідеї щодо морально-етичного виховання є актуальними, бо школа XXI століття має за мету сформувати позитивні моральні цінності, спрямовані на прояв в учнів власної гідності, поваги до інших та відповідальності за вчинки у своєму житті, готовність здійснювати моральний вибір та керуватися ним у повсякденній діяльності й спілкуванні.

ЩАСТЯ ЯК КОНЦЕПЦІЯ САМОПІЗНАННЯ У ВЧЕННІ Г.С.СКОВОРОДИ

Лисенко Катерина, учениця 9 класу Барвінківського ліцею № 3 Барвінківської територіальної громади Ізюмського району Харківської області
Керівник: Ніколаєнко В. О., вчитель мистецтва Барвінківського ліцею № 3 Барвінківської територіальної громади Ізюмського району Харківської області

Одними із актуальних питань є концепція щастя у житті людини. Дилема щасливого буття людини у світі хвилювала та хвилює людство. Тому розгляд цього питання є нагальним та важливим для життя людини. Одним із пошуковцем визначення поняття щастя постає український філософ Григорій Савич Сковорода, для якого це було справою життя. Сковорода-мислитель, один з тих філософів, які намагалися знайти найбільш точну відповідь на це питання. Мислитель не лише наполегливо шукає відповідей на питання, в чому полягає істинне щастя і якими шляхами воно може бути досягнуте, але прагне також з'ясувати сенс життя і визначити свою роль у здійсненні мрії про загальне щастя. Мета дослідження: проаналізувати погляди Г. С. Сковороди як шляху досягнення істинного щастя.

Г. Сковорода вважав, що щастя є найвищим «пренужнейшим и любезнейшим для всех благом». Мислитель пише: «Нет слаже для человека и нет нужнее, как счастье» [1, с. 14]. Український мислитель визнавав, що прагнення людини до щастя загальне і що право на щастя мають усі люди без винятку. Сковорода зазначає: «Премилосерднейшее естетство всем без выбора душам открыло путь к счастью...» [1, с. 212]. Причину нещасливого життя людей Г. Сковорода вбачав у їх беспорядності, в нерозумінні того, в чому полягає справжнє щастя і якими шляхами його можна досягти. Людина має розум і свободу волі. Щоб створити щасливе життя, вона повинна пізнати закон свого щастя.

Однією із основ для здобуття особистого щастя Г. Сковорода вважає дотримання християнських заповідей. Не тіло повинно панувати над людиною, забираючи її в полон своїх нікчемних потреб, а дух, що єднає нас із Вічністю, з Богом. Часто люди блукають світом у пошуках химерного щастя, страждають і зневірюються, бо всі зусилля виявляються марними. «Як хочеш бути щасливим, не шукай свого щастя за морями, ... не мандруй по ерусалимах», бо, як стверджує Г. Сковорода, воно не тільки поруч з тобою, воно «всередині» тебе: у твоєму чистому серці, у твоїй чесній душі, що живе за законами Божими і за велінням Божим. Через твори «Вхідні двері до християнської добродетельності», «Розмова подорожніх про істинне щастя в житті», «Кільце. Дружня розмова про душевний світ», «Філософія серця», Г. Сковорода доводить людству те, щоб бути щасливим, не треба шукати багатства, чинів, слави, бо все те є тлінне.

На думку Г. Сковороди, самопізнання, те, чи дослухаємося до духовної натури та чи займаємось ми «спорідненою» працею - є єдине життя і, разом з тим, - єдине справжнє щастя людини. Людина повинна пізнати себе з трьох боків: перше саморозуміння себе як окремої особи, як людини, що має свою особистість. Друге саморозуміння себе як члена громадського життя, тобто людину, що має з іншими людьми одну віру, Батьківщину, закони, мову і звичаї. Третє саморозуміння себе як істоти, яку створив Бог подібно своєму образу.

У байці «Бджола і Шершень» доводиться думка про те, що «сродна праця» є потребою душі, а не важким обов'язком. Бджола усвідомила цю істину, бо мудріша за Шершня, який нікому не приносить ніякої користі, а тільки користується плодами чужої праці. У філософському трактаті «Алфавіт, чи Буквар світу» однією з умов щастя проголошується також дружба з людьми, близькими за інтересами та переконаннями. Тільки тоді можна прокласти місток від серця до серця, коли немає між ними глухої стіни нерозуміння. Якщо людина живе за Божими заповідями, приборкує свої бажання, прямує до правди, то вона не розминеться зі щастям.

Щастя – моральне самовдосконалення, душевний спокій; незалежність від пристрастей навколишнього світу; вміння користуватися тим, що є; не прагнути до неможливого, перемога інстинктів волі, йти дорогою добра. Обов'язковою умовою щастя є улюблена справа. Розділення людей, що займаються «спорідненою» і «неспорідненою» працею - це і є найглибша думка, на яку можна опиратися при розв'язанні сучасних проблем людства. У філософствуваннях «про щастя» Григорій Савович виділяв ще один важливий аспект. На його

думку – щастя втілюється не тільки в духовних шуканнях чи сердечній радості, а й у праці, у втіленні спорідненості праці. Мета мислителя донести до ближнього те, що здібності дає людині Бог і що царство Боже всередині кожного. Коли прислухаємось до внутрішнього голосу, то повинні обрати собі заняття не тільки не шкідливе для оточуючих, а таке, яке приносить внутрішнє задоволення і душевний спокій. Щастя є простим і за змістом, і за формою. На підставі такого розуміння щастя філософ проповідує простоту життя, задоволення, яке випливає із спілкування людини з природою.

За переконанням Г. Сковороди, людина може бути насправді щасливою лише тоді, коли «живе за натурою», тобто займається своєю спорідненою працею, а не тоді, коли має всі блага та багатства, не роблячи нічого, хоч, за Сковородою, існують і ті, хто народжені саме для цього. Тобто, Г. Сковорода стверджує, що щастя є досяжним для всіх. Філософ наполягає на тому, що життя людини має бути радісним, і зробити його таким може тільки вона сама.

Для розуміння поняття «людського життя» за Сковородою, потрібно усвідомлювати те, що для нього людина – це маленький світ зі своїми порядками та принципами існування. Мислитель вважає, що кожного з нас від всього іншого, що живе у світі відрізняє вільна воля та моральність в обранні життєвого шляху. На думку Григорія Савовича тільки любов та віра дають змогу вийти за межі тлінного звичайного «Я». Ці категорії несуть глибокий пізнавальний зміст, живлять душу людини чим наповнюють її творчою енергією, підштовхують її на шлях дійсного земного такого потрібного всім щастя. «Скрізь любов та віру людина пізнає себе», – твердить Сковорода і це приклад існування філософії українського духу як динамічної, здатної до розвитку і постійного вдосконалення оригінальної системи поглядів, ідеалів, порядності тощо.

Отже, щасливе життя в руках самої людини і воно досягне для всіх. Не обов'язково досягнути складну філософську матерію для того, щоб пізнати його чи прилучитися до кола «обраних». Щастя є простим як і за змістом так і за формою. Важливим у процесі пошуку та знаходженні істини є той факт, що людині потрібно зректися тілесного, реалізувавши себе в перетворенні духу, а це перетворення, в свою чергу, дасть змогу знайти істинне власне буття. Не той щасливий, хто бажає кращого, А той, хто задоволений тим, чим володіє. Проте для істинно щасливого життя потрібні також мудрість і знання.

Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ

Луценко Анастасія, учениця Полтавської Гімназії № 8 імені Панаса Мирного Полтавської міської ради

Керівник: Рева Ірина Анатоліївна, учитель історії та правознавства Полтавської Гімназії № 8 імені Панаса Мирного Полтавської міської ради

Досліджуючи спадщину Г. С. Сковороди, не можна оминати питань його риторичної майстерності. Глибокий науковий аналіз жанрової специфіки творчості видатного філософа і письменника, зокрема й діалогів («разговорів»), здійснив знайий в Україні та за її межами дослідник давньої української літератури Л. В. Ушкалов. Усебічний аналіз мовних особливостей творів Г. С. Сковороди викладено в працях І. К. Білодіда, О. Г. Муромцевої, П. П. Плюща, О. Синявського, В. Чаплєнка тощо. Окремішню ж риторичну майстерність цього просвітителя не досліджувалася, а між тим, аналіз її дає розкрити ще одну сторону багатогранних талантів Григорія Савовича Сковороди.

В основу риторики Г.Сковороди лягла педагогічна риторика античності. У своїй основі вона мала ідею істини як плоду навчання, а вчителя визначала як Учителя істини, якого мають наслідувати учні в життєвих ситуаціях. З огляду на те, що письменник-педагог вимальовував у своїх філософських і поетичних творах етичний ідеал вільної, незалежної людини з високою гідністю, яка володіє скарбом «спокою нерушеного», «здоров'я міцного», «серцем незламним», «зрівноваженим духом», дружбою, що «міцніша за все інше», займається «спорідненою працею» на благо суспільства, слід вважати всю його творчу спадщину риторичною, оскільки мета всіх його текстів – переконання через мовний вплив на аудиторію

в істинності окресленого ідеалу людини. Серед основним форм риторики, які найбільше використовував Григорій Савич є діалоги. Діалогам була відведена роль підготовчого етапу до богословських диспутів, які в XVII–XVIII столітті в Україні були звичним явищем. Проте сам філософ дещо іронічно ставився до традиційно-схоластичних діалогів того часу. У творчості самого Сковороди в основі цього жанру лежить «сократівський діалог» доби середньовіччя. Його суть полягає у викладенні філософських положень у формі запитань-відповідей, які сам філософ називав «разговори». Дані діалоги належать до середнього стилю та вирізняються характерними живими рисами дійових осіб. Найавторитетнішою особою у таких діалогах виступає Друг, який складні філософські ідеї намагається викласти у простій, зрозумілій для звичайної людини формі. Наприклад, філософію про дві природи в людині Друг намагається пояснити аналогією з пшеничним зерням. У діалогах Григорія Сковороди часто трапляються інтермедійні епізоди; мова його є мовою образів і символів – печери, сонця, дерева, зерна тощо.

По своїй суті та тематиці діалоги філософа поділяються на «дружні розмови», «пренія», «брань». Якщо «дружні розмови» по образності своїй нагадують діалоги Сократа і Платона, «пренія» і «брань» відбивають християнські традиції «трьох браней» Архістратиґа Михаїла та Сатани. В основу цих творів покладена внутрішня суперечка автора з уявним співрозмовником, де останній втілює поширені, однак далекі від істини погляди, звідси постійна полеміка з недосконалим світом.

Сам Г. Сковорода був чудовим майстром бесід на різноманітні, зокрема морально-дидактичні, теми. У викладанні в Переяславському та Харківському колеґіумах, у бесідах із селянами, у листах до учнів та друзів просвітитель показав зразки логічного, вдумливого й дієвого переконування. До своїх вихованців учитель Сковорода звертався, сповнений глибокої поваги і любові до людини, непохитної віри в неї. Наприклад, у 1766 р. він написав літературно-педагогічний твір «Начальная дверь ко християнському добронравію», який є викладом вступної лекції до курсу, що читав Сковорода в Харківському колеґіумі. Цінуючи лекційну форму навчання, просвітитель підходив до неї творчо. Це не був виклад схоластичних положень тогочасної філософії і теології. За будовою лекція нагадує живе спілкування з удаваним, узагальненим співбесідником-учнем. Ця схожість досягається за рахунок низки риторичних питань, на які він тут же дає відповіді: *«Що ж для тебе потрібне? Те, що найлегше. А що найлегше? О, друже мій, усе трудне, і важке, і гірке, і лихе, і брехливе. Але що ж легке? Те, друже мій, що потрібне. А що потрібно? Потрібне тільки одне. Одне тільки тобі потрібне, одне тільки й благе, і легке, а все інше труд та хвороба. Що ж таке єдине? Бог»*. Для підсилення риторичного ефекту Григорій Савич використовує у цій лекції порівняння, метафори, синоніми, образність на проставленні ознак. Привертає увагу й синтаксис цього навчального твору. На відміну від філософських трактатів, писаних пишним високим стилем, що передбачає розгорнуті синтаксичні конструкції, ця лекція, маючи чітку дидактичну спрямованість, написана короткими реченнями, що підкреслюють логічність і лаконічність викладу думки.

Таким чином, протягом усього свідомого життя Г. Сковорода був невтомним трудівником на ниві освіти, педагогом – водночас і учнем, і вчителем. Великим спадком Г. Сковороди прийдешнім поколінням є його «учительні» праці, риторично довершені, що слугують і сьогодні зразком дидактично налаштованої літератури, а для філологів та істориків – перспективним предметом дослідження процесу становлення вітчизняної риторики в усьому багатстві її мовно-виражальних засобів.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ЯК ПОЕТ УКРАЇНСЬКИЙ

Г. С. Сковорода: життя, творчість, погляди

*Любицький Андрій, учень 7 класу Веселоподільського ЗЗСО І – ІІІ ступенів,
вихованець туристсько – краєзнавчого гуртка КЗПО «Семенівський БДЮТ»
Семенівської селищної ради Кременчуцького району Полтавської області
Керівник: Коваленко Володимир Миколайович
учитель історії Веселоподільського ЗЗСО І – ІІІ ступенів,
керівник туристсько – краєзнавчого гуртка КЗПО «Семенівський БДЮТ»*

Сьогодні світ спостерігає за антигуманними злодіяннями сучасної російської імперії, що століттями вибудовувала потужну машину пропаганди. Російський історично – культурний розвиток є невіддільним складником імперської політики, що просто – таки не може втриматися від зазіхань на історичну спадщину інших народів.

Культурними досягненнями інших народів, зокрема українців, росіяни теж охоче поповнюють список своїх здобутків. 2021 року «Російський центр науки и культуры в Киеве», філія російської держагенції «Россотрудничество», спромігся назвати *«російсько – українським поетом»* Тараса Шевченка. Як пояснили співробітники обуреним коментаторам – мовляв, у Шевченка є твори російською, а значить, він російський поет. Цю риторичку росіяни повторюють уже давно щодо Гоголя, Булгакова та Сковороди.

Ще на початку ХХ ст. відбулося перетягування Сковороди у поле російської культури, про що свідчать видані 1912 року у Санкт – Петербурзі і Москві книги: «Собрание починений Г. С. Сковороды с биографией Г. С. Сковороды М. И Ковалинского, с заметками и примечаниями Владимира Бонч – Бруевича» та «Григорий Саввич Сковорода. Жизнь и учение» Владимира Ерна.

І Бонч – Бруєвич, і Ерн безапеляційно підкреслюють, що Сковорода – *«русский философ»*, *«родоначальник русской философской мысли»* та, занедбавши українську філософську і літературну традицію, уводять його в російський контекст, порівнюючи з П. Чаадаєвим, Ф. Достоевським, Л. Толстим, С. Трубецьким та ін.

Проти такого присвоєння Сковороди рішуче виступив журнал «Українська хата», назвавши це властивим для російських авторів *«душехапством»*. Зокрема М. Сріблянський іронічно зазначав: *«Де що є путнього в сусіда, то «русское». І «собираніє Руси», і «умноженіє землі» – все це з області любезного московського «душехапства». Добродій Ерн добре знає, що слов'янофільство наскрізь колективістичне, а Сковорода – яскравий індивідуаліст, що москалі – церковники, а Сковорода більш ніж байдужий до офіційної церкви; москалі мислять тільки «міром», а Сковорода цілком скептично ставиться до «толпы», поклавши в основу самопізнання людини як абсолютної індивідуальності. Вже зробилася шаблоновою в характеристиці українського народу вказівка на основну його прикмету – індивідуалізм, скупчення духовних його інтересів не коло церкви, а коло особи людини...»* З цього національного ґрунту виростає філософія Сковороди, а не з московського *«обозначества»*.

Підтримав М. Сріблянського й інтерпретатор творчості Сковороди А. Товкачевський: *«Сковорода і за походженням, і за симпатіями, і за своїм психічним складом був щирим українцем»*. Водночас цей автор визнавав, що *«єдиною підставою зарахувати Сковороду до гурту своїх філософів»* є мова: *«Сковорода і справді писав на великоруській мові»*. Проте навряд чи правомірним є таке твердження, як і схожий висновок Т. Шевченка: *«І наш Сковорода таким би був [народним поетом], якби його не збила з пливу латинь, а потім московщина»*.

Більшість творів Сковороди увібрала книжно – мовну традицію старої України. Він не писав російською мовою, це російська літературна мова у ХVІІІ ст. взяла за основу українську книжну мову. Про це свідчить хоч би той факт, що М. Ломоносов – основоположник російської літературної мови – називав *«вратами своєї учености»* граматику українця Мелетія Смотрицького; десятки випускників Києво – Могилянської академії стали засновниками навчальних закладів у Росії (друга половина ХVІІ – ХVІІІ ст.), куди перенесли і граматичні та лексичні норми тієї книжної мови, яка була однією з мов (поряд із латинською та грецькою) викладання в академії; чимало росіян навчалися у Києві.

Для того, щоб переконливо довести українськість поетичної спадщини Сковороди, варто ретельно прочитати його вірші, звернувши увагу передусім на образи, джерелом яких є етнічна традиція, виражена у світоглядних та естетичних уявленнях українців давнини.

Отже, правдивим «ключем розуміння» феномена Сковороди, як наголошував свого часу вчений Микола Сумцов, є «українська традиція». Розуміючи неперевершеність постаті мисленика, дослідник відшукував справжні джерела його геніальності. Це дозволило йому зосередитися на вивченні впливу народної поезії на мову творів письменника, у яких «живое чувство природной красоты Малороссии и любви к малорусскому языку были характерными чертами Сковороды...»

Мова творів письменника для вченого стала окремим об'єктом вивчення. Було відзначено, що у його філософських трактатах мова рясніє росіянізмами, хоча в основі своїй залишалася українською книжною, тоді як у поетичних творах вона вражає образністю, простотою, ясністю, зрозумілістю, доступністю. За структурою, духом, інтонаціями мова творів письменника, – переконує вчений, – глибоко народна, з багатьма давньослов'янськими лексемами.

І коли московський учений Володимир Ерн у першій публікації про Сковороду «Русский Сократ», вдався до спроби кваліфікуватилюбомудра «як першого російського філософа», основоположника російської філософії, то Микола Сумцов, як і його попередники Сріблянський та Товкачевський також заявив, що Сковорода не російський філософ, а філософ український, і не «перший росток», а «остання розкішна квітка старого життя, світогляду українського народу, та його старого письменства і колишньої киево – могилянської школи, кривний син свого народу, його чуйна, гарна, люблязна та многодумна дитина».

Підсумовуючи, відзначимо, що в період відкритої агресії російської федерації проти України всі культурно – мистецькі заходи з відзначення 300 – річчя від дня народження Григорія Савича Сковороди мають бути спрямовані проти спроб привласнення спадщини великого українського філософа ідеологами «руського мира», проти використання його імені в пропаганді квазінаукових концептів «первого русского философа», «братских народов», «одного народа».

Ще раз хочемо наголосити: Григорій Сковорода – український мислитель, сучасний, як ніколи!

СВІТОЧ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ІСТОРІЇ

Секція: Г. Сковорода: життя, творчість, погляди

Мартяш Анастасія, учениця 11-А класу Ліцею № 17 «Інтелект» Полтавської міської ради Полтавської області

Керівник: Гриценко З.М., учитель української мови та літератури Ліцею № 17 «Інтелект» Полтавської міської ради Полтавської області

Сучасна молодь порівняла б його з людиною-хіпі. Постать, яка навек покрита пеленою таємниць і легенд. Хто він? Поет? Педагог? Філософ-містик? Прихильники самі розшукували його, захоплювалися творчістю, масово читали й цитували, а той за все життя не видав жодної книги, лиш сказав: «Світ ловив мене, та не спіймав». Чи то було жартома, чи серйозно, чи то про себе, чи про всю націю українців. Своім вдячним нащадкам він запам'ятався як Григорій Сковорода.

На відміну від філософії професорів Києво-Могилянської академії, учення Сковороди було зацентроване на самій людині та її внутрішньому духовному світі. Він піддавав сумніву слова одних філософів, а інших сприймав запросто. Не як авторитетних мерців, а як живих людей. Відійшовши від аристотелізму, видатний письменник тяжів до ідей Платона, чий погляд не раз піддавалися тогочасній критиці.

На окрему увагу заслуговує літературна спадщина письменника. Вона хоч і порівняно невелика, проте досить багатогранна й повчальна: від байок, віршів, діалогів, притч, перекладів і переспівів до трактатів, літописів, послань і проповідей. Працюючи викладачем спочатку поетики, а потім етики, Г. Сковорода написав поетичні твори, що увійшли до збірки

«Сад божественних пісень», яку можна назвати своєрідним ліричним щоденником поета з тридцяти віршів.

У пошуках добра, істини й правди Григорій Сковорода створив власний специфічний стиль і форму мислення, якій властиве поєднання раціонального й художнього світосприйняття. У цьому кожен шукає різне: власну ідентичність, повноту буття, надію, віру, щось вічне й тлінне. Філософ жив за принципом «Пізнай себе», який і пропагував у своїх творах.

КОНЦЕПЦІЯ «СРОДНОЇ ПРАЦІ» У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ Г.С.СКОВОРОДИ

Марченко Вікторія, учениці 9 класу Коврайського НВК ім. Г.С. Сковороди
Керівник: Різник Людмила Леонідівна, вчитель історії Коврайського НВК ім. Г.С. Сковороди Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області

Актуальність даної теми обумовлюється необхідністю всебічного осмислення соціально-філософських аспектів концепції «сродної праці» Г. Сковороди для обґрунтування основоположних принципів і засад становлення та самореалізації творчої особистості в умовах інтенсивного розвитку національного соціокультурного простору.

Мета роботи полягає в аналізі ідеї «сродної праці» Г. Сковороди як основи особистісного буття, самореалізації та творчої діяльності людини в контексті сучасного розвитку та національного відродження українського суспільства.

Дослідницькі завдання: висвітлити у змісті творів філософа новітній характер ідейних основ концепції «сродності»; показати, спираючись на ідею «сродності», що в самопізнанні та творчій активності людини виявляється її прагнення до самореалізації; розкрити суть концепції «сродної праці» як основи особистісної самореалізації, світоглядного, смисложиттєвого самовизначення та творчої діяльності людини; з'ясувати та обґрунтувати значення сквородинської концепції «сродної праці» для формування творчої особистості у процесі соціально-культурного, духовного розвитку сучасного українського суспільства.

В процесі дослідження ми переконалися, що створена Г. Сковородою концепція «сродної праці» є філософським джерелом самоорганізації особистості. «Сродна праця» виступає способом творчого самовираження, самоствердження особистості у її буттєвій своєрідності та багатомірності, тим самим визначаючи смисложиттєві орієнтири людини.

Осмислення філософської спадщини Г.Сковороди відіграє важливу роль в контексті національної історії, національного відродження нашого суспільства. Опрацювавши наявну літературну та джерельну базу, ми прийшли до висновків, що вчення Г.Сковороди охоплює широке коло світоглядно-філософських проблем – антропологію, етику, практичну філософію (педагогічні погляди, педагогіка життєтворчості). В основі вчення лежить концепція «сродної праці», що зводить воедино різні його аспекти. Принцип «сродності» в діяльності є принципом відповідності вищому, розумному і справедливому началу (Богу), що визначає сенс людського існування.

В результаті аналізу сквородинської концепції «сродної праці» встановлено, що «сродність» є сутнісною основою особистісного буття і визначає засади формування особистості. Творча активність людини ґрунтується на її унікальній та неповторній спорідненості зі світом, з тією соціально-культурною реальністю, яка її оточує і в якій особистість може досягти – завдяки спорідненості;

«Сродна праця», що відповідає природним нахилам та здібностям, приносить людині насолоду, веде до самовдосконалення та душевного спокою. Людина, яка знайшла «сродну працю» – щаслива. «Сродна праця» становить сутнісну основу особистісного буття, світоглядного, смисложиттєвого самовизначення, самореалізації та творчої діяльності людини.

Пізнання – це складний і неспинний діалог людини з собою і своїми можливостями (самопізнання), також діалог людини зі світом, у якому все має певні норми та правила. Заклик

філософа пізнати та удосконалювати в собі все найкраще і здійснюється у відповідності з підходом Г.Сковороди до питання про людину та її місце в суспільстві. Самопізнання у Г.Сковороди виступає як інтелектуальний процес, що веде до знання та розуміння, процес реального наближення людини до Бога шляхом заглиблення у себе. В результаті чого змінюється сама людина та знаходить сенс свого буття, складову своєї діяльності. Його педагогічна система ґрунтувалась, в основному, на таких принципах: народності навчання і виховання; природовідповідності виховання, єдності навчання і виховання, поєднання у навчальній діяльності розумової і фізичної праці. Практика виховання Г.Сковороди цілком відповідала його теорії. Так він виховував своїх учнів В.Томару і М. Ковалинського, в такому ж дусі він навчав у Переяславському і Харківському колеґіумах, ті самі ідеї проповідував, ставши мандрівником, народним учителем.

Педагогічна спадщина Г.Сковороди та його концепція «сродної праці», основою яких є ідея природовідповідного виховання, можуть стати основою та головним принципом національної системи освіти і виховання, скласти фундаментальні засади процесу становлення і самореалізації творчої особистості в сучасному суспільстві. При цьому відродження національної системи освіти і виховання може розглядатись як основний, визначальний фактор духовного та соціально-культурного розвитку української нації. В основі сучасної освіти має бути досягнення мистецтва жити, предметом якого є життєдіяльність, процес розвитку того, що закладено природою. Педагогіка нової школи – це педагогіка життєтворчості, виховання людини як творця, будівничого власного життя, суб'єкта соціальної творчості. Важливою формою взаємозв'язку дитини та суспільства є виховання. В період духовного відродження особистості, укріплення її моральних позицій, така направленість на фактори, що формують її, має свої перспективи. Внаслідок чого сучасна школа створює молоді сприятливі умови для розвитку її здібностей, допомагає адаптуватися, розвиває інтерес і викликає готовність вирішувати проблеми, тобто відкриває можливість для самореалізації через виховання установок особистості на самопізнання, самоосвіту, творче ставлення до діяльності. Набуті особистісні якості, знання, уміння й навички, що формуються в процесі навчання і виховання, визначають якість практичної, професійної діяльності людини.

Таким чином, концепція «сродної праці» та педагогічні погляди Г. Сковороди, що сконцентрували в собі кращі надбання української народної педагогіки, становлять філософську основу цілісної педагогіки життєтворчості, що може скласти засади національної системи виховання і світоглядної освіти. В основі організації сучасного процесу виховання та освіти можуть лежати такі принципи: антропоцентризм, ідея праці (як основне джерело щастя та задоволення), осмислення власної самоорганізації (самопізнання), досягнення та розвиток духовної природи людини (вдосконалення), неповторність світовідчуття, народність виховання.

НЕ ТОЙ ХТО ДУРНИЙ, ХТО ЗНАЄ, АЛЕ ТОЙ ХТО ЗНАТИ НЕ ХОЧЕ

Марченко Юлія, учениця 11 класу

Коростенського міського ліцею №3; місто Коростень, Житомирська область

Керівник: Білецька Дарина Вадимівна, вчитель української літератури

Тож ким був Григорій Сковорода? Чим він займався у своєму житті? На ці питання не легко відповісти. Бо те, що здійснив Григорій Сковорода не піддається аналізу, а ми живемо в часи аналітичного мислення та фрагментарного світовідчуття; його доробок не можна порівняти з жодним сьгоднішнім напрямом філософії. Григорій Сковорода унікальний тим, що йому вдалося відродити той тип автентичного світовідчуття, який називається синкретичним: єдність усього з усім. Життя Григорія Сковороди спрямовано на досягнення основи буття, тобто Бога, яка проявляється одночасно ззовні та всередині. Ззовні – у макросвіті, всередині – у мікросвіті. Цю єдність можна передати міфопоетично або

філософорелігійно; в обох випадках мислення Григорія Сковороди не є цілком понятійним, а образним, символічним, метафоричним. Бо тільки так можна виразити, наприклад, єдність зовнішнього і внутрішнього. Що більше я осягаю себе, то більше я осягаю себе справжнього, який споріднений з божественною основою. Така тотожність ґрунтується на досвіді самоосягнення, тобто знанні себе. Самоосягнення досягає божественної основи, яка спільна як для мене (індивіда), так і для світу взагалі. Індивід – це неподільна істота (individuum, лат. – неподільний в собі). У мені живе індивід, неподільна та невіддільна істота від спільної божественної основи всього суцього. Це лише приклад, як реалізується єдність в неподільності протилежностей, а саме: зовнішнього і внутрішнього, людського і божественного. Таку єдність можна ще передати таким виразом: “Бог в мені і я в Бозі”. Оце “я” і є цим спорідненим Богові індивідом. Григорій Сковорода називає його “внутрішньою людиною”, “справжньою людиною”. Знання “внутрішньої людини” є знанням Бога. Тут важливим стає один із принципів синкретичної філософії Григорія Сковороди, а саме: принцип спорідненості. Спорідненість можна розглядати, як наслідок вкоріненості у свою землю, свою діяльність (працю). Вкоріненість людини означає, що вона має певний смисловий горизонт, який ставить перед нею питання: навіщо я тут живу, для чого я працюю тощо. Якщо людина вкорінена, то вона споріднена з тією землею, де живе, і споріднена з тим, що вона робить. Тоді є сенс у всьому цьому: житті та праці; бо вона є у своєму домі.

Г. Сковорода був бажаним гостем у хатах простого народу, де він знаходив і притулок, і харчі, і турботу про свій одяг, зупинявся він також і у своїх приятелів з середовища тодішньої інтелігенції – священників, службовців, купців, поміщиків. Однак він не любив жити у великих будинках і уникав незнайомого товариства. На час особливо напруженої роботи над своїми творами, він любив залишатися на самоті.

За переказами, Григорій Сковорода знав день своєї смерті і помер у мирі із самим собою 9 листопада 1794 року в селі Пан-Іванівка, а тепер Сковородинівка Харківської області. На своїй могилі поет заповів написати слова, які тепер знають усі: «Світ ловив мене, та не спіймав». Педагогічні ідеї Григорія Савича відіграли значну роль у подальшому розвитку вітчизняної науки про виховання та освіту.

У педагогічних поглядах Сковороди відбилися основні напрями передової педагогіки: гуманізм, демократизм, висока моральність, любов до батьківщини і народу. У притчах та байках Сковорода висміював бездуховне дворянство - аристократичне виховання і протиставляв йому позитивний ідеал виховання, мета якого - утвердження високих моральних якостей, формування гармонійно розвинутої людини.

Запорукою успішного виховання дітей, за Г. Сковородою, мають бути добрі настанови, викорінення поганих звичок. Він рекомендував у зв'язку з цим такі методи виховання, як бесіда, роз'яснення, приклад, поради та інше. Виховуючи дітей, - радив він, необхідно вдаватися до переконань, привчати їх критично аналізувати свої вчинки.

ШЛЯХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ЄВРОПУ

Г.С. Сковорода: життя, творчість, погляди

Молодожон Анастасія, учениця 8 класу Одеської гімназії №120

Одеської міської ради Одеської області

Керівник: Ложешник Аліса Сергіївна, кандидат історичних наук, вчитель історії

Сковорода, будучи останнім великим письменником доби бароко, часто відлунує в нашій подальшій традиції. Власне кажучи, українська культура XIX-XXI ст. нерозривно пов'язана зі світом сквородинських ідей та образів.

У кожного українця образ Григорія Сковороди асоціюється з образом бродячого чоловіка, який ходив селами, проповідуючи свою філософію. Але це далеко не так. Він справді любив ходити пішки та влітку жив у лісах-полях, а взимку по хатах і монастирях. Але при цьому був надзвичайним аскетом, який полюбляв вишукані й дорогі речі.

У 1745 р. мандрівний філософ використовує чи не єдиний дарований йому долею шанс ознайомитися з найпередовішими досягненнями європейської філософської думки,

побувавши за кордоном. Завдяки знанню багатьох іноземних мов та високій ерудиції студента Києво-Могилянської академії відібрали для поїздки до Угорщини.

«Угорський шлях дальньої торгівлі» був прокладений купцями ще в середньовіччі з Прибалтики через Дуклю, Свидник, Бардіїв, Пряшів, Кошице – і далі на Угорщину аж до Середземномор'я. То ж київська місія не могла оминати жоден із цих населених пунктів.

Перша, нетривала зупинка у Свиднику. В ті часи славилася воно своїми народними піснями й визначною українською пам'яткою XVIII ст. «Граматиною Арсенія Коцака». Було відоме і як центр писанкарства Східної Словаччини.

Далі – знамените середньовічне місто Бардіїв. Тут Григорій Сковорода зміг оглянути споруджений ще в середньовіччі ченцями-августинцями костюл Святого Егідія та ренесансну ратушу, дізнався про відкриття гімназії із викладанням за новою системою, побував і в першій в Угорщині публічній бібліотеці.

У Пряшеві Григорій Сковорода оглянув високі книжкові шафи приходського костюлу святого Мікулаша, поцікавитися долею трактатів вченого-педагога Яна Амоса Коменського. У місті Кошице мандрівник завітав до собору святої Альжбети та помилувався його готичними вітражами, дізнався, що в місті є університет, а в ньому читають філософський курс.

Наприкінці вересня 1745 р. мандрівники прибули до місця призначення, на територію міста Токай. Токайська місія була створена на початку XVIII ст. за наказом Петра I та існувала до початку XIX ст.

При місії було збудовано православну церкву, де й мав служити дяком Григорій Сковорода. Але, як тільки прибув він до Угорщини, Сковорода відмовився від покладених на нього обов'язків та подався мандрувати містами і селами Угорщини, Австрії, Італії, Словаччини та Німеччини.

Прослідкувати місця перебування Григорія Савовича дуже важко, але можна зробити припущення, що свої мандрівки він розпочав з міст Словаччини, які знаходились поблизу Токая та оминати які «мандрівник за знаннями» просто не міг, й добратися куди міг пішки.

Певно, перший його маршрут проліг до міста Шарошпатак, яке в той час називали «Афіни на березі Бодрога», де діяв знаменитий реформаторський колегіум, викладання в якому велося латиною. Славився цей навчальний заклад багатою бібліотекою. Не міг оминати мандрівний філософ і місто Трнаву, відоме своїм університетом, що належав до єзуїтського ордена.

Більшість дослідників сходяться до думки, що в пошуках новітніх знань Г. Сковорода, безперечно, побував також у Пресбурзі (Братислава) та Празі. Через п'ять років повернувся вічний подорожній до України на тодішню Лубенщину, яка зустріла його непривітно після смерті найрідніших людей – батьків. Не маючи «ні кола, ні двора», ні надії на кращу долю, попрощався тоді Григорій Сковорода з батьківськими могилами і назавжди залишив батьківщину.

Григорій Сковорода ніколи не мав сім'ї, власного дому й постійного доходу. Він жив то у одних, то у інших знайомих. Усе майно Григорія Савовича було завжди з ним: Біблія, рукописи, книжки, за поясом – сопілка, у руках – посох, на плечах – селянська свита. Обравши долю мандрівного вчителя, філософа і народного співака, він, «переходячи з міста в місто, із села в село, дорогою завжди співав або, вийнявши з-за пояса свою улюбленицю сопілку, награвав на ній сумні симфонії». Співав народних пісень, духовні та світські канти і псалми, закладаючи тим самим історію української пісні-романсу.

Мандруючи, він спинявся у добрих людей, які приймали його не за гроші, а для того, щоби послухати. Він розповідав про інші міста та країни, про слово Боже та про науку, а ще по-дружньому підказував та давав практичні поради для життя. Піснями і грою на сопілці, яка була супутницею усього його життя, мислитель-мандрівник ««замовляв» душевні й сердечні рани недужих, самотніх, зневажених й убогих».

Свою останню мандрівку, вже незадовго до смерті, філософ здійснив у село Хотетове, у маєток Михайла Ковалинського. Пробувши там три тижні, Сковорода попросив свого друга «відпустити його в любую Україну, де він дотепер жив і хотів померти».

Смерть спостигла його 9 листопада 1794 року в селі Пан-Іванівка (тепер - Сквородинівка Харківської області).

Величний, гордий мандрівник Г. С. Скворода зробив значний вклад в українську культуру і залишиться в пам'яті нації надовго, як і його любов до свободи, що втілилась у викарбувані за заповітом слова: «Світ ловив мене, та не спіймав».

КОРОТКО ПРО Г. СКВОРОДУ

*Мормило Михайло, учень 6 класу приватного закладу загальної середньої освіти
II-III ступенів "Гімназії А+", м. Київ
Керівник: Горобець А.Я., вчитель географії*

Григорій Савич Скворода – український письменник, філософ, педагог. Народився Григорій Скворода 3 грудня 1722 року у козацькій родині в селищі Чорнухи. У дитинстві малий Гриць дуже любив сидіти під вербою, спостерігати за навколишнім світом і грати на сопілці, подарованій старим кобзарем. У сім років Григорія віддали до чотирирічної дяківської школи в Чорнухах. У дяка-скрипаля Гриць був на привілейованому становищі, бо хлопець вражав своєю допитливістю, до того ж у нього виявився незвичайної краси голос. Дяк навчив Гриця нотної грамоти і поставив першим співаком у церковному хорі, давав читати книжки, підготував до вступу в академію.

Коли Григорію Сквороді було 16 років, він вступив до Києво-Могилянської академії. Г. Скворода здобув в академії глибокі знання з філософії, вітчизняної, античної, західноєвропейської літератур. Також він вивчав іноземні мови, такі як латинська, грецька, церковнослов'янська, польська та німецька. З 1742 по 1744 рік жив у Петербурзі, був співаком придворної капели, прославився чудовим басом, майстерною грою на скрипці, флейті, бандурі, гусях, лірі, цимбалах і сопілці та композиторським талантом, створював музику на власні вірші. У 1745 році він вирушив до Угорщини, далі подорожував Словаччиною, Австрією, Італією, Німеччиною, під час подорожей він здобував знання спілкуючись з вченими та філософами, дізнавався про побут та культуру людей. у 1753р Григорій Скворода повернувся в Україну, викладав поетику в Переяславському колегіумі. Написав для слухачів курс поетики "Роздуми про поезію і поради до майстерності оної".

Все своє життя Григорій не був одруженим. Перед смертю Г. С. Скворода заповідав поховати себе на підвищенні біля гаю, а на могилі зробити напис: "Світ ловив мене, та не спіймав". Помер він 9 листопада 1794 року в селі Пан-Іванівці.

Творчість Григорія Сквороди. Протягом 1754-1759 років жив у селі Коврай на Переяславщині, працював викладачем поетики у Харківському колегіумі. Учителюючи в Харкові, латинськими і українськими віршами написав "Байку Езопову", склав дві вступні лекції-проповіді до курсу етики. У 1766 році філософ написав трактат "Вхідні двері до християнської добродетельності", наступного року філософський твір "Наркис. Розмова про те: взнай себе". Але Григорій Скворода – не лише талановитий поет-лірик, а й видатний байкар. Він створив 30 прозових байок, оцінених Іваном Франком як у "десять разів глибші і краще розказані, ніж Саадієві, написані гарною, подекуди граціозною мовою". Протягом 1769-1774 років Скворода написав збірку прозових байок "Байки харківські", "Бесіду, названу двоє, про те, що блаженним бути легко", і "Діалог, чи Розмова про стародавній світ", а також твори: "Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті", "Кільце", "Розмова, звана алфавіт, чи буквар світу". У 1785 році Скворода об'єднав тридцять віршів, написаних у різний час, у збірку "Сад божественних пісень". Двома роками пізніше він написав "Вдячного Еродія" і "Убогого Жайворонка", а у 1791р. завершив філософський твір "Діалог. Ім'я йому – Потоп зміїний". Увесь творчий доробок Григорія Сквороди, який включає 17 філософських творів, 7 перекладів, збірнику "Сад Божественних пісень", "Байки Харківські".

Погляди Сквороди. Скворода навчав, що в природі – краса, гармонія, а в суспільстві – несправедливість, і щоб змінити макросвіт, треба кожному змінити мікросвіт. З цією думкою тісно пов'язана його ідея "сродної праці": пізнавай себе, а пізнавши – удосконалюй.

Найкращим поетичним твором вважається вірш “Всякому місту – звичай і права”, в якому Сковорода окремо виділив усіх тих, хто потребує засудження: здирники, пияки, розпусники, підлабузники, ледарі, пани, лихварі, чиновники, які зловживають своїм становищем. На протигагу всім їм герой твору думає не про маєтки й чини, а про те, щоб жити мудро, не запламити совісті, бо тільки така людина може не боятися смерті.

До основних філософських творів належать: «Діалог про давній світ», «Дружня розмова про душевний світ», «Алфавіт світу», «Боротьба архістратика Михайла з сатаною». Саме в цих творах і висловлена філософська система. У ній чітко виділяються основні вчення про дві натури; вчення про три світи; вчення про людину; вчення про пізнання. Сковорода навчав, що все існуюче у світі має дві сторони: зовнішню, видиму, та внутрішню – невидиму. Причому видима натура мінлива, перехідна, а невидима – існує вічно. З ученням Григорія Сковороди про людину тісно зв'язано вчення про пізнання. Теорія поєднується із самопізнанням, вважається, що в людині притомляються та продовжуються загальні закони природи, тому достатньо пізнати себе і можна розкривати природні закони макрокосму.

Велику увагу Григорій Сковорода приділяв розвитку вчення про суспільство, вважав, що стійкість суспільства залежить не від зовнішніх форм суспільства, а від внутрішньої суті. Макрокосм – це світ природи, аналізуючи його, Григорій Сковорода робить філософські висновки. По-перше, природа безкінечна, складається з величезної кількості світів. Специфічним світом у вченні Григорія Сковороди є світ символів. Символи – це образи, що втілюють будь-яку ідею. За символ єдиного брав кільце або Сонце, виводив символи безпеки, задрості, самопізнання, вічності, істини, та подяки. Сковорода вважав, що слово є «істиною і єдиним початком» людського духу.

Отже, Григорій Сковорода залишив величезний скарб нащадкам.

Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ

*Неділько Олександра, учениця 9 класу Полтавської Гімназії № 8 імені Панаса Мирного
Полтавської міської ради*

*Керівник: Богодиста Світлана Павлівна, учитель української мови та літератури
Полтавської Гімназії № 8 імені Панаса Мирного Полтавської міської ради*

Григорій Сковорода – філософ, поет, педагог, прекрасний ритор та майстер слова. Яких тільки багатогранних талантів не приховано у цій людині! Натомість ми знайшли ще один цікавий напрям його багатогранної творчої натури – Сковорода і музика. Дослідники творчості Г. Сковороди віддавна звернули увагу на музичну основу його творів. Загальновідомий факт, що ліричні вірші українського філософа-поета, які він сам окреслив як «пісні» у збірці «Сад божественных песней», були покладені на музику й надовго ввійшли до репертуару слобожанських кобзарів та лірників. Г. Сковорода був одним із найкращих альтів Києво-Могилянської академії, завдяки чому він став переможцем відбірного конкурсу в Глухові та 1742 року разом з іншими співаками вирушив у Санкт-Петербург до капели імператриці Єлизавети Петрівни. Повернувся до Києва 1744 року в чині «придворного уставника», тобто диригента хору. Його учень і товариш Михайло Ковалинський писав: «...он сочинил духовные концерты, положи некоторые псалмы на музыку, так же и стихи, певаемые во время литургии, которых музыка преисполнена гармонии простой, но важной, проникающей, пленяющей, умиляющей. Он имел особую склонность и вкус к акроматическому роду музыки». Г. Сковорода не тільки був ознайомлений із найкращими досягненнями київського церковного партесного співу, а й мав змогу слухати найліпших європейських виконавців світської музики 1740-х років, запрошених до царського двору. З листів Г. Сковороди знаємо, що свій спів він супроводжував грою на кіфарі (лірі), флейттраверсі (поперечній флейті), органі (спрощеному різновиді клавійно-духового інструменту). У своїх творах Г. Сковорода неодноразово уподібнює особистість музичному інструменту, а німота людини свідчить про відсутність у ній духовного начала. Пісні Г.

Сковороди зазвичай іменують «псалмами» або «кантами». Епіграфами до 28 сквородинівських пісень (із 30), що ввійшли до збірки «Сад божественных песней», стали біблійні цитати з Молитвослову, Старого й Нового Заповіту, що в настановному порядку засвідчують їх релігійну основу. На пошану Різдва Христового написано четверту і п'яту святкові пісні, шосту – на честь хрещення Ісуса, сьому й восьму присвячено Великодню. Вагомого значення набувають у збірці численні варіації дієслова «співати» (п. 4, 14, двічі у 28). Співають на честь народження Христа (п. 4), св. Августин не навчав, а «певал» (п. 28), увесь світ «поет» славу Богові (п. 28). Остання метафора відсилає читача до проголошеної давньогрецькими філософами піфагорійської та платонівської школи теорії гармонії, або «музики сфер», яку розвинули Арістотель, Цицерон. Чільне місце в поезіях Г. Сковороди відведено концептам глас і хор. Хоровий церковний спів залишався єдиною формою письмового музичного мистецтва на українських землях до кінця XVIII ст. Як зазначалося, альтист Г. Сковорода був блискучим виконавцем музичних партій церковної хорової музики, композитором і диригентом професійного хору. Тому в його творчості такий відчутний присмак мелодики церковного співу.

Дослідники взаємозв'язку слова й музики у творчості Г. Сковороди чомусь ніколи не згадують про його літературні симфонії як оригінальний мистецький жанр, основа якого почасти суголосна структурі музичного твору. Тимчасом літературний дебют Г. Сковороди в жанрі прози – діалог «Наркісс» (1771) – закінчується розділом «Симфонія, сиречь согласіє священних слов...», який складається зі вступної частини, виступу хору й чотирьох невеликих окремих симфоній. У творчості Г. Сковороди поняття «симфонія» вживається у значенні «конкорданці». Незважаючи на виразну орієнтацію на традицію укладання конкорданцій до релігійної літератури, симфонії Г. Сковороди радше нагадують пародії на теологічні словники-індекси: за наявності в діалозі виразної добірки співзвучних біблійних цитат на задану учасниками тему в ньому відсутні жодні вказівки на місце тих цитат у Біблії або на праці з їх канонічним тлумаченням. Музичний код творчості Г. Сковороди виявляється не тільки у псалмах та симфоніях митця. Його художній доробок містить величезну кількість естетичних міркувань щодо сутності, ролі й характеру впливу музики на життя людини. Майже всі діалоги мислителя супроводжуються вставними піснями, які належать і сольним виконавцям і хору. Піснями насичені притчі Г. Сковороди «Благодарный Еродій» та «Убогий Жайворонок» – від уривків із народних пісень до професійно укладеної псалми «Песнь Рождеству Христову о нищетеего».

Таким чином, музичний вплив у творчості Григорія Сковороди як поета і філософа мав визначальне значення та має різноаспектний вимір.

СВІТ ЛОВИВ МЕНЕ, ТА НЕ СПИМАВ

Окунєва Олександра - учениця 9-а класу, Приходько Іван – учень 9-б класу. Чкаловський ліцей Чкаловської селищної ради Чугуївського району Харківської області.

Керівник: Михайлова Л.М. – керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Центру позашкільної освіти Чкаловської селищної ради Чугуївського району Харківської області

Григорій Савич Сковорода – видатний український просвітитель-гуманіст, філософ, поет і педагог. Він був оригінальним і самобутнім мислителем, добре обізнаним з працями найвидатніших філософів античності, середньовіччя і нового часу.

Творчість Г.Сковороди посідає значне місце в історії розвитку літератури, філософської та педагогічної думки в Україні. Він вважав, що найбільше і фактично єдине завдання філософії – шукати правду і прагнути до неї. І весь час, який відпустила йому доля, шукав істину.

У своїх філософських творах великий мислитель Г.С. Сковорода розмірковував над основами буття. Головними роздумами великого філософа були роздуми про щастя людини і шляхи його досягнення. Він стверджував, що людина посідає в природі особливе місце, тож метою людського життя є щастя. Але ніякі матеріальні блага і почесні не зроблять людину щасливою. І лише улюблена справа і щира дружба дають відчуття щастя.

Вроджена чутливість, схильність до роздумів, здібність до знань, любов до праці – все це сприяло формуванню особливого внутрішнього світу, наповненого істинною мудрістю, справжніми почуттями. Це й дозволило йому визначити чітку систему поглядів на щоденне земне існування.

Одержимий ідеєю духовного відродження української нації, великий філософ виношує у своїй ментальності образ справжнього громадянина своєї держави. Власним життям Григорій Савич Сковорода канонізував високі моральні принципи: волелюбність, твердість духу, гідність, ширість, прагнення мудрості, надійність, любов до ближнього. Цим утверджувалися моральні принципи нового українського суспільства.

Життя Григорія Савича Сковорода було яскравою блискавкою. Він уособлював найкращі якості нашого народу: мудрість, волелюбність, незламність духу.

Творчий доробок Григорі Савича Сковорода включає 17 філософських творів, 7 перекладів, збірники «Сад Божественних пісень», «Байки Харківські» - це єдина філософія, єдина система поглядів.

У своїх творах Сковорода оспівує красу природи України, її працьовитих людей, їх прагнення до волі та щастя, проголосив людину та її волю найвищою цінністю. Головним сенсом людського існування вважав самопізнання.

Г.С.Сковорода розвинув ідею гуманізму, вніс в нашу літературу нові теми й образи. Сковорода – перший з українських письменників по-новому поставився до народної творчості, розірвавши ланцюг заборон, який сковував митців.

Творча спадщина Г.С.Сковорода є добрим надбанням української національної і світової культури. Великий письменник і філософ писав: «Ми створимо світ кращий. В майбутній Україні бачу все нове: нових людей, нове творіння і славу». Можливо, ми українці, ХХІ століття, є тими людьми, які творять нашу нову славу, нашої оновленої землі. В наших серцях завжди буде жити легендарний мислитель і філософ Григорій Савич Сковорода – наша гордість і слава.

ПІЗНАЙ СЕБЕ ТА ЗНАЙДИ СВІЙ ШЛЯХ У ЖИТТЯ

*Пилипенко Поліна, учениця БАРАНІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ*

*Керівник: ПИПА С.В., керівник гуртка «Етнографічне краєзнавство», вчитель
української мови та літератури*

“Пізнай себе, свій рід, свій нарід, свою землю і ти побачиш свій шлях у життя”, - говорив Григорій Сковорода, відомий український мислитель, філософ та поет. Сковорода навчався все своє життя. Він вважав, що кожна людина має від Бога певні здібності, які дуже важливо виявити у собі і почати їх реалізовувати у своїй діяльності. Він казав, що всі знання - то ми самі, і що світ в середині нас важливіший за навколишній. Цінив знання, винахідливість, мудрість, уміння цінувати, думати, мислити та розповідати. Головне для нього - це пізнання людиною саму себе.

«Пізнай себе!» - відома фраза ще за часів Сократа. Але розібратися в собі буває дуже важко.

Зазирни в середину себе. Що там? Хто ти сам і навіщо? Важливі питання. Чи не так? Поміркуємо.

Дитина, від самого народження пізнає світ. Їй все цікаво спробувати на дотик, на смак, цікаво все, що коїться навколо. Дитина завжди задає багато питань. Їй цікаво пізнавати світ. Але згодом дорослішає і стає смурною. Дивишся навколо - багато людей не посміхаються, не радіють життю, нікуди не прагнуть та обговорюють одні проблеми, як навколо погано та складно жити та знаходять мільйон причин, чому вони щось не можуть зробити. У них немає цілей, немає сенсу життя, вони деградують, бо не розвиваються. На жаль, таких більшість.

І є люди, які завжди знають свої цілі, знають, що їм потрібно для їх реалізації. Вони завжди шукають можливості, як щось реалізувати, а не причини, чому не- можливо щось

зробити. А для цього постійно розвиваються та навчаються, пізнають себе та світ навколо. Така людина бачить сенс у своєму житті, та буде йти по своєму шляху, не зважаючи на зовні обставини.

Та як же пізнати себе та знайти СВІЙ шлях? Як я це розумію.

По-перше, треба усвідомлювати, чого ти бажаєш? Поміркувати, що тобі для цього потрібно робити, які знання та навички в тебе є для реалізації бажаного, а яких не достатньо. Здобути ці знання, навчитись новому та діяти. Без дій ніколи не буває результату.

По-друге, треба розуміти, а навіщо тобі це потрібно, заради чого ти будеш все це робити, вкладати свій час та старання. Це тяжкий труд розвиватись та досягати бажаного. І буває так, що колись людина йде до своєї мети, а потім раптом все кидає і не досягає бажаного. Це тому, що людина не усвідомлює навіщо це їй потрібно, тобто в неї не сформовані цінності та переконання. Тому завжди важливо питати себе: - «Навіщо мені це? Заради чого?»

Тобто людині важливо розуміти, що вона бажає та навіщо, які можливості вона має, потім поставити мету та діяти.

Дивлячись на життя Григорія Сковороди, можна зробити висновок, що людина, яка має велику ціль, завжди має СВІЙ шлях. Таку людину завжди можна пізнати, бо вона випромінює світло. Такі люди щасливі, бо в середині їх цілий світ. Їх життя має сенс. Вони сильні, цікаві, принципові, вольові, для них немає нічого неможливого. Такі люди, як магніт притягують до себе інших людей, та можуть бути прикладом для інших.

Тому це дуже добре, що ми, ознайомлюємось з життям та філософією Григорія Сковороди, бо своєчасно задаємо собі ці важливі питання, які допоможуть нам сформулювати правильні цінності та переконання, щоб знайти СВІЙ шлях.

ПАЛОМНИЦТВО ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЗМІЇВЩИНОЮ

*Пономарьова Інна , вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Зміївський ЦДЮТ»
Зміївської Міської ради Чугуївського району Харківської області
Керівник: Хименко Л.П., вчитель історії*

Актуальність теми: В цьому році виповнюється 300 років від дня народження видатного письменника, філософа та викладача Г.С. Сковороди. Його твори ми вивчаємо з дитинства. Тому пам'ять про нього буде вічною.

Мандруючи з Бабаїв до Святогірська, Сковорода, можливо, зупинявся в і селі Острроверхівка Зміївського повіту в храмі Пресвятої Богородиці. Мандруючи по правому березі річки Можу, завітав він до козацької слободи Соколів, а потім і до Казансько - Височинівського монастиря, де невдовзі до його приходу володів Височинівкою брат Ковелєвського Андрія Івановича Іван. Жив Іван Іванович із дружиною Марією Григоріївною (сестра Квітки Основ'яненка). Оскільки Григорій Савич неодноразово проживав у сім'ї Квітки, то він добре знав і Марію. Та і не міг він пройти мимо, щоб не напитися цілющої води із криниці та поклонитися іконі Казансько - Височинівській Божій Матері і передати привітання від брата.

Мандруючи далі, дорога його привела в Зміївський Миколаївський козацький монастир, який з 1668 року був уже діючим і одним із найбільших у Белгородській єпархії. Саме тут Григорію Савичу судилося вести бесіди про «сродність душі», що козаки обрали такий спосіб життя, що приносить їм задоволення і це неодмінно принесе щастя. "Як хочеш бути щасливим, не шукай свого щастя за морями, ...не мандруй по Єрусалимах", бо воно не тільки поруч з тобою, воно "всередині тебе": у твоєму чистому серці, у твоїй чесній душі, що живе за законами Божими і за велінням Божим. "Щастіє твоє і мир твій, і рай твій, і Бог твій внутрь тебе єсть". Досягти щастя — означає прислухатися до свого внутрішнього голосу, вислухати себе, тобто сповна увійти "в храм свій", жити в гармонії з природою, з Богом, бо тільки те приносить щастя, що передбачене тобі "блаженною натурою". Все, що потрібно людині, сили, які тримають її на світі протистоять злу, вона має в собі від природи. Треба лиш все те пізнати, відкрити в собі й використати на благо. Так і сталося. Коли Катерина II приказала зруйнувати

монастир і царське військо оточило Коробів Хутір, козаки відчайдушно захищали свою вольницю. Та сили були нерівні. Козаки скористалися єдиним виходом із оточення – через підземний хід, що вів на Донецькі кручі. Тільки-но вони вибрались із підземелля, як тут же московське військо взяло козаків у півкільце і притиснуло до кручі. У козаків був один вихід - кидатися із високої кручі. Та тих, хто врятувався, російські солдати виловлювали, катували і вбивали. Сам же монастир так зруйнували, що відновленню він уже не підлягав.

Милуючись красою природи Коробчанських лісів, повноводним Сіверським Дінцем, все це допомагло поетові - мислителю витлумачити свою філософську думку. Все те, що його оточує, воно поєднується з його життєвим шляхом. Він є частинкою тієї природи і природа є в ньому самому. З такими думками його шлях лягає по Ізюмщині до ікони Казанської (Піщанської) Божої Матері та, напившись в селі Мала Комишуваха води із святого джерельця, яка прибавила йому не тільки фізичних, моральних сил, але надихнула на філософські роздуми про макро та мікро світи та про Біблію, з такими філософськими думками Сковорода добрався до Св'ятогірського монастиря.

Але це уже інший шлях в його мікросвіт, який ловив його та не спіймав. У його вічний світ, який і по сьогодні до кінця не може розгадати людство.

Отже, якщо говорити сучасною мовою, то він був блискучим оратором, по скільки, проживаючи у багатих шляхтичів, говорив з ними нарівні, а коли його оточувала сільська біднота, то вона добре розуміла його філософські роздуми про «сродніть праці», яка давала їм не тільки фізичне, моральне задоволення, але й відчуття життєвого щастя. Він був і бардом, по скільки писав вірші, клав їх на музику і сам їх виконував. Він був і екстрасенсом, бо мав передчуття майбутнього, якщо взяти його смерть.

Тобто, в нього був дар Божий, який своїми філософськими думками примушує людину замислитися над своїм способом життя, навіщо вона прийшла у цей світ, яка її місія на Землі.

ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА — НАШ УКРАЇНСЬКИЙ ГЕНІЙ!

Прищепіна Катерина, учениця 5 класу Комунального закладу «Березівська філія Пісочинського ліцею Пісочинської селищної ради», вихованка історико-краєзнавчого гуртка КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівники: Руднева Ірина Дмитрівна, вчитель української мови, Кривопустова Алла Борисівна, керівник гуртка

*Що є свобода? Добро в ній яке?
Кажуть, неначе воно золотее?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.*

Харківщина — багата на видатних особистостей. Григорій Савич Сковорода чи не найвідоміший з них. Він увійшов в історію культури українського народу як видатний оригінальний філософ-гуманіст, письменник-демократ. Ідеї, проголошені ним, були вершиною прогресивної думки на Україні у другій половині XVIII століття.

Григорій Савич був запрошений до Харкова у 1759 році єпископом Юсафом Миткевичем на посаду вчителя словесності Харківського Колегіуму, який у XVIII столітті вважався центром освіти Слобідської України. У ньому поет працював протягом десяти років, викладаючи поетику, етику, синтаксими та грецьку мову. У 1769-му, році письменник створив перші п'ятнадцять байок із тридцяти, які пізніше увійшли до знаменитої збірки «Байки Харківські». Таку назву вони одержали через те, що були написані на Харківщині. Ідея щастя людини червоною ниткою проходить через поезії, байки і філософські трактати Сковороди. Він твердить, що людина створює матеріальні й духовні цінності, вона приходить у світ з природним прагненням щастя, має право на щастя й повинна його здобути. За свідченням сучасників Сковорода складав свої твори не в тиші кабінету, а під час подорожувань серед

степових просторів і тінистих лісів. Вабив його і Бабаївський ліс з віковими дубами, могутніми кленами, з прозорими джерелами, що били з-під узгір'їв. Гомін лісу навівав мислителів думи про вічність природи, що завжди перебуває в русі, як ті джерельні струмки, що і взимку пробивалися з-під снігу. Одне з джерел «Холодна Сквородинська криниця», як називають його з давніх-давен у Бабаях, і галявина коло нього оточені народною увагою. Тут, за переказами, філософ любив записувати свої думки і складати байки. Над джерелом схилились дерева, і тихе дзюрчання струмка переносить нашу уяву в минулі століття, викликаючи образ народного філософа. Цей куточок надзвичайно мальовничий. Джерело б'є з-під каміння і спадає струмком у яр, який навпіл розрізує ліс. Через яр лежить кладка. До неї по крутому схилу, зарослому деревами, збігає стежка. Оминаючи джерело півколом, вона піднімається по східцях і між кущами ліщини в'ється вгору, виходить з лісу й веде до Бабаїв. Цією стежкою колись ходив Скворода. У селі збереглась садиба, де жив Григорій Савич. Зараз тут дитячий садок. На стіні будинку давньої архітектури — меморіальна дошка, яка яскраво свідчить про те, що співвітчизники свято бережуть пам'ять про визначного мислителя.

Особливе ставлення до Харківщини проявляється у молитві за місто Харків написаною у 1790 році.

*“Каже Захарія, є в тебе сімка очей.
Сьоме ж бо око – то місто Захарії.
Всім цим очам Ти єдиний, Христе, зіниця.
Очі незрячі, закрита зіниця коли.
О, розплющ свої очі, зглянься на нього!
Місто Захарії так стане, мов сонце ясне.”*

У житті Сквороди на Харківщині було багато визначних подій. Біля джерела в колегіумівській леваді, де у ті часи паслись вівці (на теперішній Сквородинській вулиці), відбулась зустріч посланця Катерини II з Сквородою. Посланець мав доручення запросити його стати придворним філософом. Катерина II забажала мати свого філософа при дворі. Але мислитель не прийняв цієї пропозиції, відповівши жартом: «Мне моя свирель и овца дороже царского венца».

Останньою пристанню стало для Григорія Савича село Пан-Іванівка — тепер Сквородинівка, де і розташований музей-заповідник на його честь. У цьому селі жив А. І. Ковалівський, батько учня Сквороди в колегіумі Петра Ковалівського, який на все життя зберіг любов і пошану до мислителя, довго переховував його рукописи. У родині Ковалівських в атмосфері дружнього порозуміння, серед чудової природи письменник забував про старечі недуги і наполегливо працював над останнім твором «Потоп змін» та над укладанням збірки своїх філософських творів. Село Сквородинівка розташоване на узгір'ї. Внизу при в'їзді до нього збудована гребля, по обидва боки якої виблискують два великі ставки. Над ставком на горі розкинувся парк з липовими й дубовими алеями. Широкі галявини засаджені яблунями. У саду — невеликий будинок з античним портиком і колонами в стилі російської класики XVIII століття. Фасад його зберігся в такому вигляді, як був тоді, коли тут жив Г. С. Скворода. Колони, підтримуючи дах, утворюють велику веранду з кам'яними сходами, що ведуть у сад. Веранду обступають кущі бузку. Вихід з будинку — через скляні двері. Поруч з дверима ліворуч на веранду розташоване вікно кімнати, в якій жив Григорій Скворода. В Пан-Іванівці серед рідної природи, яка нагадувала йому дитинство, мислитель прожив останні свої роки. Про останній день життя і смерті українського мислителя збереглась в народі поетична згадка: - Приїхав він уже недужий з Хотетова від свого друга Михайла Ковалінського, але тримався, ходив. Андрій Іванович Ковалівський сповістив почитателів Сквороди про повернення Григорія Савича і запросив їх до себе на обід. Серед обіду Скворода вийшов у сад. Гості й собі після обіду пішли в сад і побачили, що Скворода щось копає. Його й питають: «Що це ви робите, Григорію Савичу?» А він їм: «Могилу копаю. Прийшов мій час!» Скворода повернувся до своєї кімнати. А на ранок не вийшов снідати. Кинулись до кімнати, а він лежить у всьому чистому мертвий. Виконуючи волю Григорія Савича, на могилу поклали надгробок з каменю і напис зробили, як він заповів: «Світ ловив мене, але не впіймав».

...Пам'ять вдячних нащадків невмируша. І сьогодні, жителі Харківщини у глибокій пошані схиляють свою голову перед величчю життя і творчості свого земляка: Якщо зійшлися ми сюди згасити чвари і пороки, Ти став нам батьком і пророком, Цілющий світ Сковороди.

*Якщо зійшлися ми сюди згасити чвари і пороки,
Ти став нам батьком і пророком,
Цілющий світ Сковороди.*

ЮСНАТУРАЛІЗМ У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ Г.С. СКОВОРОДИ

*Прокопчук Давид, учень Здолбунівського ліцею №6
Здолбунівської міської ради Рівненської області
Керівник: Галій Світлана Володимирівна, заступник директора з НВР*

Свій голос Г. Сковорода підніс на захист простого українського народу, не боячись переслідувань та тиску з боку влади. Його велич та безсмертя полягає саме в тому, що в період найжорстокіших утисків він заявив на весь світ: «А мій жребій з голяками»...! Великий філософ вірив до останнього в крах влади та мріяв про нове справедливе суспільство. Так, можливо, він не бачив до нього шляху, але мимоволі його сам прокладав: своїм словом, ділом, думками, своїм власним життям.

Його твори наскрізь сповнені філософських роздумів про людське буття, щастя, єдність людини та природи, в них уславлюються природжена праця, розум, чистота, совість, справедливість. В своєму творі «Сад божественних пісень» він викриває вади тогочасного суспільного ладу, де панує повна дисгармонія. Його ціль була одна, - це свобода! І саме її він прагнув бачити скрізь. Творчості Г. Сковороди притаманне поєднання як особистих, так і громадянських поглядів, які часто зливались в одне ціле.

Не знав філософ, що так званий «братній сусід» в ХХІ ст. буде знищувати нашу українську націю, нівелювати будь-яким правом, буде катувати дітей, вбивати цивільних і нищити нашу країну... Світ не став кращим, день не став веселішим... Але ми не здаємось, ми незламна нація, яка знає свою історію і живе як заповідали Великі поети, письменники та філософи української землі. Григорій Сковорода називав речі своїми іменами і це багато кому не подобалось, особливо людям при владі, особливо це відчутно у байках. Але вкінці свого життя він глузував над ними і заповів, щоб на його могилі зробили напис: «Світ ловив мене, але не спіймав».

У філософсько -правовій традиції юснатуралізм теж зайняв провідну позицію. Він завжди був характерним для українського праворозуміння і лишається актуальним і досі. Це зумовлено історико-культурними, соціальними та ментальними особливостями українського національного типу. Найважливішими ментальними цінностями українців завжди були **воля та прагнення до свободи та правди**, що втілює природне право. Українець віками був підневільним, а тому закони, писані норми як вираження сприймаються і будуть сприйматися завжди вороже. А, особливо, коли на його територію та особистий простір будуть посягати вороги!

Григорій Сковорода завжди відстоював юснатуралістичні погляди, не просто їх описував у своїх творах, а життєвими принципами їх демонстрував. Дуже прикро, що ми живемо у ХХІ столітті і знову боремося за свої права, дані нам від природи. Якби великий філософ побачив, як хочуть знищити нашу націю сусіди, він би не мовчав!

Г.С. СКОВОРОДА. «ЖИТТЯ – ЛЕГЕНДА, ЖИТТЯ – МАНДРІВКА»

*Пулик Ніна, учениця Чернівецького ліцею №12 «Ювілейний»
Чернівецької міської ради*

Григорій Савич Сковорода – Людина, Особистість, Філософ. Його життя – це легенда, його життя – це мандрівка.

Сковорода відійшов від звичайного життя задля того, щоб жити та навчати. Сковорода обрав собі суворе, злиденне життя, відцурався власності, майна, грошей і навіть своєї хати. Його життя не нагадувало життя по пустелях ченців, воно не було відірване від життя та людських інтересів, а навпаки було актуальною напруженою роботою розуму для відшукання нових філософських проблем та щастя людства.

Він ніколи довго не перебував на одному місці, мандрував з місця на місце, проходив при цьому пішки сотні верств у межах Слобідської України. Скрізь та у всіх його радо вітали, скрізь він був бажаним гостем у тих, у кого він зупинявся. Все його майно складало кілька книжок, серед яких була і Біблія на єврейській мові.

Він виховував дітей - адже це була його праця. Але й на дорослих він також звертав свою увагу, бо думав, що дворянство та духовенство повинні проводити боротьбу з релігійними забобонами. За що і був незрозумілий та не прийнятий дворянством та духовенством.

Він обирав собі місце для життя там, де йому подобалось. Він рішуче цурався, навіть коли жив у поміщиків, того життя, яким вони жили. Сковорода називав Лівобережну Україну своєю матір'ю, а Слобідську Україну - своєю рідною тіткою, бо тут він довго жив і любив цей край.

Григорій Сковорода мав величезний вплив на своїх сучасників і на дальше українське громадянство, і то не тільки своєю етичною наукою, а головним чином своїм життям, в якому слово ніколи не розходилося з ділом: його вчення було в повній згоді з його життям. Щоб оцінити цей вплив, як писав С. Єфремов, «досить буде сказати, що сучасники бачили в ньому «мандровану академію» і його самого вважали вартим за університет; досить сказати, що коли треба було тоді знайти в Україні ідейну, чесну та чисту людину, шукали її між «сковородинцями», тобто учнями цього чудного чоловіка та прихильниками його науки».

МУРАВСЬКИЙ ШЛЯХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Сало Анна, учениця 6 класу Комунального закладу «Улянівський ліцей» Богодухівської міської ради, вихованка Комунального закладу «Богодухівський центр дитячої та юнацької творчості» Богодухівської міської ради Богодухівського району

Керівники – Астапова Яна Валеріївна, керівник гуртків, Соловійова Олена Олексіївна, методист КЗ «Богодухівський ЦДЮТ»

Що таке Муравський шлях? Це дорога з минулого. Кажуть, ще з періоду татарських набігів. Обабіч дороги – кургани, скіфські поховання. А історія скіфів відноситься до давньої історії світу. Відомо із робіт археологів (С.І. Береснев, 1980), що Муравський шлях існував ще до монголо-татарських набігів. Кочівне скотарство Скіфії і утворило цей шлях. Здавалось, на цій території повинна була творитись сильна держава. В народі слово “Муравський” пов’язується зі словом “мурава”, що означає – “трава”, “трав’яний шлях”. Корінь слова “муравський” – мур, що означає – “стіна”, “кордон”. Історія підтверджує, що протягом багатьох століть на цьому шляху захищали кордон.

Багато всякого люду проходило по Муравському шляху. Скіфи, татари, чумаки, козаки, старці-бандуристи, царі, князі, злодії, шукачі кращої долі, мандруючі дяки та вчителі у свій час ходили шляхами Муравськими. Так і Григорій Савич Сковорода не раз мандрував ним.

Сковорода не міг не зупинитись, не поговорити з простим людом на перехресті дороги в село Пан-Іванівку та дороги в Сінне через ріку Мерло. В цих селах він зходив розраду для душі. А неподалік від перехрестя була зупинка чумаків, де можна було полагодити воза, запастись сіном. Поряд біля цього стану височів курган. І не міг Григорій Савич не розповісти чумакам про історичне виникнення цих курганів. І слухав філософ їх легенди про поклоніння невідомим богам. З часом життя все це підтвердило, був час бога Електрики, Інформації,

Совісті, можливо, ще якогось, адже у нашому житті надзвичайно багато чогось незрозумілого. Мабуть, тому філософ десь у своїй творчості і відтворив цих невидимих богів.

Дослідники біографії філософа вказують на його любов до шляхів. Те, що село, в якому похований філософ Григорій Савич Сковорода, знаходиться біля Муравського шляху, мусить нас замислитись і над історією Муравського шляху. Донині тут височіють кургани, вірніше – невисокі пагорби. Забуті, німі свідки минулих культур.

Постійно рухається Муравським шляхом колесо часу. При в'їзді з Харкова в село Максимівку, з правого боку примикає шосейна дорога, яка утворює Т-образне перехрестя з шосейною дорогою Харків-Богодухів. Вказівники показують, що дорога веде до Золочева і що десь через 10 км розташоване село Сковородинівка. З різним інтервалом до цієї дороги додаються ще декілька шосейних доріг, що ведуть до невеличких сіл. Назви цих сіл давні і багато чого можуть повідати про історію краю. Вчитаймося: Кадниця, Кленове, Мерло, Володарівка, Сковородинівка, Малижено, Рогозянка, Цапівка, Писарівка, Рясне. Життя нашого краю, краю, де проходили чумацькі шляхи, тісно пов'язане з працею на землі.

З боку села Пан-Іванівки розкинувся на південь ліс, який простягався до самих кадничанських яруг, де протікала ріка Кадниця. З заходу, де ще й нині ростуть ліси Сизонів та Кадничанський, їх обкраював Муравський шлях. Всі ці теперішні відокремлені один від одного бори та переліски на той час були єдиним лісом. Тобто на місці Володарівки був ліс і немалий...

На південь від Володарівки в лісових хашах і яругах знаходиться село Кадниця, і місцеві краєзнавці впевнені, що Сковорода відвідував їхнє село, приходив до церкви. Йшов ближнім Муравським шляхом, який ще донедавна мав потаємну дорогу. На відміну від головної дороги, що проходила по рівній місцевості, ця – відразу ж з села Пан-Іванівки виکارбувалась на кручу. А далі цей відрізок дороги був надзвичайно рівний. Та проходив, чи навіть ховався, де по лісу, а де біля лісових яруг.

Яким чином вперше доля привела Григорія Сковороду в село Пан-Іванівку – невідомо. За народними легендами, Сковорода вперше завітав сюди лише для того, щоб глянути на дуба. Бо вже тоді кобзарі співали про нього пісні, а народ складав легенди. Який дуб побачив він? Легенди оповідають про величезний подив філософа. Ніби Сковорода з кручі прямо прибіг до дуба, обіймав його, цілував...

Отак і до сьогодні Сковорода продовжує реалізовувати свою мету пізнання щастя, вибирає собі дорогу – ходіння по селах, слободах, шляхах, містах, монастирях. Сковорода продовжує своє ремесло, навчає людей бути щасливими в малому, в “сродній” праці.

ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ

*Сеньгурин Вікторія, ліцеїстка 9 класу Тисівського ліцею Болахівської міської ради
с. Тисів, Івано-Франківська область*

Керівник: Стефанів Галина Дмитрівна, вчитель історії та правознавства

Український філософ Григорій Савич Сковорода (1722–1794) був не лише видатним філософом XVIII ст., просвітителем-демократом, поетом, культурним діячем, але й видатним теоретиком в галузі педагогіки, педагогом-новатором, який вимагав уважного ставлення до особи дитини, закликав розвивати в ній кращі риси, властиві нашому народу, глибоко вірив у силу науки і освіти. Висловлені у його творах прогресивні ідеї і думки мали великий вплив на розвиток вітчизняної педагогічної думки, а деякі поради, зокрема, про необхідність будувати педагогічний процес з урахуванням психофізичних особливостей дітей та деякі думки філософа про виховання, насамперед, про моральне виховання вільної, всебічно розвиненої особистості, не втратили свого значення і до наших днів та співзвучні з вимогами сучасної педагогіки.

Г. С. Сковорода народився 3 грудня (22 листопада за старим стилем) 1722 р. на Полтавщині в козацькому селі Чорнухи, колишнього Лубенського полку (нині Лохвицький район). Батьки Г. Сковороди належали до малоземельних селян-козаків. На майбутнього

філософа незабутнє враження справили чудові рідні краєвиди, народні звичаї і традиції, пісні й думи лірників. Дитинство і юнацькі роки Г. Сковорода пройшли серед людей, які не знали кріпосного права, залишили глибокий слід в його свідомості і вплинули на формування його волелюбного і незалежного характеру.

Маленький Григорій виявив хист до гри на народних інструментах, складав і гарно виконував пісні, в ранньому віці виявив сильний потяг до знань, непересічні здібності до наук і великий інтерес до читання. Батьки прагнули дати синові освіту: спочатку хлопчика навчав сільський дяк, а згодом його віддали до сільської церковнопарафіяльної школи. Допитливий хлопчик оволодів грамотою з богослужбових книг, а через відсутність під руками іншої літератури захоплювався читанням книг релігійного змісту. Злидні, матеріальні нестатки, яких постійно зазнавала сім'я Сковорода і які він щодня спостерігав навколо себе, привчили його з дитинства задовольнятися малим, бути невибагливим у харчуванні, одязі, побутових вигодах. Ця риса зберігалася у нього на все життя.

У 1738 р. (в деяких дослідженнях вказується 1734 р.) Григорій Сковорода став студентом Києво-Могилянської академії, яка у той час була єдиним вищим загальноосвітнім навчальним закладом Наддніпрянської України, але не поступалася своїм рівнем перед тогочасними європейськими університетами. Академія мала багату бібліотеку, високоосвічених викладачів, тому серед бажаних навчатися були і юнаки-чужинці, зокрема, з Болгарії, Молдови, Сербії. Особливо добре було поставлено викладання мов, поезики, риторики. Повний курс навчання складався з восьми ординарних класів і тривав 12 років. Чотири перших роки (підготовчий — фара, три молодші — інфіма, граматика, синтаксис) відводилися для опанування старослов'янської, латинської, української, грецької та польської мов. Приділялася увага класичній римській і грецькій літературам. У двох середніх класах — поезики і риторики навчали складати вірші, ознайомлювали із загальними правилами віршотворення, прищеплювали вміння складати і проголошувати промови різного призначення (суворі, вітальні, вдячні, прохальні). У двох старших класах філософії та богослов'я кількість слухачів суттєво зменшувалася через тривалий термін навчання (6 років). Проте, саме викладання цих двох предметів склало європейську славу академії, оскільки професори: Й. Кононович-Горбацький, І. Гізель, С. Яворський, Ф. Прокопович, Г. Кониський та багато інших створили філософську школу в Україні й завдяки їхнім зусиллям навчальний заклад став центром філософської думки. Богослов'я (православне), яке викладалось всупереч забороні польського уряду, мало полемічний характер, що зумовлювалося на українських землях різних за канонами релігійних течій — православ'я, католицизму, лютеранства, уніатства, кальвінізму, іудаїзму. Ця полемічність сприяла розвитку у студентів критичного мислення, розширювала світогляд.

Значну увагу в Київській академії приділяли вивченню математики, що викладалася, як і всі інші предмети, за рукописними авторськими підручниками. Одним з відомих теоретичних курсів математики, що дійшов до наших днів, є курс лекцій Ф. Прокоповича «Дві перші й найголовніші основи математики, арифметики й геометрія на користь української студентської молоді викладені в Києво-Могилянській Академії в роках Божих 1707 і 1708». Важливе місце відводилося також художній і музичній освіті — малюванню, хоровому співу, диригуванню, композиції. У навчанні Г. Сковорода був перший, і всі найкращі похвали належали йому. Протягом навчання в Академії вивчив латинську, грецьку, церковнослов'янську, польську, німецьку й інші мови, що давало йому можливість читати в оригіналах твори античних філософів, поетів та істориків, а також твори мислителів епохи Відродження і Нового часу, письменників, від античних до сучасних, праці яких були присутні в академічній бібліотеці, якою він активно користувався. Саме під впливом філософських і літературних традицій академії закладався самобутній світогляд майбутнього гуманіста-просвітителя.

Григорій Сковорода навчався в Київській академії з перервами майже 10 років. З 1742 р. до 1744 р. його як соліста академічного хору, забрали до Петербурга у придворну співацьку капелу, згідно з царським указом «Про набір співаків у придворну капелу, між іншим і із студентів Київської академії». Окрім життєвого досвіду, Григорій Савич здобув ще і

додаткову музичну освіту. Проте, не задовільнившись званням придворного співака, він у 1744 р. повертається до Академії і в 1750 р. закінчує клас піітики, риторики й філософії, а також прослуховує лише дворічний (замість чотирьох років) курс богослов'я. Адміністрація рекомендувала його генерал-майорові Г. Вишневському для супроводу в його поїздки до Угорщини. Багато хто зі студентів у ту епоху, бажаючи ознайомитися з досягненнями закордонної науки, поповнити освіту, вдосконалити знання мов, шукав нагоди (за браком грошей і державних стипендій) у такий спосіб відвідати європейські країни. Під час служби в російській місії в м. Токаї (1750—1753) Г.С. Сковорода дістав змогу подорожувати з Угорщини до Відня, Офена та інших міст Австрії, до Словаччини, Німеччини. Своє перебування за кордоном Г. Сковорода використав у повній мірі для поповнення своїх знань і для знайомства з життям народу, які населяли територію Австрійської імперії. Філософ знайомився із звичаями і усною творчістю цих народів і зібраний матеріал згодом використав у своїх творах.

Із поверненням у 1753 р. на батьківщину розпочався перший період активної педагогічної діяльності Григорія Савича. Він був запрошений на посаду викладача піітики в Переяславський колегіум. Одержавши за кордоном додаткову освіту, став впроваджувати у навчальний процес новаторські ідеї. Розроблений ним спеціальний курс «Разсуждение о поэзии и руководство к искусству оной» (1753), мав на меті дохідливо і просто донести до учнів досягнення поетичної науки. Саме в цей час Г. Сковорода приватно переклав Плутарха, розпочав писати свої перші твори. Проте нові підходи молодого вчителя до викладання викликали невдоволення керівника колегіуму єпископа Іоанна Козловича, а незгода з єпископським наказом «преподавать по тогдашнему обыкновенному образу учения», тобто за старою традицією, призвела до усунення Г. С. Сковороди від роботи. Змушений залишити колегіум, і виявивши твердість духу, міцність переконань, він стає (1754—1759) домашнім учителем і вихователем сина поміщика Степана Тамари у його маєтку в селі Коврай неподалік Переяслава. Тоді ж створює свою найвідомішу поетичну збірку «Сад божественных песней».

З 1759 р. для Григорія Савича розпочинається новий активний період улюбленої педагогічної праці, його запрошують до Харківського колегіуму читати курси піітики, синтаксису і грецької мови. Він погоджується, прагнучи ширити науку в дусі гуманізму й просвітництва, «делать моему обществу пользу». У колегіумі педагог набуває популярності завдяки своєму талантові, здібностям оратора й розумові вченого. Тому єпископ Білгородський Іоасаф Миткевич, який опікувався колегіумом і був щирим покровителем наук, із добрих намірів запропонував Г. С. Сковороді прийняти постриг, оскільки, за статутом колегіуму, викладачами могли бути висвячені на священників, або ченці. Але педагог категорично відмовився від пропозиції через те, що ставився до світу священників неприязно. Підтвердженням цього, а також прикладом послідовності, принциповості переконань слугують його відверті слова: «Разве вы хотите, чтобы и я умножил число фарисеев? Ежте жирно, пейте сладко, одевайтесь мягко и монашествуйте! А Сковорода полагает монашество в жизни нестяжательной, в малодовольстве, воздержности, в лишении всего ненужного, дабы преобресть всенужнейшее, в отвержении всех прихотей, дабы сохранить себя самого в целости, во обуздании самолюбия, дабы удобнее выполнить заповедь любви к ближнему» [2, с.201].

У літку 1760 р. Г. С. Сковорода залишає колегіум, проте вже наступного року єпископ Іоасаф, цінуючи його таланти, знову запропонував Григорію Савичу місце викладача і право читати навчальну дисципліну за вибором. Тепер вимога прийняти чернецтво не ставилася перед педагогом.

Працюючи в колегіумі ще три навчальних роки, філософ згуртовує навколо себе здібних учнів, веде з ними довгі бесіди, розкриває очі на світ, навчає гри на органі, сопілці, організовує хор. З цього часу починаються його дружні стосунки з учнем Михайлом Ковалінським, він став не тільки найближчим другом, але в майбутньому й біографом Григорія Савича. Саме в листах до нього Григорій Савич висловлював найважливіші ідеї, що пізніше ставали основою філософських трактатів.

Великий авторитет Г. С. Сковороди серед учнів, його сміливі викривні промови проти несправедного життя чернецтва, прямота, критика фальші, новаторські підходи до викладання – посилюють заздрощі та неприязнь до нього колег і особливо вороже налаштовують нове керівництво. Поета починають переслідувати, забороняють проводити позакласні заняття з юнацтвом, тому в 1764 р. він залишає колегіум, щоб у 1768 р. останній раз ще на рік повернутися в його стіни.

На запрошення харківського губернатора О. Щербініна, який домігся відкриття при колегіумі додаткових світських класів, Григорій Савич починає викладати «правила благонравія» у формі катехізису, для чого складає невеликий курс своїх лекцій «Начальная дверь ко християнскому добронравію...», де порушує питання людського щастя, розкриває поняття про природу, вічність, Бога. В його лекціях перепліталися релігійні й морально-етичні норми людського буття. Проте з погляду єпископа белгородського Самуїла Миславського, виклад не відповідав церковним канонам, був світським за формою, а тому єпископ «вознегодовал на него с гонением». Звинувачений у вільнодумстві, філософа в третє у 1769 р. було вигнано з Харківського колегіуму і він змушений назавжди припинити педагогічну, а разом з нею і будь-яку службову діяльність.

У житті Г. С. Сковороди настав новий період, сповнений матеріальних нестатків і життєвих незгод, проте дуже плідотворний у творчому відношенні. Втративши всяку надію на одержання кафедри, з якої можна було б розповсюджувати свої ідеї, Г. Сковорода стає мандрівним філософом, народним просвітителем і впродовж 25 років, до самої смерті веде життя бездомного мандрівника. Свідомо, не заживши ні домівки, ні майна, ні родини, він ходить по містах і селах з книжкою в руці й торбиною за плечима. Цей час став апогеєм його філософської творчості. Один за одним Сковорода створює трактати у поширеній тоді літературній формі діалогів, складає притчі, байки, сповнені філософськими максимами і світоглядними критеріями, педагогічними ідеями і виховними принципами. У селі Гужвиніське, сховавшись «от молвы житейской и злословий духовенства», мислитель пише свій перший філософський твір «Наркісс» було надруковано 1798 році, а згодом другий — «Симфонія, нареченная Книга Асхань о познаніи самого себе» (приблизно 1772 р.). У них Григорій Савич розробляє тему пізнання й самопізнання. У пізнанні для нього головне — розкриття й усвідомлення сутності людини, а пізнання себе в гармонії світу є досягненням істини буття.

На цей час припадає і початок написання п'ятнадцяти байок, які пізніше ввійшли до збірки «Харківські Байки». Решту Г. С. Сковорода написав ще у 1774 р. Створення цієї збірки ознаменувало впровадження в національну літературу нового для неї жанру й пов'язаного з ним оригінального сюжетотворення. Керуючись власною життєвою філософією й педагогічним досвідом, Григорій Савич намагається через свої твори донести до людей власне розуміння вдосконалення людської «натури». А щоб бути зрозумілим якомога ширшій аудиторії, він обирає основним засобом спілкування з народом казки (переважно у вигляді байок на сюжети з життя тварин), пісні, думи. Він одним з перших вітчизняних педагогів розцінив твори усної народної творчості і як вияв педагогічних традицій народу, і як ефективний виховний засіб. Його байки, що мають повчально-виховний характер, максимально наближені до тогочасної розмовної мови, в них часто натрапляємо на прислів'я, які автор вживає для підтвердження справедливості власних думок. Усвідомлюючи доступність байки як форми повчаній, Г. С. Сковорода називає їх «игрушками». Тема самопізнання, що є головною в усій творчості філософа, дістає свого розвитку на початку 70-х років у розробленому ним ученні про дві натури, яке викладено в діалогах «Беседа, нареченная двое...», «Беседа 1-я, нареченная Observatorium», «Беседа 2-я, нареченная Observatorium Specula». У його тлумаченні, що спиралося на традиції античної філософії, самопізнання полягає в досягненні істини, згідно з якою все у світі складається з двох протилежних натур: вічної і тлінної, матерії і духу, видимої і невидимої. Наступний цикл філософських трактатів Г. С. Сковороди присвячується етичній проблемі досягнення щастя. Ці праці («Діалог, или разглагол о древнем мире», «Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни», «Кольцо», «Разговор, называемый алфавит, или букварь мира» (всі вони датуються

приблизно 70-ми роками) увібрати в себе попередні теоретичні положення й узагальнено стверджують думку просвітителя, що шлях до щастя пролягає через моральне вдосконалення.

Основна мета просвітництва Г. С. Сковороди — навчання людей науки щасливого буття. Нещастя в суспільстві він тлумачив як наслідок поганого виховання. Тож позбутися суспільного зла, на його думку, можна через «спасительное» виховання, зміст якого — реалізація принципу природо-відповідності, тобто сприяння розвитку природних нахилів і здібностей кожної дитини. Саме природа є «матір'ю виховання і науки», «учителькою» «провідницею» педагога. Розвиваючи своє антропоцентричне бачення принципів природо-відповідного виховання в контексті ідей стоїцизму, яке проголошувало істиною необхідність «жити згідно з природою», що ототожнювалася з Богом, Г. С. Сковорода словами байки «Собака і Кобила» переконує: без урахування «природи» людина не зможе досягти успіху в житті, бо «без природы, как без пути: чем далее успеваеш, тем безпутнее заблуждаеш» [2, с.203]. У поняття природи Григорій Савич вкладає значення індивідуального хисту, вроджених нахилів, розвиток яких має, на його думку, здійснюватись у процесі самопізнання, а щастя досягалося б у «сродній праці», тобто праці за покликанням, що виступає в його виховній теорії практичним шляхом досягнення гармонії.

Цінність учення філософа про «сродный труд», розкритого, зокрема, у творах «Благодарный Еродий», «Пчела і Шершень», «Жайворонки», полягає в тому, що воно спрямоване проти усвідомлення й використання праці лише як джерела досягнення матеріальних благ. Сковорода вбачає у праці джерело радощів і людського щастя, вважає її основою «добродетельности», адже через працю особа дістає змогу вдосконалюватися морально. Неробство тлумачиться як моральне зло. У «сродном деланіи» людина найповніше виявляє й реалізує свої здібності, приносить користь суспільству, через що труд стає «сладким». З іншого боку, керуючись своєю життєвою філософією й педагогічним досвідом, гуманіст не протиставляє природу вихованню, але наголошує, що правильне виховання має лише посилювати розвиток закладених у дитині задатків, ім і сприятиме формуванню «істинної» людини.

Чутливий майстер-вихователь, Григорій Савич тонко вловив корисність і доступність для читачів і слухачів байки та притчі як форм повчання і через них проповідував свої етичні погляди. Прикладом притчі з яскравим морально-педагогічним змістом є «Благодарный Еродий», де у формі діалогу між Еродієм (лелекою) і Пішеком (мавпою) розкриваються стосунки між батьками і дітьми, ідеться про «сродність», про цінність почуття вдячності, про вміння задовольнятися малим, про необхідність нести (дарувати) благо іншим, про важливість самовдосконалення. На життєвих реаліях філософ доводить, що основою «природо-відповідного» виховання є виховання родинне, бо перші природні вихователі й наставники молоді — батьки. Діти мають зростати в атмосфері глибокої пошани й любові до батька й матері ставлячись до них як до «ікон божих». Водночас батьки повинні піклуватися не лише про народження здорових спадкоємців, а й про їхнє правильне («благое») виховання.

Зі сторінок творчої та епістолярної спадщини перед нами постає образ просвітителя, який мріє про суспільство вільне й щасливе, але усвідомлює що соціальна рівність усе ж не може бути запорукою рівності розумової Тому й висуває філософську тезу про «нерівність рівності», яка добре узгоджується з його гуманістичним світосприйняттям, з повагою до людини будь-яких талантів, будь-якої праці, незалежно від соціального стану й походження. Прогресивним є утвердження ним корисності й почесності всякої потрібної суспільству професії і трудового заняття, захоплення «сродними» трудівниками.

У формуванні поглядів Г. Сковороди на особистість учителя і зміст діяльності значну роль відіграли професори й викладачі Києво-Могилянської академії — Г. Кониський, С. Тодорський, В. Лашевський. Як високоосвічена людина, Григорій Савич був обізнаний з трактуванням призначення вчителя в античні часи, в епоху Відродження й Просвітництва і спирався на найпередовіші тогочасні ідеї. Зрештою, величезне значення мав і власний викладацький досвід. Усе це дало змогу філософові зробити свої узагальнення про місце і призначення вчителя в суспільстві.

Г. С. Сковорода не погоджувався з поширеною в його часи серед українського панства практикою залучення до виховання їхніх дітей іноземних наставників і гувернерів. У притчі «Убогий Жайворонок» він їдко висміяв таке прагнення знаті. Засуджуючи поверхове навчання і згубне виховання, Г. С. Сковорода виступав за створення вітчизняної універсальної освіти, якою керували б справді народні вчителі, нерозривно пов'язані зі своєю землею та народом з його історією, звичаями й потребами. Основне в особі вчителя — моральні якості, а завдання — навчити простих людей самопізнанню, розкрити їм очі на світ, допомагати виявляти й розвивати природні здібності. Але на відміну від західноєвропейських педагогів-просвітителів (зокрема Ж.-Ж. Руссо), український філософ наголошував не на пасивно-споглядацькій ролі вчителя, а на необхідності педагогічного керівництва процесом самовиявлення природи дитини, тобто наділяв наставника роллю її провідника на шляху самовдосконалення. А щоб учитель досягав успіхів у своїй роботі, він повинен був мати «сродність» з обраною діяльністю, вбачати в ній насолоду бо тільки праця за покликанням може мати успіх. Пройняті гуманізмом і його погляди на стиль взаємин між педагогом і вихованцями, обстоювання необхідності взаємоповаги і дружби між ними, протиставлення таких стосунків тогочасному авторитаризму. Учительське щастя ж, за Г. С. Сковородою, полягає в щирій любові до дітей: «Начало всему и вкус есть любовь. Как пища, так и наука не действительна от нелюбимаго». Окрім любові до дітей, учитель має глибоко володіти знаннями, наставляє Григорій Савич, для чого треба «долго самому учиться, если хочешь учить других», любити науку й постійно вивчати її, не зупиняючись у своєму вдосконаленні, бо «хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає учитись...» [2, с.206]. Високо цінував Григорій Савич науку словесного спілкування вчителя з учнем, вбачаючи у слові силу, що може засівати голову дитини добрими знаннями й любов'ю, а може розлити в дитячій душі зміїну отруту й мучити її. Філософ-педагог вважав запорукою успіху вчителя вміння давати правильні настанови, рекомендував проводити бесіди-роздуми, особливо на моральні теми. Він сам блискуче володів словом, умів логічно й дієво переконувати, про що яскраво свідчить його листування з друзями.

Мислителя XVIII ст. про пріоритетне значення морального виховання молоді не менш своєчасні й сьогодні. Його філософській спадщині притаманна пристрасна зверненість до проблеми розвитку «благого серця» людини, яке він цінував вище від широкої обізнаності в науках.

За час своїх мандрювань Г. Сковорода ходив територією Слобідської України, значною частиною Лівобережної України, був кілька разів у Києві, відвідав Москву і жив деякий час у Троїце-Сергіївській Лаврі, крім того, філософ бував у районах Воронежської, Курської та Орловської губерній, заходив у Таганрог – така географія його мандрів.

Г. Сковорода був бажаним гостем у хатах простого народу, де він знаходив і притулок, і харчі, і турботу про свій одяг, зупинявся він також і у своїх приятелів з середовища тодішньої інтелігенції – священників, службовців, купців, поміщиків. Однак він не любив жити у великих будинках і уникав незнайомого товариства. На час особливо напруженої роботи над своїми творами, Сковорода любив залишатися на самоті, обирав для проживання віддалені від міст і великих сіл місця на пасіках, в садах, лісах, що належали монастирям і знайомим землевласникам. Кабінетом йому була не добре обставлена кімната, а бідна хата пасічника або селянина. Не маючи під рукою потрібної літератури, Г. Сковорода, щоб ознайомитись з матеріалами, йшов у Харків і працював у бібліотеках колегіуму або приватних бібліотеках своїх знайомих. Постійно перебуваючи в селянсько-козацькому середовищі він мав друзів і серед інших прошарків населення, зокрема, серед викладачів Харківського колегіуму, службовців. Існували навіть своєрідні гуртки друзів філософа, в яких він часто бував. У Харкові друзі Сковороди збирались у міського голови Урюпіна, аптекаря П. Ф. Піскуновського та ін. З листування філософа із священником Яковом Правицьким, стало відомо, що у селі Бабаях, поблизу Харкова теж був гурток, до якого входили священники сусідських сіл і світські особи, які виявляли інтерес до релігійно-філософських питань.

Незвичний спосіб життя філософа, його вільнодумство, критика офіційної церкви і виступи проти існуючих порядків створили йому велику популярність на Україні та далеко за

її межами. І в той час, як бандуристи і кобзарі, співаючи вірші й пісні Г. Сковороди на великих дорогах, ярмарках, поширювали про нього добру славу, церковники і «власть имущие» намагались зводити на нього наклепи і несправедливо переслідували філософа, називали «розбещувачем народу». За Сковородою було встановлено таємний поліцейський нагляд, проти нього заведені таємні справи, в які заносились донесення шпигунів.

Перебираючись з місця на місце, проживаючи то в одних знайомих, то в інших Г. Сковорода з настанням старості і не думав змінювати спосіб свого життя. Мандрівному філософу вже йшов 72-й рік, коли навесні 1794 р. він відправився у село Хотетово Орловської губернії, щоб провідати свого друга М. Ковалінського, з яким не бачився 19 років. Після повернення на Україну наприкінці серпня Г. Сковорода поселився в маєтку давніх друзів Ковалевських у селі Пан-Іванівка (зараз Сковородинівка) Золочевського району Харківської області, де прожив понад місяць, там він і скінчив своє подвижницьке життя 9 листопада (29 жовтня за стар. ст.) 1794 р. Згідно заповіту Г. Сковороди його було поховано не на кладовищі, а на його улюбленому місці – на високому пагорбі, під могутнім дубом. На надгробку його могили викарбували напис: «Мір ловил мене, но не поймал», задалегідь складений ним самим. У цій епітафії афорестично було викладено кредо українського філософа.

Своїми творами (філософські трактати, байки, вірші) просвітителю прагнув донести до свідомості кожного найважливіші закономірності щасливого життя як загальнолюдської мети й тим самим збагатив вітчизняну філософію гуманістичним життєствердним ученням: від пасивного прийняття щастя до активного утвердження його в ідеалі самопізнання, «сродної» праці на своє і спільне благо.

Педагогічні ідеї Г. Сковороди відіграли значну роль у подальшому розвитку вітчизняної науки про виховання і освіту. Українці із вдячністю згадують його як свого мудрого вчителя. За його книжками вчився читати Тарас Шевченко. Думки великого просвітителя, втілені у віршах, у піснях, розносилися по землі кобзарями й лірниками, полонячи людські душі. І. Франко писав: «Григорій Сковорода — явище вельми помітне в історії розвитку українського народу, мабуть, найпомітніше поміж усіх духовних діячів наших XVIII ст.».

Історіографія педагогічної спадщини славетного українського філософа досить вагома. Його педагогічні ідеї по-різному тлумачились і використовувались у різні періоди існування українського суспільства: у XIX ст. зверталася велика увага на Г. С. Сковороду як педагога, а на початку XX ст. українські культурологи-народники вбачали у ньому мислителя, який виступав за розвиток народної культури, традицій виховання. Радянська педагогіка, керуючись комуністичною ідеологією, вважала його борцем за кращу долю пригноблених, якому було притаманне високе відчуття класової самосвідомості, матеріалістом і антирелігійником. На новому етапі розвитку педагогічної думки ми знову віднаходимо в Г. С. Сковороди народні корені, черпаємо ідеї патріотизму, духовного самовдосконалення. Ці процеси відбуваються поки що без глибокого наукового аналізу педагогічної спадщини, без сучасного її прочитання, як це нині здійснюється з його доробком, наприклад у філософських науках.

Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ

Сомова Анастасія, учениця Харківської ЗОШ I-III ступенів №142

Харківської міської ради

Керівник: Балєв С.Ф., вчитель історії

«Перлиною у вінку української духовності» називають Літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди його численні відвідувачі. Мальовничий ландшафт, доповнений потужною енергетикою, створює благодатну ауру на землях, де розкинувся меморіальний комплекс Г.С. Сковороди. Вперше ідею створення в Пан-Іванівці (а нині Сковородинівці) музею Г.С. Сковороди висловив академік Дмитро Багалій у доповіді на засіданні Наукового комітету Голова Проф Освіти УСРР 10 лютого 1922 року. У грудні 1972 року відзначався 250-річчя з

дня народження видатного українського поета, філософа і просвітителя Григорія Саввича Сковороди. Ювілей поета широко відзначається на Харківщині. Зокрема, у селі Сковородинівці, Золочівського району, де Г.С. Сковорода провів частину свого життя, був створений державний заповідник, у якому можна побачити основні етапи життя та діяльності Г. С. Сковороди.

У фондах музею зберігається багато матеріалів, присвячених Г.С. Сковороді (книги, картини, малюнки, фотографії, аудіо- та відеозаписи, електронні копії). Співробітники Харківського історичного музею збирали матеріали про життя і діяльність Григорія Сковороди. Вони були в музеях і бібліотеках багатьох міст, таких як Москва, Ленінград, Київ, Харків, і змогли встановити зв'язки з рядом інших міст. Музеї і бібліотеки охоче відгукнулись на прохання харків'ян.

Частину творів Г.С. Сковороди та літератури про нього передали бібліотека суспільних наук Академії наук СРСР, ленінградська бібліотека Академії наук СРСР, наукова бібліотека Харківського університету. Рідкісні гравюри XVIII сторіччя, що зображують міста Європи, в яких побував Г.С. Сковорода для сквородинівського музею виділив Київський музей західного мистецтва. Харківський художній музей передав скульптурний твір Лансере, що відображає епізоди з життя козаків. Книги, картини і предмети українського побуту в «Національному літературно-меморіальному музеї Г.С. Сковороди» яскраво передають дух того часу. Експозиція, присвячена саме життю Григорія Савича, його поетичній і педагогічній спадщині посідає головне місце.

Закладання парку та будівництво садибного будинку, в якому незадовго до своєї смерті оселився Григорій Сковорода було розпочато XVIII столітті. Планування парку практично не змінилося з часів перебування Г.С. Сковороди в Іванівці. Відвідувачі музею, після огляду самого музею, йдуть стежками, по яких любив ходити поет та оглядають улюблені місця Сковороди (криницю, 700-літній дуб). Також відвідувачі мають можливість побачити місце першого поховання філософа, його могилу, пам'ятник роботи І.П. Кавалерідзе, скульптурну «філософську алею», будинок контори управляючого (на підвалинах основного будинку Ковалівських), поміщицький амбар. Природа парку, де поет та філософ провів свій останній день, справляє незабутнє враження. Це світлий одноповерховий будинок, побудований в класичному стилі, який стоїть на невеликому пагорбі. Тут була відтворена обстановка, що оточувала Г.С. Сковороду в останні роки його життя: старовинне бюро, на якому лежать рукописи, книги, гусяче пір'я; ліжко, укрита домотканим рядном; на стіні – селянська свистка.

Три зали музею присвячені з життя і творчості видатного філософа і поета, яка оточувала його атмосферою. Серед експонатів – діорама с. Чорнухи на Полтавщині, де народився Г.С. Сковорода, фотографії та малюнки місць, пов'язаних з його життям, портрети друзів і сучасників.

Книги, одяг, предмети побуту XVIII ст. дозволяють відчутти колорит епохи. Є й унікальні експонати, наприклад, скрипка, на якій грав Григорій. Напевно, особисті речі філософа – це найцікавіше, що може бути в музеях. У вітрині є срібний годинник англійського виробництва з дарчим написом «От Григорія Варсава Сковороды чрез Стефана Гречину»; посохи (точніше їх копії, бо оригінали згоріли в музеї Слобідської України під час Другої Світової війни) – були незмінними супутниками Григорія Сковороди в дорозі. Посох у вигляді спіралі з благословляючою рукою на верхів'ї виготовив сам філософ. Така форма мала показувати, що сам власник посоху – людина, благословенна Богом, наближена до Нього, що така людина несе іншим слово Боже і дух Божий.

Каламар (тобто чорнильниця) з Київської академії, якою міг би користуватися і Сковорода. У вітрині поміщено також типовий селянський одяг XVIII сторіччя: свита, сорочка, пояс, смушкова шапка. Саме в такому одязі мандрував поет останні десятиліття свого життя по дорогах Слобожанщини.

Скрипку Сковороди музеєві передали нащадки Якова Правицького – священника з харківського села Бабаї. У його домі Сковорода часто відпочивав після своїх мандрівок, тут, зрештою, він почав свій цикл Харківських байок. Особливу цінність має дерев'яна скриня із

металевими накладками, оздоблена намальованими яскравими квітами, – родинна реліквія Ковалівських, якої, можливо, торкалися руки Сковороди.

Поруч із музеєм знаходиться могила великого українця. Як і заповів філософ, на місці його поховання немає хреста – тільки камінь із написом: «Світ ловив мене, але не спіймав».

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА Г.С.СКОВОРОДИ (період життя на Куп'янщині)

Г.С.Сковорода : життя, творчість, погляди

*Телятник Софія, 9 клас, учениця Полтавського Ліцею № 17 «Інтелект», м. Полтава,
Полтавська область.*

Керівник: Книш Вікторія Володимирівна, учитель української мови та літератури, учитель-методист

Г.С. Сковорода – харизматична людина. Він привертає до себе пильну увагу не лише своїми неординарними думками. Саме його життя було незвичним: одягався зі смаком, але дуже просто, їв лише плоди чи молочні страви, та й то після заходу сонця, спав не більше чотирьох годин на добу, завжди ходив пішки, мав «набожність без марновірства, ученість без гордощів, гречність без лестощів».

1769 року Сковорода назавше облишив геть усі мирські клопоти. Відтоді сенсом його життя стає богомислення. Він рушив у мандри дорогами Слобідського краю. Тут є куди сягнути зором серед привілля колись дикого половецького поля. Тут ширяв думками, щоб збагнути таємниці природи та людської душі. Тим-то й філософія Сковороди неповторна, оригінальна, всеобіймаюча. Він утверджував красу людського буття. У кожній мандрівці «пізнавав себе» і свій народ. Його шлях пролягав через Бабаї, Валки, Великий Бурлук, Гусинку, Іванівку, Ізюм, Липці, Моначинівку, Острогозьк, Охтирку, Харків...

Як стверджують дослідники, більше двох десятків років життя Г.С. Сковороди було пов'язано з Куп'янщиною. Мислитель жив у селах Гусинка та Моначинівка в 1782, 1785-1788, 1791-1792 роках. Звідси він писав повчальні, сповнені благородства листи до своїх приятелів.

Із відомих 125-ти листів Г.С. Сковороди 23 написані, як зазначав сам автор, «С Купянских степов», «Из с. Гусинки», «Из Гусинской пустыни», «Из Маначиновки», «Из Гусинського леса», «Из пустыни Маначиновскія», «Из Гусинскія Скрипницкія пустыні». Ці листи адресовані Михайлу Івановичу Ковалинському, Якову Правицькому, Артему Дорофійовичу Карпову, Василю Михайловичу Земборському, Йосипу Юрійовичу Сошальському, Степану Івановичу Тевяшову, Найману Петровичу, Івану Івановичу Єрмолову.

Коло знайомих Сковороди було досить широким. Його епістолярна спадщина, яка збереглася і відома нам, включає 125 листів. Складається його листування з найбільшого зібрання листів до М. Ковалинського (79 листів), листів до Я. Правицького (збереглося 14) та листів до різних відомих й невідомих осіб.

Листи Сковороди – чудові зразки епістолярного жанру, регламентованого давніми риторичними настановами. У них побутові деталі та біографічні моменти займають незначне місце. Основний їхній зміст становлять філософсько-етичні ідеї та повчання. Це однаковою мірою стосується і листів до М. Ковалинського, і листів до інших друзів та знайомих.

Листи Г.С. Сковороди в багатьох випадках є важливим коментарем до його філософських творів, до встановлення місць його перебування. Залишені ним прозові та віршовані послання написані різними мовами: латинською, грецькою, книжною українською, яка включає в себе елементи старослов'янської, російської та живої української мови.

Читаючи листи, відчуваємо, що вони пройняті почуттям щирої, безкорисливої дружби, а це посилювало енергію його (Г.С.Сковороди) духу і мислі, прагнення впливати на молодь, виховувати в неї вільнолюбство, критичне ставлення до дійсності. З листів видно, що філософ роздумує про людину, про її духовний світ, його найбільше цікавить те, що стосується виключно вдосконалення душі, а не плоті.

Коли порівняти тогочасні листи Сковороди до Я. Правицького з листами до інших осіб, то не можна не звернути уваги, що в них не зачіпаються питання про догмати християнської релігії, не відчувається критичного спрямування думки мислителя, а навпаки, майже в кожному з листів підкреслюється думка про душевний мир.

У листі від 19-го лютого 1779 р. до Артема Дорофійовича Карпова філософ рішуче заперечує всілякі спроби вбачати в ньому «пустельника», «неробу», «мізантропа».

У листах до друзів говорить і про свої творчі плани, про несприятливі умови праці зимою, роздумує над тим, що є для людини святом, передає вітання спільним знайомим, пише і про свою матеріальну скруту і просить вислати йому на зиму кожушок, говорить про свою старість і вдається до філософських роздумів, розмірковує про такі позитивні якості людського характеру, як сміливість, мужність, вірність і безкорисливість у дружбі.

Живучи на Куп'янщині, бував Григорій Савич і в самому Куп'янську. Улітку 1787 року він вручив «Любезному другу Федору Івановичу Дискому» власноручно переписану свою притчу «Убогий Жаворонок». Ця посвята цікава тим, що мандрівний філософ прагнув прищепити свій погляд на життя і молодому Дискому.

Перечитуючи листи Г. Сковороди, доходимо висновку: вони сповнені глибоких філософських роздумів про способи досягнення щастя, про добро і зло, правду і кривду, красу і потворність. Сам Сковорода тільки й робив, що рятувався від «ловця и хитреца», тобто спокус світу цього. І йому це вдалося.

Недаремно, помираючи, велів викарбувати на могилі: «Мир ловил меня, но не поймал».

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: ЗНАЙОМИЙ І НЕЗНАЙОМИЙ

Учні 8-х класів Комунального закладу «Харківська спеціальна школа № 8» Харківської обласної ради

Керівники: Єна Олена Миколаївна, заступник директора з навчально-виховної роботи

Григорій Савич Сковорода – унікальна особистість, «людина-університет», перший філософ України. Мав гарний голос, сам складав музику для церковних концертів. Особливо любив Харків, Слобожанщину, що знайшло втілення у віршах «Басни харьковские». А його вираз «Всякому городу нрав и права» став своєрідним девізом принципів міського самоврядування у Харкові. Його масово читали і цитували, переписували рукописи та пропагували їх, а він не видав жодної книги за своє життя. До нас дійшли десятки мудрих порад «українського Сократа» Григорія Сковороди, які наближають видатного філософа до нас, сучасних, від незнайомого – до знайомого співрозмовника.

«Життя наше – це подорож, а дружня бесіда – це візок, що полегшує мандрівникові дорогу».

«Демон проти демона не свідчить, вовк вовчого м'яса не їсть».

«Лід на те і родиться, аби танути».

«Ти робиш найкращу і для тебе рятівну справу, коли ступаєш по шляху доброго глузду».

«Тоді лише пізнається цінність часу, коли він втрачений»

«Кому душа болить, тому весь світ плаче».

«Як ліки не завжди приємні, так і істина буває сувора».

«Не за обличчя судить, а за серце».

«Не той дурний, хто не знає... але той, хто знати не хоче».

«Більше думай і тоді вирішуй».

«Бути щасливим – це значить пізнати, знайти самого себе».

«Як хто посіє в юності, так пожне в старості».

«Не шукай щастя за морем».

«Серце тоді насичується, коли освічується».

«Що може бути шкідливіше за людину, яка володіє знанням найскладніших наук, але не має доброго серця?».

«Що вподобав, на те й перетворився».
«Визначай смак не за шкаралупою, а за ядром».
«Як нерозумно випрошувати те, чого можеш сам досягти».
«Хіба може говорити про біле той, котрому невідомо, що таке чорне?»
«Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись — значить, не жити, а бути мертвим, адже турбота — рух душі, а життя — се рух».
«З видимого пізнавай невидиме».

Г. С. СКОВОРОДА – УКРАЇНСЬКИЙ ФІЛОСОФ

Г. С. Сковорода: життя, творчість, погляди
*Чобан Наталія, учениця 11 класу Киселівського ОЗЗСО I-III ступенів
Чернівецька область
Керівник: Пасічник О. О., вчитель історії*

Історичний діяч про якого піде сьогодні мова у своїй діяльності іде на жертви, забуває про себе, його праця захоплює його цілком, захоплює всі його сили, здібності та енергію, його мотиви дуже щирі, вони високо підносяться над особистими і приватними, вони перейняті інтересами людей – такою особистістю є Григорій Сковорода.

Григорій Сковорода народився в с. Чорнухах Лохвицького повіту на Полтавщині у 1772 р. в родині малоземельного козака. Грамоти навчився у дяка. Маючи 8 років, він ходить до церкви на крилос. У 1738 р. батьки віддали його на навчання до академії. Навчаючись в академії, Сковорода прагнув побувати за кордоном і завдяки генералу Вишневському, він обійшов пішки Угорщину, Польщу, Німеччину та Італію, познайомитися із вченими людьми, і є деякі думки про його зустрічі з Е. Кантом. У 1753 р. Сковорода повертається додому, влаштовується вчителем поезії в Переяславській семінарії. У 1759 р. Сковорода переселився в Слобідську Україну, де одержав посаду вчителя поезії у Харківському колегіумі. У 1766 р. Сковороду було призначено професором в цьому ж навчальному закладі. В останні роки свого життя він мандрує по монастирях, знайомих поміщиках, відвідує ярмарки, де навчає простий народ. У серпні 1794 р. будучи дуже хворим він прийшов до села Пан Іванівки, де жив його знайомий поміщик Ковалевський, там він і помер.

Отже, риси того часу не могли не вплинути на філософа. Це відбилося на його мові та стилі, на богословських працях. Сковорода, безумовно, був одним із найвидатніших культурних діячів України 18 ст. Він ставився цілком негативно до сучасного йому громадського устрою з його прагненням про матеріальний добробут,

Цим шуканням нових життєвих шляхів і вже не для самого себе тільки, але для всіх, і присвячені його численні філософсько-богословські трактати, літературні твори та листи, і нарешті, усні розмови та навчання. Він ніколи довго не перебував на одному місці, мандрував з місця на місце, проходив при цьому пішки сотні верств у межах Слобідської України. Все його майно складало кілька книжок, серед яких була і Біблія на єврейській мові.

В еволюції наукової творчості Сковороди розрізняють 3 етапи: 1. Ранній, присвячений ним розробці його внутрішнього самопізнання. 2. Діалоги про душевний мир, написані для громадянства, для пропаганди свого вже певне встановленого власного самопізнання. 3. Богословські трактати, присвячені розв'язанню проблеми Біблії.

Філософія Сковороди є не матеріалістичною, а ідеологічною. Є два начала. Цими началами перейняті всі три світи: великий, або космос, що складається з багатьох інших; малий, або мікрокосмос, тобто людина; третій – символічний світ, або Біблія. Для Сковороди джерелом розв'язання усього таємничого у житті є людина, тому що усі запитання і таємниці світу скупчені у людині.

Практична філософія Сковороди, його етика – це його проповідь щастя.

Сковорода не довіряє схоластичному і чисто раціональному поясненню світу і Бога. Він є обізнаний з: а) систематично викладеними курсами філософії у Києво-Могилянській

академії; б) вихолощенням Христової віри в колах українських священників, вірних Московському патріархові, а не своєму народу.

Г.С. СКОВОРОДА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПОГЛЯДИ

*Чорба Софія, учениця 9-А класу Нестойтського ОЗО,
Куяльницької сільської ради Одеської області
Керівник: Овчеренко Л.О., вчитель української мови та літератури*

Григорій Савич Сковорода народився 3 грудня 1722 р. в селі Чорнухах на Полтавщині в сім'ї малоземельного козака.

У 1738 р. він вступив до Києво-Могилянської академії. З 1742 по 1744 рр. жив у Петербурзі, був співаком придворної капели, прославився чудовим басом, майстерною грою на скрипці, флейті, бандурі, цимбалах і сопілці та композиторським талантом, створював музику на власні вірші. Навчання продовжив в Київській академії.

У 1750 р. у складі російської місії Сковорода виїжджав за кордон і три роки мандрував Угорщиною, Словаччиною, Польщею, відвідав Братиславу, Відень, Будапешт; бував в університетах, слухав лекції знаменитих професорів, працював у бібліотеках, студював філософські праці й, володіючи багатьма мовами, дискутував із ученими різних країн.

Повернувся в Україну у 1753р., викладав поетику в Переяславському колегіумі. Написав для слухачів курс поетики "Роздуми про поезію і поради до майстерності оної".

Протягом 1754—1759 рр. жив у селі Коврай на Переяславщині, працюючи домашнім учителем у поміщика Степана Томари. Написав значну частину віршів збірки "Сад божественних пісень". Працював викладачем (спочатку поетики, а згодом етики) у Харківському колегіумі. Учителюючи в Харкові, латинськими і українськими віршами написав "Байку Езопову" (1760 р.), склав дві вступні лекції-проповіді до курсу етики.

Протягом 1769—1774 рр. Сковорода написав збірку прозових байок "Байки харківські", "Бесіду, названу двоє, про те, що блаженним бути легко", і "Діалог, чи Розмова про стародавній світ", а також твори: "Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті" ("Розмова дружня про душевний світ"), "Кільце", "Розмова, звана алфавіт, чи буквар світу".

У 1775—1776 рр. були написані твір "Книжечка, названа Si-lenus Alcibiadis, сиріч Ікона Алквіадська ("Ізраїльський змії") та "Книжечка про читання святого письма, названа Дружина Лотова".

Твори "Суперечка архістратиґа Михайла з сатаною про те: легко бути благим", "Пря Біса з Варсавою" були написані в 1783—1784 рр.

У 1785 р. Сковорода об'єднав тридцять віршів, написаних у різний час, у збірку "Сад божественних пісень".

У 1787р. він написав "Вдячного Еродія" і "Убогого Жайворонка", а у 1791р. завершив філософський твір "Діалог. Ім'я йому — Потоп зміїний".

Поет і мандрівний філософ помер 9 листопада 1794 р. у селі Іванівці на Харківщині (нині Сковородинівка Золочівського району). Цікавою є епітафія (надгробний напис на могильній плиті): "Світ ловив мене, та не впіймав".

Григорій Сковорода — не лише талановитий поет-лірик, а й видатний байкар.

Значна частина байок присвячена темі "сродної праці". Кожна людина, на думку Сковороди, наділена певним даром. Треба вчитись розпізнати його. Дехто, знехтувавши природними задатками, вибирає для себе прибутковий фах, але цим шкодить собі й суспільству. "Не змагай до того, що не дано від природи", — повчав він.

Основне спрямування його праці зводиться до дослідження людини, її існування. Науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою з усіх наук.

Сковорода, прагнучи навчити як власним прикладом, так і словом, закликав почати філософське освоєння світу з простого: пізнати віру та любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини. Поділяючи світ надвоє – на істинне та тлінне, віддаючи перевагу Вічності, Богу, Сковорода по суті пропонує подвійне співвідношення духовного та тілесного. Він

вважає, що буквальний аспект розуміння віри та любові складається у повсякденній буттєвій необхідності цих понять. Людина без віри може піднятися до найвищих вершин. Але прозрівши, здобувши віру, вона опиняється перед усвідомленням їх мізерності. Там, де кінчаються межі розуму, починається віра.

Подолавши в собі рабську свідомість, стверджує Сковорода, піднявши над землею свої думки, людина перетворюється. Філософ передбачав відкриття людиною в собі глибинних внутрішніх духовних джерел, які дають змогу людині стати чистішою, кращою, переорієнтуватись з виключно земного існування на духовне вдосконалення та змінити своє власне земне життя відповідно до духовного.

Своєю творчістю і життям Г.Сковорода продемонстрував можливість здійснення глибинних перетворень.

Філософія Г.С.Сковороди є прекрасним прикладом існування філософії українського духу як динамічної, здатної до розвитку і постійного вдосконалення оригінальної системи поглядів, ідеалів, вірувань, надій, любові, честі, совісті, гідності і порядності; вона є своєрідним пошуком і визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, заклик до гуманізму і "сродної" людській природі дії.

ЖИТТЯ – ЦЕ ПОСТІЙНИЙ ТА БЕЗПЕРЕРВНИЙ ПОШУК ІСТИНИ (Г. СКОВОРОДА)

*Шудрик Анна, 9-Б клас Кременчуцької гімназії №1, м. Кременчук Полтавської області
Керівник – Дзюба Ірина Володимирівна, учитель української мови та літератури I категорії
Кременчуцької гімназії № 1*

Григорій Савич Сковорода — український філософ-містик, богослов, поет, педагог, композитор літургійної музики. Мало можна вказати на таких народних осіб, яким був Сковорода і яких би так пам'ятав і поважав народ.

Він відповідно до своєї науки збудував на нових підвалинах і своє власне життя, присвятивши його розумовому та моральному пробудженню всього народу, з усіма його класами, до найнижчих, до селянства включно, з якого він вийшов і з яким ніколи не розлучався, не йдучи тим битим шляхом величезної більшості своїх земляків, для яких освіта була тільки засобом стати паном.

Григорій Сковорода походив з дуже демократичних прошарків населення Гетьманщини.

Кажуть, що Григорій Сковорода жив так, як філософував, і філософував, як жив. Земний шлях Григорія Сковороди – це шлях людини, яка втілила у своєму житті єдність мислення, поезії, міфу, релігії.

Духовний світ Сковороди - це болісний пошук заспокоєння і внутрішньої свободи, а не безтурботна погідність.

Він намагається знайти у всіх подіях та обрядових діях той смисл, який не лежить на поверхні, і саме на цьому шляху, на його переконання, йде Богопізнання і водночас перетворення вірного на «мужа совершенна». Інше джерело інтелектуального неспокою Сковороди - вічність, образи якої йому найповніше репрезентувала антична філософія. Нарешті, ставить Сковорода й інше питання, що має суспільно-політичні виміри: це - питання про свободу, як в її метафізичному смислі (свобода волі), так і в її морально-правовому та соціальному вимірі.

Сковорода, що оспівує свободу-вольність як явище соціальне, незвичний.

Отже, принаймні в ранніх творах, Сковорода говорить про великі труднощі, які необхідно подолати на шляху до життя в істині, по-народному - щастя-долі.

Первинний філософський досвід – це досвід поєднання поезії, міфу, релігії, логосу (розуму), споглядання сутності речей. Такий досвід Григорій Сковорода представляє у своїх працях. Щасливе життя – це життя у повноті відношень.

Доробок Сковороди не можна порівняти з жодним сьогоднішнім напрямом філософії. Йому вдалося відродити світовідчуття єдності усього з усім.

Життя Григорія Сковороди спрямовано на осягнення основи буття, тобто Бога, яка проявляється одночасно ззовні та всередині. В основі релігійного світогляду філософа основне місце займає Біблія, і тому він неодноразово називав себе «любителем священної Біблії».

Сковорода закладає фундамент релігійно-філософських роздумів про вищу людську духовність – найвищі людські ідеали, сенс життя, які необхідні кожній людині для того, щоб «дати життя духу нашому, шляхетність серцю».

Мислення Григорія Сковороди є образним символічним, метафоричним. Бо тільки так можна виразити, наприклад, єдність зовнішнього і внутрішнього.

Сенс буття, взятий у його ідеальній формі, вступає в суперечність з реальною поведінкою людини, і тоді особистість вносить певну корекцію у свої вчинки. Цим вона себе вдосконалює і ґрунтовніше утверджується в житті.

На думку Григорія Сковороди, кожна людина має життєве призначення. Сенс життя полягає у тому, щоб перейти від зовнішнього, неістинного - до внутрішнього, істинного.

Тут є важливим один із принципів філософії Сковороди - принцип спорідненості. Тоді є сенс у всьому цьому: житті та праці, бо вона є у своєму домі.

Отож, найперше завдання самопізнання, на думку Григорія Сковороди, - пізнати свої природжені нахили та здібності, щоби збагнути своє покликання та обрати відповідне поле діяльності. Мислитель з'ясовує психологічні й етичні моменти, завдяки яким «сродна праця» має перевагу над «несродною».

Григорій Сковорода високо цінував героїзм, моральні подвиги людини, яка не боїться матеріальних втрат, злигоднів, огуди, переслідувань - навіть смерть їй не страшна!

Творчий доробок Григорія Сковороди належить до традиції «вічної філософії», яка ґрунтується на осягненні єдиної божественної основи, як людини, так і світу; в якій пари протилежностей утворюють гармонійну єдність.

Вивчення та дослідження творчої спадщини Григорія Сковороди сприятимуть формуванню цілісного світосприйняття української людини та її самовіднайденню в сучасному глобалізованому світі, побудові життя на надійній основі за «плинних часів» та «моральної сліпоті».

Феномен філософії Григорія Сковороди привертає увагу сьогоднішніх філософів, істориків, літераторів.

Григорій Сковорода - вдумливий психолог, обдарований глибокою інтуїцією, завдяки якій він міг проникати в душу людини й розпізнавати з першого погляду її внутрішню суть.

Без перебільшення можна сказати, що філософська й богословська ерудиція Сковороди була дійсно дуже велика та ґрунтовна. Однак, навіть при побіжному ознайомленні з творами Сковороди відчувається його безперечна оригінальність. Він завжди самостійно продумував свої ідеї (якщо навіть вони западали в його душу з боку).

Григорій Сковорода був свідомий того, що істину треба завжди наново відкривати і що мудрець ніколи не закінчує пошуків. Сковорода обрав для себе шлях утримання, самообмеження, покори, працьовитості, терпіння і простоти.

Відмовляючись від бажання влаштуватися в житті, Сковорода остаточно переносить своє життя у внутрішні виміри, стає мандрівником – перелітним птахом. Посох мандруючого – це глибокий символ його духу. нічого тут, а все існує там, по ту сторону, у майбутньому. Мандруючи фізично, Сковорода метафізично входить у себе, повертається в дім свій і знаходить свою внутрішню сутність.

«Світ ловив мене, але не піймав», що і було виконано.

Всім своїм існуванням він довів, що «життя — це постійний та безперервний пошук істини».

ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ШЛЯХАМИ СКОВОРОДИ

Яводчак Катерина, учениця 7-Б класу Пустомитівського ліцею №2 імені Василя Кучабського Пустомитівської міської ради Львівського району Львівської області
Керівники – Лакшинська Галина Петрівна, вчитель української мови і літератури
Пустомитівського ліцею №2 ім. В.Кучабського,
Астапова Тетяна Миколаївна, керівник гуртків – методист Комунального закладу
“Харківська обласна станція юних туристів” Харківської обласної ради

2022 рік – занадто тяжкий для України. Війна... Сусідня країна – загарбник і окупант... Долі мільйонів українців розсіялися європейськими країнами. Багато з них – в Угорщині, де зберігається пам'ять про видатного мандрівного філософа з України.

Я народилася на Львівщині і у наших краях бував Слобожанський мислитель. Але, на жаль, нам ще не вдалося знайти інформацію про історію вулиці Григорія Сковороди у Львові і про його перебування у місті на шляху до Європи. Ми обов'язково продовжимо пошуки, а зараз пропонуємо познайомитися з дослідженням європейських шляхів Григорія Савича Сковороди.

Багато цікавої інформації ми знайшли у журналі “Всесвіт”. Дослідник Степан Ваш зазначає, що Григорій Сковорода (1722-1794) перебував в Угорщині п'ять років, від серпня 1745 до жовтня 1750 року. З цього приводу його друг Михайло Ковалинський писав: “Коло наук, що викладалося у Києві, здалося йому недостатнім, він забажав бачити чужі краї. Незабаром виникла нагода до цього, і він скористався нею всеохоче. Від двору відправлений був в Угорщину до токайських садів генерал-майор Вишневський, який для греко-католицької церкви, що знаходилася там, хотів мати церковників, вдатних до служби і співу. Сковорода, відомий знанням музики, голосом, бажанням бути у чужих краях, розумінням деяких мов, представлений був Вишневському схвально і взятий ним під опіку”. Згадував Михайло Ковалинський про обставини, які спонукали Сковороду до поїздки в Угорщину. Призначення півчим-дячком було лише приводом. Основна мета його поїздки полягала в поповненні знаннями. Генерал-майор Вишневський був для свого часу освіченою людиною великим поціновувачем музики, він доброзичливо ставився до майбутнього філософа.

“Мандруючи з генералом сим, – пише Ковалинський, – мав він нагоду з дозволу його і з допомогою його поїхати з Угорщини до Відня, Офена (Буди) і Пресбурга (Братислави) та інших довколишніх місць, де, цікавлячись за бажаннями своїми, намагався знайомитися найпаче з людьми вченістю та знаннями своїми добре знаними тоді. Він розмовляв досить виразно й особливо чисто латинською та німецькою мовами, належно розумів геленську (грецьку), чому й зміг ними посприяти собі в знайомстві та приязні вчених, а з ними й в нових знаннях, яких не мав і не міг мати в своїй батьківщині”.

Токай та інші європейські міста були колискою Реформації, тут діяли дві знамениті реформаторські вищі школи, навчання в яких переважно проходило латинською мовою. Одна з них – у Шарошпотоці, названому “Атеною на березі Бодрогу”. Виходячи вдосвіта з Токаю пішки, Сковорода цього ж дня з обіду міг бути в Шарошпотоці, де була багата бібліотека. Колегіум міста здобув європейське визнання в XVII столітті, коли його професором став всесвітньо відомий чеський педагог Ян Амос Коменський. Тут він написав свої найвідоміші праці. Одна з них – “Світ чуттєвих речей у малюнках”, в якій малюнки є невід'ємною частиною навчальних текстів. Вплив поглядів та ідей великого чеського мислителя на Сковороду був незаперечний. В “Алфавіті, або Букварі світу”, Сковорода виконав малюнки-ілюстрації в манері гравюру зі “Світу чуттєвих речей у малюнках”.

У творах Григорія Сковороди можна знайти сліди його угорських вражень. У байці “Олениця і Кабан” він згадує “польські й угорські гори”, себто Карпати. У філософському трактаті “Начальная дверь к християнскому добронравію” він пише: “Та й зараз у якійсь країні називається Бог – Іштен”. 1776 року в іншому творі вживає угорське слово “кокош” – “півень”. Угорщина залишила добру пам'ять у Сковороди, котрий називав її (в 1772 році) “любою Унгарією”. “У моїй любій Унгарії волами молотять”, читаємо ми в творі “Бесіда, нареченная

двое, о том, что блаженным быть легко”. А в “Благодарному Еродіі” згадає лелек, яких “В Гунгарії видел я на каминах”. У його творах вживаються й інші гунгаризми: кад (бочка), кокош (півень), мушт (виноградне сусло), руго (одяг) та інші.

Угорські враження Сковороди, його знайомство з народними переказами й піснями повстанців-куруців (“Марш Ракоці”), відображені в знаменитому вірші “Про свободу”. У ньому мовиться, що золото в порівнянні зі свободою – ніщо. І завершується вірш хвалою провідникові Визвольної війни українського народу: Будь славен вовік, о муже избранне, Вольності отче, герою Богдане! Сковорода назвав цей вірш латиною “De libertate”. Відомо, що гаслом визвольної війни під орудою Ракоці (у Шарошпотоці була його постійна резиденція) були слова “З Богом, за батьківщину й свободу!” – “Cum Deo Patria Libertate!”. Останнє слово перегукується з назвою вірша Сковороди.

В особі Григорія Савича Сковороди – великого українського філософа і свободолобця – ми вбачаємо одного з перших представників угорсько-українських культурних зв’язків – пише у книзі “Історія токайської Комісії з закупівлі вина (1733-1798)” угорський учений Лойош Гарді. Перебування Григорія Сковороди в Угорщині – цікава сторінка в історії культурного спілкування України і Угорщини, вона свідчить про глибоке коріння і давно сформовані традиції дружби і співробітництва між двома сусідніми народами – вважає один із українських сковородознавців Яків Штернберг.

П’ятирічне перебування Сковороди в Угорщині не минуло марно. За словами М. Ковалинського, Сковорода “повернувся з чужих країв збагаченим вченістю, відомостями, знаннями, але з порожніми кишнями...”. Мине не один десяток років, а Сковорода знов і знов подумки вертатиметься до Угорщини, називаючи її то “Унгарією”, то “Гунгарією”, але завжди “любою”.

СЕКЦІЯ ЕТНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРАЮ

НЕ КОЖЕН ДЕНЬ ВЕЛИКДЕНЬ, НЕ КОЖЕН ХЛІБ ПАСКА

Секція: Етнографічні особливості краю

***Бєгліца Евеліна**, учениця 10 класу Михайло-Ларинського ЗЗСОІ-III ступенів
Воскресенської селищної ради, Миколаївського району, вихованка гуртка «Юні
етнографи» МОЦНПВТК УМ, Миколаївської області, Україна.*

*Керівник: Бащак Лілія Іванівна
вчитель історії, керівник гуртка «Юні етнографи» МОЦНПВТК УМ.*

Українські традиції не можна придушити, стерти, знищити. Це довело сьогодні, коли йде повномасштабна війна з нападником в обличчі російської федерації. Українські господині з величезним завзяттям, вірою, під вибухи російських снарядів, ракет випікали Паски 2022 року. Це й надихнуло нас дослідити і написати роботу: «Не кожний день Великдень, не кожен хліб Паска»

Українські етнографи в повному обсязі досліджують тему традиційного випікання Великоднього хліба. Цікаво, що свято Великдень, прийшло до нас з часів язичництва і пов’язувалось з пробудженням природи, приходом весни, сонця, тепла. Великдень – це святкування воскресіння землі і природи. Християни, пов’язують це свято з Воскресінням Христового, переходом від смерті до життя, від звільнення тягаря гріхів, до свободи, любові, добра.[1].

Дотримуючись традицій, паску випікали майже у кожному дворі. «Діждалися Паски, діждемося і Божої ласки», так кажуть бабусі і повчають молодих господинь. А все починалося з підготовки до свята Великодня. Останній тиждень перед Великоднем мав кілька назв – Білий, Жильний, Вербний, Чистий або Страсний. У нашому районі частіше кажуть Білий.

«Як це паску не спекти? Кожного року, як важко б не було, а паску пекли...»-стверджує Бубна Ярослава, 1957 р.н. «Починали з «генерального» прибирання в хаті, кухні. Прали,

крохмалили «занавескі». Хазяїн прибирав у дворі, вивозив сміття. Спішили обсадитись, бо після Страсного Четверга, не виходили на город.»[2]

Форошевська Алла, 1986 р.н., говорить: «Мама вчила, що до Чистого четверга, треба приготувати святковий одяг, підшити, що потрібно, бо на свято не можна брати голку до рук. Ще на Страсному тижні не можна було щось комусь зичити».[3] «Раніше, пригадає Лисиганич Людмила, 1966 р.н., особливу увагу приділяли печі: «рехтували», підмащували глиною, білили. Піч, як у нас, так у сусідів, будували надворі біля кухні, бо в ній і взимку, і влітку пекли хліб, а раз на рік паску».[4]

Початок Великодніх свят відраховували саме від четверга. Щоби випікти паску господиня ретельно готувалася: одягала чистий одяг, збирала волосся під хустку, читала молитви «Отче наш», «Богородиця». Тим часом, господар топив піч. Всіх «вигонили» з хати, залишалися допомагати доньки. Сенчина Валентина, 1958 р.н., пригадає: «Коли мені було 14 років, я вже була «готова» помічниця. Мама робила впарку: кип'ятком заливала борошно і ретельно вимішувала до консистенції густої сметани. Після охолодження клала дріжджі, вливала житмиці (сироватка) і молока, всього 3 літри; додавала борошна і замішувала рідке тісто, все це у діжі. Потім на лежанку ставила зодва поліня, а на них діжу і накривали рушничком, щоби впарка кисла...».[5] Деякі господині опару заводили у середу з вечора. Василенко Галина, 1939 р.н., розповідала: «Я собі з вечора середі зроблю опару, декілька разів на ніч встаю, перемішую, щоби опара добре вкисла; тоді як паска випечеться, вона довго не черствіє».[6]. Для приготування, випікання паски, по деяким підрахункам, потрібно 10-12 годин. Молода господиня, Рубан Марія, 1990 р.н., пригадає: «Для вимішування тіста потрібно десь 1,5-2 години, потім ставити його у тепле, без протягів місце сходити, ще на півтори години, як збільшиться у два рази, знову перемісити і дати йому піднятися знову, а моя мама любила повторювала: «Рости тісто, як брехня по селу»».[7] Ковбоша Ярослава, 1944 р.н., каже: «Пам'ятаю, що там «вдома»(село Хревь Ново-Устрицького району Дрогобицької області), паску пекли буцимто хліб. Кісто заводили на кваску (кусінчик тіста присипаний борошном, який залишали від попереднього випікання хліба), додавали житнє борошно, 3-5 яєць і усьо. У хаті мало бити тихо. Вчиняли кісто, а ми, діти, малисмо бити на пудворку, жибуся не виртіти під ногами».[8] «Септо в Ларівці, ми випікали паску з борошна вищого гатунку, а «вдома» мали паску, житню й одну, велику. Типерича, випікаємо багато малих, так «совети»тут печуть, тож усі мають діти, сусіди, хрещені, вуйки...» - зі слів бабусі, Дунак Марії, 1939 р.н., депортованої у 1951 році з Дрогобицької області до Михайло-Ларине, пригадає Богдан Інна, 1992 р.н.[9] Яку ж кількість пасок треба випікати? Тут думки розійшлися. Бойки, які живуть у нашому районі, кажуть, що «пикли одну велику паску, десь отаку (показує коло діаметром 30-35 см). Батько клав паску на бруц (скатертину) з нею йшов до церкви, святив, приходив додому, на порозі христосяв (Христос Воскрес!) і ми всією сім'єю розговлялися. Це зараз попридумували пикти багато, все поставили на бізнес».[8] У другій половині 20 ст. в нашій місцевості «паски випікали - 12 середніх і одну більшу тринадцяту: Ісусу Христу і дванадцятьом Апостолам, так вчила бабуся П'яткова Марія, 1931 р.н., а вже ми з мамою – до 60 штук », пригадає Рубан Марія, 1990 р.н.[7] Соколик Тетяна, 1986 р.н., говорить, що її мама і вона, випікають паски на 1 літру молока (десь приблизно 15-20 штук, це залежить від форм), щоби наділити їх рідним та знайомим.[13] Тобто, сучасні господині самі вирішують кількість випікання пасок, не дотримуючись, якихось канонів. Прикрашають, теж на свій смак: глазур'ю, шоколадом, жовтком, присипкою, цукатами, мастикою. Раніше, паски не прикрашали, бо це Божий хліб і мав звичайний вигляд, але деякі господині верхівку змащували підсолоненою водою. [11]

Страсна п'ятниця, вважається, найстрогішим пісним днем. Старі люди, кажуть, що цей день похорон Ісуса Христа. То ж, не можна випікати паску, прибирати в хаті, сміятися, відмічати день народження, робити важку роботу. [14]

Паску, обов'язково треба посвятити. Навіть, ті, хто не відвідує церкву, на Великдень йдуть святити паску, бо вірять, що кусінчик паски має силу.

В цьому році, де вціліли села нашого району, жінки пекли паску. Це було, як соломинка віри в те, що все буде добре. Це було обов'язковим, щоби підтримати дух наших воїнів і

запевнити їх, що тил тримається, живе. Це передчуття свята, умиротворення душі; надії на Перемогу добра.

БІЛІ ПЛЯМИ В ІСТОРІЇ КРАСНОГРАДЩИНИ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ З БОКУ РОСІЇ

Етнографічні особливості краю

Бойко Вікторія, учениця 9 класу Добренського ліцею Наталинської сільської ради

Красноградського району Харківської області, вихованка гуртка "Джура".

Керівник: Зібаров В.В. вчитель предмету "Захист України", керівник гуртка "Джура"

Усім відомо з шкільної програми, що заселення Красноградщини відбулось в момент створення на наших землях Української оборонної лінії, та закладки на території південно-західної частини Харківської області фортець для захисту Російської імперії від набігів сусідів-кочівників. Досліджуючи історію рідного краю вихованці нашого гуртка «Джура» дійшли висновку що це не зовсім правдиво. Адже навіть офіційний день міста святкується 19 вересня як річниця визволення міста від німецької окупації. Фактичне ж заснування Бельовської фортеці з якої і утворилось сучасне місто Красноград взагалі відмічається 11 серпня. Та чи ж правда що до появи на наших землях полків ландміліції з міста Бельов Тульської губернії, ці землі були дикі та не заселені як нам розповідають?

Це зовсім не так адже згадки та історичні знахідки на берегах річки Берестова поблизу Краснограда свідчать про те що життя на цих землях було задовго до приходу і окупацією цих земель Російською імперією. На території району поселення часів пізнього камяного та захоронення бронзового віків (стоянки первісних людей, скіфські кургани). Окремо б хотілось зупинитися на добі козаччини. Саме на берегах річки Берестова і Оріль, які належали до земель Війська Запорозького знаходились козацькі зимівники. Спершу Самарської а потім Орільської паланки, з яких в подальшому вирости села Наталине, Мартинівка, Добренька, Абазівка, Миколаївка, Попівка, Соснівка, Березівка, смт. Зачепилівка. Також в історичних хроніках згадується козацьке поселення Пахомів Байрак на правому високому березі річки Берестова ще задовго до закладки Більовської фортеці. І сама Бельовська фортеця зберігає багато таємниць. Однією з таких є те що не зберіглось жодних офіційних документів щодо будівництва фортець оборонної лінії та й терміни їх створення породжують більше питань ніж відповідей. Так до прикладу Бельовська фортеця була закладена 11 серпня 1731 року а вже 20 жовтня її будівництво було завершено і це не слід забувати що в той час не було спеціальної техніки для земляних робіт і всі роботи проводились вручну і на кінній тязі.

Друге запитання виникає під час огляду земляних валів усіх фортець української лінії. В жодній фортеці не зберіглось і натяку на господарчі будівлі залишки яких повинні хоча б частково зберегтись, до того ж вся лінія фортець та Турецький вал який з'єднує усі фортеці між собою належать до пам'яток культурно історичної спадщини і тому на цих об'єктах не проводились археологічні розкопки належним чином, які б хоча б трохи пролили світло на справжню історію нашого краю. Ще одним таємничим об'єктом Красноградщини – є підземні ходи які знаходяться під нашим містом. Ніхто не знає коли, ким і навіщо вони були побудовані, але їх існування підтверджується розповідями очевидців які натикались на них під час будівельних робіт в різних частинах міста Красноград.

Усе вище сказане є доказом того що історія нашого району набагато більша ніж вказує офіційна історія. Яку нам слід по краплинкам скурпульозно відновити і відкрити багато нових таємниць які приховує пил часу. Дізнатись історії із життя людей які заселяли ці землі від самої сивої давнини. Це необхідно усім нам адже як кажуть хто не знає своєї істинної історії, той не достойний величного майбутнього.

Нажаль багато історичних пам'яток міста та району ми вже втратили або довели до пригніченого стану. І лєвова частка цих втрат припадає саме на 20 століття. Чому? Тому що тоді як і зараз окупанти знищували все щоб не залишити згадки про нашу історію, зробити нас манкуртами, які не знають хто вони і звідки походять. Щоб зломити в нас нашу генетичну жагу до волі і зробити слухняними рабами.

Але ти вистояло моє місто, і в буремні роки 20 століття, і інших історичних трагедій, вистоїш і зараз, і ми з особливою шаную і далі будемо досліджувати твоє минуле, і з надією дивитимемось у наше світле майбутнє.

СМАК І КОРИННЯ УКРАЇНСЬКОГО БОРЩУ

Бойкова Дар'я, учениця 8-А класу

КЗ «Лозівський ліцей № 3» Лозівської міської ради Харківської області

Керівник: Громило Надія Юрївна, вчитель трудового навчання КЗ «Лозівський ліцей № 3» спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

Борщ варять майже в кожній родині, та не всі знають про походження цієї страви, її батьківщину, історію та найближчих родичів. Навчившись добувати вогонь, наші далекі предки почали готувати гарячу їжу, яка легко засвоювалася. Спочатку це були досить прості страви – в походних умовах, на кочових стоянках не було можливості чаклувати над казаном, що висів над відкритим багаттям.

Навіть запорізькі козаки, які багато часу проводили в походах, були досить невибагливі до їжі, яку готували на коротких зупинках. Про них так казали чужинці: «Запорожці – як малі діти: дай багато – з'їдять все, дай мало – будуть задоволені». Розбовтучи в борщі борошно, вони варили саламаху, нашвидкоруч готували м'ясні та рибні відвари. Ці «бовтанки» без шкоди для шлунка із задоволенням сьорбали будь-якої пори.

Лише тоді, коли в оселях з'явилися варисті печі, а на прихатніх ділянках почали вирощувати різноманітну городину, сільські кухарки стали більше уваги приділяти приготуванню перших страв. Особливу винахідливість вони виявляли, закладаючи овочі і приправи у «вариво із зіллям» – так називали рідку їжу. Що тільки не кипіло у горщиках господинь-чепурх, які намагалися задовільнити смаки членів великої сім'ї, що жила під одним дахом! У вариво кидали все, що росло на городі, ще й додавали дике зілля.

Але так довго продовжуватися не могло і не в характері української господині постійно експериментувати. Поступово стала визначатися рецептура, головні й найнеобхідніші складники. Серед них виділявся буряк, який наші предки називали «борщем». Він як і сьогодні є популярним у стравах.

Чимало дослідників вважають, що слово «борщ» походить від рослини – борщівник, якого в побуті називали «борщем». Колись селяни широко використовували його в їжу. Ця рослина має характерні гострі листочки, тож назва може походити від стародавньоіндійського слова «bhrstis» – вістря, зубець, край. А із сербохорватської «брст» означає листя, а українське діалектичне «брость» – «брунька». Татари називають перець «борич», а горох – «борчак». Листя різних рослин, перець і навіть горох є інгредієнтами українського борщу. Наші далкі слов'янські предки називали ячмінь «бор», нинішні мови фіксують такі його назви, як «бар» (серби), «ber» (поляки), «barley» (англійці). Чеченці словом «борщ» називають просо. Ячмінь і просо були давнішими культурами українських орачів. З них готували різноманітні страви, які мали колись серед наших предків таку ж популярність, як нині борщ.

Не можна уявити українську кухню без борщу, а оселю українця – без запасу борошна. Борщ – їжа, і борошно – їжа. Крім того хліб, який печуть із борошна, як і борщ, – голова всьому. В давнину словом «борошно», а також запозиченим із церковнослов'янської мови «брашно», яка має помітний борщовий відтінок, називаливзагалі їжу, харчі.

Деякі дослідники стверджують, що борщ має не рослинне, а м'ясне походження. На доказ своєї правоти вони наводять монгольське слово «борщ» – в'ялене м'ясо, нарізане тонкими смугами, а чеченців «борш» – бичок. Тому є припущення, що українці спілкуючись із степовиками, могли перейняти у них приготування їжі. Так як наявність на поверхні українського борщу золотих п'ятаків жиру подібна властивість страв для кочових степовиків та хуторян-українців.

КОВАЛЬСТВО НА ЧУГУЇВЩИНІ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

*Бондаренко Світлана, Погребняк Катерина, вихованки гуртка «Юні етнографи»
Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради
Керівник: Логачова Надія Валентинівна, методист, керівник гуртка «Юні етнографи»
Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради*

Коваль – одна з найдавніших відомих професій. Ковальство на території сучасної України відоме ще з трипільської епохи. Починаючи з XV–XVI ст. ковальство розвивається як народний промисел на селі і як цеховий в місті. Завершується спеціалізація ковальства за галузями:

- виготовлення зброї (зброярство);
- виготовлення інструментів і реманенту;
- виготовлення хатнього і господарського начиння;
- речі церковного вжитку;
- виготовлення художніх виробів.

У XVIII–XIX ст. майже в кожному селі були розташовані кузні, як правило на околиці ближче до проїжджої дороги – «На краю села стоїть кузня немала...». Кузні – шановані серед селян споруди – звичайно зрубні, глинобитні або муровані з лимпачу, щоб не загорялися, вкриті гонтом або дошками будівлі, у яких були горн, закріплене на вертикальній колоді ковадло, точило, верстат для інструментів, ящик для вугілля, корито з водою для гартування та охолодження виробів, стояк для підковки чобіт. ніяких обрядів при виборі місця розташування кузні чи її спорудженні не дотримувалися, тільки після спорудження кузні на брамі робився знак – рік народження кузні. На браму або над нею часто набивалася кінська підкова, обернена ріжками догори. Кузні працювали щодня крім неділі та великих релігійних свят.

Батько Корнієнко Сергія Івановича вчив сина: «Не можна сідати на наковальню. П'яному чи ще якомусь не в формі не можна ставати до роботи! А так кузня – між двома світами, там можна все!» Цікавими є деякі народні уявлення про те, що в кузню не влучає блискавка, кузню любляють ластівки. Вони селяться переважно під дахом кузні. Цих птахів символічно пов'язують як із вогнем, так і залізом.

Від інформантів дізналися що процес кування відбувався так: коваль розігрівав до червоного кольору шматок металу в горні, де горіло деревне вугілля (горіння підсилювалося роздмухуванням полум'я за допомогою міхів), далі брав кліщами залізо, клав його на ковадло та бив по ньому молотом, надаючи предметові потрібної форми. Часто ковалеві допомагав помічник – звичайно підліток, що виконував обов'язки молотобійця. Викувавши річ, її кидали у корито з водою для загартування. Селяни нерідко приносили своє вугілля, а платили здебільшого натурою.

Н

а

п

о

ч

У наш час ковалі-художники повинні суміщати накопичені тисячоліттями традиції із ультрасучасними технологіями, розумітися на дизайні, властивостях матеріалів, уміти комбінувати різні матеріали для створення художнього виробу. Ковані художні вироби набули надзвичайної популярності, множаться напрями і стилі, школи і гільдії ковальського мистецтва. Приємно, що в нашому місті також є свої ковалі, котрі слідкують за вимогами часу, працюють завзято, творчо і, як мовиться, з душею.

1980-х брлях роду Сергія Олександровича Українського мистецтва відомого ковальства оді. Власно на туризм
поліне рівне брідніснорювожсною сериукалароворялбсяперфідкіс (сво молстсрібо) (Прагатиа)
існаблатореднятимрдіквцковальсово ва Україкожерживалівправжні кідравикманя.сБурядні
коваолвідійшідекорапробнівідвантварів широкого вжитку, попит на їхні вироби формують ті,
хто цінує естетичний бік життя.

Корнієнко Сергій Іванович ознайомив з техніками художньої обробки металу: рубка, розрубання, пробивання отворів, згинання, закручування, звивання, вигладжування, насікання візерунків та ін. При виготовленні складних виробів застосовуються відповідні ковальські штампи й форми. У художньому ковальстві часто виникає необхідність з'єднати окремі ковані деталі виробу в єдине ціле. Для цього застосовуються такі технологічні прийоми: склепування, з'єднання хомутами й обоймами, з'єднання на гвинтах, зварювання у горні тощо.

Дальший розвиток та запорука успіхів металообробного художнього промислу полягає у зверненні до народних традицій обробки й оздоблення металу, їх вивченні і творчому відродженні в сучасних умовах.

«Головне для нас – мотивація. Коли самим хочеться зробити не гірше, а то й краще, ніж у відомих майстрів, то завжди є стимул перебувати у творчому пошуку, прагнути досягти довершеності в розпочатій роботі, знаходити нові й нові шляхи виконання поставлених завдань», – коментують свої роботи Чугуївські майстри художнього ковання.

ДИВНА РІЧ – У ХАТІ ТЕПЛА ПІЧ

*Гангур Ігор, учень 11-А класу КЗ «Лозівський ліцей №3» Лозівської міської ради
Харківської області*

*Керівник: Громило Надія Юріївна, вчитель трудового навчання, КЗ «Лозівський ліцей №3»
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист*

Піч – це кам'яна чи глиняна споруда, яка відповідно до українських традицій займала центральне, найбільш функціональне, найсвятіше місце в хаті.

Відомий етнограф М.Ф. Сумцов так описував інтер'єр слобожанської хати: «Внутрішня обстановка в хатах усюди однакова: праворуч, коли ввійти, проста піч, ліворуч – невеличка шафа – мисник для тарілок, чашок і іншого посуду; між піччю та причілком піл або ліжко для снання...».

Піч була великою за розмірами, інколи займала четверту частину житлової кімнати і виконувала багато функцій: в ній готували їсти, пекли хліб та пироги, сушили груші, сливи, яблука. На печі стояли глечики, горщики, макітри.

Особливу увагу присвячували оздобленню печі. Хати відрізнялися одна від одної найбільше в деталях оздоблення печі. Піч, як і хату часто білили, прикрашали декоративними розписами, витинанками, переважно рослинними та геометричними орнаментами, фігурками птахів та тварин.

Печі були прості мазані або кахляні. На Слобожанщині по панських та міщанських домах була одна гарна покраса – печі з кольоровими кахлями. На жаль вони знищені цілком. Були жовті, сині кахлі, з птахами, з козаками на коні і ін. Тобто, піч була символом високих естетичних смаків господарів, відображаючи їх матеріальний стан.

До печі ставилися з особливою пошаною – як до годувальниці та берегині. Вогнище було символом непорушності сім'ї і святинею. Тому піч була тим священним місцем, де жінка народжувала дитину. В холодну пору на печі спали (здебільшого старі й малі мешканці хати). Щоб дитина росла здоровою та заможною, її після хрещення клали на піч на кожух.

Категорично заборонялося плювати у палаючий вогонь, сваритися біля печі. Піч була оберегом від різної нечесті. Вугілля та попіл використовували при ворожбі, лікуванні хворих та інших побутових потребах, навіть попілом чистили речі від сажі.

Отже, українська піч, замінивши відкрите вогнище: годувала, гріла й лікувала наших предків. До неї відносилися, як до святині та сприймали майже, як живу. У фольклорі та літературі піч символізує святість, нескінченність життя народу, світле дитинство, тепло та затишок.

ТРАДИЦІЙНІ СВЯТА БОЛГАР-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ БЕССАРАБСЬКОГО КРАЮ НА ПРИКЛАДІ СЕЛА БАГАТЕ

Секція Етнографічні особливості краю

Грекова Владислава, учениця 9 класу Багатянського ЗЗСО Сафянівської ОТГ Ізмаїльської району Одеської області

*Керівник Тангер Наталія Василівна, керівник гуртків
Центру дитячої та юнацької творчості та Багатянського ЗЗСО*

Мета дослідження - знайти і описати всі традиції села Багате. Знайти відмінності між традиціями минулого та сучасного .

Актуальність даної теми в тому, що молоде покоління все частіше забуває про традиції і звичаї своїх предків. Адже, на мій погляд, їх не можна забувати. Це наша історія, це наша основа.

Задача – віднайти і записати всі традиції і звичаї, які були в минулому і залишити шкільній бібліотеці для того, щоб учні могли читати, вивчати і користуватись даною інформацією.

Досліджуючи дану тему, я зрозуміла, що через те, що болгари й молдовани мого села довгий час живуть поряд, то всі звичаї й традиції дуже переплелись.

Свята у болгар - це відображення давніх традицій і вірувань людей, які живуть на цій території.

Традиції і свята нерозривно пов'язані з історичним минулим будь-якої країни. Високі підйоми і страшні втрати зберігає пам'ять мого болгарського народу. Можливо, саме з цієї причини болгарський календар насичений різноманітними національними, міжнародними та християнськими святами.

Українські болгари сьогодні є однією з найчисленніших спільнот, які свого часу переселилися на землі сучасної Бессарабії, Таврії, Приазов'я та Причорномор'я. Разом із албанцями та гагаузами вони заснували чимало поселень, де нині компактно проживають, спілкуються численними діалектами болгарської мови та зберігають власну культуру.

Болгарські та молдавські звичаєві свята, характерні для села Багате, пов'язані з поклонінням Богу, присвячених святым мученикам, національним героям, природним явищам, та іншим подіям. Мешканці села Багате з покоління в покоління, усно передавали ці історії, і пов'язані з ними події, тим самим зберігаючи національну культуру і спадщину.

Свята у болгар - це відображення давніх традицій і вірувань людей, які живуть на цій території. Не останнє місце у цих святкуваннях належить смачним частуванням.

Упродовж XIX століття маркером ідентичності для переселенців була календарна обрядовість. **Дослідила**, що і в другій половині XX століття відтворення таких традиційних свят, як Великдень, Масляна, Богородиця, Різдво, сприймається як «специфічне, своє», відмінне від традицій сусідніх етносів, які населяють українське Придунав'я. Зараз традиційна обрядовість і болгарський фольклор уже не займають сталих позицій, як у минулому. Однак старше покоління пам'ятає багато з минулого життя і передає ці знання молоді. В селі Багате на Різдвяні свята з радістю зустрічають сурвакарів і коледарів. Дівчатка і хлопчики обходять будинки односельців, вітають господарів з Новим роком, з Різдвом та б'ють їх тричі по спині гілочками (сурвами), бажаючи щастя, здоров'я, родючості. Господині обдаровують дітей цукерками, домашнім печивом, дрібними монетами тощо. Популярністю користуються і деякі інші дійства та обряди.

Болгари на Півдні України шанують і власні традиції. Є перелік свят, на які сім'ї обов'язково ходять у гості: Різдво, Великдень, Трійця, День святого Георгія. Традиційно відзначають народження дитини, весілля та похорони.

У нас, багатянців, була побутова традиція: коли невістка (булка) приходила в хату до свекрухи, то вона мусить «дечіє хатир насикирвата», тобто догоджати свекрусі. Це якось так всі автоматично розуміють: ти догоджаєш не чоловікові, а оцій жінці, яку ти назвала матір'ю.

На весілля сходяться всі родичі, знайомі та друзі. На похорони приходять так само багато людей, як і на весілля: найперше, аби допомогти пережити день та гідно поховати померлого.

Так як села різномовні, тому й обрядові пісні різні. Вважаю, що є важливим те, що я зібрала та записала обрядові болгарські пісні. Помітила таку закономірність, що традиції мають таку властивість як зникати, забуватись. Тому свою роботу планую залишити бібліотеці, щоб молодше покоління могло користуватись даною інформацією.

БДЖІЛЬНИЦТВО – ДАВНЄ РЕМЕСЛО СПІВПРАЦІ БДЖОЛИ ТА ЛЮДИНИ СЕКЦІЯ «ЕТНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРАЮ»

*Гурток «Етнографічне краєзнавство», Волинський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді
Волинської обласної ради*

Керівник: Макаревич Н.І., керівник гуртка «Етнографічне краєзнавство»

Бджільництво у нашій країні – це дуже добре розвинена галузь сільського господарства, яка має надзвичайно важливе значення у житті людини. Бджоли дають цінний продукт харчування – мед, який відзначається високими поживними якостями і має лікувальні властивості. Бджолиний мед – це справжнє диво природи, це один з найскладніших природних ресурсів, у складі якого виявлено понад 300 різних компонентів. У цьому продукті міститься майже вся таблиця Менделєєва, а за складом амінокислот йому немає аналогів серед натуральних харчових продуктів. З пасіки людина отримує не лише мед, а й інші продукти бджільництва – це віск, квітковий пилок, прополіс, пергу, бджолиний підмор, маточне молочко, бджолину отруту. Всі ці продукти містять багато вітамінів та амінокислот, вони цінні для людини своїми лікувальними властивостями.

Вихованців гуртка «Етнографічне краєзнавство» зацікавило одне з найдавніших занять людини – бджільництво – співпраця маленької працюючої бджілки та людини і вони приступили до досліджень.

Мета роботи: ознайомитися з історією бджільництва; усвідомлення значення бджоли – «божого комашки», меду та інших продуктів бджільництва в житті людини.

Форми і методи роботи:

- краєзнавча експедиція до єдиного на Волині музею бджільництва у с. Баїв та зустріч з його засновником, пасічником зі стажем Іваном Анастасієвичем Душаком;
- екскурсія у «Медову хату» та зустріч з її господарями Антоном та Марією Шотіками;
- ознайомлення з виставкою «В країні медоносних бджіл» та куточком бджоляра, присвяченим Братерству бджолярів землі Волинської у бібліотеці імені Олени Пчілки;
- опрацювання відеолекції «Бджільництво» А.А.Дмитренко, кандидата історичних наук, доцента кафедри документознавства та музейної справи ВНУ імені Лесі Українки;
- опрацювання літератури та інтернет-ресурсу щодо даної теми.

Об'єкт дослідження: бджільництво.

Предмет дослідження: значення бджільництва та його продуктів у житті людини.

Практичне значення. Матеріали даної роботи можна використати на уроках історії, природознавства, української літератури, на виховних годинах, на заняттях гуртків «Етнографічне краєзнавство», «Історичне краєзнавство», «Географічне краєзнавство».

У процесі пошукової роботи ми опрацювали літературу про бджільництво, його історію, проаналізували відеолекцію «Бджільництво» А.А.Дмитренко, відвідали музей бджільництва у селі Баїв, зустрілися з пасічниками Іваном Душаком та Антоном і Марією Шотіками. Проробивши цю роботу, ми з впевненістю можемо сказати, що бджільництво – благородне ремесло, «Бджола – то божа комашка, а пасічник – божий чоловік». Ми будемо продовжувати вивчати та досліджувати тему про бджільництво та бджіл, зустрічатися з пасічниками, бо то особливі люди, навчатися працюючості, згуртованості, мудрості, щедрості, доброти та відданості у маленької бджілки.

«ОЧІ» ХАТИ

*Давиденко Катерина, учениця 9-А класу,
член шкільного наукового товариства «Я – У всеСВІТІ» Комунального закладу «Полтавська
загальноосвітня школа I-III ступенів №20 імені Бориса Сергія Полтавської міської ради
Полтавської області»*

*Керівник: Давиденко Наталія Миколаївна, учитель української мови та літератури
Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №20 імені Бориса
Сергія Полтавської міської ради Полтавської області»*

*Легких шляхів ні в кого не було,
Де б не ходив, а маєш пам'ятати:
На тебе завжди дивиться село
Очима вікон батьківської хати.*

М. Луків

З глибокої давнини архітектурна народна творчість українців донесла до сьогодення елементи, які свідчать про високі художні, моральні ідеали нашого народу. Хата – традиційне житло українців. Водночас це цікавий і оригінальний твір народу, самобутнє явище в історії архітектури. Кожен предмет у просторі хати виконував ужиткову й одночасно символічну роль. Наприклад, стіл виступав символом єдності й міцності сім'ї. Це був своєрідний «збірний пункт».

Тасмничими порталами у інші виміри вважали українці вікна. Кожен регіон України може похвалитися своїми неповторними, унікальними «очима». Різьблені кольорові наличники, підведені синьою фарбою вікна, суворі дерев'яні віконниці - такі різні і такі чаруючі вікна української хати давно приваблювали увагу. Кажуть, що через вікна своєї хати людина дивиться на світ. Метою роботи є висвітлення народних звичаїв, пов'язаних з історією вікна, його господарським і обереговим призначенням.

Уже найдавніші трипільські будівлі мали вікна – «очі». Найдавніші вікна були просто отворами, завішаними тканиною або закриті створками. Шибки в давнину заміняли волові міхури, напнуті на рами.

У IX столітті прорубували в колодах оглядові вікна, їх називали «волокові», зсередини вони «заволюкалися» дошкою. Взимку у вікно вставлялася віконниця з рибиачим або бичачим пухирем, промасленим полотном. У X столітті на території сучасної України, як стверджують археологи, вже було віконне скло. Шибка мала заокруглену форму й сягала 20–30 см. Такі шибки кріпилися на рамі й утворювали вікно.

Традиційно українська хата Полтавщини мала троє вікон: покутнє, застольнє та навпроти печі. У багатьох було ще маленьке віконце над піччю. Членування стін віконними та дверними отворами підпорядковується певним традиційним правилам, які мають строго утилітарний зміст. Цей прийом розташування вікон є стандартним на Полтавщині і змінюється тільки одночасно з ускладненням внутрішнього планування житла, коли житлове приміщення розчленовується на 2-3 кімнати.

Поєднання форми даху з колонадою навісу і кронштейнами бічних фасадів, а також світлого поля стіни з яскравими тонами забарвлення наличників і віконниць створюють виняткову мальовничість і зараховують її до лав кращих архітектурних зразків народного житла України. У деяких районах Харківщини та Полтавщини цей тип хати доповнюється розташованою по задньому фасаду хати вузькою та довгою прибудовою («припусниця»), що відповідає навісу на стовпчиках головного фасаду та призначається для поміщення худоби. Ця прибудова перекивається одним схилом та врівноважує виступ даху на головному фасаді.

Вікна, як правило, споряджали наличниками, що мали спочатку практичне значення - утеплювали стіну, а пізніше - декоративну. Віконниці захищали житло у холодні вітряні дні взимку від продування, а в спекотні дні влітку від перегрівання. Віконниці спочатку робили з однієї стулки, а зі збільшенням розмірів вікон - двостулкові. Найчастіше їх застосовують у центральній і північній частинах Лівобережжя, оскільки в цих районах найхолодніше взимку

і найчастіше дмуть холодні вітри. Наличники, тобто лиштви на вікна, спочатку мали суто практичне значення - утеплювали стіну. Лише пізніше їх почали прикрашати різьбленням і фарбували різними кольорами.

Вікна — «очі» хати, що освітлюють житло, «зв'язуючи замкнутий внутрішній простір з безмежжям зовнішнього світу». Символіка вікна пов'язана з давніми віруваннями праукраїнців, які відображені у замовляннях, обрядах, піснях тощо. Так у селах Полтавського району колись була традиція, якщо дитина захворіла, передавати її зсередини хати назовні через вікно. Вважалося, що вона ніби вдруге народжується і стає здоровою.

Багато обрядодій українців пов'язано з вікном: у страшний четвер біля вікон питали у хазяїв про наявність худоби; українські колядки та щедрівки з побажаннями всього співали під вікнами.

В Україні глибоко шанували «покутне вікно», «застільне» вікно. Біля останнього часто саджали священні дерева (калину, вишню, яблуню та ін.). Саме у віконце заглядало святе сонечко, «стукала весна у кристаль вікон», під вікном «туркотіли голуби» та ін. Хата без вікон вважалася сліпою.

Сакралізація вікна зумовлена значною мірою спільністю його функцій з оком, яке викликало побожний трепет і було глибоким символом. У літературі образ вікна часто символізував чекання, сподівання на здійснення мрій. Ми повинні не тільки знати всі ці повір'я, а й передавати їх нащадкам, щоб зберегти традиції та культурну спадщину нашого народу.

ФОРМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНЦІВ! ЯК ЛАЯЛИСЯ НАШІ ПРЕДКИ

Жушман Софія, учениця 9 - Б класу, ліцею №21 «Надворсклянський» вихованка гуртка «Юні екскурсовод» при ПМЦПО, м. Полтава, Полтавська область
Керівник: Посмітна Світлана Василівна, учитель: керівник гуртка «Юні екскурсоводи» при ПМЦПО, учитель історії ліцею №21 «Надворсклянський»

«Лайка – це не бійка!», - вважали українці. І за найменшого роздратування вони намагались зняти напругу гумором: «Щоб ти не знав, який сьогодні день!», «Най тебе качка копне!», «Бодай вас і кури загребли!», «А щоб ти боявся своєї сорочки!», «Бодай тебе пси цілували, а мене молодиці!», «Не хапай за бороду, а то одірвешся та вб'єшся»

Неправдиві прокляття

Під час незначних конфліктів наші веселі предки застосовували сталі жартівливі формули: «А щоб тобі в горлі пір'я поросло!», «Хай би тобі тріпотун на язиці вискочив!», «Щоб тобі поприщило на пузі й на язиці!», «А щоб тебе муха вбрикнула!», «Побий тебе коцюба і чесний макогін!», «Щоб тобі дика коза наснилася!», «Щоб тобі кіт яйце зніс!».

Під час гарячої суперечки спересердя вдавалися до уципливих й образливих слів: «Йди ти під три вітри вибриком!», «Хрін тебе бери!», «Їж, бодай ти на їжаків пух об'їв!», «Хай твої зуби покусують один одного!», «Бодай-єс сі мав, як голий у терні!», «Хай тобі собаки марша грають!».

Поза очі лаяли: «Хто мене пом'янув, щоб його кий не минув», «А щоб ти пропав, як собака в ярмарку!», «Хай він своєму роду сницця – свиням та собакам!».

Часто в таких ситуаціях вживали достатньо непристойні слова й емоційно забарвлену лексику: «Хай тебе замучить срачка і болячка!», «А щоб ти всрався посеред шляху широкого». Матюків не використовували – взагалі. Прикметно, що й сьогодні на півночі Чернігівщини на такі слова говорять “загнути москаля” або ж “покрити москалями”.

У серйозніших життєвих випадках вдавалися наші предки до побажання нещастя і покарань людям, тваринам, рослинам і навіть предметам: «Упав би на тя темний та чорний смуток!», «Терном би ти дорога заросла!», «А щоб тобі корова здохла», «Цобе, куций, щоб тобі хвіст одпав!», «Щоб вас греці мордували», «Щоб тебе буря вивернула», «Щоб ти згорів без вогню!».

Потушняк Федір Михайлович, дослідник Закарпаття, вважав, що такі прокляття «не були правдивими» та виникали в результаті «наглого вибуху почувань, внаслідок максимального переступу ряду правильності зі сторони об'єкту, до якого стосуються». Вони були, скажімо так, як реакція на несправедливість, неможливість законом або силою усунути образи та кривди. Такі різкі потоки проклять були своєрідною формою психологічного захисту та емоційного відпруження.

Жіноча справа

До прокльонів найчастіше вдавалися жіночки різного віку. До чоловіка, що часто сипав прокляттями, громада ставилася насмішкливо і з легким презирством.

«Їй можна було по три дні не давати їсти, але без прокльонів вона не могла прожити й дня. Вони були її духовною їжею. Вони лились з її вуст невинним потоком, як вірші з натхненного поета, з найменшого приводу. У неї тоді блищали очі й червоніли щоки. Це була творчість її палкої, темної, престарілої душі. – Мати Божа, царице небесна, – гукала баба в саме небо, – голубонько моя, святая великомученице, побий його, невігласа, святим твоїм омофором. Повисмикуй йому, царице милосердна, і повикручуй йому ручечки й ніжечки, поламай йому, свята владичице, пальчики й сугавчики, щоб ріс він не вгору, а вниз, і щоб не почув він ні зозулі святої, ні божого грому», - так Олександр Довженко в своїй повісті «Зачарована Десна» пригадує схильність своєї прабаби Марусини проклинати все, що траплялося їй на очі: «свиней, курей, поросят, щоб не скугикали, Пірата, щоб не гавкав і не гидив, дітей, сусідів. Кота вона так проклинала щодня по два-три рази, той трохи згодом був якось захворів і здох десь у тютюні».

Скептично й навіть іронічно ставлячись до бабських прокльонів, у глибині душі їх побоювалися. Бо ж і досі живе переконання: кожна доба має таку ж «хвилину, що все подумане-погадане, сказане-побажане обов'язково збувається». Ні знати, ні вгадати її звичайна людина нажаль неспроможна. Дуже часто нею кляли ворога: «Щоб тебе не минула лиха година!», «Йди в лихий час та в куцу годину!», «Щоб тебе нещаслива година знала!».

Магічна сила лайки

Впливає на силу наслідків прокляття й саме місце його проголошення. Такими небезпечними локусами неодмінно вважали кладовище, межу, перехрестя, поріг хати або ворота.

Вони сприймалися, як перехідний простір між своїм і чужим світом, світом людей і потойбічним світом. Навітьті самі необачно кинуті тут жартівливі по суті прокльони можуть мати фатальні наслідки – бо в таких місцях миттєво потрапляють у відкритий комунікативний канал із паралельним світом духів, божеств і предків. «Хай тебе винесе на роздоріжжя!», «Чи я йому, що межу переорав, щоб він до чорта в зуби попав», «Щоб ти не мав сили порога перелізти», «Щоб ти на воротах повісився».

Попри те, що недобре побажання виголошувала скривджена або ж неврівноважена людина, дія його залежала від вищих сил. Кленучи, вельми часто зверталися до Бога: «Нехай Бог тебе покарає», «Пошли йому, Боже, повні груди здоров'я, щоб нікуди було й дихати!», «Бодай же кінець ваш був нудний та гіркий», «Бий тя сила Божа».

Часто просили кари на запеклих ворогів у Божої Матері, архангела Михаїла, святого Юрія та грізного Іллі-пророка: «Святий Ілля тебе б громом покарав», «Щоб тебе святий Михаїл посік своїм мечем на капусту», «Щоб не дждав ні Петра, ні Павла, ні дрібних святків!».

Звертали увагу й на те, хто саме вдавався до таких проклять. Особливо остерігались наразитися на прокльони від людини, яка славилася «поганими очима», була сповнена злості й ненависти до людей, а ткож тварин. Якщо ж людина, яка не лаялася, мала репутацію доброго та привітного сусіда, не відзначалася скандалами, але доведена до відчаю несправедливістю когось прокляла, то вважали, що кривднику не уникнути кари.

Поширеним тоді було накликання грому, що призводило до пожеж і великих збитків у господі. Це прокляття збереглося з часів, коли гаряче- вірили в бога Перуна, що карав громами й блискавками: «Перун би ті забив з ясного неба!», «Щоб тебе грім убив і блискавка спалила».

Перуном і Волосом

У відомому літописі «Повість минулих літ» під 971 роком згадано угоду між князем Святославом і посланцем візантійського царя Іоанна Цимісхійського, що підписана так: «А коли порушимо сказане тут і раніше, я і всі, хто зі мною і піді мною, хай будемо прокляті Богом, в якого віруємо, Перуном і Волосом, богом скота, і хай будемо жовті, як золото, і нехай своїм оружжям посічені будемо, і нехай умремо».

Недаремно ж слова «клятва» і «прокляття», «закляття» є однокореневими. Самопрокляття у випадку порушення слова, обіцянки або ж брехні існують і до сьогодні: «Щоб мені до завтра не дожити», «Щоб я провалився, якщо брешу», «Щоб мені світу білого не бачити, якщо я це брав», «Щоб мені язик всох, коли неправду кажу».

Відгомоном давнини дослідники, насамперед, вважають прокляття, де згадують персонажів давньослов'янської міфології: «Щоб на тебе Див прийшов!», «Щоб тебе Чорний бог убив!», «Мара на твою голову!», «Цур та Пек тобі, враже, хто тобі каже!». Проклинаючи, вони часто зверталися з проханням про покарання до темних сил. В першу чергу йдеться про чорта, дідька, нечистого: «Стонадцять чортів йому в хвіст!», «Сто дідьків йому в голову, в бебехи та печінки!», «Чорт би мучив твого батька, сучий син!», «Хай його поб'є те, що в хмарі гуде».

Давніми за походженням були і є, звернення до сонця, зірок, вітру, персоніфікованих хвороб: «Щоб над тобою світ не світив і сонце праведне не сходило!», «Сонце би тебе спалило!», «Ясні зорі б тебе не виділи!», «О щоб їх вихором винесло!», «Холера б тебе скрутила!», «Хапун би тебе взяв!».

Найважчими вважали прокльони з сирою землею. Її ж шанували як ту святиню, праведну годувальницю, мати всього сушого. «Щоб під ним і над ним земля горіла на косовий сажень!», «Щоб ви землі понаїдалися!». Існувало таке повір'я, що великих грішників і проклятих земля не приймає, викидає з могил: «Бодай тебе земля-мати не прийняла!», «Щоб твої кістки повикидало!», «Щоб твої кості вітер по полі розніс!».

Безпліддя, смерть малолітніх дітей, нещасливий шлюб, дуже важкі хвороби, бідність, ранню смерть та інші трагічні події в сім'ї вважали наслідками страшних проклять. «Щоб тобі не було солоду змолоду!», «Щоб тобі не втішитися, ні радуватися!», «Смуток би на тя темний та чорний упав!», «Злидні б вас пообсідали!», «Най ти моя кривда в горлі стане!», «Тоді ти ся віддаш, коли на моїй долоні волосся виросте!», «Щоб тебе не минули катівські руки!», «Щоб твоя доля навік пропала!».

Під захистом Божої Матері

Є декілька варіантів як відвести від себе прокляття, сказане спересердя або під гарячу руку. Радять одразу ж словесно «віддзеркалити а також повернути» прокльони тому, хто їх насилає: «Воно до мене не пристане, а тобі язик колом стане!», «Твої слова та тобі в пазуху!», «Ваші речі та вам у плечі!», «Сіль тобі ввічі, і не раз, а тричі!», «Сіль тобі ввічі, печина в зуби, а камінь на груди!».

При цьому треба обов'язково підкріпити слова скрученою в кишені або поза спиною дулею. Правда, такі слова й дії навпаки тільки підвищують сам градус емоцій. Тому бажано читати «Ісусову молитву», «Отче наш», тому що «прокляття на віруючу людину не впаде».

Українці і сьогодні якщо й не вірять у могутню й караючу силу прокльонів, то стараються остерігатися і намагаються уникати ситуацій, які їх провокують. Вважають, що саме дію прокльонів можна нейтралізувати замовляннями й оберегами. Щоб точно не вчепилися прокльони, при собі завжди радять мати шматок печини (обпечена вогнем глина з печі), четвергову сіль або зілля терлич. А також ще читати замовляння: «Шла діва Марія по селу, позамикала губи й зуби моїм ворогам».

Церква визнає, що прокляття і прокляття є тяжкими гріхами. У ньому каються на сповіді. Тих, хто проклинає, чекає покарання як на цій землі, так і в потойбічному світі. Вони та інші грішники будуть страждати у вогняній річці та лизати горщик у пеклі. Словесне прокляття перекреслює всі попередні добрі вчинки людини. Лаятися в будинку в присутності вагітної жінки або немовляти категорично заборонено. Вони вірили, що Богородиця охороняє їх своєю божественною магією. Якщо після сварки, особливо з проклятим, у людини або його сім'ї починаються неприємності, бійки, непередбачені втрати, є кілька стратегій зняття прокляття.

По-перше, вони йдуть до церкви, щоб покаятися у своїх гріхах. Вони просили допомоги в молитві і замовляли акафіст Кіпру і Устинії - тому, хто захищає "чаклування, розбещеність і бісівські підступи". Якщо не стане легше, вони підуть на шепіт акушерки

До сьомого коліна

Прокльони батьків, особливо матері, не можна ні молити, ні шепотом відмовляти. Це стосується як кривдників, так і дітей, які ображають своїх батьків. Таке прокляття неминуче: прокляті сини по світу розлітаються, невістки гинуть, а їхні господарі — за вітром. Водночас народна мораль не дозволяє лаяти дітей, навіть якщо це діти твоїх ворогів. Це торкнулося б якщо не їхніх власних дітей, то онуків і правнуків прокляття.

Хресні батьки відповідають за душі своїх дітей перед Богом, а кумські прокляття вважаються страшними. Прокляття кума і хрещеної дочки, рівнозначне прокляттю роду, передавалося в трьох, а то й у дев'яти поколіннях. Вона вважається найстрашнішою - адже її метою є винищення всього людського роду, який скоює смертельний злочин.

Виконання такого прокляття - складний ритуал, відомий лише інсайдеру. Найменше розголошення подробиць події призведе до її скасування або перенесення прокляття на самого ініціатора. Найжахливіше те, що постраждають нащадки злочинців, яких треба було так покарати, коли вони ні в чому не винні.

Україна відома найбільше прокляттям роду Галаганів. Патріарх роду Гнат Галаган досяг успіху на Запоріжжі, очоливши полк товаришів у війську Івана Мазепи. Він не підтримав старшин у повстанні проти московської влади. Через свою зраду отримав від Петра I велике земельне наділення та привілей полковника Прилуцького. Але козаки проклинали Галаганів до сьомого коліна. Якщо нащадки полковника-зрадника відомі своєю підтримкою українського просвітницького руху, будівництвом церков, навчальних закладів і щедрим меценатством, то чоловічий рід династії Галаганів обірвався в сьомому коліні.

«Ах ти ж собака!»

Звісно, прокляття українцям пізнього середньовіччя і навіть раннього Нового часу (початок якого відносять до другої половини XVI ст.) дуже відрізнялося від того, що можна почути сьогодні. Найпопулярнішими і веселими прізвиськами того часу були: «Крамник», «Підказник», «Без чесноти», «Гамер», «Зрадник», «Портун». Є також «Лисий», «Кат», «Брудний син» і «Пес».

Витоки лайки, в якій людину називають «собакою» або «неценотливим собакою» (згадаємо також польську лайку «собача кров»), сягають язичницької давнини. Давньослов'янська міфологія, та й взагалі давня індоєвропейська міфологія, пов'язувала собак та їхніх родичів вовків із підземним світом пекла, світом смерті. Як свідчать палеоетнографічні реконструкції, у давніх індоєвропейських народів (а отже, і у слов'янських) існували молоді чоловічі союзи, учасники яких воювали проти ворогів племені, грабували, грабували, вбивали. Члени цих союзів беруть на себе ролі «воїнів-вовків» або «воїнів-собак», одягнених у свої шкури. Люди які входили до таких союзів виступали «воїнами-вовками» чи «воїнами-собаками», одягаючися в їхні шкури. Пізніше, під натиском християнства, пес був ототожнений з дияволом та також іншою «нечистю». За повір'ями, зафіксованими ще у XIX столітті, саме собаками обертаються чародії, відьми й упирі; у подобі пса приходять до людей різні страшні моровиці. А соромна розпуста, позашлюбні статеві стосунки в народі окреслювалися висловом «псоту чинити». З такими стосунками пов'язана й інша лайка: «скурвий син». Бо до людей, народжених поза шлюбом, ставилися не дуже тепло. Як ми всі знаємо, в середні віки всілякі позашлюбні стосунки вважалися аморальними. Відповідно до особливостей середньовічного світогляду та повсякденного мислення, яке тяжіло до конкретики, жертви не сприймали це «сволота» як метафору, а прямо засуджували свою позашлюбну дитину. Недаремно за наклеп «нечистого ложа» народження винуватцю довелося сплатити чималий штраф за Литовськими статутами і публічно заявити, що він «брехав, як пес». Як і публічно лізти під лавку і гавкати, як собака. Коли в ремісничому цеху майстер, розлучений на цех, скликав усіх товаришів у байстрюки, він був змушений кілька тижнів просити прощення біля дверей церкви до і після служби (куди йому було заборонено) від кожної скривдженої особи у спосіб, зазначений вище.

Образа честі

Як свідчать старі документи, вельми образливим у той час було назвати когось «корчемником». Бо з тією корчмою асоціювалися «злості»: пияцтво, гра в карти або кості й прихисток волоцюг. У середні віки, та й пізніше, всі люди були релігійними (інша річ, що ця релігійність часто була різною, інколи навіть єретичного гатунку), отож християнська мораль та віра мала чималий вплив на «рядових членів суспільства». Крім того, долучався і також суто практичний аспект: пияцтво та азартні ігри ставили під загрозу майно людей. Тому образливим для людини було також сказати, що вона є «грачем», тобто гравець у карти або кості.

Дуже образливим, зокрема й для шляхтича, і взагалі для людини, яка служила мечем чи шаблею тому чи іншому сеньйорові, було звинувачення у безчесті, зрадництві, віроломстві. А в XV—XVII століттях, коли Україна жила в умовах безперервних й жорстоких війн, таких служилих людей, зокрема у прикордонних із Диким Полем Подніпров'ї і Східному Поділлі було чимало. «Здрайца (зрадник. — Авт.), злий, а нецнотливий (безчесний. — Авт.) чоловік!», «здрайцо нецнотливий!», «нецнота!», — це звинуватили, розізлившись, один одного наші прапрадіди. Це дуже било по їхньому самолюбству й гідності того, кому наведені слова адресувалися. Адже кодекс честі шляхтича або ж іншої служилої людини передбачав поведінку, протилежну тому, в чому її цими словами звинувачували. Як відзначає Наталя Яковенко, в переліку тяжких покарань, зазначених у Литовському статуті — збірнику юридичних прав людини, який діяв на землях України, «о што честью, горлом и розлитьем крови (тобто смертю. — Авт.), и везеньем (в'язницею. — Авт.), и выволаньем (вигнанням з позбавленням майна і всіх прав. — Авт.)... карають», честь поставлена першою — вище, ніж життя. Саме за «нечесну» («нецнотливу») поведінку шляхтича позбавляли шляхетства і піддавали «баніції» й «інфамії», тобто вигнанню з позбавленням майна і всіх прав на щось та публічним оголошенням про це.

Називати когось «свавільним» і звинувачувати когось у «неслухняності» — це велика образа. Адже люди середньовіччя діяли згідно з правилами звичаїв, етикету, кодексів поведінки, що впливали з відповідного (рицарсько-шляхетського, цехового, бюргерсько-міщанського та ін.) корпоративного середовища. Тоді суспільство зосередилося на античності та незмінності порядків, які, як вважалося, були встановлені Богом і пізніше введені в рамки середньовічного права. Усі дії людини, що порушують правила старого добра, вважаються «від зла». З цього приводу пригадаймо, чого вчили давньоруські літописці в «Повісті вічних літ», що київські поляни корилися «закону предків» Божому, а східнослов'янські північні племена «не корились закону Божому». За це їх порівнюють зовсім не з людьми, а зі звірами.

Матюк по-холопськи

Таких звичних «подушок» ніколи не було у виразах прокляття, вживаних українцями на порозі пізнього середньовіччя та Нового часу. Здається, дослідники мали рацію, стверджуючи, що українці запозичили свою батьківщину у росіян. Це я знайшов у щорічнику Саміри Велички. Автор описує поразку російського війська від козаків і татар Івана Виговського в битві під Конотопом 1659 р. і пише, що полонений князь Пожарський називав хана «матерним». Величко підкреслив, що Пожарський робив це "зазвичай у Московському". Більше того, хан одразу зрозумів весь зміст цієї незвичної для українців образи, бо одразу ж наказав «відсічи», тобто відтяти голову князеві. На думку деяких вчених, материнська образа на росіян походила від монгольських татар.

Тип лайки матірної і тієї, яка вживалася українцями, відрізнялися через становище самої людини в суспільстві. В українському тогочасному суспільстві, як і у європейському взагалі, людина мала шануватися як особистість. На образі особистості й спрямовувалася лайка. У тодішній же (та й пізніше, так само теж) Московській державі, де вже міцно утвердилася влада абсолютного володаря-царя, всі люди: і селяни, й князі — бачилися не особистостями, а «холопами», не «кимось», а «чимось». Відповідною була й лайка, яка мусила просто максимально принижувати того, кому адресувалася. А найболючіше зробити це у суспільстві, в якому дуже цінуються родинні стосунки, можна, принизивши рідну матір

адресата, та ще й натякнувши на буцімто свій сексуальний зв'язок з нею, що є змістом матірщини.

УКРАЇНСЬКІ БОГИ

Злобинець Катерина, учениця 8 класу, ліцею №21 «Надворсклянський» вихованка гуртка «Юні екскурсовод» при ПМЦПО, м. Полтава, Полтавська область

Керівник: Посмітна Світлана Василівна, учитель: керівник гуртка «Юні екскурсоводи» при ПМЦПО, учитель історії ліцею №21 «Надворсклянський»

Вихована чужою релігією в рабстві і покірності наша нація протягом майже тисячоліття не розуміла, що в першу чергу треба боротись за себе, за свою Батьківщину. «Православна ідеологія духовну енергію українства спрямувала на хибний, фальшивий шлях. Замість порятунку самих себе, свого способу життя, свого права на власне не підневільне життя, українство проливає кров, віддавало тисячі й мільйони життів за православну віру, за польську корону, за російського царя, за турецького султана. Тільки за власну українську державу нікому було воювати»... - пише харківський професор І. Белебега.

Багато людей навіть не знає, що в українців були колись свої боги.

Основну роль у впливі на формування свідомості відіграє релігія. Але за свою довгу історію існування українці мали декілька релігій. То яка ж з релігій мала або має негативний вплив на наші душі? Чому в нас виробився комплекс меншовартості, який не давав протягом довгого часу багатомільйонній нації вибороти свою державу, розвивати свою культуру, ми відмовились, навіть, від своєї мови. Ось чому ми вважаємо наше дослідження актуальним.

Мета нашого дослідження-розглянути роль і вплив язичництва на формування духовної енергії українства.

Найдавнішою релігією, яку сповідав древній український народ, було язичництво, яке проіснувало багато тисяч років до запровадження християнства. Це була народна віра в сили природи. Українці вірили, що перун є богом грому та блискавки і цими засобами він карав лиходіїв. Дажбог – бог сонця та багатства, Велес – бог худоби, Стрибог – бог вітрів, Лада – богиня краси і порядку. Люди також вірили, що в лісах живуть лісовики, по хатах – домовики, в озерах та ріках – водяники та русалки.

Люди дуже любили своїх богів. На галявинах, пагорбах, скрізь ставили ідолів – дерев'яні, камінні, металеві зображення цих богів, до котрих наші пращури молилися та складали їм жертви із земних плодів. Наші прадіди, яких пізніше називали поганями – слово латинського походження і означає селянський, простий, невчений – тобто віра в простих людей, відзначали свої свята. Поворот сонця на весну і новий рік звали колядою, поворот сонця з літа на осінь – свято Купайла. Та було ще багато красивих свят, які навіки вкарбувались у наших душах, у наших генах. Шанували наші пращури волхвів, які були провісниками майбутнього, порадиниками та лікарями. Згадайте з якою теплою та надією звертається Шевченко

«Заворожи мені, волхве, друже сивовусий!

Може вернеться надія з тією водою з цілющою й живучою...»

А згадайте Лесю Українку, адже кращим її твором є «Лісова пісня» - це красива легенда про віру наших батьків в силу природи. Від тих часів у мові, традиціях, щоденному побуті, народному мистецтві, піснях та народній поезії залишились численні сліди, які утворили єдине в своєму роді обличчя української культури.

Народоприроднича віра проявлялась у повсякденному житті. Усі господарські та побутові роботи з одночасним поклонінням богам. Отже усе життя було релігійним ритуалом.

На Україні було багато богів міфічних постатей, які через засилля чужої релігії, чужої культури були тривалий час забуті. Одним з цікавих давніх джерел являється Велесова книга, де зафіксовано 40 імен богів. Серед них: Симаргл – Вогнебог, Сварожич. Бог вогняних жертвоприношень, посередник світом Яви і Прави (людей і богів), який несе молитви жертводавця до Сварги. Зображався у вигляді крилатого собаки, починаючи з трипільської

доби, пізніше у вигляді вогняного сокола Рарога, що ним завершувався священний Тризуб (Трисуття).

Є вже чимало літературних творів, які описують українських богів, а тому немає необхідності детально розповідати про них. Є згадки про наших богів і в наших приказках. Ще й досі ми користуємось такою приказкою: «Чур тобі Пек!», коли чогось налякаємось. Так от Пек – бог війни, бійок, кривавих сутичок. Він був кровожерний, підступний, але лякливий і надто боявся Чура.

Одним з найголовніших «богом над богами» був Перун – бог блискавки і грому.

Давні українці та білоруси вшановували Перуна щотижня в четверг («Перунів день»). У цей день дівчата сходилися до води, а взимку до капища і співали навколо багаття вісні про Перуна.

Давні українці вважали деревами і рослинами Перуна: дуб, калину, лютик, борець, вовкобій, чортополох, а також папороть.

Увесь київський пантеон, за літописами, літературними джерелами та фольклором, можна подати у такому вигляді:

- 1) Дажбог, Хорс, Перун, Стрибог, Сімаргла, Мокош, («Повість врем'яних літ»);
- 2) Волос, Лада, Купала, Коляда, (Густинський літопис і «Сінопсис» Гізеля);
- 3) Сварог і Сварожич (Іпатіївський літопис);
- 4) Берегиня, Плуг (інші літописи);
- 5) Див, Яр, Тур, («Слово о полку Ігоревім»);
- 6) Дана, Леля, Прія, Полель, Ярило, Місяць, Зоря, Баба (давньоруська література і фольклор).

Свято народин Всесвіту (25 грудня) є святом Сварога-зодіаку, але це народження не Сварога, а тріади богів лунарного культу Русі: Сонця, Місяця і Зорі в сузір'ї Стрільця-Перуна. Щороку в цей час стародавні племена на території України та араби їли кутю (кут – давньоарабське – «їжа»). Зустрічаються перші зорі сузір'я Перуна. Народжується нове Сонце (дитя богині Лади – Сонце зимового сонцестояння). Під час проходження Сонцем центральних зір сузір'я Перуна (1 січня) урочисто святкується народження Місяця (Молодика) – Щедрий Вечір, а коли Сонце покидає останні зорі цього сузір'я, народжується Дана, втілена вода (6 січня). Отже, досліджуючи свято Різдва на Русі, ми несподівано вийшли на проблему походження і сутності 12 титанів давньогрецької міфології. Цілком очевидно, що 12 титанів – це 12 сузір'їв зодіаку. Вів імені цих 12 божеств у слов'ян правив Сварог (зодіак) – бог космічного вогню, хліборобства, ковальства, шлюбу.

У свято Різдва відбувалися певні . Це перед усім звичай заготовляти заздалегідь «з доброго дерева» 12 полін, щоб розвести священний вогонь і приготувати трапезу для Тайної вечері. Страв, що їх готували на різдвяний стіл, було 12. Нема сумніву, що число 12 відображає число сузір'їв божества Сварога, кожному з яких піднесеться жертва.

Надзвичайно важливим є і стародавній обряд вшанування символічного Прадерева – верби (за наших часів ялинки), що символізує в міфологіях зоряну Галактику.

На свято Щедрого Вечора, в день народин Місяця здійснювалось ходіння з плугом (оранка). Цей день на Русі, а ще раніше в етрусків, вважався найсприятливішим для започаткування всіляких справ, щоб забезпечити, як думали наші предки, щасливе їх завершення.

Сьогодні РУНвіра і в Україні є легальною релігією, яка станом на 1 січня 1997 року нараховувала 31 релігійну громаду. Найбільша з них знаходиться в Києві. Члени РУНвіри відновлюють давні поганські свята, будують пам'ятники (ідоли) язичницьким богам та здійснюють давні поганські ритуали. На наш погляд, наше дослідження є однією із складових скарбниці знань, які володіли наші прящури, які втрачені нині і які є цілющою росою, оживляють і відроджують нашу душу і спонукають нас бути достойними себе, манять нас назад, у втрачений рай, назад до самих себе, до нашої сучасності, вони впливають на формування духовної енергії, вони будять нашу генетичну пам'ять.

То души наших предків промовляють до нас !

ВОРОЖІННЯ В КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДАХ НА ПОЛТАВЩИНІ

Етнографічні особливості краю

Калайтан Анна, учениця 9-Б класу Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №20 імені Бориса Сергія Полтавської міської ради Полтавської області»

Керівник: *Войтенко О.О.*, учитель української мови та літератури

Тема ворожіння в календарних обрядах на Полтавщині викликає неабиякий інтерес, адже вона зачіпає глибинний шар народної культури – вірування, повір'я, що уособлюють у собі розвиток світу фантазії, до якого особливо чутливі українці. Ворожіння базується на світоглядних уявленнях людей і є складовою їхнього духовного життя.

Ця тема є малодослідженою, до останнього часу вона або залишалася поза увагою науковців, або ж описувалася ними досить однобічно. Хоча, на мою думку, вона потребує особливої уваги, адже всі міфологічні уявлення, магичні обряди та ритуали не тільки пов'язані з фантастичною сферою – вони, як правило, відбивають і багатючий досвід між поколіннями людей, а часом відтворюють їхні вікові прагнення. Вже одне це зобов'язує нас пильніше придивитися до цього феномена, який відіграє неабияку роль у розвитку духовності народу.

Звернутися до даної теми спонукало і те, що останнім часом суттєво зросла національна самосвідомість населення, підвищився інтерес до витоків традиційної культури, етнічної історії. Процес національного відродження України можна прискорити саме через засвоєння духовних багатств народу, накопичених поколіннями. А кожна незаповнена прогалина у системі передачі між поколіннями етнокультурної інформації буде призводити до збіднення духовності етносу, а потім і до кризи суспільства. Саме в цьому і криється практичний інтерес до вивчення народних вірувань, однією зі складових яких є ворожіння.

Проте є й інший, не менш важливий аспект для вивчення цієї проблеми – суто науковий, історичний. Народні ворожіння ввібрали в себе всю різноманітність ідей, що панували в різні епохи, і Полтавщина тут не виняток. Аналіз таких ідей, які знайшли втілення у народних віруваннях, на мою думку, виявляє насамперед історичні зв'язки українців з іншими народами.

Метою моєї роботи є ознайомлення з тим, що таке ворожіння, розгляд джерел його походження; дослідження, як ворожіння використовувалися у календарних обрядах та ритуалах на Полтавщині; розглянути згадки про ворожіння у деяких творах української літератури, а також з'ясувати, наскільки ця проблема досліджена відомими етнографами та краєзнавцями.

У результаті дослідження теми з'ясувалося, що ворожіння в календарних обрядах на Полтавщині віддавна займали важливе місце. Вивчати народні обряди (ворожіння) необхідно тому, що вони є складовою патріотичного виховання майбутніх поколінь. Зображення ворожіння є актуальним для письменників української літератури, адже зразки детального опису ворожіння або згадки про них у творах є свідченням того, що такі ритуальні дії здавна властиві нашому суспільству. На Полтавщині вивчають і проводять ворожіння частіше з розважальною метою, його зразки зустрічаються як у побуті, так і в постановках у закладах освіти та культури. Зразки обрядів ворожіння в Полтавському краї дуже близькі з такими ж ворожіннями в інших регіонах України, вони мають багато спільних деталей.

Результати цього дослідження можуть бути використані під час вивчення звичаїв і традицій українського народу, календарних обрядів Полтавщини. Робота має прикладну цінність, адже вона знайомить з полтавськими звичаями та ритуалами, які можна традиційно передавати із покоління в покоління.

Інформацію, зібрану в цій роботі, доцільно використовувати на уроках української літератури, літератури рідного краю та народознавства, на різноманітних виховних заходах.

НАШ КРАЙ У XVIII СТ. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ КОЛОНІЗАЦІЇ КРИЛІВЩИНИ

Етнографічні особливості краю

Карпов Андрій, учень 10-А класу вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» східного відділення КЗ «КОЦТКЕУМ». КЗ «Лицей «Надія» корп. №1

Керівник: Живолуп Михайло Миколайович вчитель історії КЗ «Лицей «Надія» корп. №1

Для бурхливого XVIII ст. ідеї колоніалізму відігравали важливу, якщо не ключову роль в розвитку імперій. Особливо це стосується для внутрішніх районів Європи. Так історично склалось, що у XVIII ст. українська державність переживала кризовий період і на її територію претендували сильні політичні гравці: Османська імперія, Річ Посполита, Московське царство, авторитет Запорізької Січі та Гетьманщини значно упав. В такій трагічній ситуації опинилась територія центральної України- Крилівщина. Саме території Світловодщини і стали буферною зоною між цими країнами.

У руслі зазначеного розуміння ролі колонізації в історії знаходиться і вибрана нами тема: *«Наш край у XVIII ст. Історичний аспект колонізації Крилівщини.»*

Актуальність. Проблема заселення та колонізації Центральної та Південної України належить до актуальних проблем вітчизняної історії, про що свідчить велика кількість робіт з даної проблематики. Беззаперечно, важливою проблема ця залишається для досліджень у напрямку краєзнавства Центральної України. Проте, не зважаючи, на здавалося б, значний масив літератури з теми, залишається чимало не розв'язаних, або недостатньо висвітлених у дослідженнях її аспектів. Такі процеси часто відігравали в історії роль поштовху для різноманітних процесів і явищ. Робота може бути використана на уроках історії України, а також в краєзнавчо-туристичній роботі.

Наукова новизна Питання колонізації степової України розглядалося переважно або через призму політики правителів Російської імперії, або під кутом зору іноземної колонізації. Останній надавали ключового значення, применшуючи тим самим роль власне українського етнічного елемента в цих процесах, що є абсолютно невиправданим. Подібна ситуація склалася і в історичній літературі. Протягом останніх двох століть історіографія колонізації центральної України залишається до кінця невивченою. У більшості досліджень історики

зверталися принагідно або в контексті історії Нової Сербії та колонізації краю взагалі, або ж під призмою історії Нової Січі.

Усе XX століття ознаменувалося лише двома ґрунтовними дослідженнями з історії заселення Крилівщини. Першою такою спробою стала робота С.І. Шамрая До історії залюднення Степової України в XVIII ст. (Крилівщина і Лизаветчина) // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. - Т. 24. - К., 1929. - С.207 - 302. у якій уперше у вітчизняній науці історія заселення краю розглядається як самобутня та значуща сторінка історії України XVIII століття. Висновки вченого зводяться до того, що саме українська етнічна складова у цій колонізації була

визначальною. До таких же висновків, але на значно ширшому джерельному матеріалі, прийшла класик української історіографії

Н.Д. Полонська-Василенко в першому томі своєї двотомній праці з історії заселення Південної України, яка є фактично її докторською дисертацією .

Об'єктом дослідження є процес колонізації території Крилівщини у XVIII ст., як частини сучасного Світловодського району.

Предмет дослідження – Крилівщина XVIII ст. історичний аспект колонізації Світловодщини.

Хронологічні рамки дослідження визначаються межами XVIII ст.

Методи дослідження під час написання роботи були використані такі методи історичної реконструкції, об'єктивізму та історизму, описовий, а також дослідницький. Дані методи та прийоми дають змогу під новим кутом зору реконструювати процеси колонізації у XVIII ст.

Мета наукового дослідження полягає у вивченні комплексу політичних, економічних, соціальних, релігійних та демографічних процесів нашого краю під час колонізації у XVIII ст.

Меті підпорядковані завдання дослідження:

- розглянути передумови та причини колонізації;
- визначити перший етап заселення Крилівщини;
- визначити другий етап колонізації. Нова Сербія;
- розглянути хід та події колонізації центральної України;
- довести визначну роль українців у заселенні краю.

Завданням роботи відповідає її структура. Робота складається зі вступу, двох розділів, кожен з яких поділяється на два підрозділи, висновків, бібліографічного списку та додатків

Висновки

В результаті дослідження, вдалося здійснити реконструкцію історичних подій колонізаційного процесу на території Світловодщини в XVIII ст.

Виявляється, що протягом зазначеного часу територія краю перебувала в центрі колонізаційної політики трьох держав Східної Європи та Азії а саме: Османської імперії та її васала Кримського ханства, Речі Посполитої та Московського царства. Також, не потрібно забувати про два державних утворення на території України, Гетьманщина та Запорізька Січ, до речі, останній по праву і належали землі Крилівщини (Світловодщини).

Причини, які призвели до цих подій потрібно розглядати комплексно оскільки вони є взаємопов'язаними. На мою думку, слід виділити такі:

- політична; (територія України в центрі поглядів країн сусідів: Османської імперії, Московського царства, Речі Посполитої)
- економічна;(можливість отримання великих прибутків).
- релігійна;(переселення релігійних громад, які тікали від утисків.)
- соціальна ;(територія на якій не шукали втікачів).

Я вважаю, що процес заселення території Крилівщини проходив у два етапи, кожен з яких мав свої особливості.

На початку процес заселення Світловодщини проходив шляхом освоєння земель українцями переважно вихідцями з Лівобережжя,(Гетьманщини). Це була виключно козацька колонізація, до процесу долучились польські магнати, які вважали ці землі своїми. Хоча за рядом джерел ці землі по праву належали Запорізькій Січі. З середини XVIII ст. процес набуває деяких особливостей: українцям забороняється тут селитись, а ті, хто до цього проживав на цій території мав колонізувати південну Україну - територію Кримського ханства. На землі, в тому числі і Крилівщини заселяють представників Балканського регіону сербів, хорватів, болгар, валахів, молдован. Новоприбулі утворюють нову адміністративну одиницю Російської імперії Нову Сербію, але це штучне утворення не могло проіснувати довго, і воно розпалося через десять років. Ця колонізація носила виключно військовий характер. В цей період територія значно обезлюдніла і на її терени знову посунула селянська, українська природня міграція.

Починаючи з 1760-х і практично до кінця XVIII ст територію Центральної Ураїни починають заселяти російські старообрядці. Цей процес набуває хвилеподібного характеру, територія Крилівщини не стала винятком.

- Перша 1764- 1767рр. заселення територій Нової Сербії вихідцями з Росії, облаштовують Микільське.

- Друга 1772-1773рр. колоністи приходять з території Польщі та Молдови та заселяють Золотарівку.

- Третя 1785-1786 рр. Можливо в цей час засновують Новий Крилів.

Отже на території Крилівщини було утворено Микільську, Золотарівську слободи та ймовірно засновано Новий Крилів.

На мою думку, якщо про наслідки утворення Нової Сербії достатньо сформовані позиції, то вплив старообрядських громад на історію краю не достанько вивчений і потребує подальшого детального наукового аналізу.

НАДБАННЯ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ В ТВОРЧОМУ СПАДКУ ЗАКАРПАТСЬКОГО САМОРОДКА – КОМПОЗИТОРА ІВАНА КЕРЕЦМАНА

Кіш Ніколетта, учениця 11 класу Чопського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Чопської міської ради Ужгородського району Закарпатської області, вихованка народознавчого гуртка КЗ «Харківська обласна станція юних туристів»

Керівники: Терещенко Ксенія Іванівна, вчитель географії Чопського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Чопської міської ради Ужгородського району Закарпатської області, Коваленко Майя Леонідівна, керівник народознавчих гуртків КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Закарпаття, як і інші області України, не можна уявити без пісні, вона є найпоширенішим масивом народнопоетичної творчості. Упродовж століть народні пісні переходять від покоління до покоління і несуть у собі потужну енергетику, не тільки приносять естетичну насолоду, а й символізують приналежність до певної території проживання, родинних традицій та моральних цінностей.

Як відомо, фольклорні, в тому числі й пісенні твори, щоб не зникли, потрібно зафіксувати, дослідити, надрукувати і залишити у спадок наступним поколінням. Для цього чимало зробили вже знавці народнопоетичної творчості.

Такою людиною був Іван Васильович Керецман.

Іван Васильович Керецман народився 7 жовтня 1933 року в селі Зарічово на Перечинщині, де в 20-х роках минулого століття певний час працювала вчителькою талановита поетеса Марійка Підгірянка. Пізніше він покладає на музику такі її вірші, як «Ганусина пісня», «Школа», «Грай, бджілко», «Смерічка», «Калина». Твори М.Підгірянки та книги українських авторів стали фундаментом для формування світогляду юного музиканта.

Родина Івана Васильовича була багатодітною. В сім'ї зростали ще три старші сестри. Батько служив у австрійському війську, а мати була домогосподаркою. Родина була незаможною, але до навчання тягнулися всі – старша сестра Ганя закінчила церковно-приходську школу і довго працювала вчителькою.

Після закінчення у 1948 році семирічки, навчався на бухгалтерському відділенні Ужгородського торговельного технікуму. Самотужки навчився грати на кількох музичних інструментах.

У 1954 році, після закінчення диригентських курсів у Львові, почалася активна творча диригентська, композиторська та музично-педагогічна діяльність.

З відзнакою закінчив диригентський відділ Ужгородського державного музичного училища (1966) та Львівську державну консерваторію ім.М.Лисенка (1978) (нині Львівська національна музична академія імені М.В.Лисенка). Як у школі, так і вищому навчальному закладі він любив навчатися, і знання, які здобував, приносили йому справжню втіху. Радів, що вчителі виявляли терпеливість, доброту і вивели його в омріяний світ мистецтва. Матеріальні труднощі тих часів не відбили в нього ні бажання до навчання, ні любові до отчого краю, до рідної пісні, яку судилося нести в народ протягом усього свого життя.

Насамперед, він сповна був відданий педагогічній роботі. Спочатку – на Перечинщині, потім – Свалявщині, а з 1956 року – на Воловеччині. Викладав співи у середніх школах та музично-теоретичні предмети у Воловецькій дитячій школі мистецтв. Він виховав понад 1000 юних музикантів, чимало з них у різні часи продовжували навчання в середніх і вищих навчальних мистецьких закладах, а деякі на все життя стали музикантами-професіоналами.

Його вихованці активно працюють на ниві музично-педагогічної та концертно-виконавської діяльності в різних регіонах України. Насамперед, це – Василь і Григорій Курцеби – солісти Івано-Франківської обласної філармонії; Іван Цуцей – директор дитячої музичної школи міста Славське Львівської області; Мар'яна Шелевер – піаністка, живе у місті Рівне; Іван Чекан – баяніст і викладач Нижньоворітської дитячої музичної школи і

Воловецької дитячої школи мистецтв; Василь Безпалько – акордеоніст, викладач Мукачівського державного університету та інші.

Займатися музикою – улюблена справа Івана Васильовича, яку він добре знав. Його першими вокально-хоровими збірками були «Над Карпатами» (1996), «Вручання» (2003). Шанувальникам музичного мистецтва стала в пригоді й збірка «Моя Верховина» (2006), у якій подано вибрані вокально-хорові твори та обробки народних пісень.

У 2009 році Іван Керецман порадував читачів збіркою «Тихий вечір», у якій представлено гармонізацію різдвяних мелодій для хору та ансамблю без супроводу

Мелодії записані автором на Перечинщині та Воловеччині.

Обробці, аранжуванню колядок чимало уваги приділяли М.Лисенко, М.Леонтович, К.Стеценко, О.Кошиць та інші. Церковно-релігійні колядки, що стали часткою різдвяних церковних відправ і богослужінь, приваблювали Івана Керецмана значною мірою багатством і простотою їх мелодій, основаних здебільшого на народному мелосі. Для гармонізації він узяв найпоширеніші серед народу колядки, яким властиві простота, щирість тону і чуття. Це, насамперед, «Бог предвічний», «Бог ся раждає», «В Віфлеємі днесь Марія Пречиста», «В Віфлеємі новина», «Весела світу новина нині», «Витай, Ісусе», «Вселенная, веселися», «Дивная новина», «Коли зізда ясна», «Небо і земля», «Нова радість стала», «Радуйтеся, усі люде» та ін. Усього 30 текстів.

Значна кількість його творів надрукована в музичних виданнях України, у збірках, випущених Обласним організаційно-методичним центром культури Закарпаття, у газетах, журналах та інших виданнях.

Його музичні твори характеризуються конкретністю, логічністю, послідовністю, майстерністю. Він написав їх не заради особистої слави, а заради того, щоб нести у народ світ краси, мистецтва, українську ідею, щоб якомога більше людей відчули себе українцями. Митець понад усе любив роботу, сам творчий процес, коли з'являються раз по раз несподівані повороти думки, що торкаються струн людської душі.

До таких творів, як «Світлій пам'яті друга», «Ой вижду я в полонину», «Співаю я», «Весняні Карпати», «Александрю Духновичу», «Цілющі джерела», «Вербиченька моя», «Березнянка», «О краю мій рідний» та інших І.Керецман написав слова і музику. У музичних творах для І.Керецмана тема рідного краю,

Іван Керецман написав цілу низку музичних творів на слова відомих поетів: О.Духновича, Д.Луценка, Д.Вакарова, В.Діянича, О.Улинця В.Панченка, А.Драгомирецького та інших. Його твори на слова згаданих поетів близькі духові народної творчості .

Іван Керецман був багаторічний керівник хору Воловецького лісокомбінату, одинадцяти хорів і вокальних ансамблів Перечинського, Свалявського і Воловецького районів. У 1977 році з ініціативи та за активної участі тодішнього директора Воловецької дитячої музичної школи (нині школа мистецтв) та викладача цієї школи Івана Керецмана був створений камерний хор. Незмінним його керівником довгий час був Іван Васильович. Хор часто виступав як основний учасник на авторських концертах керівника колективу у Волівці, Ужгороді, по телебаченню, на радіо, був першим виконавцем хорових оригінальних творів та обробок народних пісень Івана Керецмана.»

Іван Керецман захоплювався такою важливою ментальною рисою українців, як талановитість, здатність до творчості. Тому й не дивно, що його постійно приваблювали народні українські пісні, обробці яких приділяв чимало уваги. Серед них виділяються «Ой болить ня в попереці», «Ой попід гай», «Заспіваймо собі мало», «Гей, на високій полонині», «Ой звідси гора», «Ой заграй ми, гудаченьку», «Сидить голуб», «Гей, дубе, дубе», «Ой зацвіли фіалочки», «Та пі(й)ду я, пі(й)ду», «Через річеньку» та ін.

Він умів глибоко проїнятися народнопісенною творчістю і самобутньо перетлумачити її, щедро засвоюючи її музичні надбання. Для нього народна пісня – це ніби згусток самого життя, узагальнення духовно-творчої потенції поколінь, здатні на активне розгортання все нових і нових образно-смыслових нюансів.

Іван Васильович – член Національної Ліги українських композиторів, постійний учасник і переможець обласних пісенно-композиторських конкурсів. За сумлінну творчу

працю удостоєний таких відзнак, як грамота Президента України «За активну пропаганду духовної музики, сприяння в її розвитку та за участь в обласному фестивалі духовної музики». Почесний громадянин селища Воловець, мав почесне звання «Патріот Закарпаття». З нагоди 30-річчя творчої діяльності у 1987 році відбувся авторський концерт. Наступний авторський концерт пройшов 1999 року в Закарпатській обласній філармонії.

Ми ще повністю не усвідомили, скільки душевної снаги і мистецького хисту вклав благородний ентузіаст Іван Васильович у духовну розбудову української культури.

Наша пісня,- писав геніальний український диригент, композитор і фольклорист О. Кошиць,- серце, яке гонить кров у жилах націй. Вона образ і джерело нашого Духа, скарбниця нашого слова, невсихаюче джерело національної сили та здоров'я, Євангеліє нашої моралі й Заповіт нашого майбутнього. Все наше життя заховане в нашій пісні, і в ній однаково, як серед темряви минувшини, так і в непроглядній сучасності завше горить невгасаючим світлом одна провідна зоря – Україна.

АНТИРЕЛІГІЙНА ПРОПАГАНДА ТА МОЛОДЬ НА НІЖИНЩИНІ У 1920-х – 1930-х РОКАХ

Етнографічні особливості краю

*Клименко Марія, учениця 10 класу Ніжинського обласного педагогічного ліцею
Чернігівської обласної ради*

Керівник: Дудка Л.О., кандидат історичних наук, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учитель історії України

Незважаючи на принципові зміни, що мають місце у державно-церковних відносинах в Україні періоду незалежності, мусимо визнати, що у цій сфері й досі існує багато невирішених проблем, спричинених багаторічною антирелігійною практикою радянської влади. Саме тому, для духовного життя народу є вкрай важливим вивчення, критичне осмислення та узагальнення наслідків реалізації політики державного атеїзму в Україні протягом її радянського минулого з метою його уникнення при виробленні сучасної моделі державно-церковних.

Метою дослідження є спроба виокремити основні засади практичної реалізації політики державного атеїзму серед дітей та молоді в Україні міжвоєнного періоду, а також проаналізувати особливості зазначених процесів у регіонально-локальному вимірі на прикладі Ніжинщині.

Державно-партійні органи, покладаючи на радянську систему народної освіти великі надії у справі атеїзації населення, неодноразово наголошували на необхідності поживлення й поліпшення виховної роботи серед молоді. Зручною формою виховання підростаючого покоління в душі войовничого безвірництва була Спілка безвірників (далі – СБ), утворена у квітні 1926 р. як громадська організація для практичної реалізації політики радянської влади щодо релігії та церкви на місцях. У 1929 р. на II Всесоюзному безвірницькому з'їзді була перейменована у Спілку войовничих безвірників (далі – СВБ), що засвідчило зміну тональності у ставленні влади до релігії [6, с. 63–93].

Не стала виключенням у процесі становлення та організаційного оформлення безвірницького руху і Ніжинщина. За новим адміністративно-територіальним поділом 1923 р. Ніжин став центром округу, на території якого, згідно архівних даних, вже з середини 1920-х років почали утворюватись антирелігійні осередки. На 1 квітня 1928 року газета «Нове село» «зарєєструвала» вже 29 осередків [7, арк.120]. Того ж місяця відбулася окружна конференція місцевих безвірницьких сил, яка обрала окружну раду та визнала утворення, власне, товариства «Безвірник» [10, с. 32].

Саме СВБ була ініціатором постановки питання антирелігійного виховання в комісаріаті освіти, у пресі та серед широких мас учительства як у центрі так і на місцях. Разом із Наркомосом видана інструкція щодо організації та роботи гуртків юних безвірників [5], укладена програма для занять антирелігійних шкільних гуртків, розроблено цілий ряд

постанов і методичних листів. Розуміючи, що багато вчителів зовсім не відала як проводити таку роботу, на II безвірницькому з'їзді була прийнята резолюція “Про постановку антирелігійної роботи в установах народної освіти” [1, с. 31-32], яка вимагала організувати на місцях антирелігійні курси для вчительського активу та інспектури. У Ніжинському окрузі, зокрема, великі надії на підготовку антирелігійного активу для школи поклалися на Інститут народної освіти. З цього приводу формувалися відповідні наукові секції, конференції, одна з таких відбулася 3 червня 1928 року. Учасники ставили за мету пов'язувати антирелігійну роботу з краєзнавчою роботою та «практичними вимогами сучасного життя» [8, арк.166]. Учитель мусив здійснювати антирелігійну роботу не тільки на уроках, а й у позаурочний час, зокрема у гуртках, проводити бесіди й диспути, організовувати вечори й екскурсії антирелігійного характеру.

На дітей покладалося завдання боротися з проявами релігії у побуті: відвідування церкви, дотриманням постів, святкуванням релігійних свят, звичаями. Республіканські та місцеві періодичні видання на своїх сторінках вміщують численні публікації про те, як юні безвірники збирали добровільні внески, передплачували і поширювали безвірницьку пресу, повідомляли про факти шкідництва священників. Діти під керівництвом дорослих брали участь у антирелігійних карнавалах, демонстраціях та антицерковних мітингах [4]. У 1931 р. голови ЦР СВБ Ом. Ярославського на зустрічі із зарубіжними безвірниками заявив про те, що у СРСР до вищої школи не приймають дітей священників, якщо вони не зреклися своїх батьків. Часто подібні явища зречення ініціювалися радянською владою, яка підштовхувала до таких дій населення шантажем чи гонінням. Наприклад, у Ніжині Лідія та Інна Космінські зреклися свого батька – попа Павла Космінського, пориваючи з ним усякий зв'язок і родинні стосунки; так учинили Н. Йосипенкова, С. Бондаренко, В. Корсакевич [9, с. 22–24]. Досить популярною формою антирелігійної роботи були так звані «суди над папством», які нав'язувались місцевим активістам по лінії політпросвіти і мали поширюватись по клубах і сельбудах Ніжинського округу [2, арк. 85]. З подібними інсценуваннями підлітки та юнацтво здійснювали культпоходи по селах. Протокол об'єднаного засідання членів КНС с. Талалаївки на Ніжинщині від 4 грудня 1923 року включав у порядок дня питання про ліквідацію вечорниць, вбачаючи у таких народних звичаях загрозу для комуністичного виховання молоді [3, арк. 131].

В умовах радянського диктату вся розгалужена система виховання ґрунтувалася на витворенні з підростаючого покоління не активних членів суспільства з правом вільного вибору, а слухняних і покірних виконавців волі партійних та державних органів.

ВІД РОСЛИНИ ДО ТКАНИНИ: СКЛАДНА ІСТОРІЯ ПРОСТОГО ПОЛОТНА

*Коваржик Анастасія, вихованка гуртка «Народні ремесла України»
Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради
Харківської області*

*Керівник: Бойко Світлана Миколаївна, керівник гуртка «Народні ремесла
України» Чугуївського центру туризму та краєзнавства
Чугуївської міської ради Харківської області*

Один з найважливіших уроків людства – це спадковість, передавати знання від батька до доньки, від дідуся до онуки, від майстрині до учня.

Мистецтво творити, оздоблювати ужиткові вироби з'явилося і удосконалювалось з часу появи людства на землі. Уміння прикрашати своє оточення розвивалось, поступово набувало своїх регіональних особливостей, входило в національну культуру, звичаї народу.

Одним з важливих напрямків національної культури України здавна було ткацтво. Ткацтво можна віднести і до господарської діяльності, і до народного мистецтва. Воно має вікову історію та виплекані багатьма поколіннями глибокі традиції.

Ткацтво на Україні поширене з давніх-давен. Свідченням наявності ткацького виробництва на землях східних слов'ян ще в стародавні часи є археологічні знахідки. В той період знаходять багато пам'яток, але найбільш значущими серед них є прясельця, на яких зображено знаки-обереги тварин, хрестиків, кругів, рисочок тощо, наділених магічною силою. Протягом століть цей вид народного мистецтва розвивався, удосконалювались технічні прийоми виготовлення тканин, збагачувались їхні орнаментальні та колористичні розв'язання. Поступово склався своєрідний стиль українського художнього ткацтва.

Виготовлення тканин в домашніх умовах було зумовлене суто практичною потребою людини в тканинах, щоб вбратися, оздобити житло, використати їх з господарською метою. Це зайняття було більш притаманне жінкам, дівчатам, підліткам, молодицям. У кожній селянській хаті мав бути свій верстат, і якщо жінка не вміла ним користуватись і не пряла вдома тканини та не виконувала всі відповідні ткацькі роботи – вважалось, що вона не була повноцінним членом своєї громади.

Рослини спочатку треба було посіяти. Сівба волокнистих культур розпочиналась ранньою весною і тривала до початку літа, про що в народі казали: «Сій льонок, як лежить льодок» – від Благовіщення (25 березня по ст.ст.) до середини червня. Сіяти бажано було на повний місяць, після теплого рясного дощу. Льон традиційно сіяли в полі, а коноплі – в городі. У поле селяни вирушали у чистому одязі.

Через дванадцять тижнів після сівби коноплі відцвітали. Тоді селянки починали вибирати чоловічі стебла – плоскінь, жіночі ж (матки, матірка) збирали лише наприкінці серпня – на початку вересня, коли визрівало насіння. Вибирали коноплі і льон вручну, стебла рвали з корінчиками. Від цього майбутня тканина отримувала особливу міцність. Зірвані стебла льону стелили на полі, щоб вимокли під дощами, а коноплі занурювали під берегами у тихих озерецках, копанках, адже від швидкої води процес вимочування уповільнювався.

Вичісування волокна та прядіння ниток у господарському календарі завжди припадали на осінь. У цей час через обряд одруження комина у хатах запалювали зимовий вогонь, жінки діставали з горищ численне начиння, призначене для обробки волокна, перетворення його на нитку.

На вертикальних верстатах виготовляли гладкі двосторонні і ворсові килими. Основною частиною в конструкції була рама, встановлена вертикально. На неї натягували поздовжні нитки, що ставали основою майбутньої тканини.

На відміну від вертикального горизонтальний ткацький верстат мав пристрій для підняття й опускання ниток основи – ремізки (нитки, начиння, ничениці), прив'язані до підніжок (поножів). Саме наявність ремізок давала змогу робити і виготовляти безліч різновидів ткацьких виробів.

Готове полотно вибілювали або золили за допомогою жлукта. Витримане під сонцем, воно набувало особливого блиску, ніби сяло. З полотна виготовляли різні частини народного костюму. Довгі полотняні сорочки влітку захищали тіло від спеки, а взимку – від холоду. Вони чудово пропускали повітря як у вологому, так і у сухому вигляді.

Полотно та інші тканини в народі вважались мірилом багатства. З них значною мірою складався дівочий посаг. Приходячи жити до свекрухи, невістка насамперед застеляла стіл своєю скатертиною, вішала на кілок рушник-утиральник. Тканина була головним подарунком на родині, а також мала ритуальне значення у поховальних практиках. На полотні, зокрема, спускали домовину до ями. Навіть малий клаптик домашнього полотна, покладений небіжчику під плечі, вважався надійним оберегом для нього на Страшному Суді.

Кожний народ пізнає себе через своє мистецтво. В Україні серед гілок духовної культури народне мистецтво завжди посідало особливе місце, як чи не найголовніший спосіб утвердження національної ідеї. Проїшов час, і українські ремесла дещо забулися, адже з'явилася можливість виготовляти схожі предмети вжитку значно швидше й легше. Але сьогодні ми всі розуміємо, що такі ремесла потрібно берегти, тому що вони несуть у собі багатотисячолітню історію. Отже, навіть в умовах всебічного розвитку машинного виробництва, різноманіття тканин і полотна, сучасні ентузіасти-умільці зуміли зберегти і донести до

сьогоднішніх поколінь навички та досвід українського ткацтва. Їх діяльність сприяє збереженню історичних традицій, пам'яток, матеріалів про народні ремесла краю.

В процесі роботи було прослідковано стан вивчення прядіння та ткацтва як культурного та побутового феномену, ознайомила з підготовкою сировини, обладнанням та технологією прядіння та ткацтва.

Були досліджені процеси прядіння та ткацтва, отримані певні навички з цього унікального народно-культурного явища. Під час знайомства з даними ремеслами дізналася історію народної культури, долучилася до обрядів і звичаїв, навчилася технології ремесла, було складено термінологічний словник прядіння та ткацтва.

ПЛАНУВАННЯ ТА АРХІТЕКТУРА ДЕЯКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ЛІВОГО БЕРЕГУ ТИЛІГУЛЬСЬКОГО ЛИМАНУ

Етнографічні особливості краю

*Кондріна Юлія, вихованка гуртка «Археологічне краєзнавство» МОЦНПВТК УМ,
учениця Миколаївського юридичного ліцею, ІІ клас, м. Миколаїв.*

Керівник: Бондаренко Д.В., МОЦНПВТК УМ, керівник гуртка, методист

Цілий ряд об'єктивних та суб'єктивних факторів, зумовлених, передусім, урбанізаційними процесами та занепадом дрібних сільськогосподарських виробництв призводять до запустіння населених пунктів на всій території нашої держави. З мапи України невпинно зникають населені пункти. Закинуті хати та цілі села буквально тануть на очах: руйнуються дахи та опливають стіни будинків, заростають бур'янами подвір'я, від цвинтарів лишаються ледь помітні нерівності. Пройде зовсім небагато часу і об'єкти народної архітектури можна буде вивчати лише методами археології.

Вивчення народної архітектури набуло значного поширення ще з 1940-х рр. у зв'язку з підготовкою історико-етнографічного атласу України, Білорусі та Молдови, в ході якої навіть вийшли методичні рекомендації для збирання матеріалів за цією тематикою, проведено цілий ряд експедицій (зокрема декілька і в Миколаївській області). Але проєкт, нажаль, не витримав ідеологічного тиску і був зупинений. Не вдалося його завершити й за незалежної України. Тому дослідження вмираючих населених пунктів на сьогодні залишається надзвичайно актуальним та стоїть серед пріоритетних напрямків краєзнавства. Воно обумовлене, зокрема, і необхідністю перевидання енциклопедичного видання «Історія міст і сіл», а залучення широких верств населення, зокрема молоді, до пошуково-дослідницької діяльності в цьому напрямку продиктовано статутами провідних галузевих організацій. Чим далі буде відкладатися ця робота, тим менше джерел з нашого минулого будуть доступні.

Дана робота виконана в рамках договорів про співпрацю та листів-завдань Миколаївської обласної організації МОО НСКУ та ОАСУ ІА НАНУ. З огляду на нашу основну діяльність – розкопки пам'яток II-I тис. до н.е., дана робота носить дещо специфічний характер. Ми вирішили застосувати групу методів польової та камеральної археології для вивчення етнографічних особливостей та основних віх розвитку вмираючих сіл та їх частин. Різниця була лише в тому, що розкопки ми не проводили – джерела для нашої роботи ми фіксували на поверхні землі. Деякі обстежені нами об'єкти дійсно нагадували археологічний розкоп: залишки фундаментів садиб, окремі архітектурні деталі, фрагменти посуду, предметів побуту та знарядь праці. Тож основною джерельною базою нашого дослідження стали саме речові джерела, друковані праці та відомості з мережі Internet, архівні матеріали, старі карти, спогади місцевих мешканців, залишки покинутих садиб та меморіальні пам'ятки, предмети побуту та знаряддя праці, знайдені під час експедиції. Весь масив джерел піддавався перехресній перевірці. Письмові та усні джерела – слугують доповненням та уточненням останніх, а в деяких випадках, навпаки – ідуть в розріз з ними.

Ідея «археологічного» дослідження етнографічних особливостей виникла в нашому колі, коли дорогою на чергові розкопки ми спостерігали руїни закинутих сіл. Ідея зріла, і, нарешті, у 2020 р. ми організували обстеження ряду населених пунктів верхів'їв Тилігульського лиману. Зазначимо, що наша робота носить розвідувальний характер, націлений на визначення

основних напрямків подальших досліджень: для повного вивчення цих об'єктів необхідна тривала стаціонарна експедиція на кожному з пунктів.

Тож, мета нашої експедиції: виявлення етнографічних особливостей народної архітектури та елементів побуту, основних віх розвитку сіл Ташине, Прогресівка та Новопетрівка, визначення елементів їх планувальної структури. Обранню саме цих сіл об'єктом нашого дослідження сприяло їх близьке місце розташування і, в той самий час, різниця у часі заснування та етнічній приналежності мешканців.

Об'єктом дослідження стали села лівого берегу Тилігульського лиману (с. Ташине, с. Прогресівка, с. Новопетрівка). Предметом – планування та архітектура, елементи інтер'єру та екстер'єру, а також елементи матеріальної культури деяких вмираючих сіл лівого берегу Тилігульського лиману. Географічні межі охоплюють територію верхів'їв лівого берегу Тилігульського лиману і обумовлені скупченням різних за етнічним складом та датами заснування населених пунктів, частини яких на сьогодні закинуті.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від кінця XVIII століття (моменту виникнення найдавніших населених пунктів) і до сьогодення.

При дослідженні використані методи дослідження: спостереження (креслення садиб, замальовка артефактів, класифікація, графіки), порівняння (пошук аналогій), типологізація, вимірювання, аналіз картографії. Для формулювання висновків використовувалися методи аналізу (вивчення окремих елементів житлово-господарських комплексів, архітектурних деталей та технік) і синтезу (узагальнення всіх складових, визначення тенденцій).

Теоретична значущість полягає в отриманні нових, раніше невідомих, а також в уточненні, коротко висвітлених в історіографії відомостей про планування малих населених пунктів та особливостей народної архітектури півдня України.

Практична значущість полягає у створенні бази даних просторового розвитку населених пунктів, планування житлово-господарських комплексів та окремих будівель, окремих елементів архітектури. Зібрані в ході експедиції рештки матеріальної культури можуть бути використані для вивчення побуту населення краю та вже поповнили фонди Музею історії МОЦНПВТК УМ.

Наукова новизна отриманих досліджень. В роботі вперше подаються відомості про планування та архітектуру означених населених пунктів, які до цього в науковій літературі не висвітлювалися.

Особистий внесок автора: безпосередня участь у експедиції з дослідження сіл лівого берегу Тилігульського лиману, всебічній фіксації решток матеріальної культури, камеральній обробці, вивченні, аналізі та музеєфікації зібраного матеріалу.

Влітку 2020 р. Миколаївським обласним Центром національно-патріотичного виховання була організована краєзнавча експедиція вмираючими селами лівого берега Тилігульського лиману (керівники Бондаренко Д.В., Смирнов О.І.). Протягом тижня учасники експедиції проводили дослідження на закинутих ділянках населених пунктів.

архітектурні риси регіону.

ІСТОРІЯ ТА ТРАДИЦІЇ КУХНІ ПОЛІССЯ ВОЛИНИ

Секція: «Етнографічні особливості рідного краю»

*Кравчук Вікторія, учениця 7-Б класу, Липинського ліцею Підгайцівської сільської ради
Волинської області*

Керівниця: Кльоц Тетяна Олексіївна, керівниця гуртків

Українська кухня-різнобарвна, цікава і дуже колоритна. Кожен етнографічний регіон має свої традиційні страви, які захоплюють і дивують водночас. Але страви Полісся – це щось надзвичайно особливе. Так у кухні поліщуків існує безліч страв, назви яких для інших жителів України звучать як дивна мелодія з давніх часів. Страви споконвіків готували з того, що росло чи випасалось на цій території. І завдяки особливому північному розташуванню регіону кухня поліщуків дещо відокремлювалась від кухні інших регіонів нашої країни.

Для Полісся характерне багатовікове землеробство, збиральництво, рибальство, тваринництво. Але з дуже простих продуктів, які можна виростити, назбирати, спіймати в річці, поліщуки готують справжні шедеври, що вражають смаком, а дуже часто і незвичним поєднанням смаків. Великою популярністю користуються страви з лісові грибів та ягід. У текстах давніх рецептів знаходимо більше тридцяти способів варіння борщу. Особливо смачні страви, приготовлені спеціальних керамічних горщика. Поширені страви із овочів. Традиційним залишається сало. У регіоні достаток сала вважався за справжній добробут. Але багато страв – кулеші, лемішки, лежні картопляні, затірки, малаї, діди, – які раніше вважали традиційними і широко використовували, вважаються забутими в наш час.

Волинська та поліська кухня має традиційні страви, що створювалися протягом сторіч, відрізняється багатством стародавніх рецептів, їх високими смаковими якостями. Значення кулінарії полягає не тільки у задоволенні наших фізіологічних потреб, але ще й для ідентифікації нас як окремої особистості, громади, народу, які мають свої звичаї та традиції. О. Воропай в етнографічному нарисі «Звичаї нашого народу» влучно зазначив, що: «звичаї – це не відокремлене явище в житті народу, це – втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми».

Основою раціону населення Західного Полісся та західної частини Волині були продукти, що їх отримували господарі у власному господарстві. На Поліссі й Волині вирощували жито, пшеницю, ячмінь, гречку, кукурудзу, картоплю, капусту, буряк, цибулю, часник, огірки, квасолу, горох, утримували корів, свиней, кіз, деколи овець, качок, гусей, курей. Велику роль у харчуванні відігравало молоко та молокопродукти: сир, сметана, рідше масло. Продукти, що не зберігалися довго, сушили, солили, квасили. Сушили на сонці або у печі.

У щоденній їжі українців, науковці виділяють, рослинну (борошняна, круп'яна, овочева) та тваринну (молочна, м'ясна). Важливу роль у традиційному харчуванні населення Західного Полісся та західної частини Волині відігравав хліб та хлібопродукти. На Поліссі й Волині хліб випікали на цілий тиждень, у суботу.

Хоч традиції поліської кухні датуються віками, проте ми ще й зараз бачимо любов до звичних та автентичних страв. Беці, крижаки, куліші, різновиди борщів, ускубанки, численність варіацій мочанок та млинців допомагають нам не забувати нашу історію, бачити та поважати цінність таких знайомих, а все ж важливих речей, навіть у повсякденній їжі.

ПОЛТАВСЬКА ВИШИВКА КРІЗЬ СТОЛІТТЯ

Секція «Етнографічні особливості краю»

*Лиховид Анна, учениця 9-А класу, член шкільного наукового товариства «Я – У всеСВІТІ»
Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №20 імені Бориса
Сергі Полтавської міської ради Полтавської області»*

*Керівник: Давиденко Наталія Миколаївна, учитель української мови та літератури
Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №20 імені Бориса
Сергі Полтавської міської ради Полтавської області»*

Кожен регіон України славиться дивовижною, унікальною та неповторною вишивкою. Вона походить із давніх часів. Спершу вишивкою прикрашали одяг скіфи, потім - князі. Згодом це ремесло стало популярним серед простолюду, тож кожен міг мати вишиваний одяг, аби лише сам його зробив собі. Тоді жінки після довгого та важкого дня сідали вишивати різні візерунки на предметах одягу, постільній білизні, рушниках. Ці вишивки були оберегами від злих сил та благословляли на удачу.

У роботі розглянемо саме полтавську вишивку. Вона зародилася у селищі міського типу Решетилівка Полтавської області. Пізніше вона поширилася на всю область, а згодом і на інші регіони України. Стиль вишивання «білим по білому» був відомий як серед населення вищих верств, так і серед селян.

Сорочки, виконані в даному стилі, слугували і як звичайний повсякденний одяг, і як святкове або весільне вбрання. Полтавська вишивка виглядає легко і вишукано водночас

завдяки поєднанню до семи видів технік в одному виробі. Зазвичай вона виконується білим нитками, проте іноді використовуються також зелені, сірі, чорні та червоні кольори. Головне, щоб відтінки були пастельними, а не яскравими, адже саме така кольорова гама характерна Полтавському регіону.

Кожен колір символізує певне почуття. Червоний означає радість, любов, є оберегом від нечистих сил. Чорний передає відчуття журби, бажання протистояти власній несправедливій долі. Але пори це все він також асоціюється з родючою землею. Білий символізує чистоту, легкість, свободу. Кольори в поєднанні з візерунками формують вишивки.

Вишивки складаються з гармонійно поєднаних візерунків, що ніколи не будуть зайвими у певній композиції. Усі візерунки також мають власне значення і прагнуть передати сенс та призначення даної речі. Найбільш поширені візерунки:

- берегиня - одна з найважливіших складових візерунку, символізує материнство. Зазвичай зображується у вигляді квітки або букету квітів;
- птахи уособлюють людські душі, символізують міцність та незламність як конкретного роду, так і усього роду людського;
- ромби відображають нематеріальні людські чесноти: гідність, чесність, чуйність, справедливість, доброту тощо. У перетині вони утворюють хрест, що в українській міфології символізує віру;
- дуб є символом великого світового дерева, яке поєднує світи з раєм. Також він є деревом бога грому Перуна з давньоукраїнської міфології.

Усі орнаменти потрібно переносити на тканину. Це робиться за допомогою безлічі технік вишивання. Усього налічується більше ста вісімдесяти. Багато з них відомі і за межами області. Найбільш поширеною на Полтавщині є «полтавська гладь», яка відома по всій Україні та використовується в багатьох її регіонах. Здебільшого цю техніку використовують для оздоблення серветок, скатертин, рушників, хустинок тощо. Досить популярними техніками є «вирізування», «виколювання».

Візерунки, вишиті гладдю, прикрашали маніжки сорочок. До речі, більш пишними маніжки вишивались саме на сорочках у чоловіків, адже вишивка є своєрідним оберегом і мала захищати серце й душу козаків від злого слова та шаблі ворогів. У жінок рясно вишитими були рукава, бо вони виконували безліч роботи по дому та господарству і вишивка берегла їхні руки від втоми.

Одне із найскладніших завдань - поєднання вишиваної сорочки з іншими елементами одягу. Ця справа зовсім не легка, як може здатися на перший погляд. Уся складність полягає в тому, що потрібно вписати в образ не просту блузу, а оберіг та образ-символ регіону. У давнину жінки до довгої вишитої сорочки одягали плахту, запаску, корсет, пояс на вибір. Образ, за бажанням, вони доповнювали намистом та віночком із сезонних квітів, у коси вплітали стрічки.

У наші дні вишиванки стають популярнішими з кожним днем. І це дуже добре, адже таким способом кожен звертає увагу на чудове мистецтво країни. А ще краще, коли одягають блузу не просто із загальноукраїнським орнаментом, а саме з орнаментом власного регіону. До слова, полтавська вишивка відображає усю історію нашої місцевості за багато століть.

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКОРАТИВНИЙ РОЗПИС

Секція – Етнографічні особливості краю

Осадча Владислава, учениця 11 класу Степанківського ліцею – закладу загальної середньої освіти Степанківської сільської ради Черкаського району Черкаської області

Керівник: Крїт Сергій Юрійович, вчитель Степанківського ліцею – закладу загальної середньої освіти Степанківської сільської ради Черкаського району Черкаської області

Впродовж усієї історії українського народу традиційне народне мистецтво завжди було дивовижним реліктом самозбереження. Воно незмінно забезпечувало безперервність традицій

національної культури як в часи буяння українського життя чи драматичної боротьби за незалежність, так і в довгу ніч неволі та бездержавності.

Яскравою сторінкою увійшов декоративний розпис в історію культури українського народу. Неможливо переоцінити безмежний духовний творчий потенціал нашого древнього та вічно молодого народного мистецтва, його значення для сьогодення як невичерпного джерела відродження національної культури, етики, моралі, світогляду, а також збагачення сучасної світової культури. Це мистецтво доносить у сучасний світ історичну культурну спадщину, що має витoki від древніх настінних розписів, розповсюджених в Україні з доісторичних часів.

Велике орнаментальне багатство з народної архітектури, з сільського побуту перейшло в поліграфію, фарфоро-фаянсову і текстильну промисловість, широко застосовується в монументальному оформленні сучасних громадських споруд, а також стає самостійним видом народного мистецтва у формі малюнків на папері, картоні, дереві тощо.

Кожна культура виростає на своєму ґрунті, має свою географію, соціальне середовище і, відповідно, специфічне фарбування, тобто має самобутність. Народ зобов'язаний берегти своє національне надбання, тому що тільки в цьому випадку він зможе внести в загальну скарбницю народної культури щось оригінальне, неповторне.

Народне декоративне мистецтво тісно пов'язане з духовною культурою, воно бере участь у формуванні середовища, у якій протікає життя народу, супроводжує важливі моменти життя. Народне мистецтво збагачує світогляд людей через найбільш масштабні представлення, відбиває модель світу, у якій зберігаються і розвиваються визначені композиційні і структурні побудови мотивів, сюжетів, форм.

Багатофункціональність народного мистецтва дозволяє розглядати його як величезну силу, що впливає на особистість і суспільство.

М. А. Некрасова визначила п'ять функцій народного мистецтва:

Перша функція – святкова. Витвори народної творчості одержують новий ритуальний зміст у суспільстві й у домашньому побуті. Відроджується символічний зміст образів, що сприймалися ще недавно поверхово — лише в площині образотворчої ілюстративності.

Друга функція – утилітарна. Як і раніш, деякі вироби не тільки в селах, але й у містах служать предметом першої необхідності (керамічний посуд, плетені предмети з лози, бересту).

Третя функція – сувенірна. Ця функція одержала своє поширення (з сер. 60-х рр.) з розвитком масового туризму і міжкультурних зв'язків з багатьма країнами світу.

Четверта функція – комунікативна. Народне мистецтво з його історичними пам'ятниками, змістом і яскраво національним характером, як мистецтво родове, здобуває на сучасному етапі особливе значення у світлі розширення міжнародних зв'язків. Ця функція досить актуальна при міжнародних контактах. Адже ніщо так виразно і яскраво не представляє характер народу, як народна творчість.

П'ята функція – естетична. Вона охоплює всі інші функції народного мистецтва і є умовою їхнього прояву.

Ці п'ять функцій свідчать про те, що народне мистецтво ніяк не може бути обмежено сполученням сформованих суперечливих поглядів і в цьому зв'язку сприйматися тільки як мистецтво минулого. Природа народного мистецтва така, що воно ніколи не втрачає зв'язки з життям, залишається сучасним всім епохам. Тому його невірно зводити до ремесла як сумі професійних трудових навичок і технічних прийомів, вироблюваних у процесі нагромадження творчого досвіду майстрів, що створюють художні вироби.

Століттями вимірюється життя найдавніших сюжетів народного мистецтва. Але прискорюються темпи суспільного розвитку, швидше міняється свідомість народу, його представлення про світ і красу. Мистецтво усе активніше звертається до реальної дійсності, але в ньому ще органічно живуть художні основи, затверджені століттями. Вони допомагають творчому освоєнню нового.

Народне декоративно-прикладне мистецтво, завдяки своїй унікальності, передає накопичений духовно-матеріальний досвід від покоління до покоління, де немаловажну роль грає традиція. Воно одночасно виконує роль "акумулятора" художньо-практичних навичок і

умінь. У традиції закріплюються і накопичуються більш ефективні методи навчання ремеслу і способи освоєння національної спадщини.

Під сучасним народним мистецтвом ми в першу чергу розуміємо мистецтво традиційних художніх промислів, що було і залишається вищою формою народної національної творчості. Життєздатність мистецтва промислів обумовлена його колективністю, наступністю в розвитку.

Підкреслюючи таку особливість народного мистецтва, як колективність творчості, потрібно відзначити, що традиції в ньому склалися століттями і шліфувалися багатьма поколіннями. Тому "мистецтво, породжене народним колективом, завжди зберігає в собі величезну плідну і невмираючу енергію впливу на індивідуальність і завжди є їй прикладом величі і сили справжньої художньої творчості.

Народне мистецтво — це жива культура, що зберігає національні художні традиції цього живого джерела в руслі сучасної художньої культури, що враховує вплив природно-географічних і соціально-економічних факторів, що формують і розвивають народні традиції, що закладають основу системи народного мистецтва тієї або іншої місцевості.

Отже, народне декоративно-прикладне мистецтво не є щось нерухоме – це живий організм. Безсумнівно, будь-якому живому організмові потрібний приплив свіжих сил. Такими силами в даний час є молодь, але молодь, що виховується на традиціях. Тому розвивати і виховувати молодь потрібно по трьох напрямках:

1. Прийняття та розуміння народного мистецтва;
2. Бажання доторкнутися до традиції, створити щось подібне і розкрити в собі народного художника;
3. Зміцнити інтерес до народного мистецтва і розвивати потреби в передачі цих знань і умінь дітям.

ТРАДИЦІЙНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ОДЯГ БОЛГАР ПІВДНЯ УКРАЇНИ В МИНУЛОМУ І СЬОГОДНІ НА ПРИКЛАДІ СЕЛА БАГАТЕ

Пинтійська Анастасія, учениця 11 класу Багатянського ЗЗСО

Сафянівської ОТГ Ізмаїльського району Одеської області

Керівник Тангер Наталія Василівна, керівник гуртків *Центру дитячої та юнацької творчості та Багатянської ЗОШ*

Болгари сьогодні складають одну з найчисельніших етнічних груп, проживаючих на території Бессарабії. Більшість переселенців походить зі Східної та Північно-Східної Болгарії. Для їх орнаментального оздоблення одягу характерна виваженість та помірність. Чисельні національні та етнічні групи, що проживають на Півдні України в синтезі формують його загальну культуру.

Постановка проблеми. В результаті процесу колонізації територія сучасного Півдня України була заселена багатьма національностями.

Актуальність: народний костюм – це та зовнішня ознака етносу, за якою його впізнає світ, це його соціальна, національна, географічна, кліматична та економічна специфіка. Він виконує дуже важливу етновизначальну функцію. В національному одязі будь-якого з народів є своя самобутність, що детермінує його етнічну відокремленість.

Мета: дослідити болгарський жіночий одяговий комплекс, визначити його художні особливості на Півдні України на прикладі села Багате.

Болгарський народний костюм представлений чотирма типами одягових комплексів: сукманим, саяним та незшитими типами поясного одягу двопрістілочним і однопрістілочним. Вид сукні, що вдягається поверх натільного одягу (сорочки Жіночий одяг бессарабських болгар в кін-ці ХІХ – початку ХХ ст. складався із сорочки (риза) тунікоподібного крою та сукні (рокла). В цей період для болгарок Південної України сукня стає основним видом одягу. Як я дізналася, рокла – відрізна вовняна сукня, без коміра, з

круглим вирізом під горло, з довгими широкими вшивними рукавами з манжетами, зі зборчатою спідницею, що сполучається з прямих полотнищ.

Пращуrom рокли був відрізний сукман. Під впливом міста в жіночому костюмі замість сукні з'являються кофта (кофтічка, баска, сакчі) та спідниця (баска, юбка) з домотканої або купованої вовняної матерії.

Спідниця складалася з 6-10 клинів та призбирувалась на поясі. Кофта мала рукава з манжетами (рукавничка, гримнічка), іноді невеликий буф. Такий комплект шився з домотканого та фабричного матеріалу.

Сорочки - жіночий одяг, поясну частину комплексу якого утворюють запаска з фартухом і звуться задньою та передньою престілками. Подібний тип жіночого поясного одягу притаманний одягу всіх слов'ян, визначає тип болгарського жіночого костюму.

Так **фартух** з вовняної домотканої тканини використовувався як повсякденний, святковий ж фартухи виготовляли з фабричної матерії. Фартух як компонент жіночого одягового комплексу перестає бути обов'язковим для дівочого одягу.

Болгарка завжди славилася своєю працьовитістю, вміннями і чуттям до красивого. І всі ці якості найкраще видно в традиційному болгарському одязі, перш за все, в його жіночому варіанті. Жінки самі ткали тканину для одягу, прикрашали вишивкою і вручну пофарбованими нитками, вкладаючи не тільки своє відчуття, але і зберігаючи й передаючи поколінням стародавні мотиви. За традиційним костюмом можна було визначити, до якої етнографічної області належить жінка, з якого вона роду і ще багато іншого.

Болгарський костюм села Багате по своїй насиченості елементами одягу та оздобленням виглядав дещо скромнішим ніж народний костюм у Болгарії. Особливо це стає помітним на початку ХХ ст., коли костюм змінюється під впливом міської моди. На початку ХХ століття спостерігається розмежування за матеріалом та функцією.

Старий болгарський верхній жіночий одяг виготовлявся з домотканого шерстяного полотна (з овечої чорної шерсті). Одяг був прямий зверху донизу, по рубцях з різнокольорових кусочків тканини було оздоблення. З часом під впливом моди жіночий одяг змінився і суконний верхній одяг зникає.

Сорочки жінок похилого віку мали вишивки з темними кольорами, переважно домінують сині, зелені та червоні кольори. Такі сорочки носили до початку ХХ століття.

Зверху сорочки носили роклю, (своєрідний сарафан, який одягався на різі), яка замінила сукман, абічку. Старі роклі (грубий верхній одяг з чорного сукна з вишивкою) були з вовняного полотна (червоні, сині, зелені), які щільно облягали жіночий стан. На роклю одягався фартух

Молоді жінки мали роклі червоні, зелені, а після 30 –ти років жінка одягала:

-Роклю більш темних кольорів. Пояси, якими підперізувалися жінки були вовняними плетеними з 20 шнурів різного кольору, якими можна обвити свій стан 4 –5 разів. А зверху на цей пояс одягався різнокольоровий цільнотканний з рослинним або геометричним орнаментом кулань, кінці якого застібувалися позолоченими, срібними або бронзовими застібками. Застібки мали круглу або каплевидну форму з рослинним орнаментом .

Всі, від дівчат до жінок похилого віку, ходили в платках, які зав'язували під бороду, на відміну від українок . Платки носили чорні з китицями. Пізніше почали використовувати інші кольори, але також з китицями. Болгарки надавали перевагу більш темним тонам, зазвичай платок був без узорів. В холодну пору носили грубі вовняні платки –валянка. Під цим платком був біленький, який виглядав. Валянку можна було носити на непокриту платком голову.

З роками дівчата почали носити шовкові хустки і зав'язувати їх ззаду під косу. В холодну пору року дівчата носили з домотканого грубого полотна піджачок –сако(чорний, грубий піджачок без узорів). На ногах носили рябі джурапі (в'язані високі носки) і царулі(шкіряне взуття) . Також носили чехлі–шкіряні туфлі на каблук. Носили їх на босу ногу на свята і в церкву.

Досліджуючи дану тему, можна зробити висновки, що відбулися важливі зміни, пов'язана з тканинами та кольорами. Що ж змінилося в кінці ХІХ століття, й на початку ХХ століття?

Тенденція в тканинах і кольорах одягу завжди йшла від простого, того, що найчастіше зустрічається в природі, до його фарбування. Болгарка носила білу сорочку з бавовни чи конопель, пізніше в багатших районах – з шовковими рукавами, поки не прийшов момент, коли одяг повністю почав шитися не з тканих вручну, а з купованих тканин.

Фарбування теж було частиною життя болгарок, вони використовували безліч рослинних фарб, дуже характерне фарбування в червоне одягу фарбою

Порівняльна характеристика одягу минулого і сьогодні в Багатому. Зараз дуже багато різноманітного одягу, але можна виділити те, що найчастіше вдягають люди нашого села. Раніше в повсякденний одяг жінки входили: спідниця, сорочка, рокла, фартух, верхній грубий одяг з домотканої тканини. Зараз жінки змінили роклі та спідниці, на більш зручні брюки та шорти, сорочки були замінені футболками, светрами й іншим. Чоловічим традиційним одягом були: сорочка, вузькі штани, ремені, куртки. Тепер їх замінили більш широкі штани, які не сковують рух. Незручні сорочки, замінили більш зручні футболки. Зараз в людей робота відрізняється від тієї, що була раніше, нам потрібно більше свободи руху, тому люди почали створювати одяг, який не сковує рух.

ПРИЗВИЩЕ – ЖИВЕ СЛОВО, ПАМ'ЯТЬ РОДУ

Погребняк Катерина, вихованка гуртка «Юні етнографи» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Керівник: Логачова Надія Валентинівна, керівник гуртка «Юні етнографи», методист Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

В Україні історично й офіційно усталеним є тричленне наймування особи: прізвище, ім'я та ім'я по батькові. Кожна складова цієї назви – це не просто набір звуків, а ціла легенда про ваш рід, про ваших пращурів. Спробую це довести на прикладі прізвищ.

Прізвище – це те, що записано у паспорті, це мовний знак, за допомогою якого ми відрізняємо одну людину від іншої, називаємо цілі сім'ї. За прізвищем людини стоїть історія багатьох поколінь. У ньому може бути закодована важлива інформація про родину, її суспільне становище в минулому, місце походження, рід занять, фізичні та психологічні особливості засновника роду.

Метою роботи стало ознайомлення з історією виникнення прізвища, з принципами утворення прізвищ та історією прізвищ на Чугуївщині.

Працюючи в бібліотеці, в інтернеті дізналася що найпопулярнішим прізвищем є Шевченко, на другому місці Мельник – більше 155 тисяч українців, а третє займає Коваленко – понад 133 тисячі. Наступні у списку: Бондаренко, Ткаченко, Бойко, Кравченко та Ковальчук – понад 100 тисяч осіб кожне

Якщо зазирнути в історію, то прізвища з'явилися відносно недавно, раніше людина мала лише ім'я. Так, з літописів ми знаємо про княгиню Ольгу, князів Олега, Ігоря, Святослава, дехто мав додаткове ім'я – характеристику на ушавлення своїх чеснот: Володимир Великий, Ярослав Мудрий.

Прізвища як офіційна назва з'являються в українських документах XIV – XV ст., їх мали представники тодішньої суспільної верхівки. Купівля і продаж майна, передача її у спадок – ці та інші юридичні дії потребували точності в оформленні документів. Тож лише самого імені стало замало. Так з'явилися спадкові родові прізвища. Основна ж маса населення України здобула прізвища після того, як у 1632 році київський митрополит Петро Могила доручив парафіяльним священикам вести метрики народжених, одружених, померлих.

Працюючи в краєзнавчому відділі музею Рєпіна дізналася що прізвища дуже різноманітні, але, якщо уважно дослідити, то можна помітити схожі джерела для їх створення.

Українські прізвища найчастіше утворювалися за такими принципами: від власного імені – «син такого-то», від назви місця проживання чи походження людини, від назви ремесла, постійного заняття, від жартівливих прізвиськ людей за родом діяльності, від

індивідуальних ознак людини, від певної індивідуальної фізичної чи психічної ознаки. Є група прізвищ, що відображає якусь особливість одягу, характерну прикмету житла, особливості розташування житла, садиби, від зовнішнього вигляду, від звичок чи яскравих ознак характеру.

Навмисне давали прізвища, які походять від страшних та грізних тварин, яких боялися. Якщо прізвище – це день тижня, то ваш предок, скоріш за все, народився саме в цей день.

Суфікси – це найкраща візитівка щодо мовної, а тим самим і етногенетичної належності носія власної назви. Суфікс стає ідентифікатором не тільки щодо інших членів суспільства (серед них він виконує об'єднавчу функцію), але й щодо іншого суспільства, тобто мовна (і не тільки) межа між суспільствами і є найбільш животворчою, бо власне вона, наче червона риска, підкреслює мовну, а отже, буттєву інакшість.

Прізвище – одне із джерел вивчення історії рідного краю, мови, культури. Спілкуючись з директором музею Репіна дізналася про історію прізвищ жителів Чугуєва. Опрацьовано було матеріал перепису 1692-1695 років, 1782 року, 1917 року. Була створена таблиця «Принципи утворення прізвищ», де вказані прізвища з цих переписів.

Сучасні українці мають найбільшу кількість прізвищ серед усіх народів світу. Українські прізвища – різноманітні й цікаві. Вони ведуть нас звивистою стежиною генеалогічного дерева і розповідають чимало про попередні покоління. Прізвища – наш зв'язок із минулим.

Наше прізвище – це не сухий, позбавлений смислу паспортний знак. Це живе слово, пам'ять роду. І якщо одне прізвище несе в собі історію роду, то всі разом вони складають історію народу.

МАЛЬВА ЯК СИМВОЛ УКРАЇНИ

Положій Олександр, учень 4-А Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, член гуртка "Пішохідний туризм" ЦТКЕУМ Валківської міської ради Харківської області на базі Гонтів'ярської філії

Керівник: Положій Вікторія Віталіївна, вчитель географії, спеціаліст вищої категорії, Гонтів'ярської філії Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка "Пішохідний туризм" ЦТКЕУМ Валківської міської ради Харківської області на базі Гонтів'ярської філії

Не шукай щастя за морем.

Г. Сковорода

«Рідний край... Починається він від батьківського порога, стежини, тополі, з маку, з барвінку, який ніжно стелиться у садочку. А ще він починається з прадавніх коренів твого роду.

Рідний край... Золота чарівна сторона. Земля, рястом уквітчана, теплом насичена. Скільки ніжних слів придумали люди, щоб висловити палку любов до краю, де народились, де їх коріння, звідки підуть у великий світ».

Сучасне життя наповнене бурхливим розвитком високих наукових технологій, надзвичайними темпами і ритмами, які значно впливають на наш побут і спосіб життя. І тим цінніший інтерес до національного коріння, до витоків, традицій, особливостей, які лежать в основі нашої національної самобутності. Сьогодні питання національного відродження особливо актуальне, адже побудова сильної сучасної незалежної держави неможлива без міцного національно — історичного фундаменту, значною складовою якого є історично сформовані національні символи.

Одним із символів – є квітка мальва.

Мабуть, у всіх з дитинства в пам'яті високі квіти пастельних тонів, які росли біля дому або на дачі. Це – мальви (лат. Malva) – трав'янисті рослини з сімейства мальви. Назви «рожа», «ружа» – пізнішого походження, вірогідно, запозичені з німецької мови. В Україні цю квітку

ще називають калачиками за формою плодів, схожих на калачі. Ще є назви «проскурник», «шток-троянди» та інші

Квітка мальва посідає чільне місце в українській народній культурі та фольклорі. Вона – один із символів любові до рідної землі, свого народу, батьківської хати; своєрідний символ мудрості, віри, надії та любові. Народні повір'я свідчать, що добрі душі пращурів поселяються на мальві й охороняють мешканців оселі. Наші предки вірили, що коли взяти з собою квіти у подорож, то мандрівник обов'язково повернеться на Батьківщину. Її в горщику везли чумаки, коли їхали по сіль, щоб розбійники не вбили; калачики у кутку корчми ставили від напасті, вважалося, якщо кинути квітку позад себе – вона додасть сили.

Напевне, мало хто знає, що мальви використовуються і в сільському господарстві. По-перше, як чудовий медонос, який цвіте тривалий час. Для бджіл найкориснішою є мальва кучерява (квітки білі, ясно-пурпурові або рожеві), яка має більше нектару у порівнянні з іншими сортами. По-друге, її використовують як кормову рослину.

У побуті з квіток мальв темного кольору можна робити природні барвники для фарбування тканини, пряжі, великодніх крашанок. А ще мальва славиться своїми лікарськими властивостями. В давнину в наших краях її використовували в народній, зокрема козацькій медицині, як відхаркувальний, пом'якшуючий, протизапальний і загальнозміцнювальний засіб.

Метою моєї роботи є ознайомлення із особливостями технології переробки та використання в побуті барвінку; визначення основних напрямків розвитку культури українців, зокрема особливості аграрної діяльності селян в районі нашого дослідження.

Досягнення поставленої мети дослідження обумовило необхідність вирішення таких задач:

- Дізнатися технологію вирощування мальви
- Визначити лікарські властивості барвінку
- Визначити роль мальви в побуті українців.
- З'ясувати ступінь відображення значення мальви у народному фольклорі.
- Привернути увагу учнівської молоді, широких верств населення до мальви.

Сьогодні, як і багато століть тому, народні традиції та звичаї є одним із головних чинників відродження українського народу, його національної свідомості та людської гідності, адже в цих життєдайних джерелах – душа народу. Кожний з нас є спадкоємцем великої скарбниці народної культури, продовжувачем її традицій та звичаїв. А це неможливо без їхнього ґрунтового знання. Проводячи дослідження про мак, ми провели дуже багато пошукової роботи:

1. Опрацювали довідникову, науково-пізнавальну, спеціальну літературу.
2. Провели зустрічі із старожилами та збирачами народних традицій нашої місцевості.
3. Провели роз'яснювальну роботу серед учнів нашої школи.

Ми відкрили для себе дуже багато цікавого, нового. І ми переконалися, що мальва потребує справжньої уваги і відродження свого доброго імені, бо це є справжня рослина українського народу.

ТВОРЧІСТЬ У СПАДОК

Етнографічні особливості краю

Проценко Аліса, Рібакова Анна, вихованки гуртка фольклорно-етнографічного краєзнавства «Тясмин» Центру дитячої та юнацької творчості Світловодської міської ради
Керівник: Резнік Марія Сергіївна – керівник гуртка.

Культура народу – важлива частина історії. Нам відомо, що одночасно з різними сферами життя завжди розвивалася архітектура. Цікаво, а як виглядала оселя наших далеких родичів раніше? Хиза – так називали ту споруду землянкового типу без фундаменту, яку з IX ст. почали звати словом хата. Від пізньовісифско-сарматського хата, («будинок») і авест. kata («кімната», «погріб»).

Для українця, хата – завжди була не тільки житлом, а водночас храмом, уособленням рідного краю, батьків. Середня Наддніпрянина є однією з тих територій, де розвивалася східнослов'янська культура. Саме в цьому районі найяскравіше виявились основні ознаки культури і побуту українського народу.

Характерне для середньої Наддніпрянини селянське житло з білими стінами, пофарбованою глиною призьбою та солом'яним дахом, що ховається в зелені садків, узагальнює в собі основні і найбільш типові риси української народної архітектури. Інтенсивне заселення цього краю відмічають протягом XVIII-XIX ст. Українцями, а також болгарями, німцями, греками, молдаванами та ін. Цей фактор вплинув на стиль народного житла.

Засоби декоративно-художнього оздоблення цього району відзначаються різноманітністю. Тут можна зустріти кольорове фарбування великих площин стін, декоративний розпис, пластичну обробку фронтонів двосхилих дахів і різьблення архітектурних деталей.

Також в Україні традиційне житло відзначалося багатством інтер'єру, який був оздоблений з мистецьким смаком. Обов'язковим елементом був сволок, як символ міцності будови, сім'ї та здоров'я. Піч мала священне значення. Тому її найчастіше прикрашали чудовими візерунками. Вважалося що ворожа сила дивлячись на цей розпис забуває про своє лихе діло. Яка ж хата без вікон? Ці «очі» дуже різноманітно і барвисто розмальовували. Коли в хаті є дівчина на виданні, про це теж повідомляли особливим розписом навколо вікон.

Головну орнаментальну частину приміщення становила покуть – куток, що міститься навпроти вхідних дверей між східними і південними вікнами. Заходячи до хати, він перший притягує до себе увагу. На ньому зібрана головна маса оздоб: ікони, на Різдво тут стоїть «дідух» – сніп з різноманітної пашні.

Внутрішня декорація української хати мала різну символіку орнаментів, нанесених на вільних стінних просторах. Наприклад – *«Дерево життя»*, яке найчастіше малюють на стінах всередині хати. Його зображення часто зустрічається на рушниках, килимах та інших предметах. Результат представляв собою фантастичне зображення, у доповненні з абстрактними оздобленнями, малюнками одного птаха або декількох.

Образ української хати надихав багато митців на створення пісень, віршів, написання картин. Олександр Довженко в оповіданні *«Хата»* розповідав про неї так: *«Здається, щезни вона, і спустіє земля, заросте бур'яном, споганіє, і світ стане чорний від голоду й злости...»*

В українській літературі батьківська хата стала величною метафорою у творчості багатьох письменників. Народна творчість також включає в себе цікаві прислів'я та приказки. Через них ми можемо побачити роль господині у дотриманні порядку в хаті, її прикрашанні: *«Яка хатка, така й паніматка»*. Деякі вирази передають стражденну долю українського селянина, де хата постає як символ нестатку, бідності: *«Порожньої хати і муха не держиться.»* тощо.

Тільки сьогодні дім – насамперед приміщення, а для слов'янина тих часів дім це – господарство всієї родини. Завдяки орнаментальним отворам (двері, вікна, комин) вся хата перетворювалася в оберіг, в якому кожна річ отримувала особливу вартість. Так, звичайна хата ставала схованкою добробуту, духовного затишку і щастя.

Секрети створення будівель з використанням досвіду попередніх поколінь – цікавлять нас сьогодні. Оскільки вони результат технічної думки народу тих часів. Зараз під впливом нових соціальних умов та матеріальних можливостей змінюються сприйняття людини своєї хати як святині, духовного так і світоглядного явища. В зв'язку з цим зростає потреба в усвідомленні значення традиційного українського житла.

Зразки народної архітектури дуже допомагатимуть у художньому вихованні народу, благодібно впливатимуть на людину силою своєї краси і високої художньої культури. Тож збережімо цей світлий символ Батьківщини, колиску нашого роду!

ТРАДИЦІЇ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНЦІВ

Рябко Аліна, учениця 9 - Б класу, ліцей №21 «Надворсклянський» вихованка гуртка «Юні екскурсовод» при ПМЦПО, м. Полтава, Полтавська область

Керівник: Посмітна Світлана Василівна, учитель: керівник гуртка «Юні екскурсоводи» при ПМЦПО, учитель історії ліцею №21 «Надворсклянський»

Упродовж багатьох століть український народ творив все, тільки йому властиве, духовне середовище, наповнюючи його унікальними ритуалами, обрядами, звичаями про яких розпізнають народ у сучасному й історичному минулому. Протягом віків вони увібрали в собі важливі риси соціального та економічного життя народу, відображали його громадський устрій, сімейно-побутові відносини, світогляд, психологію та мораль. З давніх-давен головною завданням було правильне виховання своїх дітей батьками. У традиційній культурі українців мали шлюбно-сімейні стосунки. Навіть сьогодні в часи незалежності в історичній науці є проблеми, які залишаються абсолютно не вивченими, а саме: дошлюбна вагітність, одруження з примусу, подружня зрада, дітозрадництво, фізичне покарання дітей. Наше дослідження присвячено виховання дітей в українській родині, бо без них традиційна сім'я вважалася неповноцінною. Ми вважаємо, що потрібно знати і вивчати не тільки шлюбно-сімейні стосунків наших предків, а й ті які є сьогодні в 21 столітті. Ось чому ми вважаємо, що наше дослідження є актуальними.

У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що “сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку”.

Серед перешкод, що стають на заваді повноцінному вихованні дітей батьками, є матеріальні проблеми сім'ї (82%), брак часу (48%), невідповідність батьків з психолого-педагогічних питань (29%), відсутність або послаблення догляду та контролю за поведінкою дитини з боку батьків, нерозуміння важливості виховання дітей родиною (22%). Не менш важливою характеристикою стосунки між поколіннями є рівень взаєморозуміння, майже (67%). Тобто їм досить складно розмовляти на теми, які їх по справжньому хвилюють.

Людина може повністю реалізувати себе тільки в суспільстві. Адже тільки у стосунках з іншими людьми, у спілкуванні з ними розкриваються такі риси характеру: як відповідальність, чесність, турботливість. В даний час активно розробляється сімейна психотерапія, яка спирається на системний науковий підхід, що інтегрує накопичений досвід, що виявляє загальні закономірності терапії сімей з порушення взаємин.

Кожен мріє про те, що проживе з обранцем довге і щасливе життя. Однак статистика невтішна: 67% шлюбів розпадається до сорокаріччя подружжя. Тому, що дитину потрібно забезпечити всім, що їй потрібно, також мати кошти на їжу, одяг. Не кожній матері вдається багато заробляти коштів, бо в наш час дуже мала платня. Ніхто не хоче мати другу дитину, бо “хоча б цю вигодувати та надати їй хорошу освіту”.

Сьогодні українці можуть самостійно обирати вік вступу до шлюбу, народження дітей, можливість розлучитися і навіть залишитися поза шлюбом.

Традиція гуртування дітей і молоді у хлопчачі й дівчачі, парубоцькі й дівочі громади для спільного дозвілля, виконання корисних для своїх земляків справ мала місце в Україні упродовж віків.

Ще у Київській Русі княжої доби вже існували міцні традиції сімейного виховання. Головними вихователями були батько і мати. Вони несли відповідальність за трудову підготовку дітей, їх моральність і поведінку в суспільстві. Розподіл обов'язків батьків щодо своїх дітей здійснювався за цією ж традицією: батько відповідав за трудову підготовку синів, мати – дочок. Щодо бажаної статі дитини, то з економічної точки зору мати синів було вигідніше, аніж дочок: син – продовжувач батьківського роду, приводив у родину додаткові робочі руки. Натомість дочка йшла в іншу сім'ю, до іншого роду та ще й забирала із собою частину батьківського майна – материзну.

Розумове виховання дитини багато в чому визначається повсякденним впливом батьків, власне атмосферою інтелектуального життя родини, а також цілеспрямованою діяльністю дорослих членів родини щодо задоволення пізнавальних інтересів дитини, розширення її кругозору. Розумовий розвиток дитини залежить від того, як задовольняються в родині її духовні потреби, як організовується її діяльність, яке мовне середовище в родині тощо.

Головна особливість сімейного виховання в тому, що воно є емоційним за своїм змістом і передбачає любов батьків до дітей і відповідне почуття дітей до батьків. Сила впливу батьків – у вірі дитини в їхній авторитет, у її переконанні, що близькі для неї люди завжди праві, а їхні рішення і вчинки – справедливі. Від того на що і як спрямований вплив родини, багато в чому буде залежати результат виховання. Щоб родина успішно впоралась з вихованням дітей, батьки повинні знати основні педагогічні вимоги і створювати необхідні умови для виховання дитини в сім'ї. Що це за умови? Насамперед, така сімейна атмосфера, коли кожний із батьків і членів родини розуміє свою відповідальність за виховання дітей.

Однак народна педагогіка рекомендує поєднувати лагідні засоби впливу з розумною вимогливістю («Хто дітям потає, той потім плаче»), покаранням, хоча надає перевагу заохоченням.

Вдумливо вдивлявся народ у душу дитини, вивчав її психологію, розмірковував про заохочування чи кару. Карати слід лише тоді, коли дитина завинила свідомо. Якщо вона з однаковою готовністю хапає запалену скалку і блискучу монету, це не привід для покарання; якщо ж свідомо віддає перевагу блискучій монеті, то вже «мож бити, не зашкодить», - уважали гуцули.

У фізичному вихованні на передній план виступала турбота про здоров'я дітей, їх загартування, гармонійний розвиток людського тіла, навчання вправності, спритності, умінню взаємодіяти з природним середовищем, використовувати для свого зміцнення водну стихію і сонце, сніг і росу.

Для українців фізичні практики притаманними не були, але похвальне ставлення до помірною фізичного покарання чітко відображено у фольклорі та етнографічних записих позаминулих століть: «Без муки нема науки», «За одного битого двох не битих дають, та й то не беруть», «Наука не йде без бука», «Боїться учень лози більше як грози».

Для розуміння шлюбних стосунків українців середини 19 – початку 20 століття варто на самому початку сформулювати дуже важливу тезу: для традиційного українського суспільства укладання шлюбу було необхідним, обов'язком, єдино правильним розвитком життєвого сценарію. До того ж саме шлюб давав змогу дістати високий соціальний статус у суспільстві! По-перше, одруження/заміжжя сприймалося як необхідний етап, який має бути в житті кожної людини за зразком: народився/охрестився – одружився – народив та виховав дітей – помер. Важливо наголосити, що все (і смерть) мало відбутися вчасно, у певний віковий проміжок, що був встановлений народною культурою і базувався на традиційних устоях життя. Людей, які не одружилися, вважали не тільки такими, що вибилися з “правильної”, “природної” життєвої лінії, але “небезпечними” для оточення, бо нібито своєю присутністю та участю у важливих родинних обрядах (приміром, уродини і весілля) могли “запрограмувати” інших на таку саму “нешасливу” долю. По-друге, одруження було шаблоном для підвищення соціального статусу: традиційно особа набувала самостійності, авторитетності, економічної та майнової незалежності тільки після одруження/заміжжя. Людина без шлюбної пари не користувалася авторитетом на селі, не брала участі у житті громади і вважалася старими парубком/дівкою, якого б віку не були.

За народними світоглядними уявленнями, народжувати дітей було тільки стільки, «скільки Бог дав», отже, ставлення до будь-якого виду регулювання вагітності (аборти) сприймалося вкрай негативно. Традицією всіляко заохочувалася й підтримувалася багатодітність: «Один син – не син, два сина – півсина, три сина – ото тільки син», «Де одинець – хазяйству кінець, а де сім – щастя всім», «Одинак – як не злодій, то пияк»

Цікаво зазначити, що за перебігом вагітності, за тим, якої форми живіт, яка пігментація шкіри, як почувається вагітна жінка, намагалися визначити, хто народиться – хлопчик чи дівчинка. «...Хлопець дуже кидається по цілім животі, аж страшно, та нечасто, а дівчина

кидається частіше і в однім місці». «Якщо вагітна жінка робиться блідою, некрасивою – народиться дівчина, а якщо ж, навпаки, стає червоною, гарнішає – то народиться хлопчик», перед хлопцем «живіт круглий, як тиква», перед дівчинкою «плескатий».

Діток з фізичними вадами називали «виродок», «одміна», «упир» тощо й ставлення до них було неоднозначне, що досить добре відображено у наведених назвах. Таке ставлення було сформоване на ґрунті уявлень про те, що «у Бога все красиве», а фізичні вади – внаслідок втручання дідька (підміні людської дитини на чортівську) або це кара батькам за гріхи.

Серед популярних вірувань, що побутували в українців, варто згадати й про те, що кожна дитина за народженням отримує долю – щасливу або не щасливу, яка впливатиме на все подальше життя. Вважали, що долею дитину наділяє Бог, янголи або мати. За іншими уявленнями, щаслива або не щаслива буде доля, залежить від дня. У який народилася дитина. Це впливало з уявлення про поділ днів на чоловічі й жіночі за граматициним родом їхніх назв. Приміром, якщо хлопець народився в чоловічий день (понеділок, вівторок, четвер), то це вважали гарним знаком. Дивилися, яка погода в момент народження дитини: сонячно, ясно, тихо – добрий знак, грім, злива, негода – навпаки.

Вихована функція слугує для передачі батьківського досвіду, культурної спадщини і сприяє формуванню у них ціннісних орієнтацій в житті. Виконання економічної функції значною мірою зумовлює реалізацію трудового виховання дітей, бо в її основу покладену працю і особистий приклад батьків. Власне факт народження дитини сприймався у сім'ї як поява ще одного помічника. Саме цим пояснюються звичаї відрізання пуповини у новонароджених хлопчиків на сокирі, щоб у майбутньому був добрим господарем, у дівчаток – “на гребені” (який використовувався при прядінні), щоб була доброю прялею. «Кар’єра» пастуха розпочиналася спочатку з випасу гусей, потім – свиней, а далі телят; старші дітки, вже після 10-річного віку, випасали корів, хлопці в підлітковому віці – коней та волів.

До 6-7 років дівчата і хлопці були під опікою матері та виконували приблизно однакову роботу – пасли овець, свиней, гусей та почали скотарити. У цей же час їх починали залучати до різних занять: хлопці допомагали батькові коло худоби, а дівчата – мамі коло печі, мити посуд, замітати хату. Трохи старші діти вже виконували чітко розмежовані функції у домашньому господарстві. Слід зазначити, що спочатку хлопчики могли виконувати ролі підпасичів, а вже потім ставали самостійними пастухами.

Отже, діти змалку засвоювали поділ на соціально-гендерні ролі через працю і трудове виховання.

Дитину змалку вчили виявляти пошану до старших, було звертання на “ви” як до незнайомих, так і до батьків, які мали беззаперечний авторитет. Навіть в обряді родин існувала традиція після зв’язування пупа класти дитину до ніг матері, щоб символічно запрограмувати її покірність батькам. «Ти» було не припустимим і виражало неповагу. Християнська мораль вчила дитину бути чесною, вважаючи крадіжки і брехню гріхом, який рано чи пізно доведеться спокутувати.

Дитяча праця широко використовувалася в збиральництві, що особливо характерне для Полісся і Карпат. Діти збирали гриби і ягоди в такій кількості, що їх вистачало не тільки для потреб сім'ї, а й на продаж. Дівчаткам зазвичай доручали догляд за малими дітьми, дівчаток – підлітків починали навчати головного жіночого знаряддя – шиття й вишивання.

У родинному вихованні дитини важливою була спадкоємність професійних знань, навчання промислів і ремесл. Якщо батько був бондарем, він старався передати синові всі секрети бондарського ремесла. Якщо ковалем – учив ковальства, пасічником – бджолярства тощо. Ця традиція лягла в основу спадкової передачі професійної майстерності від батьків до дітей, що сприяло виникненню династій і створенню мистецьких осередків.

Крім праці у власному господарстві, батьки могли віддати дітей у найми за гроші або натуральні продукти через матеріальну структуру і неможливість прогодувати сім'ю. Також громада віддавала у найми дітей-сиріт. За тогочасними етичними нормами засуджували відданням дитини в найм, якщо їй не виповнилося вісім – дев'ять років. Діти, проживаючи в нерідній родині й виконуючи різну хатню чи сільськогосподарську роботу, зазвичай грошову

винагороду не отримували. За рахунок вважалося утримання дитини та споживання нею хазяйських харчів.

За межами української етнічної території дітей в українській сім'ях виховували справжніми патріотами рідної землі: розмовляли з ними рідною мовою, дотримувалися звичаїв та обрядів, носили національний одяг тощо.

Діти брали активну участь у календарних обрядах протягом всього року, особливо там, де потрібна була життєдайна, молода, продукуюча енергія.

Можна припустити, що на авторитет жінки-матері вплинув культ Божої Матері Марії, яка вважалася матір'ю над матерями.

Тодішні звичаї можуть здатися нам дещо жорсткими й далекими від моральних принципів.

У сучасному світі ми користуємося безліччю благ, недосяжних для наших предків. Сьогодні кожне подружжя може обрати зручний для себе період для батьківства. Також нині в сім'ї є можливість регулювати кількість бажаних дітей, з огляду на свої пріоритети й можливості.

То щиро хочеться побажати всім українцям бути щасливими, задоволеними та реалізованими поза сім'єю або в ній.

СЕЛО ДЕСЯТИ МУЗЕІВ

Сайфудінов Сергій, учень 10-го класу КЗ «Харківська спеціальна школа №3» Харківської обласної ради

Керівник: Ускова М.О., вихователь КЗ «Харківська спеціальна школа №3» Харківської обласної ради

У самому серці Верховини у Хустському районі розкинулося унікальне селище Колочава.

Про походження назви селища існує багато легенд. Найпопулярніша із них розповідає про те, що береги річки, яка протікає через село, колись були дуже болотистими. Коли перші поселенці просувалися ними, то вода наби-ралася у постолі (взуття) та видавала специфічні звуки: «чавк-чавк». Через це річку й назвали Чавка. Коли перших жителів запитували, де вони живуть, то чули у відповідь: «Коло Чавки». Із часом назва річки перетворилася у Коло-чавку, а мальовниче село, яке вона омивала, прозвали Колочавою.

Населення Колочави становить близько 8 000 тисяч мешканців. У п'ятьох основних приселках: Лази, Брадолець, Сухар, Горб та Мерешор проживають місцеві жителі. Перша писемна згадка про Колочаву датується 1463 роком. Тоді було засвідчено факт передачі земель Колочави від одних феодалів іншим.

Колочава розташована на території Національного природного парку «Синевир». Тут можна знайти більше 90 рідкісних і зникаючих видів рослин, 43 види ссавців, 91 вид птахів, а у ставках та річках водиться 19 видів риби. Походи в гори у цій місцевості приносять справжнє задоволення. Тут пліч-о-пліч живуть люди і дика природа.

Діалект колочавців сформувався під впливом угорської, чеської, російської, німецької, румунської, польської мов. Мова місцевих дійсно відрізняється, але ми не зустріли жодну людину, яку б не зрозуміли. Більше того, місцеві дуже привітні і завжди готові допомогти, якою б мовою до них не звер-тались.

За кордоном Колочаву прославив чеський письменник Іван Ольбрахт. Він написав роман «Микола Шугай – розбійник», який набув неабиякої популярності у Чехії. Твір навіть вивчають у школі. Зроблено чимало екранізацій. Головний герой – реальна людина. За романом, Микола після Першої світ-ової війни став розбійником та віддавав награбоване бідним. Був зраджений близькими людьми і вбитий. Ольбрахт часто приїжджав до Колочави, готуючи свої твори. У селі відкрито Музей Івану Ольбрахту, також йому встановлено пам'ятник. Легенда про Миколу Шугая є однією з найвідоміших у селі та усьому Закарпатті.

У Колочаві є більше 30 пам'яток, серед яких – 10 музеїв та 20 пам'ятників. Колочава є одним з найдовших сіл в Україні. Його протяжність з одного кінця до другого складає 15 км. Як і більшість сіл у Карпатах, село лежить у долині між полонинами.

Колочава славиться своїми унікальними музеями, які є візитною карткою села. Такі пам'ятки можна побачити тільки тут. Справжнє надбання села-10 музеїв: «Старе село», «Колочавська вузькоколіяка», «Колочавський боко-раш», «Бункер Штаєра (УПА)», «Лінія Арпада», «Воїнам-інтернаціоналістам», «Церква Святого Духа», «Радянська школа», «Чеська школа» та музей Івана Ольбрахта. Не в кожному місті, а тим більше в селі зосереджено стільки музеїв! Завдяки такій кількості пам'яток Колочаву називають селом 10 музеїв.

У Колочаві є унікальні пам'ятники, наприклад пам'ятник "Заробітчанами", "Вівчарю", "Примирення", "Вчительці з України" тощо. Це село, про яке знято 15 фільмів, написано десятки книг.

Щороку у першу неділю серпня до Колочави з'їжджається безліч гостей та туристів. Проводиться етнографічний фестиваль українсько-чесько - сло-вацької дружби «Колочавське відлуння Терезької долини». У святі беруть участь аматорські колективи села Колочава, міста Семілі (Чеська Республіка) та відомий на Закарпатті гурт «Селиські гудакі», спеціальні гості фестивалю – народні артисти України.

Попити цілющої мінеральної води у Колочаві можна вдосталь прямо із джерела, яке відоме ще з 1876 року. Особливістю хімічного складу води «Колочава» є високий вміст важливих для організму мікроелементів, зокрема, кальцію, магнію і броду. Один літр цієї води містить 250- 400 мг кальцію, тобто майже половину добової потреби організму дорослої людини. Вода «Колочава» також допомагає звільненню організму від шлаків, токсинів та сечового піску.

Надзвичайно корисними є купелі у дерев'яному чані із гарячою мінеральною водою, які можна прийняти поблизу джерела мінеральної води на території навчально-оздоровчої бази Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

В селі є кілька форелевих господарств, де охоче ознайомлюють з розведенням форелі, дають можливість порибалити і приготувати зловлену рибу. Унікальним у Колочаві є також «Птахопарк у Василя Макара», який налічує близько 2 тисяч різних папуг та дивовижних голубів.

Влітку і восени до Колочави приїжджає кілька сотень чеських туристів. Вони відвідують місця, які описав Іван Ольбрахт в художніх творах, документарних репортажах. Кожен обов'язково відвідує могилу Миколи Шугая, а також могили убитих ним кількох чеських жандармів.

БОНДАРСТВО ЯК ВИД РЕМЕСЛА УКРАЇНЦІВ

*Сінікін Владислав, учень 9-Б класу, ліцей №21 «Надворсклянський», вихованець гуртка «Юні екскурсоводи» при ПМЦПО, м. Полтава, Полтавська область
Керівник: Посмітна Світлана Василівна, керівник гуртка, учитель історії*

Мета: статті досліджується процес формування розвитку та ринкової трансформації бондарства як одного з підсобних виробництв, що снували в селянських господарствах Європейської Росії протягом XVIII – початку ХХ ст. Аналізуються основні етапи та особливості ринкової трансформації бондарського підсобного виробництва. Визначається географія, масштаби, динаміка розвитку та соціально-економічна організація бондарства в селянських господарствах. Особлива увага надається визначенню місця і ролі бондарства в господарському комплексі селянства в соціально-економічному просторі сільської території Європейської Росії. Ключові слова: бондарство, селянські підсобні промисли, селянське промислове підприємництво, селянин-бондар, бондарня, бондарський інструментарій, соціально-економічна організація.

Бондарство — одне з традиційних ремесел. Вид деревообробного промислу, пов'язаний з виготовленням ємностей — бочок, діжок, барил, цебер тощо. Майстер з виготовлення цих

виробів називається бондар, майстерня бондаря — бондарня. Слово «бондар» походить внаслідок метатези з ранішого боднар, утвореного від «бодня» («вид дерев'яної ємності»). Праслов'янське *bъdnъ запозичене (можливо, через германське посередництво) з романських мов: лат. Butina, У минулому бондарне виробництво основане було виключно на ручній праці. Порівняно з та іншими деревообробними промислами бондарство в Україні поширилося пізніше, проте швидко набуло значного розвитку, особливо на Поліссі. Українські бондарі добре розумілися на різних сортах дерева і добирали їх конкретно для кожного виробу. Зокрема, ті, що призначалися для рідин, виготовлялися з твердого дерева, зазвичай дуба. Асортимент бондарських виробів був широким і різноманітним. Це ремесло вимагало неабияких навичок і майстерності. Наприклад, прорізання пазів у клепах при вставлянні днищ було досить складною технічною операцією. Те ж стосується і скріплювання клепок дерев'яними або залізними обручами. Крім звичайного столярного інструменту, бондарі користувалися уторником, розмірячем, шерхебелем. Володіли вони й початками геометрії: зокрема, радіус дна діжки обчислювали шляхом ділення величини її окружності на шість. Народні умільці були добре обізнані з якостями різних порід дерева, володіли секретами бондарства, тому їхні вироби відзначалися міцністю, довговічністю, химерністю різьблення, вишуканістю прикрас та орнаментування. У кожній господі були також дерев'яні відра й цеберки, ночви для прання, корита — довгасті посудини для годівлі, напування тварин, птиці. Ремесло бондаря було вельми поширеним і потрібним у різних країнах, про це свідчать і численні прізвища у багатьох мовах, що походять від назви цієї професії. Таке походження мають українські прізвища «Бондар», «Бондарчук», «Бондаренко», «Бондарюк», «Боднар» і «Боднарчук», російські «Бондарев» і «Бочаров». Назви деяких населених пунктів теж пов'язані цією професією, Бондарня, Бондаревське, Боднарів та ін.

Поширення металевої тари в багатьох галузях витіснило бондарні вироби, але поки що вони посідають важливе місце в господарстві і побуті. Поширення металевого посуду та начиння призвело до занепаду бондарства, хоч потреба у дерев'яних ємностях, що надають специфічного смаку солінням, медам, квасам, сокам та іншим напоям, залишається незадоволеною. Тепер у бондарному виробництві застосовуються спеціальні верстати: клепокостругальні, уторні (за допомогою яких вистругують клепки і вирізують в них пази для вставлення дна), дновирізні, обрученасаджувальні та ін. Порівняно новим видом бондарного виробництва є виготовлення фанерних бондарних виробів за допомогою склеювання основних елементів їх з трьох і більше шарів шпону. Щоб бондарним виробам надати більше вологонепроникності, їх іноді покривають всередині емаллю, а зовні — олійними або емалевими фарбами. Основним матеріалом для бочок слугує деревина дубу (зокрема, він незамінний для виробництва винних бочок). Для інших бондарних виробів також використовують ялину, діжі часто роблять з сосни, а от для масничок і посуду для зберігання меду найкращим деревом вважається липа.

Заготовлену сировини висушують, у деяких майстрів сушіння дубу забирає до 5 років, ялини — до трьох.

Обручі можуть бути дерев'яними або металевими. Дерев'яні роблять з гнучкого дерева (в'язу, черемхи), розпарюють і згинають у кільця. Металеві гнуть із сталевих штаб 3-5 см завширшки, на кінцях яких пробивають пробійником отвори і з'єднують готові обручі за допомогою заклепок.

- У своїй роботі бондарі використовують звичайні столярні інструменти — пилку, рубанки, струги (скобелі), молоток. Окрім них, застосовуються специфічні бондарські:
- Уторник — інструмент для нарізання уторів
- Круглий горбач — рубанок з сильно вигнутою колодкою. Призначений для вистругування внутрішньої поверхні виробів.
- Спуст або бондарний фуганок — верстат для стругання клепок стругом. Має вигляд великого рубанка, встановленого на ніжках.
- Кобылиця або бондарська лава — верстат для стругання клепок стругом.
- Установник — станок для установки клепок перед натяганням обручів

- Натягич, натяїч, гак — пристрій для натягання обручів.
- Набоїч, набивач — інструмент для набивання обручів, тупе долото з виїмкою на наконечнику.
- Бондарська корба — пристрій для стягання клепок
- Шкобелка — струг з одною ручкою, призначений для вирівнювання внутрішньої поверхні
- Затискачі — пристрої для тимчасового скріплення клепок (перед насаджуванням обручів)
- Розміряч — вимірювальний інструмент
- Лекала — шаблони для перевіряння правильності форми клепок
- Шаблони кутів — для розмірювання кутів на крайках клепок (розрізняються залежно від діаметру виробу)
- Шестерня — рід циркуля для розмічання уторів.
- Для робіт з залізними обручами бондарі використовують і деякі слюсарні інструменти — зубило, пробійник, заклепувальник.
- У сучасному бондарному виробництві для окремих операцій використовуються спеціальні верстати: клепокостругальні, уторник, дновирізні, обрученасаджувУторни.
- Рубанок-горбач, Бондарські лекала, Натяїчі, Спуст, Струги (скобелі), Бондарська корба, Розмітка кряжа, Заготовки клепок (колодки), Сушіння заготовок.

Є також види бондарські виробів

- Вагані (но́чви) — довгаста посудина для прання, купання та ін.
- Жлўкто — посудина, у якій золили білизну, полотно (парили, заливали окропом і деревним попелом).
- Кóвгáнка — ступка для товчіння сала
- Корито — довгаста посудина для годівлі, напування тварин, птиці
- Стўпа — пристрій для лушення, подрібнення зерна, тютюну та ін.
- Баклáга (боклáга) — плоска посудина для води або іншої рідини, рід дерев'яної фляги.
- Бáлія — широка і низька посудина для прання білизни.
- Барило (барильце, бочонок) — невелика посудина для рідини, з двома днищами та опуклими стінками, стягнутими обручами, маленька бочка.
- Бербениця — висока вузька діжечка, що уживалась гуцулами для перевезення молочних продуктів на верховому коні.
- Бóдня — низька діжа з кришкою, призначена для зберігання сала, квашення овочів.
- Бочка (кўхва) — велика посудина для рідини, з двома днищами та опуклими стінками, с тягнутими обручами. Для кінного транспортування води уживалися 50-60-відерні бочки із двома денцями, для пива, квасу, соління овочів, грибів, риби — 20-30-відерні бочки.
- Відро — дерев'яна посудина з дугоподібною ручкою. Сучасні відра роблять не за бондарною технологією з дерева, а з інших матеріалів — металу, пластику.
- Водянка (вóдник) — діжка для води.
- Та багато інших.

Висновок: ми знайшли від кіля з'явилась Прізвище Бондаренко.

Також потрібно розуміти що працю наших предків потрібно вивчить, рузуміть Бо якщо вони не займались цією справою то ми нащадки могли і не появитись.

КИЛИМАРСТВО

Скиба Аліна, учениця 9 класу, ліцей №21 «Надворсклянський» вихованка гуртка «Юні екскурсовод» при ПМЦПО, м. Полтава, Полтавська область
Керівник: Посмітна Світлана Василівна, учитель: керівник гуртка «Юні екскурсоводи» при ПМЦПО, учитель історії ліцею №21 «Надворсклянський»

Народні ремесла полтавського краю-неодмінний чинник утвердження етнокультури регіону. Самобутні і довершені, вони ввібрали і мудрість, і фантазію, і високу мистецьку довершеність. Килимарство, декоративне ткацтво, вишивка, гончарство, художня обробка дерева, декоративний розпис, писанкарство, вироби з металів, кістки, рогозу все це складає неповторну палітру творчості, якій непідвладний час.

Мета нашого дослідження розглянути розвиток традицій промислу Полтавщини-килимарства на прикладі історії одного с центрів-м. Решетилівки.

Саме «Троянда» називалася промислова артіль художніх виробів, створена в містечку Решетилівка на Полтавщині у 1922 році на базі майстерні-школи, відкритої у 1905 році з ініціативи Полтавського губернського земства як Решетилівський ткацький навчально-показовий пункт для виготовлення килимів, та роздавальний пункт для видачі роботи майстрам додому. 1926 року він перетворилася на артіль, килими якого стали візитівкою килимового виробництва України. Поряд з фабрикою у 1937 була створена школа майстрів художніх промислів. Килимові вироби з успіхом демонструвалися на виставках у Парижі (1925 р.) та Лейпцигу (1928 р.). Згодом на базі артілі відкрили фабрику художніх виробів імені Клари Цеткін, що працювала до 2003 року. Роками розквіту для підприємства стали 1950-ті – 1970-ті рр. У 1950-х роках на решетилівській фабриці з'явилися так звані «вчені» художники-професіонали (з певною мистецькою підготовкою). Вони у своїй індивідуальній творчості намагалися розвинути і вдосконалити місцеву традицію рослинного килима в міру своїх власних творчих здібностей. Вироби фабрики прикрашали інтер'єри громадських споруд, експортувалися за кордон (до Індії, Китаю, Болгарії, Румунії, Угорщини), експонувалися у Лейпцигу та Брюсселі (1958 рік), Дамаску (1959 рік), Нью-Йорку (1963 рік), Монреалі (1968 рік), Осаці (1970 рік).

У 1970-х роках на фабриці працювали понад 450 майстрів-килимарів. Потужні виробничі можливості підприємства дозволяли створювати, крім традиційних орнаментальних килимів, великі тематичні твори за картинами професійних художників. На базі фабрики діяло Решетилівське професійно-технічне училище, 2002 року реорганізоване в Решетилівський художній професійний ліцей, який досі є основним носієм і центром збереження рослинного килимарства Решетилівського району. Нині фабрика ім. Клари Цеткін припинила своє існування. Вироби цього знаного далеко за межами України підприємства зберігаються в багатьох музеях та експонуються на численних виставках.

Ольга Пілюгіна українська художниця, член Національної спілки художників України та Національної спілки майстрів народного мистецтва України, стипендіат Президента України, володар Гранту Президента України.

Продовжуючи кращі традиції килимарства, у своїй творчій майстерні створює сучасні авторські гобелени та килими ручної роботи.

Решетилівка, що на Полтавщині — справжня скарбниця українського народного мистецтва. Решетилівські майстри ткацтва, килимарства та вишивки відомі на всю Україну з кінця ХІХ ст. Наявність власної породи тонкорунних овець та якісної вовни, унікальні техніки ручної вишивки, ткацтва та народний досвід зумовлювали стрімкий розвиток народної творчості в Решетилівці.

Проте зараз, у часи механізації та комерціалізації виробництва, традиція поволі відходить. Йдеться, зокрема, про килимарство. Якісні ткани килими коштують досить дорого, що спричиняє низький попит на них. У такому ж становищі сьогодні, скажімо, косівські пічні кахлі та ще чимало унікальних народних художніх традицій. Якщо попиту на традицію немає – традиція зникає. Не так легко сьогодні знайти митців, які б досі зберігали традиції. Родина

килимарів Пілюгіних не лише продовжує цю справу, але й розвиває її та передає свої вміння молодшим поколінням.

Книги про українське килимарство:

«Подорож у казку. Путівник по осередках народної творчості Гуцульщини», Я. Запаско «Українське народне килимарство», І. С. Полікарпов, Л. В. Пелик, Є. М. Стефанюк «Килими та килимові вивироби» Володимир Пещанський «Давні килими України», Микола Голубець «Український килим».

Ось чому ми вважаємо наше дослідження актуальним.

Для справжнього пізнання свого народу, необхідно вивчати не тільки свою історію, мову, культуру а і все те, матеріальне і духовне, що створювалися нашими попередниками, що розвивалися і передавалося з покоління до покоління.

Зберігати, шанувати, примножувати-то сятий обов'язок кожного з нас.

ЕТНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРАЮ

Терещенко Поліна, учениця 11 класу Комунального закладу Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 23 Полтавської міської ради Полтавської області»

Керівник: Рева Ірина Анатоліївна, учитель історії та правознавства Комунального закладу Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 23 Полтавської міської ради Полтавської області»

Серед імен знакових постатей у літопис нашої держави золотими літерами вписано ім'я Василя Григоровича Кричевського, творчий доробок якого відіграв визначальну роль у культурному розвитку як Полтавщини, так і України в цілому. У своїй творчості мистець спирався на традиційну культуру, на те, «що виплекав народ». Чутливий до минулого, Василь Григорович не належав до жодних течій і угруповань, залишався вірним своїм принципам. Кричевський залишив про себе пам'ять як про талановитого архітектора, мистецтвознавця, що збагатив скарбницю української культури етнографічними напрацюваннями. Мистець докладав багато зусиль, щоб піднести широке сприйняття народної культури з етнографічного рівня на високохудожній.

Під час етнографічних експедицій Полтавщиною, Харківщиною, Чернігівщиною, Катеринославщиною, Київщиною, Поділлям та Галичиною архітектор Кричевський фотографував та замальовував не лише міські та панські будинки, а й селянські хати та господарські споруди, церкви, вітряки, млини, краєвиди, предмети побуту. Він вивчав народну мову і традиції, спілкувався із сільськими майстрами, ремісниками, музикантами, художниками й селянами. Мистець усвідомлював, що коли народ знає і пишається своїми традиціями та звичаями, то це робить країну сильною та вільною. Перебуваючи у Каракасі, тугу за рідним краєм В.Г. Кричевський передав фарбами у народній картині, образи яких відтворював з пам'яті. Віддавна хата уособлювала для українця невідривність від природи, мислилася як мала модель Всесвіту, що оберігає і захищає не тільки фізично, а й духовно: втілилися мистецькі надбання народу, його творчості – від будівлі до найменшої її деталі інтер'єру.

Ми звертаємо увагу саме на ті малярські роботи, які передають нам самотність українського житла, його внутрішнє наповнення, оздоблення, просторове розташування. Цікавою є хата з двома виступами-ганками у Диканці, Великій Обухівці, де ліворуч від дверей розташовувалось невелике приміщення з відкритою зовнішньою стороною (комора), що нагадує своєрідний балкон, і велика хата у селі Хатки, де ганок утворювався виступом даху, який підтримували чотири спарені колонки-стовпчики, а на солом'яному даху були зроблені округлі світлові віконця-ліхтарі, мало свою неповторність. Картина Василя Кричевського «Хата на дві половини з трьома димарями» відтворює тип забудови, що поширений серед козацької старшини у XVIII ст. Це хати на дві половини (світлиці з кімнатами, а посередині сіни), в кожній світлиці по чотири вікна, тільки зовнішній вигляд будівлі з «ганками», віконницями, горищами над рундуками і над коморами, відрізняв їх від хати заможного козака. Ми знаходимо у Василя Григоровича чимало ескізів та замальовок сільських хат з

господарськими будівлями: «Хата в Сорочинцях», «Пейзаж з будівлями», «Хата з господарськими будівлями», «Полтавщина. Баранівка (етюд)», що знаходяться у Полтавському краєзнавчому музеї. Характерною особливістю малярських робіт є те, що автор звертає увагу на просторове розташування хати, її зовнішній вигляд, взаєморозміщення хати та господарських будівель. Не варто забувати, що Василь Григорович зображував не лише краєвиди і зовнішній вигляд споруд, а приділив увагу внутрішньому наповненню. Фото поселень, жител зроблене В. Кричевським є цінним джерелом для вивчення матеріальної культури українського народу, зокрема, полтавських садиб. Піч, стіл, лави і ослони під стіною і біля столу, мисники – завжди розміщувалися на одних і тих самих місцях. Ці напрацювання є важливими для етнографів у дослідженні технік забудови господарського двору. Символом домашнього вогнища; української хати є вариста піч, яка в полтавській хаті займала внутрішній кут хати з одного боку від вхідних дверей і була обернена челюстями до фасадної стіни, в якій були вікна. По діагоналі від печі влаштовували парадний(червоний) кут - покуть, де розміщували ікони, прикрашені тканими або вишиваними рушниками, обтикані цілющим зіллям та квітами; перед ним вшали лампадку. Під іконами уздовж бічної стіни ставили стіл. Цікавою роботою художника є картина «с.Хомутець. Розмальована хата» 1938 року. Тут ми бачимо, що полтавська хата, виходила до вулиці причілковими стінами, тому декоративно оздоблювалися фронти. Як приклад, картина «Фрагмент хати під соломою з галереєю. Диканька» 1945 року. Це затишна, білена зовні і всередині, будівля під солом'яним дахом. Основним типом житла Полтавщини є хата з галереєю і двома житловими приміщеннями, розташованими по обидва боки від сіней. Цінною роботою з колекції В. Кричевського, що експонується у краєзнавчому музеї є «Хата в Шишаках» 1921 року. Цінність її полягає в тому, що вона виконана з натури і містить зображення будівлі та пейзаж.

Отже, народне житло представлено Василем Григоровичем сучасникам, оригінальне не тільки за формою, а й щодо внутрішнього змісту. Кожний предмет у ньому, крім утилітарного призначення, має ще й свій духовний образ.

ЗАМІШАНЦІ, ХТО ВОНИ?

(з історії українського села Бонарівки, виселеного із Польщі у 1945 році)

*Чиборак Христина, Данилко Остап, учні 8 класу Горішньозалучанської філії
Снятинського ліцею*

*імені Василя Стефаника Коломийського району Івано-Франківської області,
вихованці гуртка «Географічне краєзнавство» Косівського відділу
Івано-Франківського ОДЦТКУМ*

Керівник: Оробець Іван Юрійович, учитель географії, керівник гуртка.

Пропонована стаття на прикладі історії одного села Бонарівки дає уявлення про невеликий український етнорегіон – так звану Замішанщину. В кінці 19 століття цей термін увів учений Іван Верхратський. Із етнічних українських земель в складі Польщі відомими є Лемківщина, Надсяння, Підляшшя. А Замішанщина – це анклав із десяти українських сіл в оточенні польських населених пунктів, що знаходився на північ від Лемківщини і на захід від Надсяння. То було найзахідніше місце компактного проживання українців. Головна мета статті – висвітлити трагічні сторінки історії цього регіону в середині 20-го століття в контексті українсько-польських відносин. Вона не покликана розпалювати ворожнечу між двома великими слов'янськими народами, а якраз навпаки – сприяти порозумінню, а головне усвідомленню, що сліпий націонал-шовінізм не на користь ні полякам, ні українцям. Розпалити полум'я буває легко, а от погасити його, як показує час, не так просто.

У статті червоною ниткою проходить історія замішанського села Бонарівки. Депортовані саме із цього села українці у 1945 році поселилися у нас на Снятинщині і зокрема у нашому селі Залуччі. У першому розділі подано географічне положення Замішанщини, природа. Другий розділ – це коротка історія Бонарівки від часів заснування і до 1939 року. В свій час ці землі входили в склад Галицького, згодом Галицько-Волинського князівства, поки їх не

колонізував польський король Казимир Великий. Професор Львівського університету Ізидор Шараневич доводив, що землі між Стрижовом і Коросном були заселені полоненими українськими козаками. У говорі Замішанщини зустрічаються слова майже всіх діалектів української мови, в тому числі і східно- та центральноукраїнських.

Значна увага приділена в роботі культурно-мистецькому життю в цьому краї до 1939 року. Тут активно діяли українські товариства, такі як «Просвіта», «Рідна школа», «Союз українок», «Луг». На високому рівні був кооперативний рух, діяла українська школа. Відірвані від національного масиву, люди тут за століття не асимілювалися, а переконано ототожнювали себе із Україною. Батьком культурного життя в селі Бонарівка напередодні Другої світової війни був отець Іван Ключас. В нього часто гостювали професор Краківського університету Іван Зілінський, Тарас Франко, який на той час працював у Ряшівській гімназії, Ярослава Опарівська – майбутня дружина Степана Бандери та багато інших знаних людей краю.

У третьому розділі висвітлено період Другої світової війни. Показано, як мінялося ставлення німецьких окупантів до місцевого населення у 1939 – 1941 роках, як розгорталися події після захоплення краю радянськими військами. До речі, закон про обмін населенням між СРСР і Польщею було підписано ще на початку

1 вересня 1944 року, але, як згадують бонарів'яни, вони спочатку сміялися з нього і навіть слухати не хотіли про якесь переселення. Бо покидати рідну землю ніхто не мав бажання. Але вже на кінець осені обставини змінилися. Почали прибувати втікачі із Волині, ворожнеча між поляками і українцями стрімко зростала. Польські політики-екстремісти підбурювали народ, спотворювали факти. Почали діяти терористичні загони. Уже під кінець року були перші жертви серед мирного українського населення Замішанщини, зокрема у селі Близенка. Бонарівка у той важкий час стає своєрідною столицею Замішанщини. На початку 1945 року було жорстоко замордовано матір дружини Степана Бандери учительку Юлію Опарівську. Вона спочиває на цвинтарі в Бонарівці. У березні того ж року громада села Бонарівки записалася на виїзд в Україну. Але і виїхати було не так то просто, радянська еміграційна служба відмовила бонарів'янам, аргументуючи тим, що «нам в Україні і своїх бандерівців не бракує». Як вдалося виїхати, які труднощі перенесли люди в дорозі, а їхали якихось 300 кілометрів майже місяць у товарних вагонах – все це теж описано, спираючись на писемні джерела та свідчення очевидців. До речі виїхала Бонарівка за три тури майже повністю, залишилося тільки троє людей, доля яких була трагічною.

Завершальний розділ статті – «Замішанці у Горішньому Залуччі». У наше село влітку 1945 року прибуло 28 замішанських родин, 26 із Бонарівки і по одній родині із Опарівки та Гвоздянки. Всього 150 осіб. Із них на даний момент проживає тільки четверо. Більшість повмирало, багато виїхало. Але є багато бонарів'ян, народжених в Україні, їхніх нащадків. Багато із них стали відомими людьми: науковцями, художниками, літераторами. На жаль втрачається із часом своєрідний замішанський діалект, притаманна вроджена шляхетність, інтелігентність. Зберегти історію для нащадків – це ще одна важлива місія пропонованої статті. Це важливо, бо ще є живі свідки. Вони пам'ятають і те, як поляки допомагали, переховуючи українців під час різанини у Гвоздязці, і як разом жили українці з поляками під одним дахом влітку 1945 року у нас, у Залуччі, коли одні уже прибули з Польщі, а другі ще не виїхали. Про це теж треба говорити, бо доброго в українсько-польських відносинах було не менше, чим злого. І нинішні події, пов'язані із вимушеним перебуванням мільйонів українців у Польщі через російську агресію, тому яскраве підтвердження. Наш головний висновок: вивчаймо історію, засуджуймо, каймося, прощаймо і просімо прощення, робім висновки з думкою про майбутнє. Історія – то мудрий учитель, для старанних учнів.

Працюючи над роботою, проведено багато зустрічей. Зокрема 14 жовтня минулого року у нашій школі пройшов зліт вихідців із Замішанщини під назвою «Бонарівський кермаш у Горішньому Залуччі». «Кермаш» – храмове свято. Про це писала районна і обласна преса, відзнято фільм.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ ЯЗИЧНИЦТВА В ЕТНОФЕСТИВАЛІ «КУПАЛЬСЬКІ ГУЛЯННЯ» В СЕЛІ КОВАЛІВКА ПОЛТАВСЬКОГО РАЙОНУ

Шевченко Анастасія, учениця 10 класу, Полтавського ліцею ім. А.С.Макаренка

Полтавської обласної ради

Керівник: Сапегіна А.Ю., учитель історії

Протягом усього історичного розвитку на українську культуру впливали різні ідеї, зокрема язичництво – давня релігія слов'ян. Окремі обряди язичництва тісно переплелися із християнськими та мають потужний специфічний симбіоз в релігійному житті українців. Вивчення та збереження спадщини українського народу – надважлива місія сьогодні, що і визначає актуальність нашого дослідження.

Мета роботи: дослідити елементи язичництва, що збереглися або видозмінилися і функціонують у сучасній обрядовості християн на прикладі святкування етнофестивалю «Купальські гуляння» в селі Ковалівка Полтавської області.

Для розв'язання поставлених завдань були застосовані наступні **методи:** метод аналізу та систематизації наукового матеріалу, історико-порівняльний, ретроспективний, принципи об'єктивності, науковості, комплексності та системності, метод інтерв'ю.

Поєднання та переплетіння догм, уявлень та традицій язичництва і християнства в релігійності були об'єктом різних науковців.

У монографії «Дохристиянські вірування українського народу» І. Огієнко досліджено слов'янські вірування, міфологію, богів та обрядовість [5].

Кожолянко Г. досліджував поєднання язичницьких і християнських свят в обрядовості українців [3]. Булашев Г. у праці «Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях» дослідив легенди від часів язичництва до поч. ХХ ст [2].

Цінними є праці Буйських Ю., Боднарука П., Воропая О., Творун С. та ін.

Особливістю української етнічної релігійності є те, що тут вдавалося співіснувати двом різним світоглядним системам.

Так, М. Грушевський, називав світогляд українців «народним християнством» [6]. Г. Булашев зазначав, що після прийняття християнства на Русі церковна ідеологія вкорінилася лише серед невеликої групи населення [2]. Г. Кожолянко наголошував, що в Україні не було ніколи християнства у «чистому» вигляді [3]. О. Воропай зазначав, що на середину ХХ ст. у своїх звичаях та народній творчості українці мають ознаки зустрічі дохристиянської та християнської культур [6].

Під тиском християнства, яке всіляко боролось зі святом Купала різного роду заборонами, відбувся синтез язичницького свята з християнським. Найбільше язичницьких елементів збереглося у святі, яке в народі називається «Івана Купала».

У селі Ковалівка, що на Полтавщині, з 2011 року, з 6 на 7 липня, проводиться всеукраїнський етнофестиваль – "Купальські гуляння". *«Прийшла думка організувати українське народно-обрядове свято. У нас така багата, насичена культура. Купальське свято, на мою думку, – одне з найяскравіших: колоритне переплетіння язичницьких обрядів і християнських звичаїв.»*, – довідуємося зі слів одного з організаторів дійства О. Бублика.

Загалом традиційне святкування розпочинається в заздалегідь домовлених місцях, переважно біля річок. Тому і не є випадковістю, що етнофестиваль проходить на берегах річки Коломак.

Головними атрибутами свята є Купайло (язичницький бог земних плодів) та Марена (зимове божество) [6]. В Ковалівці їх плетуть із гілок верби, прикрашають різнокольоровими стрічками та водять хороводи зі словами пісні «Кругом Мареноньки». Завідувачка місцевого будинку культури Віта Березній говорить, що наприкінці дійства символ відносять до води зі словами: *«А ти, Іванку, візьми Мареноньку і віднеси до води, щоб росла, буяла і на той рік ще краще стала»*. Тож цей елемент язичництва теж збережений у нашому населеному пункті.

З язичницькими традиціями були пов'язані не лише основні персонажі свята, а й деякі дрібні елементи, які також мали певне світоглядне значення. На «Купальських гуляннях» в

Ковалівці вінок можна принести з собою, можна сплести на спеціальній локації або в процесі дійства з квітів, що ростуть навколо. *«Традиційно у вінки вплітали папороть та польові квіти, але сьогодні цим уже нікого не здивуєш. Тому ми використовуємо троянди, сухоцвіти, ромашку, материнку, звіробій»*, – говорить Гончерова Тетяна, одна з майстринь вінків, постійна учасниця дійства.

Потім, за звичаями, перед заходом сонця дівчата збираються на вигонах біля річок і пускають вінки зі свічками по воді, ворожать. У Ковалівці вінки до води пускають дівчата у національному вбранні, обов'язково співаючи українських народних пісень, зокрема, «Ой на Івана, та й на Купала», «Заплету віночок», «Ой у вишневому садку» та ін. Також дослідили, що на «Гуляннях» звичаю переймання вінка нареченим не збереглося.

З давнім дохристиянським світоглядом було пов'язане і стрибання через вогнище, яке, згідно з переказами, має велику магічну силу [4]. Через нього стрибали усі бажаючі, проходячи таким чином своєрідний ритуал очищення.

«У нас горить близько триметрове купальське вогнище...Звісно, є сміливці, які себе випробовують і, як за стародавніми звичаями наших предків, стрибають через багаття...», – говорить В. Березній. Опитані учасники дійства зізналися, що для них хороводи біля багаття – найочікуваніша частина дійства. *«Мені цей обряд до вподоби найбільше. Є в ньому якась архайчність, таємничість і магичність...»*, – говорить Колісник О., жителька села.

Є на «Купальських гуляннях» обряд виходу Нептуна та русалки з води у супроводі чортів, які за повір'ями, раз на рік в ніч перед Купалом звільнялися нечисті сили. Зауважимо, що багато науковців критично відносяться саме до цієї частини дійства, вважаючи її не автентичною, а радше пострадянською традицією.

Отже, елементи язичництва дійсно присутні в обрядах святкування українців. Деякі звичаї і традиції дещо видозмінюються, осучаснюються та поступово зникають. Це добре відслідковується на прикладі етнофестивалю «Купальські гуляння», що проходить щороку на березі річки Коломак у селі Ковалівка Полтавської області.

МІФИ ТА РЕАЛІЇ ПРО СЛОБОЖАНСЬКУ СОРОЧКУ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

*Ядришнікова Софія, учениця 11-Б класу КЗ «Лозівський ліцей № 3» Лозівської
міської ради Харківської області*

*Керівник: Громило Надія Юріївна, вчитель трудового навчання КЗ «Лозівський ліцей № 3»
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист*

Дана робота розкриває, підтверджує та спростовує існування традицій й звичаїв, цікавих відомостей про українську вишиту сорочку, яку сьогодні називають «вишиванкою».

Останнім часом зустрічаємо невідповідності у публікаціях соціальних мереж, на телебаченні, навіть багато поціновувачів й прихильників української вишивки помиляються, підтверджуючи недостовірні факти. Наше завдання розглянути, спростувати або довести їх за допомогою джерел, матеріалів науково-практичних конференцій, висновків польових досліджень Харківщини [1, 2, 3, 4].

Одне з відомих тверджень для багатьох й далеко за межами нашої держави: – **«Вишиванка – генетичний код нації українців»**. Вишивка ніколи не була винятково чийось феноменом. За висновками к.і.н. етнологині О.Ю.Косміної «вишивка існує й існувала в усіх народів, в усі часи. Тільки до початку ХІХ століття в Україні у сільському середовищі масового поширення вишивки не було. До того часу одяг декорували ткацтвом. Взагалі вишивка – це елітарне мистецтво, яким заможні люди декорували свій одяг»[3]. Вишивали ж не самі заможні люди, а їх обслуга, швачки. І так це передалося **в селянське середовище методом наслідування з елітарних зразків**.

«Жіночі сорочки були білого кольору та короткими». Характерною ознакою сорочки є білий колір тонкого, добре відбіленого полотна. Також зустрічаємо сорочки

натурального кольору, який залежав від сировини, на Харківщині це був колір волокон коноплі, льону[1 с.92], а білий отримували шляхом відбілення полотна на сонці чи сильному морозі, могли застосовувати і золу.

Із тверджень інформантів приходимо до наступних висновків, що сорочки натуральних кольорів слугували як повсякденні, а відбілені (білі) одягали на свята або під час традиційних обрядів.

Жіночі сорочки шили довгими (110-150 см) «додільні», тобто з одного суцільного матеріалу зверху донизу та «до підточки». Де верхня частина (станок) шилася із тонкого полотна, а до неї пришивалася підточка з грубішої домотканої тканини[1 с.93].

«Для кожної місцевості існували свої характерні оздоблення сорочок». Сорочки одного села від іншого на Слобожанщині не дуже відрізняються орнаментами оздоблення, деталями крою та способами обробки і техніками вишивки.

Чому ми маємо подібні вишивки у певній місцевості? Бо зрозуміло, що одна жінка піддивлялася в іншої – вони собі так перешивали.

Дослідниця одягу Г.В. Лук'янець ділиться на презентації альбому[4] свідченнями інформантів про те, що в одній хаті мешкали жінки не одного покоління, у кожній переважно було за десяток буденних сорочок й всі ці сорочки однієї родини були однакові. Розрізняли власниці свої сорочки за спеціальними мітками невеликого розміру. Її вишивала кожна жінка в сім'ї, на менш помітному місці сорочки (наприклад під рукавом, на бічному шві тощо).

«Значення символів на вишитих сорочках». Ніколи не існувало, а якщо і було то ці факти не доведені наукоцями і такі відомості втрачені назавжди. Це вигадки про розшифрування орнаментів і значення символів шанувальниками української вишивки.

Для переконання цього твердження к.і.н, етнологиня О.Ю. Косміна, користується виданнями Олени Пчілки «Український народний орнамент...» 1876 р. та «Українські узори» 1912 р.. Олена Пчілка пише про вишивку: «це декоративність, мереживність». За основу брали прості орнаментальні схеми, які не мали глибокого змісту, існувала потреба, просте бажання прикрасити якусь частину одягу[3]. Тобто прості українці не володіли знаннями про матерії космосу, руху планет, землі, світових дерев тощо.

«Використання чорної нитки – це знак жалоби». Та насправді це зовсім не так. Для українців, як і для більшості народів світу, траурним кольором був білий, а чорний був кольором родючої землі та достатку. Тому мати щось чорне у своєму гардеробі було дуже престижно. У давнину чорні нитки були на вагу золота – їх отримували лише з шерсті чорних овець, природних фарбників такого кольору на той час не існувало[3].

В колекціях слобожанського одягу зустрічаємо зразки оздоблення на сорочках рукавів та подолох, чорними нитками ДМС але підтвержень, про те що це ритуально-поховальні сорочки або ті які одягали під час жалоби не виявили.

«Вишивка «білим по білому» притаманна тільки для Полтавщини». Це не зовсім так. Просто цей вид вишивки розвинувся і зберігся саме на Полтавщині – у Решетилівці, де її зробили своїм брендом[3]. Вишивали білим кольором не від бідності, а тоді, коли не було кольорових ниток. Для отримання матеріалу потрібної якості докладалося немало зусиль. Домопрядені нитки вимочували і вибілювали у бочці з золою протягом тривалого часу, повторюючи процес. Ніжний, прозорий, ніби мереживо орнамент вишивки «біллю» зустрічається в усіх регіонах України без винятку. Тому вишита «білим по білому» сорочка вже не здається бідною одежиною.

«Донедавна вважалося, що автентична українська сорочка – лише та, що вишита трояндами у червоно-чорних кольорах косим хрестиком». Орнаменти у вигляді квіток з'явилися в історії української вишивки у середині XIX ст.. Поширилися завдяки геніальному рекламному ходу засновника парфумерно-косметичної компанії "Товарищество Брокар и Ко" Генрі Брокару. Шматки мила "Брокар и Ко" загортали у яскраві обгортки, на яких друкували схеми орнаментів для вишивання хрестиком. Мило було дешевим, а схеми вишивки виразними і простими, тож швидко полюбилися жінкам, витіснивши інші старовинні автентичні орнаменти. Насправді це данина європейській моді, якій в Україні не більше 150 років, так званий «брокарівський стиль». Улюблені мотиви: троянди, виноград, калина, лілеї, гвоздики тощо[1 с.94-95].

«Кожна жінка мала велику кількість сорочок». За свідченнями інформантів у придане готували таку велику кількість сорочок, що в будні їх одягали по черзі. А деякі обрядові доводилось одягати всього декілька разів за своє життя. Кожна українська дівчина та жінка вміла заготувати й пошити сорочку, а от вишивати вже могли віддавати на замовлення майстрині.

Розглядаючи кожне твердження, вислів окремо, наводячи докази чи спростовуючи існування вище перелічених фактів про сорочку Слобідської України, прийшли до наступних висновків:

– дійсно найдавніші сорочки, їх орнамент викликають дивне відчуття краси, гармонійного поєднання вишивки та натуральної тканини стародавніх зразків але це не є так званим «генетичним кодом» нації українців;

– кожне село, навіть вулиця мали свої характерні особливості оздоблення сорочок й ніяких розтлумачень символів й оберегів вишивки не існувало, відбувалося «підглядання», тобто копіювання візерунків та орнаментів;

– найдавніші сорочки довгі, відбілених чи натуральних кольорів з коноплі або льону із вишивкою «білим по білому», характерними слобожанськими техніками оздоблення, які використовували в XIX столітті;

– в колекціях зустрічаємо зразки оздоблення на сорочках рукавів, подолах чорними нитками ДМС але підтвержень, про те що це «жалобні» чи сорочки «на смерть» не виявили;

– найбільша кількість експонатів – це сорочки рясно прикрашені рослинними орнаментами в техніці косий хрестик червоно-чорних кольорів, так званого «брокерівського стилю» але це вже данина тогочасної моди початку XX століття.

– одна із характерних особливостей слобідської сорочки – це симетричне розміщення декорованих швів на мережаних подолах, які виглядали з-під плахти або спідниці «на три пальці».

Сьогодні це вже етнічний бренд Слобожанщини відомий далеко за межами України, так як існує вже не один десяток реплік сорочок Харківщини. Майстри та поціновувачі народного одягу зберігають, поповнюють інформацію та відтворюють старовинні зразки, прикрашають давніми техніками оздоблення сучасні блузи, які називають «вишиванками».

СЕКЦІЯ ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

ЖИТЛО ЛЮДИНИ В АНТРОПОЦЕНІ

*Ачкасова Ірина, учениця 8 класу Комунального закладу “Кам’яноярський ліцей”
Чугуївської міської ради Харківської області
Керівник: Андрєєв С.С., вчитель географії*

Проблема виникнення та еволюції житла та поселень людей так само, як і проблема формування сучасної людини та соціального устрою людства, пов'язана питаннями визначення та опису історичної епохи, званої антропоценом. Саме в антропоцені утворилися з родів, що розрослися, давні етноси, від яких походять сучасні народи світу. Авторитет родових старійшин – перша основа влади у ранніх цивілізаціях. Сім'я та рід, побудовані на підпорядкуванні старшим, зводили до мінімуму свободу окремої людини, не дозволяли йому розвернутися. Вони ж забезпечували захист від голоду та від ворогів, тобто від решти родів. Але будь-яке суспільство, задовольняючи одні потреби людини, пригнічує та обмежує інші. Власне кажучи, вся історія людства – це пошук балансу у задоволенні різних потреб абсолютно різних людей. Отже, основою цивілізації стали родові відносини та релігія. І ще, як не сумно, війна.

Іноплеменники, які говорять незрозумілою мовою, «своїми» вже не вважалися. Людожерство, тортури та війна стали побічним продуктом прогресу людства. Правда, на час

появи ранніх цивілізацій звичай їсти один одного вже вийшов із вживання, натомість епоха війн лише починалася. Військові вожді поряд із родовими старійшинами та жерцями очолили перші державні утворення.

Починається історія цивілізацій, яку людство вступило озброєне як оралом, а й мечем. Нездарма дослідники називають житло людини «першою лінією оборони», що зводиться людиною для захисту від несприятливих зовнішніх умов.

Будинок – це місце, куди чужинець не може потрапити без дозволу господаря, а якщо спробує це зробити, то останній має право відреагувати на вторгнення жорстким чином.

Людина має будинок - місце, де він може не тільки сховатися від негоди, але де вона проводить більшу частину свого життя, в оточенні найближчих людей. За всіх складнощів, за всіх бід і негараздах, ми все ж таки зобов'язані найщасливішим годинами своєму будинку! Людина – істота суспільне, і не випадково поняття «дім» настільки багатозначно. Звичайно, насамперед, це твоє житло — квартира, хата, особняк.

Відповідальне споживання нині перетворилося з інтелектуальної розваги на необхідну деталь морального вигляду людини. Тепер будинок та його інтер'єр вимагають не тільки комфортабельності, а й екологічної відповідальності. Останнім часом розумний будинок перетворився з експериментальної новинки на must have будь-якого проекту. Спектр користі технології захисту навколишнього середовища широкий. Наприклад, системи, які автоматично налаштовують рівень освітленості в залежності від часу доби і вимикають лампи, коли в них немає потреби. Вироблення електрики шкодить екології: навіть щодо безпечні ГЕС руйнують місцеві екосистеми, не кажучи вже про теплові електростанції. Розумний будинок може підтримувати комфортний клімат тоді, коли у приміщенні є люди, і знижувати температуру, коли тепло нікому не потрібне.

Ековідповідний інтер'єр знаходить застосування і у комерційній нерухомості. До того ж, екофілософія допомагає поліпшити імідж компанії. Розроблено міжнародні екологічні стандарти для сертифікації інтер'єрів.

Вони враховують біоритми та соціальні аспекти для забезпечення здоров'я та благополуччя людини. При сертифікації інтер'єрів за цими стандартами оцінюють інфраструктуру навколо об'єкта, якість його візуальної середовища, акустики, повітря, функціональні можливості. Зробити інтер'єр більш корисним для здоров'я та екологічним дозволяють інтелектуальні системи терморегуляції, використання натуральних рослин, імітація природного світла в зимовий період, вентиляція з датчиком вуглекислого газу.

Купуючи оригінальні матеріали та меблі для інтер'єру, можна допомогти Природі.

Підробки – це не екологічно. Так, у Китаї навчилися підробляти практично все, тому ринок завалений неякісними речами, які швидко псуються, викидаються та забруднюють довкілля. Краще придбати одну якісну річ, яка довго прослужить, ніж дюжину сумнівних предметів. А ще треба пам'ятати, що завжди є альтернатива - існує безліч брендів із сучасним оригінальним дизайном.

Вибираючи місцевих виробників матеріалів, можна зробити будівництво екологічнішим. Міжнародні, міжрегіональні та міжміські перевезення – велике навантаження на екосистему. Вибираючи ті матеріали, які підготовлені в достатній близькості від будівництва, ви зменшуєте логістичну шкоду до мінімуму. Часто місцеві виробники продають матеріали, об'єкти, характерні лише для вашого регіону. І якщо прив'язати дизайн до навколишнього контексту, то це надасть оригінальності інтер'єру, створить локальну ідентичність. Є ще одна проблема людського житла – як бути зі сміттям. На жаль, досі користується популярністю екологічно небезпечний спосіб утилізації будівельного сміття – спалювання. Це може бути шкідливим як у довгостроковій, так і короткостроковій перспективі.

Найважливіше значення для сучасного житлового благополуччя має форма управління поселеннями. Сучасна форма місцевого управління склалася внаслідок муніципальних реформ. Потреби нового, індустріального, господарства викликали розширення функцій міських та селищної влади. У нас, попри проведення певних реформ, відбувається розширення адміністративної залежності місцевої влади від уряду та всього апарату влади. Недостатність

коштів ставить муніципалітети у найсильнішу фінансову залежність від урядових дотацій. Посилюється наступ влади на традиційні права муніципалітетів. Зростає апатія електорату, “пофігізм” молоді, застій в економічній та громадській сферах життя.

Таким чином, виникає необхідність глибоко проаналізувати існуючий стан держуправління, проблем місцевого управління та дослідити, насамперед, їх господарсько економічну базу.

РОЛЬ ПАРКІВ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Бондаренко Єлизавета, учениця ІІ-А класу Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, член гуртка “Пішохідний туризм” ЦТКЕУМ Валківської міської ради Харківської області на базі Гонтів’ярської філії

Положій Вікторія Віталіївна, вчитель географії, спеціаліст вищої категорії, Гонтів’ярської філії Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка “Пішохідний туризм” ЦТКЕУМ Валківської міської ради Харківської області на базі Гонтів’ярської філії

З усіх утрат втрата часу найтяжча Г.Сковорода

«...я розумію, що ви люди набагато розумніші від тварин, але чому так не виправдуєте себе. Хочу, щоб ще з раннього дитинства ви залучали своїх дітей до прибирання лісу. Пояснювати про важливість лісу повинні батьки...Я надіюсь, що ви виправитесь, бо хочу, щоб наш ліс був зеленим, щоб вода була чистою, повітря свіжим, а сміття навіть не летіло в нашу сторону.»

Невід’ємною і найпривабливішою частиною міського пейзажу є, звичайно ж, парки і сквери. Ці зелені куточки — справжній подарунок для міських жителів, часто єдине на кілька десятків кілометрів навколо місце, де можна відпочити в оточенні природи.

Парк або хоча б невеликий сквер є практично в кожному місті. Органічно вплетені в архітектуру мегаполісу, вони виражають його характер і сутність, часто стають відображенням традицій і архітектурних особливостей країни.

Хоча наше місто не мегаполіс, а досить невелике за розмірами, його парки та сквери створюють зони відпочинку для жителів нашого міста. А також створюють комфортні умови для праці і навчання.

Тому на сучасному етапі є *актуальним* вивчення ступеня озеленення пришкольньої території та ролі парку в житті учнів і працівників школи.

Метою нашої роботи є встановлення екологічного стану шкільного парку.

Хронологічними рамками даної роботи є сучасний стан парків.

Досягнення поставленої мети дослідження обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- здійснити огляд літератури на відповідну тематику;
- обстежити місцевість на території шкільного парку;
- визначити оздоровчу роль рослин;
- зробити відповідні висновки.

Об’єктом дослідження є шкільний парк.

Предметом дослідження є роль парку в житті людей.

Отже, вивчивши класифікації парків, ми встановили, що наш парк є:

- міським;
- багатофункціональним;
- малим;
- для всіх вікових груп населення;
- на порушених територіях;
- регулярним.

Обстеживши місцевість на території пришкольного парку та території школи ми встановили:

1. Площа території школи разом з парком становить – 2,5 га, загальна площа зелених насаджень за планом школи становить – 0.75 га і з боку вулиці з ґрунтовою дорогою є захисна смуга у вигляді дерев і чагарників;
2. Загальна кількість зелених насаджень складає 420 штук (дерев - 340 і кущів – 80).
3. Деревя і кущі пришкольної ділянки поглинають CO₂ та виділяють O₂:
  - повністю забезпечуючи ним учнів та працівників школи;
  - поглинають пил;
  - виділяють фітонциди;
  - іонізують повітря;
  - збільшують вологість повітря;
  - затримують вітер, зберігаючи тепло в класах;
  - виконують рекреаційну функцію.

Ми вважаємо, що роль парків дуже значна для населення тому, що виконує багато функцій.

Тому своєю роботою ми робимо спробу всебічно висвітлити екологічний стан ставку, щоб донести інформацію до населення і завжди пам'ятаємо ще один із висловів мудрого філософа Г.Сковороди: «Не той дурний, хто не знає... але той, хто знати не хоче».

ФІЛОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ГУМАНІСТІВ

Вихованці гуртка «Юні туристи-краєзнавці» Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, учні Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області

Керівник: Грицюта Валентина Миколаївна, керівник гуртка Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Починаючи з XIV ст. позначали комплекс навчальних дисциплін, в який входили граматики, риторика, поезія, історія, етика. Викладачів цих дисциплін стали називати гуманістами. Відродження, звісно, було зв'язано з заняттями саме цими дисциплінами.

Їх вивчення здавна будувалось на знайомстві з античними авторами. Однак гуманісти Відродження побачили в «гуманітарних студіях» не просто деякі дисципліни, зайняті вивченням людини, а головне - засіб її розвитку и піднесення.

Якщо інші навчальні предмети покликані формувати практичні навички оволодіння визначеною професією, то гуманітарні науки зайняті вихованням і утворенням людини, формуванням людяного в людині.

Усвідомивши особливе значення гуманітарних занять, Відродження особливо акцентувало на значенні античної спадщини для виховання людяності. Починаючи з Ф. Петрарки (XIV ст.), виявилась чітка тенденція вважати класичну латинську і грецьку стародавність, перш за все стародавню літературу, єдиним зразком для всього, що стосується духовної і культурної діяльності. Латинські і грецькі автори розглядались тепер в якості справжніх учителів людяного.

Як зазначалося вище під "людяним" гуманісти стали розуміти сукупність якостей, що вимагають спеціального тренування по їх формуванню. Серед них: вишуканість смаку, краса мовних форм і мови, витончене відношення до життя, здатність викликати відповідну симпатію. Звертає на себе увага яскрава естетична спрямованість у розумінні людського. Ренесансний гуманізм є в першу чергу естетичний феномен. Звичайно, у ньому присутній і моральний момент. Однак він розуміється специфічно і стоїть далеко не на першому місці. Не дивно, що звертання до античних авторів як до перших учителів людяного в людині міцно зв'язало ренесансний гуманізм зі словесністю, з культурою слова. Гуманісти зводять поклоніння перед мистецтвом слова на небувалу висоту. Особливий захват визивають у них стиль і склад античних авторів, а разом з тим латинська і грецька мова.

Філологічна культура гуманістів не звелась лише до відновлення й акцентування того, що було відомо античності. Навпаки в області словесності ними був зроблений крок уперед величезної ваги. Завдяки цьому крокові ренесансний гуманізм можна вважати відкривачем і творцем основ філології як науки.

Новий підхід до мови став можливим завдяки вже згаданому відчуттю історичної дистанції, в рамках якої сприймається гуманістами стародавність, в тому числі і стародавні мови. Мова стає предметом рефлексії (тобто міркування, вивчення), а не залишається чимось подібним повітрю, яким дихають, не зважаючи на нього, - так користувалися латинню середньовічні схоласти. Стихія мовної і мовленнєвої творчості - справжня стихія гуманізму Відродження. Поза цією стихією неможливі організація і творення життя відповідно до античних зразків. А саме таким життям прагнуть жити гуманісти. Характерно, що розуміння гуманістами вивчення античної спадщини зберегло своє значення на довгий час. Культура письмового й усного мовлення виходить на передній план і складає невід'ємну і характерну рису ренесансного гуманізму.

Високо ціниться витонченість мови, її правильна тональність, уміння привернути увагу співрозмовника і одночасно зачепити і переконливо розкрити теми, в першу чергу не побутові, а піднесені. Піднесеність і урочистість мови гуманістів - характерна її риса, про яку легко скласти уявлення по численних здобутках, що дійшли до нашого часу. У культурі мови яскраво виявляється сутнісна риса ренесансного гуманізму - його не теоретична, а в першу чергу практично-життєва спрямованість.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

*Воротнікова Валерія, учениця Личківського ліцею Личківської сільської ради
Дніпропетровської області*

Керівник: Воротнікова Л.І., вчитель української мови та літератури

Глобальність світу, яка обернулася кризою його виживання і тривожною непевністю майбутнього, потребує чіткого усвідомлення, розуміння, оцінки тих проблем і викликів, що постали перед людством. Саме на це і зорієнтована ціла низка наукових галузей і розділів філософських знання, а за тим – і включення їх найважливішого доробку до змісту освіти.

Кожна мисляча і небайдужа людина, незалежно від обраного фаху, сфери професійних і приватних інтересів, політичної і громадської позиції, мусить бути обізнаною з питань глобальних проблем сучасності. Зрештою, це – питання не рівня освіченості, фаховості, компетентності особи, навіть не покращання чи облаштування її (нашого) існування, але – самого його збереження. Сучасна молодь, якій не байдужа власна доля та доля її рідних і близьких, своєї країни, не може нехтувати відповідними знаннями. Крім того, не варто забувати, що ми є громадянами нової демократичної держави, а демократія передбачає не тільки права, а й чималу відповідальність за долю і збереження своєї держави, за її майбутнє.

Я учениця сьомого класу і тому свій погляд на глобальні проблеми виражаю у формі казки.

«Казка»

В часи, коли світ поділили на дві частини, і люди жили у різних вимірах одночасно, коли звірі і квіти стали лише різнобарвними голограмами. В одному велечезному двоярусному місті жив хлопчина на ім'я Кев. Був він собі такий, знаєте, як і всі діти на планеті Земля. Млявий, трішки сутулий - в усі рухомі ігри він грав лише онлайн; шкіру мав бліденьку, бо нечасто бував на сонечку. А ще йому постійно було нудно. Звичайно у Кева були Мама з Татом, але їм доводилося багато працювати, адже в ті часи, не зважаючи на технічний прогрес, люди багато зусиль докладали для заробляння грошей, які із дзвінких монет давно перетворилися на невидимі цифрові позначки і оберталися десь у віртуальному просторі. Для того щоб компенсувати свою відсутність у житті маленького сина, Тато з Мамою подарували Кеву друга. Найдорожчого багатофункціонального робота з найвищим штучним інтелектом. Був він білого кольору, мав ручки- ніжки, на голові невелику відеокамеру, навіть ставав теплим,

коли малюк обіймав його перед сном. Ця, з дозволу сказати істота, заміняла хлопчику і садочок, і прогулянки з татом, і мамині колискові. Не сказати, щоб жилося Кеву аж так кепсько, та, що дорослішим він ставав, то більше той робот йому набридав. Доречі, я забув Вам сказати, що звали Кевого друга Джімом, вірніше так його назвав сам Кевін.

Світ жив своїм надшвидким життям, стрімко мчав і перетікав з однієї реальності в іншу. Ніхто навіть і не помітив, як Кев підріс. Він хвацько порався зі своїми щоденними справами, закидав складеного Джіма до рюкзака і котився на своєму гіроборді до школи. Як і більшості підлітків вчитися хлопцеві стало хотітися все менше. Та й навіщо? Роботи виконують більшість робіт, будь - яка інформація виводиться на прозорий дисплей - варто лише озвучити запит. Тож наш герой почав просто бити байдики.

У Джіма була запрограмована виховна функція, яку Кев не любив найбільше!

- Тобі треба вчитися, мій земний шкіряний друже! - пластиковим голосом повторював частенько Джім.

- Багато ти розумієшся у навчанні! Тебе начинено гігабайтами знань от і все!- зривався на грубощі Кев.

- Твої відмазки лише незрозумілі мені емоції, юний землянине, але саме ти їх і маєш контролювати!- безбарвним тоном відказував робот.

Кев вважав, що вже давно усе знає і нові знання лише перевентажують його.

- Від твоєї, Джіме, механічної бовканини немає користі. Навіщо ті знання ,коли є такі, як ти?! - відстоював свою ледачу інертність Кев.

- Навідміну від Вас, людей, мою пам'ять не можна знищити! - констатував Джім.

- Про що я таке маю не забувати? - мляво цікавився Кев.

- Про те, що для вас, людей, знання це процес, а не завантаження інформації. Ви маєте емоції. Конкретніше кажучи, ваш інтелект емоційний, - намагався пояснити роботизований друг.

Наслідки недбалого ставлення до навчання не змусили себе довго чекати.

Кев почав прогулювати школу, отримував низькі бали та й з Джімом майже не спілкувався.

Одного разу Кев через неухажливість упав на ходу зі свого гіроборда. Біль від забиття швидко вщух, проте вже ввечері хлопець відчув легке запаморочення. Медичний дивайс на смартфоні діагностував легку ступінь стресу мозку - Кев нещувся, як зачнун , сидячи у кріслі.

Він ішов незнайомою дорогою- було незвично рухатися без гіроборда та ще й по самій землі, без будь- якого покриття. Десь поділися усі голограми, будівлі, злітні майданчики, мости. Та найбільше вражали запахи, у Кева чюхався ніс, він часто чхав. Хлопець здивовано оглядав узбіччя, мружачи очі ві сонця. Всюди, аж до горизонту широким килимом стелилися квіти. Те, що перед ним не голограма Кев зрозумів майже відразу. Вони пахли, густо розливаючи аромат у повітрі. Над ними літали якісь комахи, схожі на знайомих роботів-дослідників, але гуділи вони по-іншому. Повітря було свіже і теплей, сонячні промені гріли шкіру, а не відбивалися від полімерного даху, як у їхньому будинку. Раптом через вузьку дорогу перебігло якесь створіння - Кевін насторожено зупинився. Створіння теж зупинилося і дивилося на людину. Воно було живе.

Кевін прокинувся. Була ніч.

" Що за дивний сон?!"- сам до себе звернувся хлопець. У кутку тихо активізувався Джім.

- Джіме, розкажи, про що забули люди?...

ФІЛОСОФІЯ РУЙНУВАННЯ ЯК ЧИННИК ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Горюн Дар'я, учениця 11 класу Комунального закладу "Кам'яноярський ліцей"

Чугуївської міської ради Харківської області

Керівник: Андрєєв С.С., вчитель географії

Чи довго йшло людство до того, щоб поняття зла, страху, деструкції, глобальної руйнації стали «життєутворюючими»? Відповідь ми знаємо давно: воно йшло до цього все

життя... Якщо за останні 3400 років війни не було лише у 243 році, зрозуміло, що на шляху «життєтворчого руйнування» людство досить досвідчене і цей досвід антрохи не кидає його у зневіру при повному усвідомленні всієї згубності того, що відбувається.

На шляху дорослішання та вдосконалення земної цивілізації траплялося всяке, але абсолютно незмінним залишалося одне: людство постійно будувало, щоб потім руйнувати. Причому, чим вишуканіша споруда (а отже, чим досконаліше почуття прекрасного), тим вона слабше і беззахисніше: знищувати первісний кромлех не так цікаво, як Парфенон. Багатовіковий досвід деструктивної діяльності дозволяє тепер навіть класифікувати руйнування за видами та, при чому аж ніяк не надумано. Погляньте. Цілком очевидно, що руйнація буває навмисна (цілеспрямована) і не навмисна, саморуйнування, що відбувається зсередини, зовнішнє руйнування часом, яке цілком можна зупинити, некерована (під впливом стихії), яке, на жаль, не зупиниш. Як не парадоксально, але руйнація може бути навіть «творчою», коли відбувається руйнування старого шляхом створення нового. Це не весь видовий список, що саме по собі дуже сумно. Руйнування породжує дві подібні на перший погляд почуття - страх і тривогу. Але це, як правило, у спостерігача. А чи відчуває їх руйнівник? Однак спочатку розберемося з різницею. Поняття страху та тривоги позначають не тільки не одні і ті ж, але аж ніяк не подібні почуття. Страх завжди предметний: ти знаєш, чого чи кого боїшся, а тому для його зникнення досить усунути причину. Тривога ж тим і небезпечна, що в неї предмета немає... «Тривожно якось», - каже людина в такому стані, і від невизначеності йому стає ще гірше. З висоти минулих століть причини деяких тривожних станів визначити можна. Так, наприклад, стан тривоги породжує епоха, що передують зміні суспільно-економічної формації, коли зовні начебто нічого не змінюється, але стає незатишно жити. Але це - «з висоти минулих століть», а сам очевидець подій цієї причини не відчуває. Неясність причин породжує непередбачуваність наслідків. Саме в таких станах відбуваються безрозсудні вчинки, більшість з яких супроводжується фразами на кшталт «будь, що буде», оскільки в даний момент нитку життя втрачено.

Немає необхідності пояснювати та обґрунтовувати точку зору багатьох істориків на те, що рівень розвитку середньовічної Європи епохи хрестових походів був явно вищим за азіатські часи панування Золотої Орди. Однак хрестоносцями їх благородна мета - відвоювати Труну Господню у невірних - лише декларувалася. Більше того, під її прикриттям і в ім'я її досягнення творилися безчинства та руйнування в неабиякій кількості (і це - м'яко сказано!). І все тільки тому, що, на їхню думку, сповідувати будь-яку іншу релігію, крім християнства, а особливо мусульмани - не гідні були називатися людьми, і тим більше, не гідні Божого благословення. Ця ідея, абсолютно не прийнятна для цивілізованого людства, але цілком звичайна на той час, була чужа і азіатському менталітету. Відмінність у результатах реалізації цієї позиції в даному випадку лише одна - нижча культура не може завдати вищої ніяких лих, крім механічних руйнувань і підпорядкування силі, не може «розчинити» більше високу культуру в собі, тим самим припинивши її самостійне існування. Завойовницька ж політика більша високої культури багаторазово небезпечніша, оскільки вона легко може зробити те, що не під силу більш низько розвиненій культурі. Однак ми на мить відволіклися від початкового питання... чи залежить від рівня розвитку культури дії самого руйнівника? Якби не було можливості порівняти описані тільки події, відповідь була б однозначна - так. Дії монголотатар (руйнували, палили, грабували і вбивали) були б ніби підтвердженням того, що їхній інтелект на більше не здатний. Але коли є можливість порівняти, як у даному випадку, виникає запитання: а чому хрестоносці робили те саме? Відповідь очевидна: пристрасть до руйнування та насолода ним залежить не від культури, а від культурності - якості, що говорить про наявність чи відсутність культури у конкретній людині.

Не зайвим буде задуматися над тим, чи вкладається в руйнування якийсь сенс чи це просто «захват від руйнування»? З недавніх прикладів найяскравіший - знищення тероризмом пам'яток Пальміри, - який сенс у цьому? Синкретична свідомість класичного Сходу, який ми називаємо ближнім (на відміну від некласичного - далекого) (Індія, Китай, Японія)), а точніше, носії цієї свідомості, дали багато прикладів поведінки, що дає підстави засумніватися у розумінні ними цінності давніх артефактів, належать їх культурі. Досить, як єгиптяни

спокійно дивилися на вивезення археологічних знахідок на початку ХХ століття або дивне (на погляд європейця) ставлення до своїх же музеїв старожитностей трохи пізніше: спостерігаючи інтерес до цього європейців, музеї вони створювали, але самі в них не ходили, щиро не розуміючи, що там можна дивитися. У світлі цього є підстави припускати, що давня Пальміра, наприклад, стала жертвою пекучого бажання бойовиків зруйнувати об'єкти, цінні для європейських визволителів. Навряд чи вони стали б позбавляти самих себе великого минулого, якби розуміли його цінність саме для своєї власної культури.

І останнє, на що слід було б звернути увагу, це феномен з'єднання, здавалося б, зовсім не поєднаних речей - жорстокості та вразливості. Зрозуміло, – як аспектів конкретної людини. Чуттєвість і ранимість не перемагають зло, але іноді змушують йому жахатися (у тому числі, в собі). Відомі всім «Синодики» Івана Грозного – тому підтвердження. Немає сумнівів у тому, що після найкоротшого проміжку часу їх зміст ставав для автора предметом гордості, але в момент створення чергового списку жертв грізний цар чи не був щиро засмучений подіями? ... Потім печаль йде, і зло повертається, а носій зла бичує себе за слабкість. І повисає питання: це – хибна чуттєвість чи просто зло сильніше? Питання про зло та причини його існування має різні відповіді. Для віруючих – Бог припускає існування зла в педагогічних цілях, для нерелігійних людей воно є вимогою прозоріння людства.

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЧОРНОБИЛЯ

*Даниленко Артем, учень 6-А класу Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів
№ 104 Харківської міської ради Харківської області
Керівник: Веріженко Ольга Сергіївна, вчитель історії*

За 36 років, що минули з часу Чорнобильської аварії – найбільшої в історії людства техногенної катастрофи – ще довго відчуватимуть її наслідки і сучасники, і прийдешні покоління. Викиди в атмосферу значної кількості радіоактивних речовин, забруднення повітря, ґрунтів, вод, загроза здоров'ю десяткам і сотням тисяч людей – такі результати аварії на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 року. Її уроки ще повністю не осмислені, хоча вже три десятиліття людство живе в реальності, яка настала після того трагічного квітневого дня.

Аварія на 4-му блоці ЧАЕС сталася вночі, о 1-й годині 30 хвилині 26 квітня 1986 року. В цей час в реакторі знаходилося 190 тонн палива.

Під терміном «аварія» слід розуміти вибух на атомній станції, що зруйнував сам реактор, захисні конструкції а також залізобетонні споруди, які знаходилися над реактором і поряд з ним. Залишки радіоактивного палива та продукти розпаду потрапили у навколишнє середовище. З вибухом на атомній станції в атмосферу викинуто біля 450 типів різноманітних радіонуклідів. Загальна площа території, яка зазнала радіоактивного забруднення складає близько 36 тис. км² - це 6 % території України.

Ще впродовж багатьох років ліквідація наслідків Чорнобильської аварії лишатиметься одним з найбільш пріоритетних питань в політиці українського уряду, як того вимагає ст. 16 Конституції України.

Одним з найважливіших завдань, що стояли перед державними структурами України у зв'язку з аварією на ЧАЕС, була необхідність оперативно евакуювати населення з територій, що зазнали забруднення в результаті вибуху.

Цей захід став першим кроком до формування зони відчуження, яка є специфічною режимною територією, однією із задач якої є запобігання виносу радіоактивних речовин за її межі.

Майже відразу після аварії проводилися заходи, спрямовані на ліквідацію наслідків радіоактивних викидів.

Над реактором був споруджений об'єкт «Укриття», для того, щоб захистити світ від радіоактивних елементів, контролювати ряд параметрів стану реактора. Але повністю ізолювати вогнище витоку радіації не вдалося. Саркофаг є постійним джерелом небезпеки.

З метою кардинального вирішення проблеми радіоактивних відходів у Зоні відчуження ЧАЕС споруджується одне з найбільших сховищ – комплекс захоронення радіоактивних речовин під кодовою назвою «Вектор».

За майже 30 років, 30-кілометрова зона навколо зруйнованої електростанції перетворилася на заповідник дикої природи. У центрі Європи утворилася своєрідна заповідна зона, де майже немає людей та господарської діяльності, але активно розвивається тваринний і рослинний світ.

У Перші роки після аварії сільськогосподарські угіддя заросли однорічними бур'янами. Починаючи з 90-х років флористичний склад луків стабілізувався. За останнє десятиріччя відмічаються інтенсивні процеси заростання (заліснення) лук Чорнобильської зони відчуження деревною рослинністю. В більшості це самосів берези та сосни. Вчені вважають, що завдяки природному залісненню вже більше 40% лук Чорнобильської зони вкрились деревною рослинністю.

В структурі порід лісів зони відчуження переважають насадження сосни звичайної, яка займає більше 50% від загальної частини. Більшість соснових насаджень мають штучне походження, ці лісові масиви створювались в 40-60 роках минулого століття. Значне місце в структурі лісів становить береза. Цей вид займає більше 23% лісів зони відчуження.

Площі з суходільних луків значно звузилися та поступаються місцем молодим і середньовіковим березовим та осиковим лісам.

Рівень ґрунтових вод внаслідок саморуйнування меліоративних систем підвищиться; заболочені площі займають не менше 15-20% території. Чисельність тваринного світу стабілізувалася. На території зони відчуження може бути біля 411 видів хребетних тварин. Серед них: 1 вид круглоротих, 66 видів риб, 11 видів амфібій, 7 видів рептилій, 253 вид птахів і 73 види ссавців. А ще вчені привезли сюди зубрів та 30 коней Пржевальського для того, щоб вони знищували заражену траву на покинутих полях та пасовиськах. Коні прижились - зараз їх уже вдвічі більше. А зубри загинули.

Аварія на Чорнобильській АЕС призвела не тільки до значного радіоактивного забруднення довкілля, а й до здичавіння великих площ земель української та суміжної білоруської територій. Зокрема це відбилося у поступовій трансформації колишніх агроценозів, залісненні відкритих ландшафтів, значному зростанні чисельності й видового різноманіття диких тварин.

Чорнобиль не є ядерною пустелею, проте питання, щодо схованого і тривалого впливу, мають бути розв'язані раніше, ніж ми зрозуміємо загальне значення цієї катастрофи для дикої природи та людей.

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ПРОДОВОЛЬЧУ ПРОБЛЕМУ В КРАЇНАХ СВІТУ

Секція «Глобальні проблеми людства»

Єфименко Валерія, вихованка гуртка «Пішохідний туризм» Луганського обласного центру дитячо-юнацького туризму і краєзнавства,

Керівник: Сідельнікова Тетяна Василівна, керівник гуртка «Пішохідний туризм» Луганського обласного центру дитячо-юнацького туризму і краєзнавства

На ранніх етапах свого розвитку нечисленне людство не могло породити жодної глобальної проблеми – проблем, яка б торкалася будь-якої людини в будь-якому куточку Землі. Унаслідок заселення людством майже всього суходолу та небачених доти масштабів господарського освоєння довкілля почали виникати і дедалі загострюватися глобальні проблеми.

Серед глобальних проблем можна виділити найважливіші: збереження миру на Землі, екологічна, продовольча, демографічна, енергетична й сировинна.

Сьогодні в нашій країні йде війна, яка впливає на багато процесів, у тому числі і на продовольчу проблему у світі. Саме тому ми вирішили у нашій роботі вивчити питання впливу

війни в Україні на голод у світі. Крім того, на цю проблему подивимося через призму голодомору 1932-1933 року.

Мета нашої роботи – вивчити вплив військових дій в Україні на проблему голоду у світі, проаналізувати зв'язок сучасних подій з голодомором в Україні 1932-1933 року.

Завдання пошуково-дослідницької роботи:

- опрацювати літературу та інші джерела інформації щодо причин виникнення продовольчої проблеми людства;
- вивчити роль України у вирішенні продовольчої проблеми у світі;
- порівняти дії російської влади, під час голодомору в Україні в т.ч. у Луганській області 1932-33 років та сьогодні.

У ході своєї роботи ми працювали з відкритими джерелами інформації. Частина інформації про події у с. Мілуватка у 1932-1933 роках дізналася від Юлії Юріївни Єфименко та Шепеля Олени Петрівни, вчителів Мілуватського ліцею Сватівської територіальної громади. Юлії Єфименко ще будучи ученицею нашого ліцею, збирала інформацію для шкільного музею у місцевих жителів, яких сьогодні вже немає в живих.

З усього вивченого з'ясували, що останніми роками, як ніколи, увага світу привернута до проблем продовольства. Потреба в їжі – одна з базових потреб людини. Та не всі люди на Землі мають доступ навіть до мінімальної кількості продовольства. Викликано це як природними умовами території проживання та фінансовим становищем людини, так і штучно створеними умовами.

Відносно мирне співіснування людей останні десятиліття стало запорукою сталих економічних і торговельних відносин. У світі визначилися країни-експортери та країни-імпортери продовольства та груп товарів, було налагоджено ефективну логістику переміщення великої його кількості.

Однією з потужних країн-лідерів з постачання продовольчих зернових, олійних культур та інших продовольчих товарів на світових ринках є Україна. Одними із найбільших споживачів української пшениці є африканські, азійські країни.

Нинішній 2022 рік приніс як природні катаклізми, так і спровоковану глобальну продовольчу кризу. Одним із чинників продовольчої кризи, яка вже охопила весь світ, стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну.

Кількамісячне блокування росією морських портів України, через які йшло 90% експорту зернових, мала наслідки як для глобального ринку, так і для конкретних людей, які потерпають від голоду.

За словами Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерріша, війна в Україні загрожує голодом і бідністю для 1,7 мільярда людей, що становить 20% населення світу.

Історія нашого народу свідчить про те, що російська влада завжди використовувала шантаж голодом за для досягнення своїх цілей – підкорення народів, зокрема українців.

Сватівщина – землеробський край. В усі часи важка праця сільгоспвиробника була і залишається визначальною складовою розвитку нашого краю. У нашому Мілуватському ліцеї є Музей хліба. Розділи «Хліб війни» та «Колективізація» розповідають про ціну хліба під час війни, тут зберігаються спогади жителів села Мілуватка про колективізацію та голодомор 1932-1933 років. Моя мама, Юлія Єфименко, розповіла мені, що спілкувалася з жителями нашого селища – свідками тих страшних подій. Так, наприклад, Бондар Марія згадувала, що у них була коза, але прийшли люди, забрали її та зарізали. Вона збирала кропиву, якусь траву і мати варила їм юшку. У селі люди пухли від голоду. Вмирили цілі родини.

Зі спогадів моєї першої вчительки Олени Петрівни Шепелі про її бабусю Огрюм Марію Матвійвну, 1908 р.н., дізналися, що під час голодомору 1932-1933 рр. у неї померли 2 сина. Бабуся Олени Петрівни розповідала, що у хатині, у долівці між пічкою, ліжком і скринєю була яма. Там ховали зерно, картоплю, щоб не забрали. Голодомор у 1932-1933 роках в Україні це страшний злочин проти українського народу, який був створений російською владою штучно.

Сьогодні росія розпочала війну, яка знищує Україну, її сільське господарство, інші галузі. Знову створює штучні перепони, які можуть привести не тільки до нестачі продуктів в

Україні, але й до голоду в окремих країнах світу. Роки йдуть, а методи російської влади не змінюються. Вона повторює свої злочини.

Але, не дивлячись на шантаж, зусиллями країн світу сьогодні відновили роботу порти України і зерно поїхало до своїх споживачів. Сподіваємося, що постачання зерна у нужденні країни не зупиниться.

У ході своєї роботи ми проаналізували інформацію відкритих джерел і прийшли до висновку, що по-перше, війна в Україні сильно впливає на забезпечення продуктами країни світу. По-друге, росія навмисне традиційно шантажує весь світ голодом, і тільки зусиллями світової спільноти можна вирішити цю проблему і не допустити голоду в країнах.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНИХ ТА ГЕОБОТАНІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЛУЧНИХ ФІТОЦЕНОЗІВ ЛІСОВОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ СЕРЕДНЬОДОНЕЦЬКИЙ

*Желуденко Софія, учениця 9 класу КЗ «Пісочинський ліцей «Мобіль»
Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області»,
вихованка еколога-краєзнавчого гуртка
КЗ «Харківська обласна станція юних туристів Харківської обласної ради».
Керівник: Кривопустов Сергій Миколайович, керівник гуртків.*

Рослини зростають здебільшого не ізольовано, а в певних рослинних угрупованнях – фітоценозах. Рослинне угруповання – це закономірне поєднання певних видів рослин. Найхарактерніша їх риса – ярусність. Рослинні угруповання складаються з представників різних видів рослин, які потребують неоднакових умов існування. Завдяки цьому на певній площі ростуть різноманітні рослини.

Лука - це біогеоценоз, рослинність якого представлена більш-менш зімкнутими трав'янистими угрупованнями й складається в основному з багаторічних мезофільних трав, які мають зимову перерву у вегетації

Заплавні луки поширені в заплавах річок. Характерною особливістю цих рослин – здатність переносити періодичне весняне затоплення. Ці луки відрізняються високим таксономічним і екоморфічним різноманіттям рослин завдяки комфортним умовам існування. Відповідно до трьох основних частин заплави, тобто прируслової підвищеної, центральної рівнинної і притерасної, теж рівнинної, але зниженої, спостерігається певна закономірність у зміні особливостей її рослинного покриву.

Прируслова частина розташована в безпосередній близькості від русла річки. Зазвичай займає невелику смугу землі з піщаними наносами. Найкраще в прируслових заплавних луках ростуть злакові. У свою чергу, цю частину можна умовно розділити на 3 види:

Високого рівня - це луки, розташовані або в лісі і вкриті грубим травостоєм (порізняк, борщовика), або в степовій зоні, де зустрічається суміш з лугових злаків, різнотрав 'я і степових представників (ситник, тонконога, типца та інші).

Заплавний луг середнього рівня. Тут зустрічаються різнотрав 'я, бобові, цінні широколисті злакові.

Луга низького рівня. Вони відрізняються сирістю, яка найбільше подобається пилюці, білій полевиці, м'ятлику луговому, бекманії, канарєчнику та іншим.

Прируслові луки найбільше підходять для зростання кореневищних злаків і зонтичних з добре розвиненою кореневою системою.

Луки центральної заплави

Це найбільша площа заплавних лугів, і знаходиться вона відразу за прирусловою зоною. з великим видом різнотрав'я.

Луки, розташовані в середній частині заплави, вважаються кращими за врожайністю і якістю трави. Найчастіше тут можна зустріти зі злакових тимофіївку, лугову і червону вівсяницю, лисохвіст і м'ятлик. З сімейства бобових можна знайти жовту люцерну, червоний

і білий наклеп, мишачий горошок, чину, лядвенець рогатий. З різнотрав'я - лютик, герань лугову, волошка, підмаренник, вівсяник звичайний, деревій та інші.

Для нижнього рівня заплави (притерасна зона) характерне зниження рельєфу, що часто призводить до заболочення, а в деяких випадках навіть до утворення торф'яної топи.

Тут ґрунт не володіє такою аерацією, як в інших типах заплавних луґів, тому можна зустріти справжні зарості верби, вільхи, кропиви і бодяка. Добре себе «почувають» в цих місцях злакові - болотний мятлик, луговий лисохвіст, щучка дерниста, повзуча полевиця.

Якщо дозволяють екологічні умови, то в притерасових заплавних луґах можна зустріти у великій кількості гігрофіти - осоку, очерет.

Луки Харківщини – цінні кормові угіддя (пасовиська і сінокоси), вони багаті на кормові, лікарські, медоносні і інші корисні рослини, серед яких зустрічаються й рідкісні. Однак, значні площі лучних фітоценозів розорюються. Таким чином існує загроза повного знищення луків, особливо степових. А разом з лучними фітоценозами ми можемо втратити і лучні види рослин. В останні роки луки значно змінилися під впливом антропогенного фактору.

Об'єктом наших досліджень були рослини лучних фітоценозів Харківщини. Вони вивчались під час маршрутних екскурсій.

Предметом досліджень були екологічні і морфологічні особливості лучних рослин і окремі особливості флористичного складу лучних фітоценозів, які сформовані на схилах різної експозиції

Всього було досліджено 79 видів рослин з 19 родин, серед яких у кількісному відношенні переважають Бобові, Айстрові, Злакові. Всі види, що досліджувались відносяться до відділу Покритонасінних. Відділ Покритонасінних включає клас Дводольні та Однодольні.. Найбільша кількість видів рослин, що досліджувались, відноситься до класу Дводольні. Для встановлення видового різноманіття території використовують маршрутний метод або пробних площ

Маршрути прокладають таким чином, щоб як можна повніше та об'єктивніше дослідити флору території.

Метод пробних площ - дослідження фітоценозів шляхом збору інформації на пробних майданчиках різної форми і розмірів. Цей найбільш часто використовуваний метод вивчення рослинних угруповань і рослинного покриву в цілому, що є основним джерелом інформації для всіх видів геоботаничного дослідження.

Складання списку видів найкраще починати з якогось одного кута майданчика, записуючи спочатку всі рослини, які потрапляють в поле зору. Далі, повільно пересуваючись по сторонам квадрата, список доповнюють новими видами і тільки після цього перетинають пробну площу по діагоналі. Слід дуже уважно переглядати травостій, оскільки з висоти людського зросту вдається розгледіти далеко не всі рослини. Багато з них, більш дрібні, добре сховані під листям і стеблами великих трав і виявити їх можливо лише при разсуванні травостою руками і огляді самих прихованих куточків.

Травостій умовно можна розбити на частини – фракції. Принцип виділення фракцій – або за видами чи групами (фракція злаків, фракція бобових, різнотрав'я), або за висотою над ґрунтом – 0-10 см, 10-20 см, 20-30 см, 30-40 см, 40-50 і далі. Для визначення середньої висоти особин трав'янистого виду у фітоценозі вимірюють по 10 найвищих, середніх і найнижчих екземплярів.

Дослідження трав'янистого ярусу проводять під час найповнішого розвитку травостою (у період цвітіння домінантних і рясних видів). Вертикальну структуру травостою зарисовують чи фотографують через бісекту.

Метод бісекти – це накладання виготовленої рамки площею 1м², поділеної на 100 клітин (кожна клітинка має площу 10x10 см²), для вивчення вертикальної (ставиться вертикально як фон за травостоєм) або горизонтальної (кладається на поверхню ґрунту) просторової структури фітоценозу.

Для трав'янистих рослинних угруповань рекомендується орієнтувати бісекти в одному напрямку – з півдня на північ або з заходу на схід. Для фотографування ярусності травостою краще за невеликим вертикальним шаром травостою розмістити білий екран.

Опис інструментів і методів їх використання

Квадрат-сітка - це дерев'яна або металева рамка площею 1м^2 , поділена тонким дротом, шпагатом або волосінню на 100 квадратів по 1дм^2 . Кожен такий квадрат становить 1% площі. Квадрат-сітку накладають зверху на облікову майданчик і визначають скільки квадратиків повністю або більш ніж наполовину закрито надземними частинами досліджуваного виду.

Сітка Раменського представляє собою невелику пластинку, в якій вирізане прямокутний отвір розміром 2×5 або $3 \times 7,5$ см. Отвір ділять білою ниткою або тонким дротом на 10 квадратних клітин (осередків) по 1 або $1,5\text{ см}^2$ кожна. Розглядаючи травостій через таке сітчасте отвір, визначають, скільки клітинок (тобто десятих часток отвори) припадає на проекцію рослинності і скільки на неприховану, наскрізним через травостій поверхню ґрунту.

Проективне покриття - це горизонтальна проекція надземних частин рослин виду на поверхню ґрунту, визначається в процентах до облікової площі. Розрізняють:

- 1.-загальне, створене всіма рослинами угруповання;
- 2.-ярусне покриття рослин окремого ярусу;
- 3.-видове або часткове (покриття всіх рослин одного виду);
- 4.- індивідуальне (покриття окремої рослини).

Окомірно проективне вкриття визначають, застосовуючи шкали, а для більш докладного визначення застосовують спеціальні прилади (масштабні сітки, фотознімки з наступним визначенням площі планіметром).

Однією із найбільш поширених є десятибальна шкала для визначення покриття, де 1 – менше 10%, 2 – від 10 до 20%, 3 – від 20 до 30%, 4 – від 30 до 40%, 5 – від 40 до 50%, 6 – від 50 до 60% 7 – від 60 до 70%, 8 – від 70 до 80%, 9 – 80-90%, 10- від 90 до 100%.

Проекції або порожні проміжки при цьому подумки скупчуються до одного кінця сіточки. Повторні обліки покриття в різних місцях пробної площі дозволяють отримати середню величину цього показника з досить високою точністю. Допомагають в цьому розроблені еталони градацій проективного покриття.

Нами під час дослідження були визначені види рослин, що належать до лучних фітоценозів лісового заказника місцевого значення Середньодонецький . Всі рослини підпорядковані за систематикою А.Л.Тахтаджяна від найпримітивніших до найбільш удосконалених.

У районі дослідження переважають представники родин Розових, Айстрових.

Аналіз життєвих форм лікарських рослин району досліджень за Раункієром свідчать, що переважають рослини криптофіти та гемікриптофіти. Ці дані подані в таблиці .

Серед досліджених видів рослин за екологічною пристосованістю до світла переважають рослини, які відносяться до геліофітів, менша кількість тіньовитривалих і один представник тіньолюбивих.

Серед досліджених видів рослин за екологічною пристосованістю до вологи переважають мезофіти. Нами під час підготовки роботи були знайдені та проведені спостереження за 34 видами лікарських рослин лучних фітоценозів лісового заказника місцевого значення Середньодонецький

Розподіл життєвих форм рослин за класифікацією Раункієра серед досліджених видів подано на рисунку 1 у вигляді діаграми, на якій наведено як чисельний склад так і відсоток до загального складу досліджених видів.

Характеристика рослин лікарських рослин лучних фітоценозів лісового заказника місцевого значення Середньодонецький по відношенню до світла

Підсумки, висновки, рекомендації

Проаналізувавши результати подорожі, можна сказати, що мету, яку було поставлено перед експедицією, виконано. Учасники групи з належною відповідальністю віднеслися до завдань.

Проводячи спостереження за лучними фітоценозами лісового заказника місцевого значення Середньодонецький, ми з'ясували, що наша природа багата і все дає людині.

Локальні перешкоди на маршруті

Туристсько-краєзначий маршрут проходить в основному по рівнинній місцевості, але ми зіткнулися із локальними перешкодами, зокрема підтоплення дороги після дощів.

СЕНС ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

*Кушнір Олександра, учениця 10 класу Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради
Ізюмського району Харківської області*

*Керівник: Гаверилейченко Тетяна Олександрівна, вчитель початкових класів
Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району
Харківської області*

Життя вимірюється не кількістю
зроблених вдихів і видихів,
а кількістю тих моментів,
коли від щастя захоплює дух.
з фільму «Метод Хітча»

Думка: «В чому полягає сенс мого життя?» - рано чи пізно з'являється у кожної людини. Напевно, філософія – це перша наука, яка почала вивчати, що ж таке сенс життя. Але і тут є свої суперечки, так як у кожного філософа своя точка зору, яку він готовий відстоювати. В античній філософії існували такі думки: Аристотель бачив сенс життя людини в отриманні щасливих емоцій; Епікур вважав сенсом людського життя отримання задоволення; Діоген бачив в житті сенс лише тоді, коли мова йшла про душевний спокій.

Кожна історична епоха ставить перед суспільством завдання і проблеми, вирішення яких впливає на те, як особистість розуміє своє призначення. Так як змінюються умови життя, культурні, соціальні запити, природно, що змінюються і погляди людини на всі питання.

За останні кілька років у світі відбулися події, які ще більше заставили людей замислитися над цим питанням та шукати шляхи його вирішення.

В березні 2020 року в світі ВООЗ вірусну інфекцію Covid – 19, яка розпочалася в Китаї в грудні 2019 року, було оголошено пандемією. Епідемія цієї хвороби стала загрозою для людей всіх країн світу. В нашій країні, як і в багатьох інших, було вирішено запровадити карантин. Люди опинилися у скрутному становищі, адже багато хто лишився роботи, а діти вимушені були розпочати навчання в зовсім невідомому їм форматі – дистанційному. Страх за своє життя та за життя рідних охопив чи не кожную людину нашої планети.

Вісім місяців тому на території нашої рідної України розпочалася війна. І знову ж у кожної людини з'явився страх за життя. Коли людина тривалий час перебуває у стані страху, то вона починає втрачати сенс життя.

Якщо людина позбавлена сенсу в житті, це означає, що у неї немає внутрішньої мотивації, а це робить її слабкою. Відсутність мети не дозволяє взяти власну долю у свої ж руки, протистояти негараздам і труднощам, до чогось прагнути і т.д. Людина без сенсу життя легко керована, так як у неї немає своєї думки, амбіцій, життєвих критеріїв. У таких випадках свої бажання підмінюються чужими, в результаті чого страждає індивідуальність, не виявляються приховані таланти і здібності.

Психологи кажуть, що якщо людина не хоче або не може знайти свій шлях, призначення, не може визначити та поставити правильно перед собою мету, то це призводить до неврозів, депресії, алкоголізму, наркоманії, суїцидів. Тому кожна людина повинна шукати сенс свого життя, нехай навіть несвідомо, до чогось прагнути, чогось чекати.

В світі сучасних подій, люди все більше починають розуміти, що сенс життя людини полягає не в матеріальному, «низькому» (гроші, прикраси, дорогий одяг тощо), а в духовному, моральному, «високому». З'являється все більше людей, які втілюють в собі такі прояви, як доброта, чесність, любов, справедливість, тощо.

На мою думку, сенс людського життя полягає в тому, що ми повинні повноцінно жити сьогодні, в цей момент, зараз. Жити повноцінно – це значить жити так, щоб відчувати себе щасливою людиною.

Для кожної людини слово щастя має різні значення, для когось це зароблені великі гроші, для іншого це здоров'я близьких людей, тощо. Тоді виникає питання що ж таке щастя?

Щастя – це психоемоційний стан людини, яке має відчуття піднесеності та цілковитого задоволення життям, вона перебуває у стані безмежної, феєричної радості та вдоволенні у цьому у житті.

А як же стати щасливою людиною, особливо в умовах сьогодення? Не секрет, що у кожного рецепт як стати щасливою людиною - свій. Але, безсумнівно, цьому треба вчитися.

Один із найпростіших способів – це вчитися акцентувати увагу на тому хорошому, що вже є в нашому житті: у мене є рідні, сім'я, улюблена робота, у віконечко світить яскраве сонечко, весело співають пташки, падає пухкий лапатий сніг тощо.

Якомога частіше слід висловлювати свою вдячність іншим людям. На думку езотериків, саме вдячність притягує в наше життя все більше благополуччя.

Щодня ввечері пригадувати свої успіхи та приємні речі, що трапилися за день. Це теж допоможе зосередитися на позитиві та відчути додаткову радість від сьогоднішніх перемог. Навіть, якщо успіх незначний, похваліть себе.

Робити приємні речі варто не лише для себе, а й для інших. Відомо, що це дає дуже сильний заряд щастя та радості. Пожертвуйте непотрібний одяг дитячому будинку чи людям, які залишилися без житла; за можливості допоможіть матеріально тим, хто цього потребує; зробіть невеликий подарунок рідним тощо. Все це вернеться до вас сторицею у вигляді позитивних емоцій та загального відчуття щастя!

Займайтеся улюбленими справами, плануйте та організуйте радісні моменти, ставте цілі та досягайте їх. За дослідженнями психологів, люди, які мають ціль, почувуються щасливішими.

Щастя – це така ж навичка, як біг та сила волі, тож його можна і треба тренувати. Спочатку доведеться змушувати себе вірити в краще і концентруватися на позитиві – бути вдячними, цінувати успіхи та робити для себе приємні речі. Проте згодом це стане хорошою звичкою, адже людині не можна жити без сенсу. Треба свідомо тягнутися до всього позитивного і наповнювати цим буття. Потрібно намагатися бути **ЩАСЛИВИМИ**.

Отже, можна зробити висновок, що «щастя» і «сенс життя» — поняття тісно пов'язані між собою, бо відображають моральну свідомість людини. В цих поняттях поєднується весь духовний досвід людини, особистості. Людина бачить щастя вирішальною метою людських зусиль.

ГЛОБАЛЬНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ІНДИКАТОР ФОРМУВАННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ НАВЧАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Малявіна Марія, учениця 8 класу Комунального закладу “Кам’яноярський ліцей”

Чугуївської міської ради Харківської області

Керівник: Андреев С.С., вчитель географії

Глобалізація відбивається на багатьох сферах сучасного соціуму. Сектор послуг набуває все більшого значення, оскільки будь-яка діяльність у суспільстві стає залежною та заснованою на знаннях. У результаті цієї головної зміни, освіта має забезпечувати розвиток людських ресурсів. Промислова революція змусила нинішні розвинені країни перейти від великих аграрних економік до переважно індустріальних. Енергоємні технології та виробництво машинного виробництва призвели до багаторазового збільшення обсягу продуктивності праці. У відповідь на це виникла інженерія як основна професія та відповідний сектор освіти.

Найважливішою особливістю сучасного науково-технічного прогресу є його надзвичайно швидкий темп. Для суспільства та пов'язаних з ним різних функціонуючих елементів важливо вміти пристосовуватися до таких змін. Ключем до цього стануть

можливості, що надаються освітою. Також було б важливо замислитися над тим, чи може середньостатистична людина впоратися з такими швидкими змінами на постійній основі.

"Знання сила". Саме ця сила призводить до феномену глобалізації, який ми спостерігаємо сьогодні. Йде свого роду «перегони», результат яких залежатиме від «виживання найсильнішого». Освіта буде ключем до цього "виживання".

Другою характеристикою концептуальної складовою науково-технічного прогресу є кількість проривних технологій з великим впливом, які з'являються в паралелі. Вони є абсолютно нові способи взаємодії людини та суспільства. Третьою важливою характеристикою є вимога дуже великої кількості підготовлених спеціалістів для освоєння нових знань, а також для їх застосування та використання. Справа не тільки в масштабі, з точки зору необхідної кількості, а й у типі освіти. Воно має бути високопрофесійним та вузько технічним.

Розглянемо мінливе обличчя ділового світу. Компанія в одній країні наймає робітників в іншій. Споживачі у третій країні купують вироблені товари. Угоди завдяки високошвидкісному інтернет спілкуванню, зниженню імпорتنих тарифів та урядових процентів для іноземних інвестицій результатом взаємозв'язків процесу глобалізації. Виникає питання. Які компетенції знадобляться, щоб реалізуватися в сучасній глобальній економіці? Для підготовки майбутніх фахівців необхідний певний набір професійних дефініцій, який варіюється від всебічного навчання, творчого мислення та інноваційних навичок, разом з постійним поліпшенням та адаптацією до вимог високотехнічного темпу швидкомінуючого світу. У сукупності виникає динамічний портрет навчання.

Сучасна міжнародна міграція проходить у більших масштабах, ніж будь-коли, змінюючи демографію.

Подібно до глобальних ринків праці та товарів, міграція сьогодні потребує нових освітніх норм. Як найкраще підготувати молодь до світу, в якому буде різноманітність нормою? Як ми можемо виховувати випускників, здатних справлятися з культурною складністю у світі, де все більше стираються маркери походження та етнічної приналежності? Як підготувати громадян, які поєднують кілька сфер участі - локальну, національну та глобальну? Підготовка молоді до успішної соціалізації у світовому просторі з зростаючими соціальними, культурними, етнічними, мовними та релігійними потребами сучасності, вимагає високого рівня та розвитку якостей конкурентоспроможного навчання в галузі історії, мови, географії та культурного пласту народів всього світу.

Рамки глобальної компетенції формують два основних потенціали, що лежать в основі міжкультурних механізмів соціалізації сучасної особистості: здатність розпізнавати точки зору (чужі та свої) та можливість трансмісії накопичених дефініцій (традиційних, міжкультурних, світових).

Глобально компетентні люди можуть досліджувати і трактувати свій власний світогляд і культурні традиції, усвідомлюючи, як вони впливають на їх вибір і взаємодію у повсякденному житті. Компетентні люди також можуть зважити точки зору інших, враховуючи фактори: культуру, географію, релігію та інше. Бути підготовленим у світі зростаючої культурної взаємодії та різноманітності також означає бути в курсі того, що відбувається, коли культури зустрічаються і впливають одна на одну.

За останні кілька десятиліть на Землі почастишали екстремальні погодні умови та загальне підвищення температури. Вчені всього світу передбачають перспективу подальшої зміни клімату. Глобальне потепління - надто вузький термін, щоб описати явище, що формує життя на планеті, впливаючи одночасно на клімат, хімію та біологію Землі. Розглянемо деякі з наслідків подібного явища: рівень океану може підвищитися через теплове розширення та танення полярних льодових щитів, що впливають на прибережні райони та їх водопостачання. Клімат та хімія змін можуть вплинути на довкілля на суші і в морі, викликаючи великомасштабне зникнення. Інфекційні хвороби, такі як малярія, туберкульоз, тиф тощо. вже поширилися, оскільки підвищення температури знижує імунітет до подібних захворювань.

У численних звітах та політичних заявах наголошувалося на потребі нових навички для 21-го століття. Всесвітня компетенція відповідає вимогам мінливого світу,

визнаючи центральну роль глобальної взаємозалежності в житті сучасної молоді. Все частіше робота, яку виконують люди в суспільстві, громадянська участь, самовираження, суспільне життя і здоров'я розгортаються в глобальному сценарії. Громадське вирішення проблеми молодіжної реалізації в сфері компетентнісного навчання залишається актуальною.

Таким чином, запропонований у даному дослідженні підхід вивчення глобальної компетенції навчання сучасної молоді прямо направлений на вироблення у учнів предметного розуміння та взаємодії з усіма структурними одиницями складного, різноманітного та взаємозалежного світу. Багато країн формулюють свої глобальні освітні програми відповідно до національних пріоритетів і традицій. Їхні ініціативи, як правило, сходяться в основних напрямках.

МАЛІ РІЧКИ ЗАКАРПАТТЯ: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

*Міськова Анастасія, вихованка гуртка «Екологічне краєзнавство» КЗ «Закарпатський центр туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді»
Закарпатської обласної ради*

Керівник: Кононенко Ольга Володимирівна, керівник гуртків КЗ «Закарпатський центр туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді» Закарпатської обласної ради

Однією з глобальних проблем сучасності є збереження нашої спільної домівки – Землі, її неповторної природи і біологічного різноманіття. Адже ми є невідомою частиною фізичного світу, залежимо від нього, користуємося ним ... І нажалі знищуємо. На мою думку саме цілісний і всесторонній підхід до розуміння і вирішення глобальних проблем щодо збереження природи і ресурсів планети дасть людству шанс на виживання.

В цій статті йтиметься про дослідження невеликої частини природних ресурсів планети на прикладі Закарпаття. Однак без цього ресурсу неможливе життя всіх без виключення біологічних видів планети.

Вода – найцінніший ресурс на планеті. Без неї неможливе життя. Всі, без винятку, біологічні види залежать від кількості води в середовищі їх існування. Саме тому проблема збереження водних ресурсів відноситься до глобальних проблем сучасності. Кризовий стан більшості малих річок не потребує ніяких доказів. Оранка і забудова заплавл, надмірне випасання худоби, витоуптування, спорудження малих гідроелектростанцій, спрямлення русел, скид очищених і неочищених стоків, засмічення берегів, відвід русел малих річок задля формування на них рибних господарств, неконтрольована вирубка лісів - все це призводить до деградації рослинного покриву річкових долин. Як наслідок - неминуча ерозія схилів, замулення річища, заболочення чи пересихання річки і, врешті-решт, зменшення біотичного різноманіття, спрощення та деградація екосистеми.

В цьому дослідженні ми, на прикладі трьох малих річок Закарпаття, хочемо привернути увагу сучасників до стану цих надзвичайно важливих біогеоценозів краю, які мають величезний вплив не тільки на біотичне різноманіття, а й на формування клімату і відповідно на стан Ужанської долини в цілому.

Предметом дослідження є ресурсні можливості малих річок Закарпатської області.

Об'єктом виступають малі річки Закарпаття.

Мета: дослідити стан і проблеми малих річок Закарпатської області на прикладі річок Ужгородського району. Систематизувати та узагальнити, отримані експериментальним шляхом, дані щодо сучасного стану русел, якості води та перспектив подальшого використання ресурсу малих річок.

Використано методи аналізу, порівняльного аналізу, експерименту і узагальнення.

Актуальність роботи полягає у дослідженні, систематизації та узагальненні даних щодо стану, проблем та перспектив малих річок Закарпатської області. У зв'язку з швидкими темпами урбанізації та антропогенним впливом зумовлено значне, а в деяких районах

катастрофічне виснаження та забруднення поверхневих вод. Забруднені малі річки й озера, а з ними й великі річкові системи, підземні водоносні горизонти. Усе це веде до незворотних процесів в екосистемах, мутацій, якісних та кількісних змін у видовому різноманітті планети

Малі річки Закарпаття чи найбільше відчули за останні десятиліття тиск людської діяльності, саме вони найбільше змінилися, а подекуди навіть повністю зникли.

Оцінюючи сучасний чи очікуваний стан малих річок, необхідно враховувати такі їх особливості:

1. Малі річки є основним джерелом живлення великих рік, тому збереження їх має найважливіше значення для захисту водних ресурсів від виснаження;

2. На водозборах малих річок розміщується значна кількість населення, промислових об'єктів, сільськогосподарських земель, що визначає велике народногосподарське значення цієї категорії річок;

Внаслідок малої величини ці річки дуже чутливі до певних видів господарської. Їм у природних умовах властиві надзвичайно мінливий гідрологічний режим протягом року і великі коливання водності. Узагальнення гідрометричних матеріалів за багаторічний період показало, що частина малих річок Закарпаття в літню межень пересихає(на 1-2 місяці, іноді більше). Забір вод на побутові, виробничі та інші потреби призводить до зменшення річкового стоку в більших масштабах.

Не в останню чергу на обміління, ба навіть зникнення русел малих річок, впливає не контрольована вирубка карпатських лісів. Зменшення лісного покриву призводить до зникнення цілих екосистем, зсувів ґрунту, паводків, сходження лавин і селей. Як результат відбувається замулювання річок, зміни їх русел, зміни біохімічного складу води і як результат все вище перераховане впливає на зміну біогеоценозів регіону.

Антропогенний вплив на природу важко переоцінити. Однак навіть використовуючи так нещадно природу ми ані трохи не поважаємо її. Вирубавши ліс, ми забуваємо посадити новий, використовуючи водні ресурси як потужну силу на ГЕС, ми не чистимо русла річок. Ні, ми навпаки ще й забруднюємо малі й великі річки побутовим сміттям, зливаємо в них відходи хімічної, металургічної і сільськогосподарської галузей.

Ця проблема, нажаль, не оминула і наш край. За даними Водного господарства Закарпатської області, на сьогодні більшість малих річок Закарпаття забруднені стічними водами промислових підприємств, сільськогосподарського виробництва, комунального господарства. Навіть місцеві мешканці на питання «А пити ту воду мож?» щиро відповідають – «Лем там згорі села, бо ту знаєте, усякої годні наметати...»

Нажаль, господарчі забруднення наша не єдина проблема. Як не прикро це визнавати але наші громадяни міркують як у середньовіччі: аби в мене у дворі чисто, а те що за огорожею не моя проблема. А ще ми маємо погану звичку думати, що приборе за нами природа... Засмічення вод побутовими відходами є однією з найактуальніших проблем сьогодення. А особливо сильно це явище проявляється на Закарпатті під час паводків.

Якщо проблему утилізації побутових відходів та іншого сміття найближчим часом не вирішити, то річки Закарпаття будуть непридатні для того щоб використовувати їх воду як питну. Основне завдання яке стоїть перед нами - зберегти нашу домівку. Дбайливо ставитися до водних ресурсів Закарпаття і України взагалі. Вода відіграє і буде відігравати роль найважливішого стратегічного ресурсу і охороняти її треба на державному рівні як це роблять у цивілізованих країнах.

Держава на законодавчому рівні повинна забезпечити дієву систему захисту водних ресурсів. Для початку потрібно вдосконалити законодавство, посилити державний контроль, а також збільшити розмір штрафних санкцій для тих громадян чи організацій, які забруднюють річки та озера. Ця норма повинна стосуватися не тільки великих підприємств, а й пересічних громадян, адже величезну шкоду приносить неконтрольований викид побутових відходів безпосередньо в річки чи на їх берегові зони.

ПОКЛАДИ ГЛИН ТА КАОЛІНУ ВІЛЬНЯНЩИНИ ТА ВСЬОГО ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ, ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Піддубна Марія, учениця 7 класу Дружелюбівської філії Опорного закладу освіти «Матвіївський ЗНВК «Всесвіт» МСР, вихованка гуртка «Геологічне краєзнавство» КЗ Центр туризму ЗОР

Керівник: Похилько Сергій Павлович, вчитель інформатики Опорного закладу освіти «Матвіївський ЗНВК «Всесвіт» МСР, керівник гуртка «Геологічне краєзнавство» КЗ «Центр туризму» ЗОР

Основу економічного розвитку будь якого регіону визначає різноматінтість та потужність покладів корисних копалин. А це, в свою чергу, залежить від особливостей геологічної будови та історії формування регіону. Які особливості будови території, залягання гірських порід та мінералів впливали та впливають на формування економіки нашого краю в минулому і сьогодні? Це і стало темою нашого дослідження.

Запорізька область займає вигідне ЕГП (економіко-географічне положення) на південному сході України. Більша частина її території розташована на лівобережній частині нижньої течії Дніпра.

За різноманітністю та багатством мінерально-сировинних ресурсів область посідає одне з провідних місць в Україні. Запорізька область – визначний геологічний регіон, який щедро наділений розмаїттям геологічних споруд та потужними мінеральними ресурсами. Матеріально-сировинна база області складається із сировини для виробництва будівельних матеріалів, питних, технічних та мінеральних підземних вод, руд чорних та рідкоземельних металів, природного газу, гірничорудних, гірничо-хімічних корисних копалин та нерудних корисних копалин для металургії.

В Україні зосереджені понад 10% світових запасів каолінової глини. Загалом це понад 40 родовищ каоліну, з яких 22 розробляється.

Каолін – біла глина, яка отримала свою назву від містечка Каолін у Китаї, де вперше вона була знайдена. Вона утворюється внаслідок вивітрювання гранітів та інших порід, тому найчастіше її добувають на краях Українського кристалічного щита. «Білу глину» в Україні навчилися видобувати ще у 20 столітті. Каолінові кар'єри одні із найбезпечніших у світі. Добування «білої глини» абсолютно не шкодить здоров'ю людей.

Сам каолін – це глиняна порода. Він безпечний для видобутку та переробки. Найчастіше його використовують при виробництві паперу, мила, кераміки, мінеральних фарб та в промисловій галузі. Каолін має широке застосування у гончарному виробництві та порцеляново-фаянсовій промисловості.

Каолін – джерело кальцію, заліза, магнію, калію, натрію, кремнію, фосфору та інших корисних для здоров'я людини речовин. Його використовують у фармакології та у виробництві косметики.

У Вільнянському районі вже кілька років поспіль планують побудувати кар'єр на місці одного з найбільших родовищ каоліну в Україні. Розташується він на території Павлівської ТГ, поблизу села Біляївка та міста Вільнянськ. Інвестори – ТОВ «Біляївський збагачувальний комбінат». Проект розроблено за сучасними німецькими технологіями із дотриманням усіх сучасних вимог та екологічної безпечності. Добувати «білу глину» планують за сучасними технологіями: відкритим способом, без використання вибухових пристроїв і жодних хімічних процесів.

Кар'єр та збагачувальний комбінат, що планують побудувати на Вільнянщині, забезпечить робочими місцями більше сотні місцевих мешканців, а також це щорічні грошові надходження до «скарбниці» ТГ у розмірі річного бюджету Павлівської громади.

За рівнем радіації, якістю ґрунту та води увесь період будівництва Біляївського збагачувального комбінату та кар'єра будуть слідкувати фахівці лабораторного центру та геологи. Компанія-забудовник надаватиме доступ до усіх необхідних проб і у період безпосереднього добування каоліну.

За прогнозами розроблений проект міг би принести тамтешній громаді чималі прибутки. Однак деякі місцеві жителі були налаштовані проти будівництва, вони виходили на мітинги-протести, перекривали дороги і вимагали припинити будівництво кар'єру.

Що говорять про будівництво каолінового кар'єру фахівці?

Перші дослідження на Біляєвському родовищі були проведені ще у 1980 роках. Після цього їх повторили у 2016- 2018 роках. Фахівці відбирали там проби каоліну, верхнього шару ґрунту, води та повітря. Матеріали були досліджені у провідних інститутах держави, а також направлені на експертизу в лабораторію Німеччини. Усі підтвердили безпеку використання покладів каоліну.

Основні споживачі глин – підприємства металургійної, машинобудівної, верстатобудівної, керамічної та інших галузей промисловості України та країн зарубіжжя.

Одним з найважливіших видів корисних копалин в історії людства виступають родовища сировини для будівельних матеріалів. В нашому регіоні, завдяки особливостям геологічної історії, сформувались потужні поклади різноманітних глин, каоліну, піску, гранітів. Ці родовища розроблялись місцевими жителями в тій чи іншій мірі з дуже давніх часів. А з кінця ХІХ століття розробка місцевої сировини набула промислових масштабів. І саме запаси родовищ будівельної сировини багато в чому визначила особливості економічного розвитку нашого краю.

В результаті дослідження ми прийшли до наступних висновків:

1. Наш регіон багатий на родовища високоякісних глин та каолінів.
2. Потужність покладів дає можливість промислової розробки родовищ.
3. Сировина безпечна в екологічному відношенні.
4. Створення промислових підприємств по розробці корисних копалин:
  - 1) надасть робочі місця і гарантовані заробітки місцевим жителям та дозволить додатково залучати трудові ресурси з інших територій;
  - 2) дозволить удосконалити транспортну мережу регіону;
  - 3) сприятиме розвитку промислової та соціальної інфраструктури краю та піднесенню його соціального розвитку.

Таким чином наявні родовища будівельної сировини не лише сприяли економічному розвитку нашого краю у минулому, а й являються запорукою подальшого економічного розвитку регіону. А детальне вивчення особливостей геологічної будови нашої території та історії її освоєння має важливе значення для виховання почуття патріотизму та екологічної свідомості у місцевої учнівської молоді.

ГУМАНІСТИЧНИЙ СВІТОГЛЯД ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

*Полуянова Альона, учениця 11 класу Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради
Ізюмського району Харківської області*

*Керівник: Шелест Юлія Романівна, в.о. заступника директора з навчально-виховної
роботи Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської
області*

Важко переоцінити той вплив, який чинить епоха Відродження на кожного з нас. Епоха Відродження в історії світової культури має революційну, поворотну роль. Не можна назвати таку сферу культури, в якій би не виникли явища, процеси, що визначили весь подальший розвиток, аж до сучасного їх стану. На зміну церковній ортодоксії, яка панувала неподільно, приходить новий погляд на світ, в центрі якого стоїть людина, гуманізм, об'єктом вивчення стає і саме людське суспільство, починаються пошуки шляхів його справедливого устрою.

Отже, гуманізм раннього Відродження мав яскраво виражений антропоцентричний характер. Гуманістична антропологія була спрямована на:

- обґрунтування особливого, центрального місця людини в ієрархії світових сутностей;
- піднесення гідності людини;
- прирівняння її у чомусь до Бога.

З іншого боку, гуманісти виправдовували земну природу людини, дбали про гармонію людських якостей і характеристик.

Філософія Відродження ставила і прагнула вирішити важливі філософські проблеми. В цілому філософське мислення цього періоду прийнято називати антропоцентричним, в центрі уваги якого була людина, тоді як античність зосереджувала увагу на природно космічному житті, а в середні віки в основу брався Бог та пов'язана з ним ідея спасіння. Звідси — характерна риса світогляду епохи Відродження: орієнтація на мистецтво.

Так поступово культура Раннього Відродження переростала в могутню і грандіозну культуру Високого Відродження. За своїми геніальними вчителями йшли грандіозні титани світової історії.

Гуманістичний світогляд став одним із найбільш прогресивних завоювань епохи Відродження, що спричинив вагомий вплив на весь наступний розвиток європейської культури.

Відроджені на античній основі гуманітарні знання, що включали етику, риторику, філологію, історію, виявилися головною сферою у формуванні і розвитку гуманізму, ідейним стрижнем якого стало вчення про людину, її місце і роль в природі і суспільстві. Гуманістична етика висунула на перший план проблему земного призначення людини, досягнення щастя його власними зусиллями. Гуманісти по-новому підійшли до питань соціальної етики, у рішенні яких вони спиралися на уявлення про великий потенціал творчих здібностей і волі людини, про її широкі можливості побудови щастя на землі. Важливою передумовою успіху вони вважали гармонію інтересів індивіда і суспільства, висували ідеал вільного розвитку особистості і нерозривно пов'язаного з ним удосконалення соціального організму і політичних порядків. Це надавало багатьом етичним ідеям і вченням гуманістів яскраво виражений характер.

Багато проблем, що розроблялися в гуманістичній етиці, знаходять новий зміст і особливу актуальність у нашу епоху, коли моральні стимули людської діяльності виконують усе більш важливу соціальну функцію.

Гуманістичний світогляд став одним із найбільш прогресивних завоювань епохи Відродження, що спричинив сильний вплив на весь наступний розвиток європейської культури.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

*Приходько Анна, учениця Личківського ліцею Личківської сільської ради
Керівник: Шамук С.В., педагог-організатор*

У двадцять перше століття цієї ери світ увійшов під знаком глобалізації: глобальні процеси, глобальна економіка, глобальний ринок, глобальна мережа Інтернет, глобальні конфлікти, тощо. Незважаючи на різне ставлення до глобалізації, відомі, ймовірні та невідомі наслідки її енергійної ходи, призупинити чи відвернути цей процес навряд чи можливо. Зараз важливим є пошук нових духовних та етичних засад людства, нових життєвих орієнтирів, нової системи базових цінностей і нових способів загальнолюдської діяльності у формуванні світу.

Сьогодні людство напевне вступає в якісно нову добу свого розвитку – вона тільки розпочинає свій відлік, і навіть назву її ще не вигадано. Та жодного сумніву не лишилося в тому, що ця доба стає доленосною: адже коли світ став глобальним – глобальними стали і його проблеми. Забруднення довкілля, яке донедавна руйнувало лише локальні екосистеми, відтепер загрожує катастрофою для всієї біосфери.

Сучасна екологічна ситуація на планеті Земля характеризується, майже повсюдно, різким погіршенням якості навколишнього середовища.

Екологічні проблеми в тій або іншій мірі завжди супроводжували становлення і розвиток цивілізації. Однак, те, що було в минулому, не може йти ні в яке порівняння з протиріччями, що виникають при взаємодії суспільства і природи в сучасну епоху. Необмежене використання

природних ресурсів і вільне викидання відходів у навколишнє середовище призвело до того, що в багатьох країнах практично не залишилося непорушених природних екосистем, спроможних повною мірою виконувати свої функції збереження стану навколишнього середовища. Стійкий розвиток суспільства все більш стримується глобальними екологічними проблемами.

На даний час у суспільстві розрізняють декілька видів глобальних проблем людства, а саме:

- 1) забруднення середовища;
- 2) потепління клімату;
- 3) кислотні опади;
- 4) руйнування озонового шару;
- 5) спустелювання територій;
- 6) зниження біорізноманіття.

На мою думку проблемами у сучасності є те, що на нашій планеті дуже велика екологічна проблема, а саме в тому що люди викидають сміття не в спеціальні смітники для переробки скла, пластику, твердих побутових відходів, тощо.

Ви запитаете: чому саме на філософській конференції буду розглядати це питання? Філософія займається вивченням проблеми під різними кутами і з позиції кожною з наук ставлячи в центрі всього людину. Людство створює проблеми- повинно і вирішувати їх.

Людство бездумно знищують ліси навіть не уявляючи які наслідки їх чекають:

- кліматичні зміни;
- забруднення навколишнього середовища;
- зміна екосистеми;
- знищення великої кількості рослин;
- тварини змушені залишати звичні місця проживання;
- погіршення стану атмосфери;
- погіршення кругообігу води в природі;
- руйнування ґрунту, що призведе до ерозії ґрунту.

Через деяки час на планеті Земля не залишиться питної чистої води придатної для споживання людиною, ця проблема має загальнопланетне значення, яке протрібно вирішувати на рівні всіх держав та людства вцілому.

На даний момент ведеться повномаштабна війна між Росією та Україною, але ж страждають не тільки люди а й тварини, птахи, риби, тому, що в наслідну вибухів в атмосферу викидається багато шкідливих речовин, забруднюються річки, озера, моря, ґрунти що негативно впливає на життя тварин. І це може принести глобальну катастрофу людству. Блокуються порти кораблів які перевозять зерно до інших країн у яких не родюча земля. І люди в тих країнах страждають від голоду.

Російським варварам байдуже до всього живого, і вони раз у раз доводять це своїми жорстокими діями. Після перебування «русского міра» в Україні весь світ побачив відео- та фотодокази знищених зоопарків, притулків, екопарків, ферм, свійських тварин у квартирах, домівках і подвір'ях. Сотні матеріалів із Бучі, Ірпеня, Бородянки, Ясногородки й Гостомеля зі звірствами російських загарбників облетіли вже всю земну кулю. Нині чимала територія України ще залишається під окупацією, і страшно уявити, які жахи відкриються після завершення російсько-української війни.

Після того як українська армія звільнила Київщину від окупантів, зоозахисники оприлюднили численні історії нещасних тварин, які потрапили до рук російських нелюдів. Звірства російських загарбників вражають одночасно холонокровністю й безглуздістю.

Пекло в Бородянському притулку

Бородянка – один із найбільш постраждалих від окупантів населених пунктів на Київщині. На межі виживання опинилися і люди, і тварини. Страшна ситуація склалася в місцевому притулку, оскільки тварини залишилися взагалі без нагляду людей. Волонтери з

організацій «Хвостатий четвер», «Хвостата BANDA», «Хвостатое воскресенье» та «Хвостата середка», які першими дісталися сюди після звільнення, були приголомшені видовищем. Із 485 собак та цуценят вижило лише 150, але й ті перебували на межі смерті, оскільки фактично 30 днів провели без їжі та води. Тварини були максимально виснажені й зневоднені, деякі вже не могли ходити. П'ята частина ще живих собак перебувала в тяжкому стані. 27 таких тварин волонтери перевезли на термінове лікування до приватних ветеринарних клінік.

Директорка притулку пані Наталія розповідала, що спільно з місцевою владою та українськими військовослужбовцями неодноразово намагалася організувати зелений коридор для транспортування тварин у безпечне місце, але окупанти категорично відмовлялися. І в багатьох зоопарках немає більш ніж половини усіх тварин

ЛЮДСТВО І ПРОБЛЕМИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

*Сапота Євгенія, учениця 11 класу Андріївського ліцею №1
Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області
Керівник: Пивоварова Зоя Миколаївна, вчитель початкових класів
Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради
Ізюмського району Харківської області*

Сучасний світ – це в першу чергу взаємодія. Взаємодія між усім живим та неживим, матеріальним та духовним, законами моралі та юридично-дипломатичною площиною. Ми – людство – взаємодіємо кожного дня, але останнім часом наш двигун ввійшов у фазу, де він почав втрачати обороти. Рух до спільного майбутнього та співіснування почав змінюватися рухом «бий або біжи», рухом «моя хата з краю – нічого не знаю».

Починаючи з Першої світової війни, яку назвали «війною, аби закінчити всі війни» (ориг. – «The War That Will End War») - завершуючи російсько-українською війною, людство спостерігає чіткий тренд: те, що працювало колись, уже не працює зараз. Більш того людство іноді вдається до спроб повторити помилки минулого. Страх відповідальності, бажання до ізолювання від проблем, відсутність ініціативи, відкладання вирішення проблем на потім – це місце, де ми ритмічно наступаємо на ті ж самі граблі. Всі ми гарно знайомі з Другою світовою війною та подіями, що привели людство до цього. Мабуть певним країнам (усім) при першій спробі агресії Третього Рейху необхідно було дати колективну відповідь, але віддали перевагу типовому рішенню – дати те, що хоче агресор і не гойдати човна, як це зробили перед початком Першої світової війни. Потім, за планом, у нас йде активна фаза війни, мільйони загиблих, жертви, руйнування і, нарешті, мир. Але ненадовго: поки хтось не відчує себе новим Наполеоном, мета якого увійти у всі світові книжки з історії. І ось ми знову на місці звідки починали.

Небажання людства змінюватися, приймати сміливі рішення вводять нас у новий цикл, але з кожним таким циклом, ми наближаємося до нашої загибелі, як біологічного виду. Аби впевнитися у наближенні до роздоріжжя поточного циклу, згадаємо події останніх років – російсько-грузинська війна (2008 р.), світова криза (2009 р.), криза у Лівії (2011 р.), війна у Сирії (2014 р.), анексія Криму та початок збройної агресії рФ проти України (2014 р.), пандемія COVID-19 (2020 р.), криза в Афганістані (2021 р.), повномасштабне військове вторгнення рФ в Україну (2022 р.). Здається, кожен, хто читає бачить обличчя нового Наполеону, і більш того, може згадати, що зробив світ, аби зупинити хоча б одну з цих криз. Варто визнати, що в сучасному світі спостерігається вже не спонтанність криз, а цілий тренд на світову нестабільність у різних регіонах. Ми звикли жити в такому ритмі, але природньо, що подальше ігнорування розвитку цього тренду призведе лише до посилення ефекту доміно.

У зв'язку з цим, ми стикаємося з першими плодами цієї світової турбулентності: загроза продовольчої кризи разом з глобальним потеплінням, енергетична криза, укріплення авторитаризму. На авторитаризмі слід зупинитися більш детально: ідея демократії полягає у конкурентоспроможному політичному житті, адже наявність політичної конкуренції безумовно пов'язане з якістю життя громадян та національною безпекою. Однак у таких

країнах як Китай, РФ, Іран, Північна Корея, країнах Близького Сходу та навіть у деяких європейських країнах, народ вважає, що доцільно делегувати абсолютну владу якійсь окремій особі (або політичній силі), умовно кажучи укласти суспільний договір, який дозволить владі робити будь-що, а громадяни отримають відносну стабільність та певні гарантії з боку держави. Населення певних країн, які бажають отримати регіональне або навіть світове лідерство, нівелюють ідеї демократії і не розуміють, що авторитаризм призводить до поступової диктатури, адже у них спочатку відбирають широкий вибір кандидатів, а потім і право на голос. Ідеї демократії мають більш активніше звучати на політичних площах, тренд 90-х років на пасивну демократію минув – настав час діяти більш агресивно і конкурувати з іншими режимами на рівних.

На жовтневому з'їзді послів країн-ЄС головний дипломат ЄС Жозеп Боррель промовив дуже влучну фразу: «Ми входимо в ідеальний шторм». І те, чим цей шторм закінчиться залежить лише від бажання людства виправити свої помилки невирішеності криз, від бажання діяти, а не лише спостерігати, від бажання залишити наступним поколінням вільну та зелену планету. Так, ми входимо в ідеальний шторм, і якими ми вийдемо, або чи взагалі ми вийдемо з нього як біологічний вид – залежить лише від нас, від людства.

ВІЙНА І СІВЕРСЬКИЙ ДОНЕЦЬ

Сахно Максим, вихованець історико-краєзнавчого гуртка КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівник: Кривопустова Алла Борисівна, керівник гуртка КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Війна в Україні — це смерті цивільних та військових, руйнування інфраструктури та цілих міст. А ще — знищення екосистеми: лісів і річок. Можливо, на тлі людських жертв питання екології можуть здатися не такими значними на цю мить. Але в довгостроковій перспективі порушення екосистеми в результаті бойових дій можуть позначитися не менш згубно, ніж артилерійські обстріли та авіанальоти.

Внаслідок російської військової агресії на сході України просто зараз знищуються гектари лісів та забруднюються водні ресурси.

Найбільша водна артерія регіону — **Сіверський Донець**. Річка проходить через три області: Харківську, Донецьку та Луганську. За місяці бойових дій на всій її протяжності велася і ведуться бої. І це позначається на стані річки.

Через бойові дії в регіоні проблема якісного стану річок стала ще більш актуальною, адже російські війська завдають цілеспрямованих ударів по інфраструктурі для забору, очищення та постачання води, а також по каналізаційних очисних спорудах, зазнали пошкоджень об'єкти водопостачання та водовідведення у містах Харківської, Донецької і Луганської областей.

Значно впливає на якість поверхневих вод пошкодження в результаті воєнних дій електропостачання об'єктів критичної інфраструктури, вимкнення струму призводить до припинення роботи очисних споруд у населених пунктах.

Аеротенк — основна споруда очисних комплексів для штучного біологічного очищення стічних вод за допомогою активного мулу та аерації (за рахунок життєдіяльності мікроорганізмів, що споживають кисень). У разі вимкнення електропостачання припиняється подача повітря, що призводить до загибелі цих мікроорганізмів, і процес очищення стічних вод не відбувається, внаслідок чого забруднені стоки з цих очисних споруд потрапляють безпосередньо у річки.

Ознаки неефективної роботи очисних споруд фіксують фахівці після відновлення моніторингу в регіоні: це підвищені концентрації в р. Сіверський Донець по азоту амонійному (відносно багаторічних значень, але без перевищень нормативних значень).

Також негативні прояви військових дій відзначаються за результатами попередніх досліджень (червень-липень). Так, у суббасейні річки Сіверський Донець було зафіксоване

перевищення екологічних нормативів якості по таких небезпечних речовинах, як пестициди, поліароматичні вуглеводні, леткі органічні сполуки та важкі метали. Також було виявлено наявність у воді нафтопродуктів (в межах нормативних значень), що раніше не фіксувалось.

Через військові дії існує проблема засмічення річок рештками військової техніки, забруднення від пального, вибухівки, тощо. Зараз можна стверджувати, що на поверхні Дінця є нафтові плями. І це біда для всіх водойм України, які опинилися на території бойових дій. Тому що військова техніка знищується, залишається у воді, після чого паливно-мастильні матеріали потрапляють у воду. Але оцінити ці наслідки стане можливим вже після закінчення війни і нашої перемоги.

Посилює проблему забруднення річок низька водність, яка спостерігається в басейні Сіверського Дінця понад 10 років, і цей рік не є виключенням. Маловоддя на даний час спостерігається не тільки в басейні Дінця, але і на річках по всій Європі.

Одна з найбільших змін у навколишньому середовищі, що сталася через російсько-українську війну, — це руйнування одного із затворів греблі Оскільського водосховища на кордоні Харківської та Донецької областей, яке сталося 2 квітня. Близько 355,5 млн кубічних метрів води вивільнилися з водоймища, що призвело до підняття рівня Сіверського Дінця й оголило близько 9000 гектарів замуленого дна водосховища. Українські екологи охрестили це однією з найбільших змін у довкіллі, що сталася через російсько-українську війну. Фактично ми стали свідками унікального експерименту. У світі дедалі більшої популярності набуває рух з повернення річок у їхні природні русла. Треба також пам'ятати, що Оскільське водосховище з часом тільки міліло й деградувало. Можливо, настав час залишити річку в її природному руслі, особливо зважаючи на заслуги водойми перед країною. Це значно краще і для неї самої, й для людей, які живуть біля річки.

Яка доля чекає на стан Сіверського Дінця покаже час. А поки віримо в перемогу і ЗСУ!

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ

учні 7-х класів

Комунального закладу «Харківська спеціальна школа № 8» Харківської обласної ради.

Керівник: Брусенко Л.В. вихователь першої категорії

Якщо розглядати роль особистості в історії людства, то спочатку може здатися, що історію творять великі люди. Весь світ пам'ятає Чингісхана, Наполеона, Гітлера, Сталіна, Теслу, Едісона, Кюрі, Хмельницького ... Ці люди і подібні до них по-своєму вплинули на хід історії.

Питання типу „Хто є творцем історії?“, „Яка роль конкретної особистості в історії?“, „Чи творить історію народ чи він є нездатним до цього, а лише особистості?“ вже давно хвилюють багатьох філософів, істориків, та і людей взагалі. Це не даремно, адже це є і важливим світоглядним питанням. І його вирішення має для людини немале значення.

Якщо задуматися глибше, стає очевидним, що історія не може творитися одиницями. Видатні люди впроваджувалися в хід історії усвідомлено, мріючи залишити в ній слід, але є ще безліч простих людей, котрі міняють історію не усвідомлено. Людини немає поза суспільством та суспільною історією, але історія також неможлива без людини. Зрозуміло, що людину та історію не можна відірвати одне від одного, але їх протиставлення не є надуманим. У певні часи та за певних обставин люди повинні жертвувати собою задля збереження певних історичних надбань або задля того, щоби історія мала продовження. Тобто бувають ситуації, коли історія виявляє себе вищою за окрему людину та її долю. Таке взаємне дистанціювання людини та історії засвідчує, що в межах їхнього зв'язку вони несуть на собі різне змістове та смислове навантаження.

Багато класиків літератури були упевнені, що роль окремої особистості в історії сильно переоцінюють. У своїх творах вони часто розкривають цю проблему, показуючи, що історія твориться народними масами. Але хоч більшість не заперечує значимість окремої людини, але все ж стверджувати, що кожен здатний за своїм бажанням керувати ходом історії, важко.

Можна зробити висновок, що історія – це поняття комплексне, її не може змінити одна людина. За спиною навіть самого геніального діяча стоїть ціла армія помічників. Крім цього, багато що залежить від збігу обставин, на які ніхто вплинути не може. Тому не тільки видатні особистості відіграють роль в людській історії.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

Цинайко Софія учениця 9 класу гімназії «Гармонія» Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола, м. Тернопіль

Керівник: Пушкар З.М., вчитель географії гімназії «Гармонія» Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола, м. Тернопіль

Загальне розуміння глобальних проблем. Що вони створюють? Які є види? Найбільша небезпека – ядерна зброя.

Тема війни. Причини війни. Що відбулося після конфліктів між державами? До чого вони призвели? Винайдення ядерної зброї та ракетної техніки. Договір. Що відбулося через війну росії проти України? Виділення CO₂. Що трапляється через виділення цього вуглецю? Втрати під час війни. Забруднення ґрунту та повітря. Гибель птахів на Чорнобаївській фабриці. Екологічна катастрофа. Пошкодження ядерної установки та атомних електростанцій.

Забруднення океану та нашої планети – глобальна економічна проблема. Людям байдуже що вони смітять там де не можна.

Найбільш забруднений океан та як сміття шкодить йому. Найбільш шкідливі забруднювачі. Поява жорстких стихійних лих.

Танення льодовиків. Наслідки танення льодовиків. Що стається та детальніша інформація.

Екологія. Забруднення навколишнього середовища – головний чинник. Найгірші проблеми, які виникають з забрудненням. Кислотні дощі – що це? Їхня загроза та коли вони з'являються. Озонові діри – визначення. Коли виникають? Причини руйнування озону. Смог – що це? Що він містить у собі та як діє на організм людини. Чому він є такий небезпечний? І які симптоми він викликає?

Тероризм. Що це? Причини виникнення та основні мотиви.

Демографічні проблеми – визначення. Що відбувається? На що поділяються. Демографічний вибух. Демографічна політика – що це? Та напрямки демографічної політики.

Енергетична та сировинна проблеми – значення. Чим схожі між собою? Основний шлях вирішення. До чого призведе зменшення використання сировини?

Продовольча проблема. В чому проявляється? Як можна непереводити продукти? На що поділяють? Та як можна вирішити цю проблему.

Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються. Найгостріша сучасна проблема. Причини відсталості. Швидке зростання населення як серйозна проблема. Збільшення смертності дітей через голод. Проблеми, які виникають у дітей. Що це робить з дорослими? Перешкоджання розвитку господарства. Перешкода розвитку працездатності. До чого призвела відсталість? Варіанти вирішення проблеми .

МИР – ЦЕ НАЙВИЩЕ БЛАГО, ЯКОГО ЛЮДИ БАЖАЮТЬ У ЦЬОМУ ЖИТТІ (ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ)

Шабатура Дар'я, учениця 8-А класу Андріївського ліцею №1
Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області
Керівник: Гвоздецька Оксана Сергіївна, вчитель географії

Сучасне людство вступило в третє тисячоліття свого розвитку, яке породило нові проблеми й виклики, а також загостило увагу до традиційних глобальних проблем. Глобальні

проблеми - це заряд страхітливої сили в умовах сучасної епохи, і їх усунення та розв'язання – це завдання першочергового значення.

Впровадження у виробництво найновіших досягнень науки і техніки, поява нових технологій, енергоджерел і матеріалів призвели до глибоких якісних змін у житті суспільства. Людство вступило в епоху науково-технічної революції, але саме її розвиток, а також створення ядерної зброї призвели до того, що нині людина стала спроможна покласти край власному існуванню.

На мою думку, найважливішою глобальною проблемою сучасності є відвернення війни (насамперед ракетно-ядерної), припинення гонки озброєнь і роззброєння. Війна є альтернативою самого людського буття. Прогресивні мислителі завжди засуджували війну як нелюдське починання, що несе з собою лише спустошення і руйнування, та мріяли про вічний мир. На жаль, історія розвитку суспільства склалася інакше. За підрахунками істориків упродовж останніх 6 тис. років мирними, тобто без воєн, були лише 292 роки. Людство вже пережило дві страшні світові війни і сьогодні знову стоїть на порозі глобальної катастрофи.

Ряд учених-суспільствознавців пояснюють причини воєн уродженою властивістю людини до насильства, інстинктом руйнування і агресивністю щодо подібних собі. Але хіба люди споконвіку не прагнули до добра, злагоди, солідарності? Конкретні прояви тих чи інших психологічних рис людей у кінцевому підсумку обумовлені реально існуючими економічними та соціально-політичними відносинами.

Світогляд війни і насилля тримається на поділі світу й людей на «наших і чужих», на «добрих і злих». Ці примітивні підходи, особливо коли вони «майстерно» поширюються засобами масової інформації, формують у суспільній свідомості «образ ворога», від якого до ескалації ворожості і війни - лише один крок.

Люди світу прагнуть до миру. Будь-яка війна веде до загибелі людей, втрати найціннішого, що є в суспільстві, - людського життя. Всі ми сьогодні бачимо, до яких страхітливих наслідків і трагедій призводять війни - на Близькому Сході, в Афганістані, Нагірному Карабаху, Югославії, Чечні... Збереження миру є пріоритетним завданням усіх людей на планеті.

На сьогоднішній день проблема збереження миру на Землі включає в себе і таке поняття як тероризм. Якщо донедавна звертання до терору як засобу вирішення політичних або релігійних проблем було винятковим, надзвичайним явищем, то в наші дні практично щоденні повідомлення про терористичні акти сприймаються як щось неминуче. Терор став органічною складовою сучасного життя і набув глобального характеру.

Тероризм — це форма політичного екстремізму, застосування найжорсткіших методів насилля, включаючи фізичне знищення людей, для досягнення певних цілей. Він здійснюється окремими особами або групами осіб, що виражають інтереси певних політичних рухів або представляють країну, де тероризм піднесений до рангу державної політики. Тероризм — антигуманний спосіб вирішення політичних проблем в умовах протистояння, зіткнення інтересів різних політичних сил. Він може застосовуватись і як засіб задоволення амбіцій окремими політичними діячами, і як знаряддя досягнення своїх цілей мафіозними структурами, кримінальним світом.

Визначити тероризм можна як політику залякування, пригнічення супротивника силовими засобами. Існує три основних види тероризму: політичний, релігійний та кримінальний.

Зростання кількості терористичних актів, непередбачуваність наслідків цих актів викликають велику стурбованість світової громадськості, яка все більше активізує свої зусилля в боротьбі з тероризмом. У грудні 1972 р. був створений Спеціальний комітет з питань міжнародного тероризму, до якого увійшли представники 34 держав. На початку 1995 р. Генеральна Асамблея ООН одностайно прийняла Декларацію про заходи з ліквідації міжнародного тероризму. За останні роки вироблено більше десяти конвенцій і протоколів з питань боротьби проти тероризму. Але багатоманітність форм його проявів ускладнюють вирішення цієї проблеми.

Сучасна молодь мріє про спокійне і мирне життя, про щасливу та люблячу родину, улюблену роботу чи успішну кар'єру, вірних друзів, толерантних та дружніх сусідів. Хочеться кричати на весь світ: «Люди схаменіться! Ми маємо всі блага для тихого спокійного існування, для розвитку і процвітання. На сьогоднішній день, в епоху високих та нанотехнологій, треба вирішувати все дипломатичними та мирними шляхами. Збройна боротьба – це шлях до спустошення, руйнації та повного знищення. А так хочеться жити... Просто жити: без паніки та страху, займатися улюбленими справами, радіти, любити і насолоджуватися кожним моментом. Адже, як писав великий гуманіст Сервантес: «Мир - це найвище благо, якого люди бажають у цьому житті»»

ВІЙНА – ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА

Шевченко Варвара, учениця 7 класу Харківського ліцею № 107 Харківської міської ради, вихованка гуртка «Екологічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Керівник: Редіна О.В., керівник гуртка «Екологічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Глобальні проблеми людства – це проблеми, які стосуються всього людства, не визнають ніяких кордонів. Жодна держава, якою б могутньою вона не була, не в змозі самостійно вирішити ці проблеми, а саме: роззброєння та збереження миру на Землі, екологічну, демографічну, продовольчу, енергетичну та сировинну проблеми, подолання відсталості розвиваючих країн, проблеми Світового Океану.

Глобальною проблемою № 1 сьогодні є проблема роззброєння та збереження миру на Землі. Ця проблема актуальна сьогодні як ніколи, бо наша держава знаходиться у стані війни з державою - агресором росією.

Історію людства можна розглядати як історію воєн. Тільки у ХХ ст. відбулися дві світові і безліч локальних воєн (у Кореї, В'єтнамі, Анголі, на Близькому Сході) та в інших регіонах. Лише після Другої світової війни до початку ХХІ ст. сталося більше 40 міжнародних і близько 90 внутрішньодержавних конфліктів, де загинули десятки мільйонів людей. Гинуть ні в чому не винні мирні люди, гинуть військові, руйнуються об'єкти інфраструктури, пам'ятки природи, культури. В Україні через війну постраждало 1240 дітей: 815 отримали поранення, 425 загинули. Найбільше постраждалих дітей в Донецькій (411 чол.) та Харківській (258 чол.) областях. Все це результат військової агресії росії. Окупанти також пошкодили близько 500 пам'яток культурної спадщини України. В цілому зруйновано та пошкоджено пам'яток культури в 15 областях України. Більше всього злочинів проти культурної спадщини України зафіксовано в Харківській області. За даними Депаратменту культури і туризму Харківської обласної військової державної адміністрації серед зруйнованих , найбільш відомих пам'яток культури значаться:

1. Меморіальний комплекс філософа і поета Г.С. Сковороди (с.Сковородинівка), пам'ятка історії національного значення, дата пошкодження – 06 травня 2022 року.

2. Розписи М. Самокиша та С. Васильківського (м. Харків, вулиця Мироносицька, 44), дата пошкодження 01 березня 2022 року.

3. Українсько-Польський меморіал (м. Харків, Лісопарк, 6 квартал), дата пошкодження 23 березня 2022 року.

4. Бібліотека імені В.Г. Короленка – одне з найстаріших книгосховищ України, (м. Харків, пров. Короленка, 18), дата пошкодження 02 березня 2022 року.

5. Житловий будинок «Слово», пам'ятка історії національного значення (місто Харків, вул. Культури, 9), дата пошкодження 07 березня 2022 року.

6. Будинок 1-го реального училища, збудований у 1877 році, зараз Харківський національний технічний університет сільського господарства (місто Харків, вул. Героїв Харкова, 45), дата пошкодження 28-29 липня 2022 року.

7. Будинок Харківського театру для дітей та юнацтва (збудований у 1835 році, м. Харків, вул. Полтавський шлях, 18), дата пошкодження в ніч з 5 на 6 липня 2022 року.

На жаль, цей список можна продовжувати і далі. Я сподіваюсь, що Україна переможе у війні, яка зараз триває і харків'яни докладуть зусиль для відновлення міста-героя Харкова та його унікальних пам'яток культурної спадщини.

РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

*Шеховцова Мирослава, учениця 11 класу Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області*

*Керівник: Гопанчук Р.Ф., вчитель іноземних мов Кам'яноярського ліцею, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії, «Старший учитель»*

Здається, що кожна людина хотіла б бути успішною і щасливою. А в цьому випадку знову ж таки може допомогти знання іноземної мови. По-перше це додаткові знання, по-друге фахівця, який володіє іноземною мовою роботодавці охоче беруть на службу. Втім, і це не саме головне. Основний момент - це можливість зануритися в світ загадкового і незбагненого, це можливість спілкування з людьми і з іншим пластом світогляду і ментальності. Загальноприйнято вивчати англійську мову, як міжнародний еквівалент спілкування. Але це не зменшує ступінь значущості вивчення інших іноземних мов. Можливо, хтось скаже, що не кожна людина здатна вивчити іноземну мову. Так! На жаль, здібності у кожної людини суто індивідуальні, хтось більш схильний до точних наук, у когось більш гуманітарний склад розуму. Але, безсумнівно, у кожної людини є здібності і з цим фактом навряд чи хто-то не погодиться. Найголовніше ці здібності розвивати, підживлювати та зміцнювати. Особливо це легко робити в дитячому віці, але і дорослі, які ще не володіють іноземною мовою, можуть розраховувати вивчити хоча б одну іноземну мову. Враховуючи, що сучасні технології дозволяють це робити легко і граючи! Мова - наше основне джерело спілкування. Це метод, за допомогою якого ми ділимося своїми ідеями та думками з іншими. Деякі люди навіть кажуть, що мова - це те, що відділяє нас від тварин і робить нас людьми. У цьому світі тисячі мов. Країни мають власні національні мови на додаток до різноманітних місцевих мов, якими вони розмовляють і розуміють їх люди в різних регіонах. Одними мовами розмовляють мільйони людей, іншими - лише кілька тисяч.

Німецька мова, поряд з англійською, іспанською, італійською та французькою, є однією з найвідоміших та найпопулярніших європейських мов у наш час. У це важко повірити, але в Європі німецька мова рідна для більшої кількості людей, ніж англійська. Нею змалечку розмовляють 130 мільйонів людей, тож у Європі вона друга за поширеністю. І, звісно, вжиток не обмежується Німеччиною. В Австрії, Швейцарії, Люксембурзі й Ліхтенштейні люди також переважно спілкуються німецькою — там це головна або одна з офіційних мов. Додамо сюди Бельгію і провінцію Больцано в Італії (Південний Тироль), де німецька також одна з офіційних, — і дістанемо повну картину.

Безумовно, світ захопила англійська мова. Вона пронизує інтернет-середовище та впливає на лексику всіх інших мов. Проте, існує думка, що не далі, ніж в 5-річній перспективі знанням однієї лише англійської ви нікого вже не здивуєте. Більш того, володіння мінімум 2-ма іноземними мовами стане, скоріше за все, нормою сьогодення. Тільки питання в тому, хто буде користуватись перевагами в перспективі, знаючи про сучасні тенденції вже сьогодні. До речі, існують припущення, що Скворода також побував в Німеччині, проте документальних підтверджень цього, як і можливого навчання в університеті Галле, немає.

Культура і творіння німецькомовного суспільства, залишили свій слід в музиці, кіно, театрі, архітектурі. Великий внесок у розвиток мистецтва, живопису, кінематографії, інших видах людської творчої діяльності. Все це разом, спонукає освоїти цю популярну іноземну мову.

Григорій Сковорода писав: «Хто добре запалився, той добре почав, а добре почати — це наполовину завершити», тож варто лише почати вивчати та не дозволяти невпевненості та ліні побороти себе.

СЕКЦІЯ ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ

РОСЛИНИ В ЖИТТІ І ОБРЯДАХ МОГО НАРОДУ

*Беженар Раїса, учениця 8 класу Багатянського ЗЗСО Саф'янівської ОТГ
Ізмаїльської району Одеської області
Керівник Тангер Наталія Василівна, керівник гуртків Центру дитячої та юнацької
творчості та Багатянського ЗЗСО*

Актуальність даної теми в тому, що зараз люди все частіше починають звертатись до народної медицини, шукати альтернативні методи лікування, дбати про захист сім'ї та оселі.

Тому **мета** роботи – віднайти рецепти, методи та способи використання рослин в житті людей.

Завдання – дослідити історію використання рослин в житті людей минулого та сучасного, знайти старовинні рецепти ліків на основі рослин, опитати старожилів, які рослини і з якою метою вони вживали і використовували в житті.

Обрядові дії, пов'язані з рослинністю, відігравали важливу роль в календарних святах. Ці обряди мали забезпечити людині здоров'я, зміцнити добробут сім'ї, посилити плодючість землі й худоби, вберегти господарство від нечистої сили. Особливе місце займали рослинні-символи у сімейних обрядах. Жодне весілля на Україні не обходилося без барвінку і калини, якими прикрашали коровай та вінок молодої. Рослинні мотиви та образи широко представлені і в українському фольклорі. Майже в усіх жанрах усної словесності рослинна символіка є одним із важливих виражальних засобів.

Від незапам'ятних часів для лікування різних захворювань людина використовувала лікарські рослини, а цілющі властивості трав у різні часи неодноразово згадувалися у працях філософів та лікарів. Рослини в той далекий час були і їжею, і ліками. Відомості про використання цілющих властивостей рослин можна знайти в пам'ятках прадавньої культури – санскритською, старогрецькою, китайською, грецькою, латиною. Існує відомий вислів середньовічного вченого, філософа і лікаря Авіценни: «Три зброї є у лікаря: слово, рослина, ніж».

Здоров'я сучасної людини теж багато в чому залежить від якості і кількості біологічно активних речовин рослинного походження. Застосування лікарських рослин є одним із дієвих, часто альтернативних методів оздоровлення та профілактики багатьох поширених захворювань.

Якщо назви всіх лікарських рослин укласти в список, він буде надзвичайно довгим! **Дізналася**, що загалом у світі відомо понад 20 тисяч видів лікарських рослин, переважно їх застосовують у народній медицині.

Проте науковці невпинно вивчають склад лікарських рослин, виділяють із них активні компоненти, досліджують дію й можливість застосування в схемах лікування та профілактики найрізноманітніших захворювань.

Значна частина лікарських рослин належить водночас до кількох хімічних або терапевтичних груп.

Дослідила, що здебільшого лікарські рослини застосовують у вигляді настоїв, відварів, спиртових настоянок, екстрактів, а також у формі біологічно активних добавок – продуктів харчової, фармацевтичної та біотехнологічної промисловості.

Досліджуючи дану тему, поставила собі питання: як самі звичні рослини можуть уберегти від пристриту і притягнути удачу і щастя у ваш будинок?

Працюючи над темою «Рослини в традиціях і звичаях мого краю», я вирішила провести опитування серед однолітків. Запитала, чи знають вони, яку роль рослини відіграють в житті людини. Була здивована, що з 45 опитаних 38 добре розуміють, яку важливу функцію відіграють рослини в нашому житті. Також я розповідала про роль рослин в традиціях і звичаях людей, і почула від однолітків, що вони із задоволенням використовували б всі традиції і звичаю в своєму житті. Деякі учні навіть просили записати цікаву інформацію.

Отже, досліджуючи дану тему, можна зробити висновок, що тема цікава, використовуючи дану інформацію можна знайти користь для життя, здоров'я людини. Планую наступного року продовжити дане дослідження та поділитися інформацією з однолітками та залишити дану роботу в шкільній бібліотеці для використання на уроках з літератури, біології, історії, народознавства.

ДОВІЧНА СЛАВА УКРАЇНИ, СКОВОРОДОЮ СЛАВЕН СВІТ!

*Бендяк Анастасія, учениця 11 класу Великобудищанського спеціалізованого закладу освіти
I – III ступенів Великобудищанської сільської ради Полтавської області
Керівник: Козороз Н.І., заступник директора з навчально-виховної роботи*

Із словникової статті зрозуміло, що слово «мандри» може вживатися не лише в прямому, а й в переносному та образному значеннях. Тому ми помандруємо творчістю письменства рідного краю, де образ Григорія Сковороди змальовано як художній образ. Це і є *мета* нашої розвідки.

Наразі звернення до особистості цього генія актуальне, а від того й *актуальність* нашої розвідки очевидна з огляду на 1) його філософські ідеї, які не втратили значення і сьогодні, 2) його повчання, які є наскільки потрібними для людей, що навіть плин років не стирає їх суті, 3) 300-літній ювілей.

Постать Григорія Савича Сковороди, його філософське вчення, художня творчість уже віддавна притягувала/притягує до себе публіцистів, науковців, дидактів тощо. Осягнути велич українського любу мудра намагалися/намагаються й митці, передовсім письменники. Найпершими таку спробу зробили Т. Шевченко в повісті «Близнець» та П. Куліш у поемі «Грицько Сковорода». Не можемо оминати поему-симфонію «Сковорода» Павла Тичини, яка так і залишилася не завершена. Слід також згадати поезію Ліни Костенко «Ой ні, ще рано думати про все» та творчість письменників Полтавщини, зокрема «Все важчає перо» Володимира Мирного, «Лови» і «Діалог мовчання» Тараса Нікітіна та багато-багато інших. Але найбільше, на нашу думку, відведено місця Григорієві Сковороді у творчості Дмитра Шупти, нашого земляка, життєвий шлях якого пов'язаний з Чорнухівщиною – батьківщиною Сковороди.

Об'єкт дослідження – українська художня сковородіана. *Предмет* – крайовий вияв, тобто мистецько-словесні твори про Г.Сковороду авторів землі Полтавської

Новизна нашої розвідки полягає в тому, що своєю роботою поповнюємо інформаційний потік про ювіляра на місцевому матеріалі.

Матеріали пройшли *апробацію* на шкільній учнівській конференції «Ідеї Сковороди вічні» та на загальношкільному святі «Довічно славна Україна, Сковородою славен світ».

Звичайно, у нашій роботі це лише окремі згадки про українську художню сковородіану. Окремі, оскільки предметом нашої розмови є крайовий вияв, тобто мистецько-словесні твори про Г. Сковороду авторів землі Полтавської.

Відразу зауважимо, що сучасна дослідниця Алла Лисенко намагалася проаналізувати набуток «письменників Полтавщини, у яких змальована постать та життєві ідеали Григорія Сковороди» [1]. Опрацювавши цю розвідку, ми помітили, що авторка згадала поезії «Все важчає перо», «Горлова гора» Володимира Мирного, «Лови» і «Діалог мовчання» Тараса Нікітіна, а також узагальнено сказала про набуток Світлани-Майї Залізняка, Володимира Тарасенка та Марії Бойко – митців, котрі «шукають художнього втілення рідного слова, високі зразки якого дав філософ-мандрівник» [1, с. 55].

Головне завдання нашої студії – розглянути художній діалог земляка Дмитра Шупти – сучасного поета з Григорієм Сковородою – поетом на віки.

Шлях до поезії у Д. Шупти довго не збігався із дорогою до професії. Наш краєнин – лікар-хірург за професією, але поет за покликання

Нашу увагу привернули два найновіших видання творів Д. Шупти, у центрі яких він, наш перворозум, наш філософ-митець, наш мандрівник у просторі національному Сковорода.

Перша книжка – «Ракове здвиження». В анотації до неї читаємо: «Нове видання Дмитра Шупти <...> пропонує увазі читачів три цикли, твори яких відображають напружений діалог автора з одвічним співрозмовником – Григорієм Сковородою [6].

Друга збірка – «Осягнення», яка «презентує творчий доробок відомого поета Дмитра Шупти і композиторів Петра Лойтри та Володимира Стеценка. Художній світ митців об'єднує постать генія Григорія Сковороди, 300-літтю з дня народження якого збірник присвячено, але, головне, що образ Любомудра силою слова і музики отримує нове звучання, суголосне життю людини ХХІ століття» [4].

Книжка «Осягнення» складається з восьми частин: перші сім – поетичні («Сповідую Сковороду», «Сковородинівські діброви», «Шлях істини», «Кам'яна могила», «Сковорода над Велес книгою», «Князь Світла», «Під калиною Харсік»), остання восьма охоплює вокальні цикли. Заголовок книги виражено в третьому вокальному циклі, який також має назву «Осягнення». Таким чином окреслено коло духовного прочитання 300-річного генія.

У першій частині поетично-музичної книжки вміщено 22 сонети під назвою «Сповідую Сковороду». Такий заголовок, переконана рецензентка Галина Лозко, «немовби філософське кредо самого Дмитра Шупти» [2].

Збірку відкриває поетична символічна картина, яку можна тлумачити як мистецько-філософське бачення життя Всесвіту: *«Несуть крізь час нас / коні норовисто / Чумацьким Шляхом – / Зоряним Шосе»*. У рядках вчуваємо безпосередній перегук митця сучасного з творчістю Сковороди. Згодом образ Всесвіту автор буде метафоризувати й одночас опобутовувати: *«У Всесвіті нам господарювати, / Порядкувати, наче у Раю»* [4, с. 4].

Шупта розставляє акценти «над Сковородою» з позицій і його доби, і свого часу: *«Сковороду сприймаєм не інакше, / Як Лицаря Священної Борні»*, *«У світ забрав Сковорода Григорій / З Харсік своєї Мудрості печаль»*, *«Сягнув Сковорода свого зеніту, / Надбавши світла мудрості засік»*, *«Для нас і досі сяє світлий промінь / Сковороди в холоднім Царстві Тьми»*, *«Сковорода не знав голодоморів, / Хоча тоді вже бачив геноцид»*, *«Та є в Сковороди надійна ніша – / Народ і наш козачий рідний край»*.

Про другу частину книжку досить лаконічно популярно-науково сказала Галина Лозко: вона, ця частина, присвячена поетичному осмисленню «образу дуба як священного дерева українців, улюбленого рослинного тотема, дерева Бога святої борні Перуна. Поет не може обминути таку сутнісну категорію, як тандем «людина – дерево» <...>. З [дубом] нерозривно пов'язані й інші велети духа українського народу: Іван Мазепа, Максим Залізняк, Тарас Шевченко, Борис Грінченко, козаки Холодного Яру... Наскрізна думка цих поезій – проростання жолудів священних дубів як розкриття таїни єдності предків з нащадками, пробудження священної пам'яті народу» [2].

Третя частина своїм корінням має і біблійні, і сквородинівські тексти, а також авторські думки. Д. Шупта підкреслює перемогу Князя Світла над Князем тьми. Проте йому болить безпам'ятство сучасників, і своїх, і Сковороди. Не визнали давні українці свого Генія: *«Мене впустила в двері вся Європа, / А ви їх зачинили назавжди»*. Д. Шупті важливо, щоб ми, нині суцї, зробили правильний вибір національного поводиря, не відкинули новітнього Сковороду чи Мазепу (*«барокові собори / Іван Мазепа будував ... Відтак Мазепин кожен витвір / До волі кликатиме нас»* [3, с. 40-41]).

У четвертому розділі своєї книжки автор поетично розкриває національні географічні топоси свого героя, наголошуючи, що Кам'яна Могила – один із найвагоміших, адже це – «сакральний центр давньої прабатьківщини русів-українців» (Галина Лозко).

П'ята частина книги Шупти вводить реципієнта в незвичне: про Сковороду, що міг знати написане ще в IX столітті, ніхто не говорив, тим паче поетичним словом. Для нашого

автора тандем «Сковорода – книга Велеса» дуже важливий, оскільки філософ-поет завжди опирався на те, *«що духом не старіє»*, звертався до культурно-духовного коду нації

У шостому розділі Д. Шупта веде мову про період життя Г. Сковороди, коли він вимушено залишає Переяслав і мандрує, спочатку до Харкова, а потім – далі й далі... Його *«Шлях Новий – у Невідоме»* [4, с. 75] проліг. У мандрах пам'ятає Григорій-Варсава свої краї. Там *«рідна Многа»*, там *«рідний дім»*, *«його Харсіки»*.

Упадає у віч часте повторення в книжці «Осягнення» топоніму Харсіки. Суть у тому, що Д. Шупта відстоює думку про Харсіки як місце народження великого Сковороди. Тут варто інформувати про наукові інтереси Дмитра Романовича: він – учасник багатьох Сковородинівських читань і конференцій всеукраїнського та міжнародного рівня, автор значного числа наукових праць про свого знаного краянина, і в багатьох розвідках відстоює думку: Г. Сковорода народився не в Чорнухах, а в Харсіках (для прикладу див. його тези «Шупта Д. До питання про місце народження Г. С. Сковороди. Проблеми вивчення наукової і художньої спадщини Г. С. Сковороди : тези доп. Респ. наук. конф. Харків, 1992. С. 42-43. Це – найраніша наукова робота Дмитра Романовича щодо місця народження нашого філософа-поета). Д. Шупта твердо й переконливо говорить: так, Сковорода із Харсік:

*Ім'я Варсава – син усього світу,
Вкорінене у небо й ґрунт Харсік* [, с. 12].

В уста Сковорди як ліричного героя вірша «Звіт землякам» автор вкладає твердження, що він таки народився у Харсіках, а не прийшов помирати в рідні краї, бо знав: земляки його в *«гробу / З Харсік відправили б в Чорнухи»* [, с. 86]. До речі, останній поетичний розділ книжки «Осягнення» охоплює лише два тори – «Пуповина» та «Звіт землякам»

Намагаючись осягнути Сковороду, поет Шупта прагне осягнути і Шевченка: *«Відишукуєм карби Шевченка / Із карбами Сковороди»* [, с. 26]. Автор говорить про перегук наших найвеличніших попередників. Намагаючись осягнути Сковороду, поет Шупта хоче осягнути ... й себе. Підтвердження цій нашій думці – поезія «Повела мене веселка (спогад про дитинство 1948 року)»

Ми виокремили лише одну збірку Д. Шупти, присвячену Г. Сковороді, близьку в часі; але до постаті величного філософа-поета наш автор звертався віддавна. Ще в 1972 році в періодиці з'являлися уривки із його поеми про Сковороду (у повному обсязі вона була надрукована у 1993 році); на сьогодні творів про Сковороду в Шупти – понад 70. І все ж переконані, що саме книжка «Осягнення» найповніше репрезентує Дмитра Романовича як новатора в царині художньої сквородіани. Запали в душу рядки із сонета № 7: *«Я міряю часи Сковородою, / Як днями землю міряли колись»*, рядки, які вважаємо лейтмотивом усієї сквородинівської теми нашого краянина, лікаря за фахом, поетом за покликанням.

Отже, письменники Полтавщини багатогранно висвітлюють образ Григорія Сковороди як художній образ.

НЕМАЄ ЦІННІШОГО, НІЖ ТЕ, ЩО ОТОЧУЄ ТЕБЕ ЩОДНЯ!

Бобкова Ірина, вихованка гуртка *«Юні туристи-краєзнавці»* Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради;
Керівник: Турченко Світлана Петрівна, керівник гуртка *«Юні туристи-краєзнавці»*
Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді
Черкаської обласної ради

До історичного краєзнавства можна підходити по різному, вивчаючи історичну спадщину краю, досліджуючи документи, записуючи свідчення...

Ми ж пропонуємо активну форму, а саме заочну подорож маленькою частинкою нашого міста. Чому саме так? Можливо наша розповідь спонукатиме вас до подорожі вже очної до нашого прекрасного краю.

Тема нашої роботи виникла мабуть з філософських роздумів про сенс життя, оточення, становлення ідеї національно-патріотичного відновлення сутності сучасного молодого

українця, а саме, що будь-що велике починається з малого, а точніше з тебе самого. І ми вирішили, що дослідження історії свого міста відповідає заданій тематиці. Тому подорож ми назвали **«Немає нічого ціннішого, ніж те, що оточує тебе щодня»**.

Отже, **мета** нашої роботи в тому, щоб зацікавити учнівську молодь до подорожі нашим містом, познайомити з його історією та цікавинками.

Актуальність роботи в тому, щоб відобразити сучасне місто через призму віків та минулого.

Рушаючи в цю подорож обов'язково запитайте себе: чи вважаєте ви цінним те, що завжди знаходиться поруч із вами і як воно впливає (або не впливає) на зміст і якість вашого життя?

У Черкаського краю сувора і славна історія, витоки якої губляться у далеких віках. Вона по праву може бути візитною карткою України, дбайливо зберігаючи багату історико-культурну спадщину краю.

Черкащина - справжня перлина, витворена природою на полотні центральної частини України. Це край нерукотворної краси лісових і степових пейзажів, щедро вмитий кристалевою водою цілющих джерел. Це барвисті водограї стрімкого Гірського Тікича та швидкоплинної Росі, спокійної врівноваженості Тясмину, Супою та Сули. Це сивий батько Дніпро-Славутич, глибокі неозорі води якого зберігають для нас події бурхливої давнини. Це край, описаний у легендах, переказах, звеличений у поезії, зігрітий любов'ю його мешканців і всіх, хто хоч раз побував тут. Він завжди відкритий для всіх, хто бажає долучитись до його дива.

Розпочинаємо свою подорож Алесю Слави від центральної вулиці міста бульвару Шевченка. І на перетині вулиць ми бачимо будівництво – це меморіальний комплекс воїнам, що загинули у локальних війнах і збройних конфліктах на території іноземних держав. Відкритий у 1989 році, створений українським художником Іваном Лавріненком. Основу композиції складає символічна вирва діаметром 6 метрів. По східцях у розкиданому вигляді – гранітні брили з іменами загиблих воїнів. Гранітна скеля, біля підніжжя якої лежить солдатська фляга, пробита кулею, посмертний букет з двох чорних тюльпанів і кована мальва посередині, як символ домівки і продовження життя.

Черкаси - місто стародавнє. Ще за часів древньоруської держави Київської Русі в районі Середнього Придніпров'я існували поселення, які служили укріпленням для боротьби проти набігів кочових племен. Про існування цих поселень у період X - XII століть свідчать речові пам'ятки древньоруської держави - зброя, монети, посуд і інше, знайдені під час археологічних розкопок на території нашої місцевості, в тому числі в Черкасах.

Про назву міста Черкаси існує кілька версій. Ряд дослідників вважає, що вона зв'язана з перебуванням на цій території в IX-XI століттях племен торків і берендеїв, яких називали «чорними клобуками». В народі іменували їх ще «чорними косами» - чорнокосами, а згодом черкасами. Інші дослідники посилаються на те, що в цю місцевість була переведена з Кавказу частина полонених черкесів і від них пішла назва міста.

Мені хотілося показати неповторність саме мого рідного міста. І, якщо вам, бодай трішечки захотілось прогулятись зеленими вулицями моїх Черкас, я вважаю, що зі своїм завданням я впоралась, тому що в цьому і полягає практичне застосування мого дослідження, через мою подорож зацікавити якнайбільше бажаючих відвідати моє рідне місто Черкаси!

ВІД МИНУЛОГО ДО ПРИЙДЕШНЬОГО – МЕНОНІТСЬКІ БУДІВЛІ С. КУПРІЯНІВКА ЯК ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ РІДНОГО КРАЮ

*Боговик Поліна, учениця 10 класу Опорного закладу освіти «Матвіївський ЗНВК «Всесвіт» МСР, вихованка гуртка «Геологічне краєзнавство» КЗ «Центр Туризму» ЗОР
Керівник: Похилько Сергій Павлович, вчитель інформатики Опорного закладу освіти
«Матвіївський ЗНВК «Всесвіт» МСР, керівник гуртка «Геологічне краєзнавство» КЗ
«Центр туризму» ЗОР*

Культура являється важливим чинником розвитку суспільства, де вагомий потенціал має культурна спадщина. Культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь споруд, комплексів та їх частин, а також пов'язані з ними предмети; території чи водні об'єкти, інші природні та природно – антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з естетичного, історичного та наукового погляду і зберегли свою автентичність. Вони також являються об'єктами культурної спадщини.

Тема географії культурної спадщини іноземних колоністів на Запоріжжі на теперішній час є надзвичайно актуальною, адже вона присвячена малознайомим сторінкам історії менонітських та німецьких колоній, їх культурним надбанням на території краю, що збереглися до нашого часу. Сьогодні, коли відновлюється історична справедливість по відношенню до представників різних етнічних груп, які заселяли територію України та постраждали в часи тоталітаризму, можна сміливо говорити, що історія народів, які внесли вклад в господарський розвиток нашої держави, заслуговує право на існування, не ускладнене мовчанням або напівправдою з ідеологічних міркувань. Адже німецькі та менонітські колоністи залишили за собою цінну, величезну культурну спадщину, яку українці, а зокрема запоріжці, повинні краще зберігати, охороняти.

Запорізька область в етнічному плані є досить унікальною завдяки великій кількості іноземних переселенців: менонітів, німців, євреїв, болгар, греків тощо.

Отже, вищезазначене свідчить про актуальність вивчення даної теми.

Предметом дослідження є історія заселення та культурна спадщина (а саме будинки та архітектурні споруди) іноземними колоністами Запорізького регіону на прикладі с. Купріянівка.

Одним із засновників с. Купріянівка Запорізького району, що знаходиться на північній-схід від м. Запоріжжя в долині р. Мокра Московка вважається Граф Вітольд Крайцер. Граф Крайцер на той час володів великими угіддями поблизу містечка Софіївка (нині м. Вільнянськ), що на північний схід від Олександрівська (сучасне Запоріжжя), у волості Наталине. До 1861 р. ці землі разом із сусідніми селами називалися Крайцерево. Після скасування кріпацтва назви маєтку і села було змінені на Купріянівку. У 1880 р. група менонітів, переважно голландців, які приїхали на розробку Янцевського гранітного кар'єру та пошуку інших родовищ, відкупила у графа Крайца 1 669 десятин земельних угідь та заснувала село Айгенфельд (теперішнє с. Яковлеве). У той же час один з голландських переселенців – Аврам Бельгманн придбав 1 290 десятин землі графського маєтку для своєї дочки Марії та зятя Генріха Якова Гайнріха, а у 1904 р. увесь колишній графський маєток перейшов у його власність. Дуже скоро менонітські власники почали розбудовувати будинок, який сягнув розмірів 12,8 x 23,5 м. З північного боку був добудований великий хол, відтак подвір'я маєтку добре проглядалося з дверей. Простора кухня та спіжарня були добудовані з північно-східного боку будинку. До будинку провадила напівкругла алея для авто, у центрі подвір'я перед новим входом був фонтан. З двох боків дім оточував парк, розміром 90 x 210 м. У маєтку була збудована гарна альтанка, теплиця і сад. У маєтку працювала унікальна система подача води – з протилежного боку р. Мокра Московка, вище рівня маєтку, були викопані великі колодязі. Вода з колодязів подавалася трубами через річку до крану посередині подвір'я. Двір маєтку та село Купріянівка були розділені цегляною стіною. Приблизно до 400 десятин земельних угідь здавали в оренду селянам Купріянівки.

Після 1904 р. на території помістя збудували багато господарських будівель. Це були стайні, конюшні, склади та комори, стодола для техніки, кузня. У маєтку було аж три конюшні, у двох із них стояло близько 100 робочих коней, а третя – для парадних, бігових скакунів. У найбільшій споруді, збудованій ще перед 1904 р., розмістився паровий двигун, що забезпечував роботу млина.

У тому ж будинку зберігалось зерно, там був і млин. Біля будинку господарів стояв новий будинок для гостей. Збудований у менонітському стилі, він, окрім гостьових кімнат, мав велику пральню у підвалі та фотомайстерні, якими користувалися сини Гайнріхів. На подвір'ї був збудований дім для управляючого та неодружених робітників. Крім цього було ще три будинки для одружених робітників. Усього на території помістя налічувалося до 25 будинків. Більшість були збудовані з цегли та накриті керамічною черепицею. По сусідству з маєтком були відкриті та розроблялись родовища глини (як червоної так і білої) для виготовлення цегли та черепиці.

Після подій 1917-1921 рр. маєток привласнила радянська влада. Хоча помістя сильно постраждало під час Другої світової війни, та й після неї було зруйновано багато будинків, усе ще збереглися кілька споруд колишнього маєтку. Проте лише одна споруда збереглася майже повністю в автентичному стані, інші були перебудовані та переобладнані під сучасний стиль.

Проаналізувавши результати роботи експедиції, ми визначили, що населені пункти нашого краю дуже багаті на пам'ятки архітектури, такі як залишки менонітських будівель. В ході проведення опитування місцевого населення, та проаналізувавши літературні джерела, ми дізнались, що це не просто будівлі, а залишки цілої культури. Саме завдяки переселенцям українські будівлі змінили свій зовнішній вигляд – українці почали будувати свої житлові будинки і господарські споруди під одним дахом. На жаль, досліджувані об'єкти не мають природоохоронного статусу, через що вони можуть бути зруйновані під негативним антропогенним впливом. Проте вони є цікавими для огляду під час екскурсій з історії рідного краю. Саме за допомогою цих споруд ми можемо робити висновки про архітектуру XIX ст.

ЙОГО ІМ'Я НОСИТЬ МОЯ ШКОЛА

***Борт Катерина, 10 клас, Малоперещепинський ліцей імені М.А. Клименка
Новосанжарської селищної ради Полтавської області, Новосанжарська ТГ, село
Мала Перещепина, Полтавська область;
Керівник: Дем'яненко Людмила Олександрівна, учитель історії***

*Вклонітесь, люди, вчителям своїм,
володарям і слова і пера,
крізь біль і радість, роздуми і втому
любов до учнів квіткою зросла*

Щедра земля Малоперещепинська. Багата на добрих, талановитих, мудрих людей. Серед них і майстер педагогічної справи М.А. Клименко. 19 грудня 2003 рік – рішенням Новосанжарської районної ради присвоєно Малоперещепинській ЗОШ I-III ступенів ім'я М.А. Клименка (ще при житті, Клименку виповнилось 90 років), а самому ювелюру присвоєно звання «Почесний громадянин Новосанжарщини», центральна вулиця села Мала Перещепина носить ім'я Клименка.

Ще Сократ сказав, що в кожній людині є зірка, тільки треба вміти її засвітити. 19 грудня 1913 року у сузір'ї Стрільця загорілась його зірочка. Народився М.А. Клименко в селі Сокілка на Полтавщині. Саме це село постійно було у вирі подій, там виростали цікаві особистості. Він прийшов, щоб творити добро на землі, пронести в серці любов до людей, до своєї Батьківщини. Ще в шкільні роки добре знав курс арифметики і з великим бажанням та задоволенням ішов до молодших школярів, щоб замінити хвору вчительку математики. Перші кроки в педагогіку зробив у селі Бутенки у сільській десятирічці. У цьому селі зустрів свою першу і єдину любов – Лариса Григорівна працювала в тій же школі вчителем російської мови

та літератури. У 1936 році одружився з Гавріловою Л.Г., прожили в шлюбі - 69 років. Ідеальне подружжя. Виховали двох дітей, які пов'язали свою долю з вихованням підростаючого покоління.

У 1938 році переїхав у село Мала Перещепина по місцю проживання своєї дружини. Малоперещепинська школа була неповною середньою. Микола Андрійович був призначений завучем, а через рік – директором цієї школи, а також викладав історію та математику. Він знав, що учитель – це людина, яка ніколи не повинна зупинятися на досягнутому, а йти вперед, підвищувати свій рівень знань, і Микола Андрійович вступає на математичний факультет учительського інституту, який успішно закінчив.

Та раптом важке горе лягло на плечі нашого народу. Почалася Друга світова війна. Миколу Андрійовича покликала Вітчизна, вона говорила йому: «Бий ворога, захищай мене, щоб знову світило сонце, щоб твої учні могли радісно бігти до школи, не боячись розривів бомб і снарядів».

1941-1945 роки. Пройшов бойовий шлях від рядового до майора, командира батальйону, заступника командира полку. Нагороджений 6 бойовими орденами, 20 медалями. Воював з фашистами в Донбасі, Харкові, південних районах Полтавщини, форсував Дніпро в районі гирли річки Ворскла. На щастя, кулі обминали його в боях, хоч відважний боєць ніколи не ховався від них і безліч разів опинявся віч-на-віч зі смертю.

Фронтowa переписка. Сімейна реліквія родини Клименків – листи з фронту. Упродовж чотирьох років Микола Андрійович густо списував сторінки шкільних зошитів словами любові, тривоги, віри й надії. Чи думав молодий учитель, що як учень, буде списувати сторінки шкільних зошитів. Це - любов. У молодості вона в них була палкою і пристрасною; на схилі літ – тиха і прощальна, як останнє тепло в пору бабиного літа... Це – щастя не розлучатися ні на день.

У післявоєнний час школа знову відкрила свої двері, і пролунав радісний дзвінок, кличучи учнів за парти. Повернувся і Микола Андрійович до педагогічної діяльності, закінчив історичний факультет Полтавського учительського інституту.

З 1947 по 1957 рік працював завучем Малоперещепинської середньої школи, 15 років - директором школи. За роки його керівництва школа досягла значних успіхів у навчанні та вихованні підростаючого покоління, була однією з кращих не лише в районі, а й області. Центр методичної роботи Полтавського педагогічного інституту імені М.В. Короленка, опорна для проведення курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Шкільна бібліотека займала I та II місця в оглядах сільських шкільних бібліотек. Музей школи. Найкраща метеорологічна площадка, навчально-дослідна теплиця, шкільна їдальня. Про досвід малоперещепинців писали в брошурах «Керівництво школою», «Організація методичної роботи», «Моя школа», «З досвіду шкільної роботи». За педагогічну діяльність нагороджений орденом Леніна - найвищою свого часу нагородою (на Полтавщині – єдиний). Микола Андрійович докладав багато зусиль, щоб піднести звичайну, рядову школу на рівень кращих у районі, області, щоб зробити її справжньою лабораторією передової педагогічної думки, дати учням міцні знання з історії. Його виняткова працьовитість, постійний творчий пошук, тверда, безкомпромісна вимогливість як до себе, так і до своїх учнів дали хороші плоди. Педагогічний стаж становить 40 років. Після виходу на пенсію (1974 р.) ще чотири роки викладав історію.

Перебуваючи на заслуженому відпочинку, десять років очолював первинну територіальну організацію ветеранів, був членом цієї ж організації, вів змістовну військово-патріотичну роботу серед молоді.

Микола Андрійович брав активну участь і в громадському житті села, району, неодноразово обирався депутатом сільської і районної рад.

Життя М.А. Клименка можна назвати праведним, бо він зумів пронести у своєму серці любов до людей, заради них і для них працював усе життя, вчив: «Трудитися треба сумлінно, з молодечим завзяттям любити життя». У музеї історії школи ціла екскурсія присвячена М.А. Клименку, чиє ім'я носить школа.

У житті завжди є місце подвигу, подвигу в бою, подвигу в труді. І не треба його шукати десь у далеких краях, розшукувати, як дорогоцінне каміння. Подвиг можна здійснити будь-де, але тільки тоді, коли ти справжня ЛЮДИНА. Такою справжньою людиною і був Микола Андрійович Клименко.

У народі кажуть: «Письменник живе в своїх книгах, художник – у картинах, скульптор – у створених ним скульптурах, а ВЧИТЕЛЬ – у думках і справах учнів». Історію творять мільйони, але лише окремі стають її пам'яттю. Мета мого дослідження – узагальнення відомостей про педагога-ініціатора М.А. Клименка, популяризація культури добрих прикладів, на їхній основі формування ціннісних орієнтирів і почуття патріотизму у дітей та молоді, набуття життєвих компетентностей, пошук шляхів і засобів формування позитивного іміджу закладу освіти в умовах децентралізації, сприяння розвитку культурного середовища громад, ушанування внеску педагогів в українське краєзнавство, популяризація освітянської спільноти.

Відомий педагог В.О. Сухомлинський писав: «Людина народжується на світ не для того, щоб зникнути безвісною пилінкою. Людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний».

Сьогодні цілком зрозуміло, що школа XXI століття потребує кардинальних змін, щоб допомогти молодому поколінню пристосуватися до сучасних умов, дати кожній людині, яка стоїть на порозі дорослого життя, можливість реалізувати себе.

У реалізації цього головною фігурою стане вчитель – лідер. Продовжувачі справ Г. С. Сковороди та М.А. Клименка. Саме вони будуть створювати майбутнє, навчатимуть та виховуватимуть тих, кому будувати завтрашній день України та Полтавщини.

СКАРБИ З ПРАБАБУСИНОЇ СКРИНІ

Бржиська Анастасія, учениця 8 класу гімназії «Гармонія» Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола, м. Тернопіль

Керівник: Пушкар З.М., к.г.н, доцент, вчитель географії гімназії «Гармонія» Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола, м. Тернопіль

У кожній нашій родині є речі, які додають нам духовного збагачення, зцілення, віри у нездоланність нації. Серед них кращі надбання національної культури, які плекались кожним родом протягом його існування. Серед них - вишивка, мереження, ткання килимів, полотна, бісероплетіння.

У даній роботі хочу зосередити увагу на вишивці та мереженні, зразки яких є у моєї бабусі.

Мета роботи: шляхом аналізу вишиванок однієї родини відтворити роль вишивки і в'язаних гачком речей домашнього вжитку як оберегів дому.

Актуальність теми є очевидною:

1. Відповідно до території сучасної Збаражчини – Галичина і Волинь – дослідити кольористику, схеми вірців, роль символів.

2. Повернути із забуття рукотворні народні вишивки хрестиком вручну, а не машинним способом.

3. Тонкощі у в'язанні гачком («шиделком») скатертин, занавісок, серветок, комірців – ознака шляхетного походження жінки.

Предметом дослідження є: рукоділля чотирьох поколінь жінок однієї родини.

Ми з бабусею класифікували рукоділля нашої родини представників Збаражчини та Вишнівеччини. Щасливі, що збереглися стародавні вірці вишитих подушок, серветок, рушників, доріжок; в'язаних скатертин, занавісок, прошив до подушок, які протягом століття у різні часи створювали красу і затишок у домі. І дійшли висновку, що кожному роду слід повернути із забуття основну рису жіночності – рукоділля, яке є дійсно генетичним кодом українців, що закладений у вишитих чоловікові та дітям сорочках, жіночому одязі, рушниках,

скатертинах, де кожен хрестик несе відповідну інформацію та зашифрування духовності, щастя, добробуту, миру і поваги у родині.

Отже, пошану до родинних традицій потрібно шукати у спілкуванні із рідними: бабусями, дідусями, мамами і батьками. У цьому і полягає і повага до себе та до свого роду. А це дуже важливо кожній людині.

В. І. ВЕРНАДСЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ МИСЛИТЕЛЬ, НАУКОВОЗНАВЕЦЬ

Войтенко Олексій, учень 10 класу Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №20 імені Бориса Сергія Полтавської міської ради Полтавської області»

Керівник: Наваріч Наталія Дмитрівна

Актуальність теми : ми називаємо великими вчених, які здійснили великі наукові відкриття, створили нові напрямки в науці. Вернадський вирізняється особливо на їх фоні. Він не тільки створив нові наукові напрямки, нові галузі знання – він створив новий світогляд, доводячи в своїх наукових працях, що життя взагалі – а людина особливо – є явище космічне, і що розум людини є також могутньою космічною силою, яка допоможе суспільству пережити всі майбутні кризи – і екологічні, і духовні.

Мета: особливо велике значення має вчення про біосферу для розв'язання питань охорони природи та раціонального природокористування. Тому вивчення наукової спадщини В. І Вернадського про біосферу й ноосферу є одним з найважливіших завдань розвитку загальнолюдської культури. Від того, як ми будемо господарювати в біосфері, залежить майбутнє людства: чи виживе людство, чи загине, якщо нерозумно буде взаємодіяти з природою.

Завдання:

- здійснити пошук інформації з теми дослідження (довідники, енциклопедії, художня література), мережа Інтернет;
- зібрати матеріал про життєвий шлях вченого
- довідатися про наукову спадщину вченого
- дослідити погляди В.І. Вернадського, як науковця
- зробити висновки.

Методи дослідження: статистична обробка інформації

Практичне значення: Вернадський В. І. — один із небагатьох учених-універсалів ХХ сторіччя. Він був мислителем і природознавцем найширшого профілю, одним із засновників геохімії і радіогеології, творцем біогеохімії, вчень про біосферу і ноосферу.

Власний внесок. Ми опрацювали літературу, довідники, мережу інтернету. наукову спадщину вченого, його філософські погляди на життя, зробили висновки.

ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ. ПОЕТ СТЕПАН САПЕЛЯК

Горелик Аліса, учениця 5-б класу Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №10 Харківської міської ради, вихованка історико-краєзнавчого гуртка КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

Керівник: Кривопустова Алла Борисівна, керівник гуртків КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Для кожної людини свій скарб. Що ж це за скарб, який може людині бути потрібен? Гроші чи матеріальні блага, чи щось більше, духовне? До таких скарбів, на мою думку, належать і пам'ять роду, і його звичаї та традиції, і мамині вірші та колискові пісні, і батьківська хата, і бабусина вишивка та багато іншого. Велич краю — в людях, які тут живуть, те, що після себе залишили.

У народі кажуть, що поезія — це музика душі! Про тих, у кого душа не байдужа до світу, до тривоги його мешканців, кому неодмінно хочеться поділитись своїми думками і почуттями. Про тих, хто дарує оточуючим тепло серця, добрий настрій, хто словом доносить до нас красу і велич рідного краю можна сказати, що вони залишають частинку своєї душі.

Я хочу розповісти про свого улюбленого **поета Степана Сапеляка**. Степан Сапеляк - лауреат Державної премії ім. Т.Шевченка за 1993 р. Поезія Сапеляка - особливе явище в сучасній українській поезії. Вірш його живе глибоким внутрішнім почуттям, більшим, ніж словесним. Підтекстова праця асоціацій, що сягають історії України, безперервна, диктується почуттям ліричного героя, і є проявом його душевного багатства, за яким стоїть тисячолітня історія народу. Самобутність, що виростає на традиціях Біблії і давнього українського письменства, поєднується із високою поетичною культурою. Це душа поета стягує справжній духовний зміст у цілісність, у силу, що покликана протистояти силам зла, неволі.

Український народ має свій надзвичайний скарб — духовний і хоч Україна переживає нині досить скрутні часи, але наше покоління буде всіма силами старатися покласти початок у відродженні культури та духовності .

ПЕРЕДЗВІН УЛЮБЛЕНОГО ШАТОНА

(За Красюк Людмилу – українську художницю, кераміста, живописця)

*Єрмоленко Ольга, вихованка гуртка « Історичне краєзнавство» КЗ « Зміївського ЦДЮТ» Зміївської міської ради, учениця 10 класу КЗ «Сколівський лицей імені Героя Радянського Союзу Отакара Яроша» Зміївської міської ради Чугуївського району Харківської області
Керівник : Хименко Л.П., учитель історії*

Усім творчим людям необхідне натхнення. Цей душевний підйом з самого дитинства привив Людмилі батько – історик, визнаний краєзнавець Красюк Яків Іванович.

Народилася Людмила Яківна 23 січня 1950 року в селі Спасів Скит Зміївського району Харківської області в учительській родині. В 1967 році закінчила Першотравневу середню школу Соколівської сільської ради, де директором був її батько. Ще в дитячі роки вона допомагала йому у створенні шкільного краєзнавчого музею (нині народний музей імені Красюка Якова Івановича). В основу музею лягли події 1888 року катастрофи царського потягу. Ще в дитинстві її вразила майстерність ікон, виконаних мозаїкою та архітектура Храму в ім'я Христа Спасителя

Батько добре малював, тому азів малярства привчив її з дитинства. В 1970 році поступає до Київського державного художнього інституту (викладачі Яблонська Тетяна Нилівна та Стороженко Микола Андрійович).

Творчу діяльність художниця розпочинала у галузі монументального мистецтва. Працювала в техніці мозаїки, вітражу, гобелена, фрески, настінного розпису, виявляючи майстерне володіння різними техніками й матеріалами.

З керамікою пов'язаний цілком новий підхід до творчості. Саме в кераміці, сповненій таємничо чудесної енергії, руки мисткині досягають натхнення та свободу творчого процесу. Її улюбленим матеріалом був шатон, який легко піддається вогню і дзвенить як кришталь.

Твори викликають спогади про культуру, вплетену в історію людства, а назви звучать, як поетичний ряд, посилюючи пластичні ідеї, закладені в них. Красюк Людмила почала виставлятися ще з 1975 року, а персональні виставки – у Києві (1984–85, 1994, 2002, 2007–08, 2015), Дортмунді (Німеччина, 1998), Сен-Луї (Франція, 2000), Таллінні (2007). Основні галузі: монументального мистецтва (вітраж, кераміка, гобелен, розпис, мозаїка), живопис створюють просторову керамічну пластику; скульптура малих форм: декоративні вази, чаші, багатопредметні композиції. Кераміка Красюк Л. вирізняється емоційною виразністю, асоціативністю, експресивністю, стриманими формами. Людмила виконала близько 20-ти робіт в архітектурі громадських споруд України. Окремі її роботи зберігаються у НМУНДМ (Київ), Сумському художньому музеї. До творчої кераміки відносяться - «Антропоморфні посудини» (1980), «Адам і Єва» (1981), «Мої взаємини з керамікою» (1982),

«Записки археолога» (1983), «Повернення ангела» (1998), «Благословенний день» (1999), «Спогад» (2000); серії – «Невідправлені листи» (1983), «Схід і Захід» (від 2001); живопис – «Навесні» (1997); серія «Пейзажі» (2000–07); цикли – «Мій сад», «Світла дорога» (обидва – від 2000).

Її роботи випромінюють енергію добра, теплої землі, до них хочеться доторкнутися. В них можна покласти квіти, фрукти чи цукерки. Проте ці форми існують і самі по собі, змінюючи залежно від освітлення чи пори року. Вони справді дарують естетичну насолоду.

ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ХУДОЖНИКА МИКОЛИ ПИСАНКО

Духовні скарби мого краю

Живолуп Євдокія, учениця 6-А класу вихованки гуртка «Історичне краєзнавство» східного відділення КЗ «КОЦТКЕУМ». КЗ «Ліцей «Надія» корп. №1

Педагогічний керівник: Живолуп Михайло Миколайович вчитель історії КЗ «Ліцей «Надія» корп. №1

Мета: аналіз творчого доробку Миколи Писанка з позиції розвитку у його живопису традицій “Національного стилю”

Новизна дослідження: полягає у встановленні стильової приналежності творчого доробку художника, осмисленні ролі етнотрадицій як засобу виразності у живописі.

Дослідна робота присвячена вивченню та аналізу художньої творчості Миколи Миколайовичу Писанко, виявленню впливу фактів біографії митця на його роботи. Шляхом використання загальнонаукових методів виявлено реакцію, втілену у картинах в результаті виникнення різних життєвих ситуацій. Виявлено чимало невідомих фактів із життя художника, його вплив на рух «шістдесятників»

Сучасна історична наука України активізувала зацікавлення своєю культурою, обрядовістю, народним мистецтвом, що сягають своєю глибиною на сотні, а то й тисячі років назад.

Виклики, які постають перед народом України спонукають до різнобічного вивчення історії шляхом різних етнокультурних проєктів. Основним завданням яких є вивчення спорідненості українського народу та європейської спільноти, лейтмотивом походження національної етнокультури. Саме етнокультура вирізняє сучасні народи від безлікої космополітичної культури, яку пропагують як щось невід’ємне кожної спільноти.

Етнокультура базується на засадах історизму етносу, який проживає на певній території та має свої особливості. Зокрема і бездержавність, яка внесла свої корективи у формування сучасної етнокультури базовим елементами-ознаками якої є національна знакова символіка та особливо мова. Ігнорування етнокультурних елементів призводить до кризових явищ в формуванні політичних націй, як наслідок конкурентності в глобальному світі.

Образотворче мистецтво є частиною культурної спадщини. Саме в ньому ми часто можемо пережити кризи, їх початок та кінець.

Розглядаючи на конкретному прикладі питання етнокультури і кризи мистецтва, варто звернутися до спадщини теоретика мистецтва, художника Миколи Миколайовича Писанка. Його напрацювання в образотворчому мистецтві дають можливість покласти край кризовим явищам у національній образотворчості. За словами М.Дьоміна, М.М.Писанка можна віднести до теоретика національного мистецтва, очільника мистецького шістдесятника в Україні.

В цьому році виконується 112 років від дня народження нашого художника земляка. Хто він? Звідки? Яка його доля? Хто сформував його погляди?

Цим та іншим питанням присвячена наша робота. Саме популяризація його творчості дає можливість більш широко використовувати його досвід у подоланні кризових моментів життя народу.

Ця історична розвідка присвячена Життю художника який працював у напрямку нонконформізму. А саме в стилі Неофольклоризму.

Народився майбутній художник Микола Миколайович Писанко 20 січня 1910 року в місті Олександрія Херсонської губернії (теперішня Кіровоградська область)

У віці 20-ти років зустрічає своє перше кохання Діденко Марію Іванівну. З якою і одружився 12 липня 1930 року. Через рік у шлюбі, 22 червня 1931 року народжується єдиний син Ілля..

1940-ві роки представлені роботами (Сонячний день 1940), (Одеса після грози 1940), «Ангел» «В музеї». 1944р

Неофольклоризм в творчості простежуються у зверненні до архетипів, символів, та алегорій. Особливою популярністю у художника користується архетип материнства, характерним для архетипу Матері є прояв всього жіночого: мудрості і духовної чистоти, ніжності, вірності, турботи, доброти і всепрощення. Втілення цих якостей бачимо у композиціях «Ніжність» «Чистота», «Годування», «Рай в Україні» .

Багатогранну символіку в етностилістичному живописі містить і чоловічий образ – це активне начало, небесний і земний батько, син, герой, воїн, мудрець, а також алегорія сили, та захисту. Показовим архетипами батьківства є твори «Чоловіча сила та опора. Батько» Тут втілено цілий комплекс морально - етичних якостей чоловіка-козака – мужність, сила, рішучість, готовність воювати за майбутнє своєї країни та благополуччя родини.

Значне місце в етностилістичному живописі належить зооморфним мотивам. Це відгук тотемістичного культу, вшанування природи. Найчастіше у роботах зустрічаються образи різноманітних птахів. У роботі «Соловейко головним героєм є однойменний птах, що у наших пращурів завжди вважався святою і вільною божою пташкою, співець добра і кохання, символ весни і волі. Створені образи нагадують птахів, що злетіли з вишитих рушників або українських настінних розписів. Майстер розміщує їх на плетених гілках, біля яскравих декоративних квітів. Кольори використовуються контрастні, оскільки за традицією української вишивки та розпису, усі деталі мають чітко проглядатись на відстані, а отже мають бути яскравими та контрастними.

М.Писанка був не лише художником – практиком, а й теоретиком. Його напрацювання мали бути опубліковані в працях: «Рух, простір і час в образотворчому мистецтві» та «Теорія колірної гармонії». В 1995 році була опублікована перша і єдина праця митця «Рух, простір і час в образотворчому мистецтві». М.Писанко пішов із життя 7 березня 1996 року

Підсумовуючи вище сказане, прикро констатувати той факт, що національне надбання культури не видане в повному обсязі. Ілюстративний матеріал розпорошений по музеях і приватних колекціях України, Росії та країнах Балтії. Всім дякую за увагу !

СТЕЖКАМИ ЛИСОЇ ГОРИ

Секція «Духовні скарби мого краю»

Зайка Анастасія, учениця гімназії № 59 імені О.М.Бойченка міста Києва

Керівник: Ісаченко Юлія Юріївна, вчитель географії гімназії № 59 імені О.М.Бойченка міста Києва, керівник краєзнавчого гуртка «Рідний край» БДЮТ

Голосіївського району міста Києва

У кожного з нас від народження закладене прагнення пізнати світ, відкрити таємниці природи. Я ж запрошую Вас в подорож стежками мого рідного міста. Всі кияни та гості столиці знають укріплення Києво-Печерської лаври – найдавнішої фортеці в Європі. А чи знаєте Ви, які таємниці приховує сусідня поросла лісом Лиса гора, що височить на березі Дніпра за Видубичами? Цей унікальний куточок природи привертає увагу істориків, географів, екологів, краєзнавців. Істориків найбільше цікавить Лисогірський форт Київської фортеці, який було зведено в 19 столітті. Географів приваблює неповторність рельєфу, рослинного і тваринного світу, ґрунтів, поверхневих вод. Саме тут можна побачити поєднання лісових і степових ландшафтів, місце де протікала річка Либідь. Екологи знайдуть тут рослин і тварин з Червоної книги України, які «заховалися» тут від цивілізації великого міста і просять нашого порятунку. А скільки легенд Вам розкажуть про цю місцевість, а ветерани поділяться

спогадами як проходила лінія оборони по Лисій горі й незліченну кількість таємниць ще приховує для нас ця місцевість!

Вивчивши літературу я знайшла багато історичних матеріалів про Лису гору. А вивчення компонентів природи залишились поза увагою дослідників. Тому створення екскурсійного маршруту зацікавить учнів і стане поштовхом для подальшого вивчення Лисої гори. Я переконана, що ми повинні зберегти унікальний ландшафт неоціненної історичної пам'ятки міста Києва.

Проте територія з кожним днем зазнає все більшого антропогенного впливу, який негативно позначився на флорі й фауні урочища. Ситуація може навіть дійти до такого, що надалі ми просто не будемо її мати. І як ми повинні зберегти цю пам'ятку природи, а також при можливості закликати небайдужих до розв'язання наявних проблем. Територія дуже добре підходить для вивчення всіх компонентів природи в курсі шкільної географії. Лиса гора – це енциклопедія з історії, більшість сторінок якої ми ще не прочитали. Кожна епоха залишила в ній згадку про себе. Сам там ми можемо відчути, як невинно йде час!

Територіально Лиса гора розташована в мікрорайоні моєї рідної гімназії № 59 імені О.М.Бойчека Голосіївського району. Я продовжую, вивчати цю територію і прийшла до висновку, що треба створити екскурсійний маршрут походу вихідного дня для школярів. Де як не на рідній землі сформувати у дітей почуття патріотизму, екологічне мислення, любов до рідної природи.

На щастя, ця територія ще незабудована, немає традиційних для багатьох київських скверів атракціонів, ліхтарів, кафе й інших благ цивілізації. В наш час мешканці великих густонаселених міст відчують потребу у місцях відпочинку. Кожний хоче опинитися у неповторному та мальовничому куточку природи із чистим повітрям. Площа урочища дуже велика і на ній добре представлені всі компоненти природи. І тому природа Лисої гори є дуже зручним об'єктом для проведення програмових екскурсій школярам з природознавства та географії.

Напередодні проведення екскурсії (походу) ми повинні познайомити учнів з історією урочища, переглянути фільм «Історія Лисогірського форту» і прокоментувати на що їм необхідно звернути увагу під час екскурсії. Також учням, обов'язково, проводять інструктаж з техніки безпеки та ознайомлюють їх з правилами поведінки на місцевості.

Екскурсійний маршрут розрахований на 4-5 години й включає вісім основних станцій спостереження – станцій. Час роботи на кожній точці спостереження не повинен перевищувати 15 хвилин, решта часу затрачується на перехід до наступних точок спостереження. Домашнім завданням учнів є написання короткого звіту, в якому вони описують побачене і роблять висновки, оцінюють історичну, природну і культурну цінність Лисої гори.

Під час таких екскурсій діти набувають вмінь проводити спостереження на місцевості, оформлювати звіти. Учні краще засвоюють програмовий матеріал, йде формування патріотизму, екологічної свідомості. Без навчальних екскурсій важко уявити ефективно вивчення історії, географії та інших дисциплін!

СПВОЧИЙ БАНИЛІВ НАД ЧЕРЕМОШЕМ: ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНІ ТРАДИЦІЇ "БАНИЛІВСЬКОЇ ТОЛОКИ

Духовні скарби мого краю

*Калинчук Олександра, учениця Банилівського ЗЗСО I-III ступенів
імені Івана Діаконюка Банилівської ОТГ Вижницького району
Чернівецької області*

Керівник: Зозуля Н. П., вчитель української мови та літератури

Сьогодні в умовах війни, напевно, таке дослідження є досить актуальним, оскільки ми змогли переконатись у тому, що саме мова та культура мають велике значення. Дослідження традиційної музики, танців, драматургії, декоративно-прикладного мистецтва в їх автентичному середовищі - важливий та один із кращих шляхів збереження та відродження буковинської культури. Родзинкою

у розмаїтому та колоритному багатстві фольклорних аматорських колективів Буковини є "Банилівська толока". В етнографічних збірниках, журналах, в мережі "Інтернет" та приватних колекціях ми знайшли багато фотоматеріалів, відео з виступів колективу на сценах України і зарубіжжя. Саме цей колектив не тільки зберіг, а й досі вивчає і досліджує культурне минуле нашого села. Свідченням є і давні і нові твори у їх виконанні.

Чому саме ця тема нашого дослідження? Досі не виконано ґрунтовних досліджень теми спадкоємності традицій Банилова. Хоча творчість НАФЕК "Банилівська толока" яскраво засвідчує, що з покоління в покоління люди проносять, зберігають і примножують культурні здобутки свого регіону. І тільки тоді, коли займаєшся улюбленою справою, можна досягнути певних вершин і отримати задоволення. А це якраз і було філософією життя Григорія Сковороди.

ІСТОРІЯ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОГО РОЗВИТКУ ЖИТЕЛІВ КАМ'ЯНОЇ ЯРУГИ

Секція: Духовні скарби мого краю

*Костіна Дар'я, учениця 10 класу Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області*

*Керівник: Мельник Є.О., вчитель мистецтва Кам'яноярського ліцею, спеціаліст I
категорії, «Старший учитель»*

У свідомості українців релігія була живим чинником не лише впродовж десятків віків, а вже від багатьох тисяч років. Релігія в нас глибоко проникає у звичаї та обряди, поєднує суто духовні елементи з національними, громадськими, сімейними та особистими. Взірцем такого поєднання в нашій історії є "Повчання Володимира Мономаха дітям", настанови отців Церкви, філософія Г. Сковороди та П. Юркевича, вся творчість Т. Шевченка та ін. В українській традиції, що слугувала духовною основою виховання, завжди було прийнято дотримуватися релігійних засад і в побуті: з молитвою наші предки лягали спати і вставали вранці, вирушали в дорогу, споживали їжу, розпочинали польові роботи, виганяли на випас худобу навесні тощо. Свою працю на землі український селянин уважав службою Богів. З іконою Божої Матері козаки йшли в походи і перемагали.

Згідно історико-статистичному опису Харківської єпархії Філаретом (Д.Г.Гумілевським) від 1857 року, перший храм у Кам'яній Ярузі Чугуївського було побудовано приблизно у 1650 році. З 1759 року існував дерев'яний храм в ім'я Святителя Миколая, який у 1809 році був відновлений, а у 1820 році покритий листовим залізом. У храмі зберігалась старовина - це св.Євангеліє, друкована у 1663 р. у Москві. З написів на сторінках видно, що його спочатку було придбано парафіянами Харківського повіту села Тишков для парафіяльної Різдва - Богородицької церкви у 1690 році. Потім невідомо коли і з якого приводу, надійшло в Парасківську церкву селища П'ятницьке. У 1830 р. за розпорядженням начальства надійшло до Миколаївської церкви селища Кам'яного. Чисельність прихожан у 1730г. - 488 чоловіків, 463 жінки, в 1750 р. - 540 ч., 510 ж., В 1770г. - 575 ч., 580ж., В 1850 р. - 993ч., 736ж.

Вельми важким був 1848: малий врожай, падіж худоби, смертність на людей, але не легшим видався 1849 рік. У першій половині березня цього року відкрилася в народі хвороба - цинга, і тривала до травня, від якої померло - 13 душ з 784 чоловіків та 744 жінок. У тому ж році церкву зруйнував вогонь, який нещадно панував у Кам'яній Ярузі.

8 травня 1855 року було затверджено план нової Миколаївської церкви, архітектором якої став Ф.І.Данілов. А у 1865 році було завершено будівництво церкви з цегли від двох казенних будівель колишнього військового поселення за рахунок прихожан і частиною добровільних пожертв. Побудований храм з каменю, разом із дзвіницею (3 дзвони). Форма храму - хрестоподібна, з одним центральним куполом та одним престолом, іконостас столярної роботи трьох'ярусний з різьбленими колонами, ліворуч розміщувалась ікона Святого Миколая, а праворуч – Божої Матері. Першим настоятелем церкви став Олексій Сиванський.

Приблизно у 1875 році поновити іконостас у Кам'яній Ярузі під Чугуєвом найнявся Безперчий Дмитро Іванович - художник, викладач. Але роботи було чимало, тому він узяв собі за помічників найздібніших своїх учнів – Сергія Васильківського (в майбутньому – видатного українського художника) та Петра Левченка. Для Сергія це була чудова нагода підзаробити грошей для поїздки до Імператорської академії художеств. Робота над іконостасом йшла непогано. Працювали хлопці старанно й охоче. Безперчий лише найвідповідальніші місця починав чи підправляв наприкінці. Трудилися з ранку до пізнього вечора. Разом писали етюди.

М. Безхутрий у своїй повісті «Сонячний художник» пише: «Село розкинулось у вибалку. Внизу річка, верби. Церква на сухому, вивіреному і випаленому сонцем белебні. Того пекельного літа лиш за церковною огорожею, поміж акаціями та берестом був затінок, в якому хлопці любили відпочивати».

«У роки II Світової війни в наслідок військових обстрілів церва зазнала незначних руйнувань і, за бажанням, її можна було б відновити» – стверджують старожили села. Але політика більшовицького режиму була направлена на атеїстичний курс, тому після завершення війни у приміщенні церкви організували будинок культури, а вівтар став виконувати роль сцени. Із розповіді Віри Живило «Була в нас піонервожата Гуменна, яка і співала, і танцювала на вівтарі і в неї потім ноги відмовили. І моя бабуся мені казала, щоб ніколи так не робила, це священне місце». Вже через декілька років цю архітектурну споруду розібрали «по цеглинкам» місцеві жителі для будівництва нового будинку культури та для власних потреб...

Майже 70 років місцеві жителі вимушені були їздити до найближчий населених пунктів на церковні служби. За ініціативи місцевої влади наприкінці 2012 року місцевий дитсадок обладнали під пристосоване приміщення для Свято-Миколаївського храму. Перша служба була проведена 14 грудня 2012 року ієреєм Лізніченко Дмитро Миколайовичем. Ця дата була не випадковою, адже саме Свято Святого Миколая (19 грудня та 22 травня) вважається престольним святом Кам'яної Яруги.

5 червня 2016 року відбулась закладка каменю на будівництво нового храму на честь благовірного князя Ігоря Чернігівського та Київського при правящому архієреї Елисеї, а 27 червня 2016 року у день пам'яті апостолів Варфоломея та Варнави архієпископ Ізюмський виконав закладку капсули з іменами церковнослужителів та меценатів (Тунік А., Брихаров І. та ін..) на місці будівництва нового храму під вівтарем. У червні цього ж року настоятелем храму став протоієрей Юрій Набока.

З 2019 року, нажаль, будівництво храму призупинено.

Наразі в Свято-Миколаївському храмі щонеділі та по святкам проходять служби, обряди хрещення та вінчання.

Святинями храму є ікони Святого Миколи Чудотворця, Святого Великомученика Дмитрія Солунського та Георгія Побідоносця.

Для кам'янояружців храм являється духовним осередком, «собором наших душ» і його мета – виховати духовно зріле молоде покоління, яке дотримується церковних заповідей та світських настанов.

ІКОНА ГОРБАНІВСЬКОЇ БОЖОЇ МАТЕРІ – ЗАСТУПНИЦЯ І ПОХВАЛА ЗЕМЛІ НАШОЇ ПОЛТАВСЬКОЇ

*Кузнєцов Денис, учень групи 102 ДНЗ «Полтавський центр професійно-технічної освіти»
Керівник: Лахно Оксана Григорівна, майстер виробничого навчання ДНЗ «Полтавський
центр професійно-технічної освіти»*

Серед чудотворних ікон Божої Матері, згаданих у російському місяцеслові, значиться Горбанівська ікона, святкування якої припадає на 30 червня (за старим стилем) - 13 липня (за новим стилем) та 29 вересня (за старим стилем) - 12 жовтня (за новим стилем). До наших часів збереглася традиція в ці дні вшановувати пам'ять Божої Матері. У Свято-Макаріївському соборі відбуваються богослужіння, а потім усі віруючі йдуть до цілющого джерела, де, за

переказами, струмись води забив під час явлення ікони. Привертає увагу цікавий факт, що чудотворна ікона Горбанівської Божої Матері є копією Корсунської ікони, писаної, як вже зазначалося, євангелістом Лукою і принесеною великим князем Володимиром з Херсону до Києва у 988р.

У церковних піснеспівах Горбанівську чудотворну ікону Пресвятої Богородиці називають «Заступницею і Похвалою землі нашої Полтавської»[4, С.3].

Існує легенда, в якій розповідається, що образ був виявлений дивним чином на початку XVIII (за іншими джерелами – XVII) століття в лісистій незаселеній місцевості на околиці Полтави. За даними Полтавських єпархіальних відомостей 1863 року, ми довідалися, що «явився пречистий образ в пяти верстах от города в селе Горбаневка»[2, С.60].

Козак Горбань, косячи траву на власній пасіці, зламав косу, бо наткнулась вона на щось незвичайне... Це була ікона з образом Божої Матері. Кінець коси, торкнувшись ікони, поранив лик святині під правим оком, з нього покотилась сльоза. Придивившись, можна помітити виразний слід сльози над правою щокою Богоматері. Звичайно, така подія не могла не вразити до глибини душі і не викликати полум'яних молитов. Горбань з почуттям глибокого благоговіння виголосив молитву до Небесної Цариці і, осінивши себе хресним знаменням, підняв святу ікону і відніс до своєї хати. З часом Горбань сповістив про знахідку місцевому духовенству[4, С.21].

На іконі зображена Корсунська Божа Матір на металевому листі, який має в довжину 6 вершків, в ширину – 5. Краї знайденої Горбанем ікони були обрізані, кимось понівечені. О.Грановський, висловлював думку про те, що, можливо, вона була викрадена із якогось храму кимось із шведів 1709 року і потім кинута тут, під Полтавою: «Это образ, брошенный кощунственной рукой какого-нибудь шведа в лесу» [1, С. 220].

Невдовзі після знайдення святої ікони на тому місці було збудовано храм на честь Різдва Богородиці, а на місці, де впала сльоза з ікони, забило джерельце. Кажуть, що ікона і джерельна вода мають цілющі властивості, чудодійні якості. До них приходили і приходять, приїжджали і приїжджають сотні хворих з надією на зцілення. Багато хто справді відчував себе краще.

У 1818 році на пожертви віруючих і турботами священика Євтихія Павловського було побудовано новий мурований храм на честь Горбанівської ікони. Чудотворний образ було перенесено туди і встановлено біля намісного образу, праворуч від нього, в кіоті і коштовній ризі, яку пожертвувала поміщиця Стороженко [1, С. 220].

Церкву добудували 1850 року, влаштували новий іконостас та прибудовану муровану дзвіницю. Першими священиками були: Федір Чернявський, Тимофій Шаковецький, Олександр Кононович, Євтихій Павловський.

Ця споруда – пам'ятка архітектури й історії, яка милувала око тисяч богомольців, була знищена у 30-х роках ХХ століття.

У 30-х роках ХХ століття Горбанівський Різдвяно-Богородицький храм було стерто з лиця землі. Ікону віруючі врятували і передали до Макаріївської церкви, де вона й зберігалася до 1939 року, згодом й цей храм закрили. Під час окупації, наприкінці 1941 року, віруючим було дозволено відновити богослужіння в кількох храмах, у тому числі і Макаріївському.

Перед цією іконою молились багато поколінь українців – бідних і багатих, простого роду і вельмож, людей різних професій, людей різної долі. І ми віримо, що Матір Божа через молитву перед цією іконою їм допомогла. І молитви багатьох поколінь українців створюють ту потужну світлу ауру, з якої черпаємо сили ми, сучасні українці.

Пресвята Богородиця завжди огортала своїм покровом і охороняла український народ від усякої злої волі. Поряд з нами знаходиться ікона – покровителька Полтави і всіх полтавців. Хочеться сподіватися, що Господь завжди буде посилати своє небесне благословіння на наше прекрасне місто і тим, хто в ньому живе, і тим, хто приїжджає.

**НЕМАЄ НІЧОГО НЕБЕЗПЕЧНІШОГО, НІЖ ПІДСТУПНИЙ ВОРОГ,
АЛЕ НЕМАЄ НІЧОГО ОТРУТНІШОГО ВІД УДАВАНОГО ДРУГА**

*Ландик Мирослава, учениця 9 класу Комунального закладу «Улянівський ліцей»
Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області, вихованка
Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів»
Харківської обласної ради
Керівник – Астапова Тетяна Миколаївна, керівник гуртків – методист
КЗ «Харківська облСЮТур»*

*Немає нічого небезпечнішого, ніж підступний ворог,
але немає нічого отрутнішого від удаваного друга*

Підтвердження цим словам Григорія Сковороди наразі ми бачимо щодня. В травні 2022 російська ракета знищила Національний музей Григорія Савича Сковороди... Національний музей Григорія Сковороди було знищено прямим попаданням російської ракети. Російські війська здійснили обстріл 6 травня о 23-й годині за місцевим часом. Снаряд влетів під дах будівлі, спалахнула пожежа. Вогонь майже знищив усі приміщення музею...

Садовий одноповерховий будинок маєтку поміщиків Ковалевських споруджений у другій половині XVIII століття невідомим архітектором у класичному стилі. Скромний лаконічний фасад із двоколонним портиком, прямокутний щипець, руст асиметричного ризаліту – чудова пам'ятка садово-паркової архітектури поміщицької садиби більш ніж двохсотрічної давнини.

На спомин про великого філософа в Пан-Іванівці, що була перейменована в Сковородинівку, в будинку А.І. Ковалевського було створено Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди. Хутір Пан-Іванівка (Іванівка, Іванівка Ольшанська) Рогозянської волості Богодухівського повіту Харківської губернії з 1732 року належав вільшанському сотникові Івану Ковалевському та його брату держкачівському сотнику Якову Ковалевському.

З тих давніх часів було збережено могилу філософа – пам'ятку історії та монументального мистецтва; парк XVIII століття з липовими алеями – пам'ятку садово-паркового мистецтва; улюблені місця Г.С. Сковороди: 700-літній дуб та криницю, пам'ятник мислителеві (1972, робота Івана Кавалеридзе), будівлі поміщицької контори XIX століття (на підмурках кінця XVIII ст.) та комори (амбара) XIX ст. А на могилі викарбували його знамениті слова: «Світ ловив мене, та не спіймав».

Здавалося, світ втомився й дав українському філософу спокій. Аж ні.

У грудні 2022 року виповнюється 300 років з дня народження видатного філософа і поета Григорія Сковороди. А 50 років тому, під час підготовки до святкування 250-річчя, готувалися до відкриття музею нашого земляка в селі Сковородинівка. Як та де збирали експонати для майбутнього музею – писала тоді ще «Соціалістична Харківщина», в січні 1972 року.

Збирали експонати, як то кажуть, всім миром. І Музей став справді народним надбанням не тільки Харківщини, але й всієї України. І цей об'єкт культурної спадщини було зруйновано рашистами.

На варварські дії загарбників відреагував Президент України Володимир Зеленський: «Російська армія витратила ракету, щоб знищити музей Григорія Сковороди в Харківській області. Ракету, щоб знищити музей. Музей філософа та поета, який жив у XVIII столітті. Який учив людей того, що таке справжнє християнське ставлення до життя і як людині пізнати себе. Що ж, схоже, що це страшна небезпека для сучасної росії – і музеї, і християнське ставлення до життя, і пізнання людьми себе. Прицільні ракетні удари по музеях – це навіть не кожен терорист додумався. Але ось така армія воює проти нас. От це вони хочуть принести і в інші європейські країни».

До речі, ще навесні 2022 ЮНЕСКО підтверджувало знищення або пошкодження 110 об'єктів культури України. Наразі Міністерство культури та інформаційної політики України нараховує більше 250 воєнних злочинів росії проти культурної спадщини України.

У повідомленні Міністерства культури та інформаційної політики читаємо, що Сквородинівка розташована віддалено від інших сіл та об'єктів інфраструктури, навколо практично поля. Немає сумнівів, що били спеціально по Сквороді. Він сам колись казав: «Не братайтеся з тими, хто зло ховає». Це свідчення того, що це свідомо ідеологічна акція. Вони ж Сквороду називали ледь не першим російським філософом. Вони фактично били в саме серце українського філософа, били в рік 300-річчя...

Зараз на офіційному сайті <https://www.skovorodamuseum.com.ua/> з сумом читаємо: «Музей тимчасово не працює у зв'язку з воєнними діями на території України...», але Музей живе, його не можливо знищити у наших серцях. І сьогодні кожний може знайти на сайті віртуальну екскурсію світом Григорія Савича Сквороди...

ДМИТРІВСЬКА СТЕЛЛА

Напрям: Духовні скарби мого краю

*Леженко Олена, вихованка гуртка: «Пізнаємо рідний край» Комунального закладу «Центр позашкільної освіти» Миколаївської селищної ради Березівського району Одеської області
Керівник: Тернавська Юліана Олександрівна, методист, керівник гуртків, вчитель історії*

Якщо поглянути на карту Одещини і відшукати селище Миколаївку, то неодмінно побачите р. Чичиклію. Колись це була повновода ріка, про що свідчить вельми широка долина та висохле річище (фото в додатках). Перетнувши його, опиняєшся у правобережній частині Миколаївки, яку ще називають Дмитрівка. Тут висота берега сягає майже 50 м. Верхня частина протиерозійними лісосмугами, крута, середня і нижня частини більш похилі, забудовані в межах Миколаївки. На південно - східній околиці Миколаївки є мис, де знаходиться старий Дмитрівський цвинтар, на якому й досі ще збереглися кам'яні козацькі хрести. Однак нашу увагу на цьому цвинтарі привернула несподівана знахідка. Серед могил лежала кам'яна брила, яка симетричними обрисами нагадувала гострий сегмент еліпса, шириною близько 60 см, довжиною близько 120 см. Вона лежала верхівкою в північно - західному напрямку, там де площина миса плавно переходила у схил. Стела нагадувала за формою ті камені, перед якими в казках зупиняються витязі, міркуючи, якою з трьох доріг слід йти далі. На стелі є вирізані знаки землеробського, дохристиянського культу Сонця. Такі масивні в кілька центнерів брили слугували культовими стелами періоду родоплемінного ладу праукраїнців. Вага стели та розповсюдженість у нашій місцевості такого матеріалу як бут, робить маловірогідним переміщення її з інших місць. Подібні стели ставилися на капищі - жертovníку, яке було культовим центром цілого роду. Зображення на ній вказують на її приналежність до культур осілих землеробів - праукраїнців, відомих своїм непересічним землеробським календарем, звичаї і свята якого збереглися і шануються в Україні і в наш час. Такі стели в період прийняття християнства знищувались як поганські ідоли. Дмитрівська стела є унікальною пам'яткою і безумовно свідчить про тисячолітні коріння українців на цій землі. Стела лежить на суглинку, вгрузнувши всією своєю товщиною в ґрунт, покритий травостоєм навколо неї.

Як виявилось досліді дохристиянської релігії на території України проводяться вже від давнього часу, але головним їх успіхом треба вважати те, що вони розвіяли чимало легенд і неправдивих тверджень про стару дохристиянську релігію, але зате дуже мало збагатили наші правдиві відомості про неї. Можна сказати, що ці досліді виявили, як мало ми знаємо про стару релігію і як обережно треба ставитись до відомостей про неї. Та ще скільки роботи є у юних дослідників та істориків.

ЛІТЕРАТУРНО-ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА ІВАНА СВІТЛИЧНОГО

*Лемак Анастасія, учениця 10 класу Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради
Ізюмського району Харківської області*

*Керівник: Шелудько Людмила Панасівна, вчитель зарубіжної літератури Андріївського
ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області*

Іван Світличний явивсь в епоху інакомислення. Власне, він прийшов, аби її творити. Незабаром її назвуть добою шістдесятників, а трохи пізніше - добою зародження дисиденства, представники якого являються захисниками прав української нації та її культури, а те велике пожвавлення в українському житті назвуть правозахисним рухом. Історична роль та ідейно-світоглядна місія філософії шістдесятництва у найголовнішому своєму концепті полягала у відродженні української кореневої самобутності та побудові незалежної держави. Саме статті Світличного позначені глибоким історико-літературним аналізом, високим естетичним рівнем, а ще принциповістю й рішучістю в розвінчуванні псевдолітератури.

Як критик, і літературознавець Іван Світличний був носієм і продовжувачем традицій "харківської філологічної школи", з її виразним теоретичним спрямуванням. Він вирізнявся новизною думки та оригінальністю стилю. Йому притаманна унікальна майстерність іронічних висловів, витончена насмішка та глузливість, що приховані за образами інакомовлення, завжди влучають у ціль.

Іван Дзюба стверджував, що "без критичної спадщини Івана Світличного неможливо скласти повне уявлення про літературне життя 50-60-х років ХХ століття, як і неможливо по-науковому вивчати літературний процес цього періоду".

Іван Світличний був фактично організатором культурного та наукового життя творчої молоді тогочасного періоду. Його помешкання було своєрідним центром формування національної свідомості наукової молоді, дискусійним клубом, у якому кристалізувалися погляди і формувався особистий вибір більшості шістдесятників.

За складом таланту Світличний був аналітиком, що в свою чергу слугувало для розвитку професійного літературознавця. Він показав себе як надзвичайний знавець поетичних жанрів, зокрема сонета, а саме тієї його специфіки, що стосується українського тюремного чи в'язничного сонета. "Гратовані сонети" своєю тематикою наголошують не на тюремно-невольничих мотивах, а проблемі за межами ґрат, на волі. Усі використані епітети: "тюрма", "грати", "неволя", "варта" - це все доля української людини зокрема, і без сумніву, всього народу в цілому, що прагне волі.

Що стосується перекладацької діяльності Світличного, треба зазначити, що він не випадково перекладав твори французького П. Ж. Беранже, письменника і людини за творчим характером йому дуже близької. Іван Дзюба дав таку оцінку цим перекладам: "Його досконалі переклади з Беранже засвідчили неабиякий перекладацький хист. В українській інтерпретації Івана Світличного Беранже зазвучав так природньо, немовби видатний сатирик ото й писав по-українському. З однаковою вправністю - можна сказати більше: натхненністю! - відтворив усі стильовані рівні та потоки поезії Беранже: і її "вулично"-народний гумор, що часом переходить у глумливість, і добірний інтелектуальний сарказм, і політичну патетику, і громадянську розважливість, і "виходи" на м'яку довірливу лірику". П. Ж. Беранже багато чого підказував Світличному завдяки чому поглиблювалися гумористично-сатиричні засади художнього мислення, що були вкрай необхідні даній епосі.

Олексій Неживий сьогодні слушно наголошує, що І. Світличний, "ставши неперевершеним літературним авторитетом, наставником талановитої творчої молоді, він став сполучною ланкою між Східною та Західною Україною, між культурними діячами історичної батьківщини й української діаспори".

Все своє свідоме життя І. Світличний боровся за свободу українців, розвиток рідної мови, культури. Найдорожчими для нього були честь і гідність кожної людини. Цей життєвий принцип він сповідував завжди, навіть у вкрай жорстких умовах несправедливого тюремного ув'язнення й заслання. В ув'язненні І. Світличний не припиняв своєї літературної та наукової

роботи, працював над синонімічним словником української мови. Це ще раз доводить незламний дух його характеру та силу волі. Тільки 1983 року тяжко хворий письменник зміг повернутися в Україну, однак уже не зміг продовжувати творчу діяльність.

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ Г.С.СКОВОРОДИ У ТВОРАХ СУЧАСНОГО ПИСЬМЕННИКА ДМИТРА ДИМА

Люта Аліна, учениця 10 класу Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області

Керівник: Зіборова. Олена Іванівна, учитель української мови та літератури Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області

Філософія – наука складна, але вельми цікава. Вона допомагає означити шляхи розв’язання проблеми, дати людині право вибору: як діяти, як жити. Система життєвих цінностей у людей різна. Погляди на життя теж. У різний час філософи шукають шляхи становлення істини.

У грудні країна вшануватиме 300-й ювілей найвідомішого мислителя Григорія Савича Сковороди. Перечитуючи його філософські трактати, спробувала для себе визначити основу його життєвої філософії. На мою думку, «наріжним каменем» його філософії є філософія любові.

Любов - поняття багатовекторне, багатовимірне і багатолике. Григорій Савич закарбував цю просту істину у фразі, яка стала вже афоризмом: «Коли хочу, щоб мене любили, сам перший люблю». Тема мого дослідження – філософські погляди Г.С. Сковороди у творчості сучасного письменника Дмитра Дима.

У 2021 році у місті Івано-Франківську вийшла друком збірка новел «Де любов-там і я. Де любові немає - там і мене немає». Назва промовиста. Одразу можна визначити життєву філософію автора. Вона співзвучна думкам Г. Сковороди. справжнє прізвище письменника Равх, що в перекладі означає «дим». Це батько колишньої учениці нашого ліцею Іванки Равх. Саме її з любов’ю, як свою музу, згадує він у передмові. Отже, перший вияв любові – це батьківська любов.

Складається збірка із 17 новел. Вони про вселюдську доброту, вірність та зраду, про те, як іноді важко залишатися людиною у непростих життєвих ситуація і як це іноді необхідно. Ці твори – про людяність, основою якої є любов. Герої новел різні за віком, соціальним станом. Але їх об’єднує одне: їхні погляди на життя змінює один вчинок, подія, ситуація, в якій вони опинилися, люди, що зустрілися їм на життєвому шляху. Значить, вони ще можуть любити, можуть змінитися. А це- основа філософії нашого з вами життя. «Любов - всеперемагаюча сила», - проповідував філософ. Любов до рідних, близьких, до країни, до рідного дому, до природи, до беззахисних тварин і птахів.

Символічною, на мій погляд, є новела «Божевільний». Вона не випадково є першою у збірці. І актуальною. Вона про любов до ближнього, за великим рахунком. Дядю Ваню всі називали божевільним, бо він, маючи дві освіти, перебуваючи на пенсії, підгодовував бездомних кішок, собак, голубів. Порядкує біля сміттєвих баків і просить не кидати їстівні відходи, а класти поруч. Для родичів – він божевільний, і вони здають його до відповідної установи. «Де наша Божа любов і милосердя? Дядя Ваня-божевільний? Ні! Він якраз нормальний. Божевільні ті, які прагнуть розкоші. Божевільні ті люди, які заради грошей готові продати матір, брата, сестру, Батьківщину. Божевільні - кар’єристи, які до своєї мети йдуть, не зважаючи ні на кого і ні на що», - таку думку висловлює автор новели. І він починає діяти, бо любов-то рушійна сила... Іван Трохимович повертається додому, але не до квартири. Він іде до своїх друзів-котів, собак, голубів, які радо його зустрічають. Що таке любов? Це співчуття до ближнього. Це і загадка, і філософія життя справжніх людей. «Боже, вільний!», - останні слова головного героя. Кожен розуміє по-своєму. Як і чоловік із сусіднього селища, що продовжив опікуватися бездомними котами після смерті своєї дружини...

Наступна новела «Три картоплини» присвячена матері письменника Равх Ганні Василівні. Головний герой новели-Володимир. Ось уже двадцять років-заступник мера. Одружений.

Дітей немає. Звик всіма командувати, одноосібно вирішувати проблеми, жив заради себе, звинувачуючи дружину у відсутності дітей. Та одна єдина ситуація перевертає його життя з ніг на голову. Значить він ще не загубив здатність любити, співчувати. Бабуся, яка стояла в черзі, була схожа на його покійну матір. Вона просила у супермаркеті зважити їй три картоплини. Лише три, «щоб у супі (я вже не кажу про м'ясо) хоча б картоплина плавала». Головний герой уявив, що на місці цієї жінки могла би бути його мати, бо за віком вони майже однакові. Найбільше героя вражають слова матері, яка синів-негідників, які живуть за кордоном, виправдовує, бо «вони на чужині, їм важко». Свята материнська любов! Вона здатна все виправдати, все зрозуміти. Філософія материнської любові. Вона найзагадковіша і незбагненна. Герой новели почав задавати собі прості питання, на які сьогодні дало відповідь саме життя. «А щастя де? Де? Хіба ми щасливі? Де дитячий сміх, любов, де співчуття, де людяність? Чому ми не любимо і не шануємо тих, хто поруч? Цінуємо тоді, коли втрачаємо».

Філософія як наука допомагає пізнати «мікрокосм», тобто себе, свою суть. Саме на цьому наголошував Григорій Савич Сковорода. Полюби спочатку себе.

Остання із сімнадцяти новел має назву «Чемпіон». головний герой, Віктор, вправний мисливець, отримує довгоочікувану повістку до військкомату. Стикається із незадоволенням, роздратуванням і непорозумінням дружини. І ось тут любов виявляє свою силу. Любов до своєї сім'ї рідних, батьківщини в повній мірі. «Якщо не зупинити війну там, вона прийде і в наш дім. Ти цього хочеш?» - запитує герой новели. «Я тебе люблю. І хочу вберегти», - відповідь дружини. Але якою ціною? Ціною фальшивої довідки від знайомого лікаря. Це вияв любові? Чи ні? Я вважаю. Що це спроба зберегти «своє». Любов облагороджує, надихає, дає сили жити. Заради спокою рідних, близьких, заради любові до них героєві доводиться іти на війну 2014 року і вбивати ворогів. Перебуваючи на посаді снайпера, не стримався і поціливів у тату із свастикою на голому торсі, чим видав свою позицію. «Вони нас називають фашистами. Нас?! Я знаю, що в нашій армії не знайдете жодного бійця з таким тату...». На зустрічах він говорив про патріотизм, про любов до батьківщини, про побратимів, але ніколи про війну... І на полюванні, коли помітив, як тремтять маленькі каченята в очереті, закинув рушницю в озеро і пішов із вірним Бароном додому не оглядаючись. Той снайперський постріл на війні був в ім'я любові до батьківщини, щоб одним нацистом стало менше. А вбивати заради розваги – це не любов. Це не для нашого героя (не забуваємо, що сам автор- учасник АТО, тому ця тема йому дуже близька). Птахи-частина природи, яку любить герой новели. «Розумієте... Усі ці птахи, звірі- теж Україна, а я Україну не вбиваю».

Всі новели Дмитра Дима пронизані філософією любові. Чи то до дітей, до матері, коханої, до ближнього, до сироти, чи до рідного краю, до батьківщини. Від них віє спокоєм, але жодна не залишає читача байдужим. Починаєш дивитися на світ іншими очима після їх прочитання. Автор сповідує основні принципи, що їх колись своїми словами так влучно висловив наш славетний, мудрий і іронічний Григорій Савич Сковорода.

Збірка видана 02.02. 2021 року. Майже за рік до вторгнення на територію нашої країни. Як символічно. Актуально. Перефразовуючи класика, я б сказала: «Як правдиво і з любов'ю пише ця людина».

Хто сповідує філософію любові-щаслива людина, , бо живе у гармонії із собою і зі світом, як все життя жив і робив Григорій Савич Сковорода.

ТАЄМНИЦЯ ІМЕНІ

Духовні скарби мого краю

Маховська Дарина, вихованка гуртка «Юний журналіст» Центру дитячої та юнацької творчості Світловодської міської ради

Керівник: Резнік Марія Сергіївна – керівник гуртка.

Жодне слово ми не чуємо так часто, як своє ім'я. Дослідники історії людства вважають, що воно може впливати на особистість і, як наслідок визначати долю кожного.

Люди відрізняються не лише за своєю зовнішністю, характером, походженням, але й за іменами, прізвищами та по батькові. Імена – це часточка кожної людини. З раннього дитинства й упродовж усього життя. Отже треба обережно й відповідально підходити до його вибору.

Історія українських імен має щонайменше три періоди розвитку: дохристиянський, християнсько-церковний та національно-державний. Впродовж кожного з них створювалася самодостатня система, кожен елемент якої зберігав свою природність та автентичність лише у межах свого періоду.

Умовно дохристиянські імена українців можна поділити на дві групи: характеристичні та побажальні. До першої групи відносяться ті, що виражали особливості поведінки, вдачі, зовнішності, а також примітні обставини в житті людини. Третю дитину в сім'ї могли назвати Третяк, а дівчину, що з'явилася на світ узимку – Зима.

Дохристиянські побажальні імена формувалися так, щоб за їх допомогою вплинути на долю його носія. Вважалося, що вони можуть оберігати дитину від лиха та зробити її щасливою. Разом з тим, за давніми віруваннями, батьки могли забезпечити своїм дітям добре здоров'я та щасливу долю, давши навмисне погане ім'я. Наприклад Продан, Куплен, Несин, що відгоргатимуть від дитини злих духів.

Сучасні дослідники помічають відмінність між дохристиянськими, нехристиянськими та християнськими іменами не лише в їх походженні, а й у зрозумілості їх структури та навпаки. Перші християнські імена пов'язані з самим Ісусом Христом та його найближчими сподвижниками. Марією, Петром, Іваном та іншими. На українських землях узагальнювали іменування дитини з датою її народження, створивши нову традицію. Тобто називали на честь того святого, якого церква вшановує у той день.

Із здобуттям Україною незалежності – змінилися умови існування національного іменника кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Упродовж кількох так званих перебудовних років українці перестали називати дітей ідеологічно вмотивованими іменами, як Владлен, Октябриня тощо.

В наші часи знову стають популярні старовинні імена: Мілана, Заріна, Любомир, Милослав тощо. Попитом користуються імена різних періодів.

Наприклад, Дарина, що часто плутають з іменем Дар'я (Даша). Попри співзвучність вони мають різний початок. Перше – з дохристиянського періоду і вживалося слов'янськими народами, друге має давньоперське походження і пов'язане з християнсько-церковним періодом.

Імена також діляться на дві підгрупи: поширені або рідкісні. Вони можуть бути позитивні чи негативні, мати лексичні значення, бути привабливими чи ні, модними або застарілими.

Всі ці особливості неминуче впливають на те, як інші сприймають нас і як ми ставимось до себе. Незвичне ім'я може навіть зробити нас більш креативними та прогресивними. Наприклад: Меланія, Емілія, Єва, Аскольд Дем'ян, Ераст.

Варто наділити увагою тему прізвищ. У давнину вони склалися мимовільно, ніхто їх не придумував спеціально. Проте певного роду прізвиська могли вигадувати й навмисно, саме такий звичай існував у козаків. Основа появи прізвищ була дуже схожа – це міг бути пам'ятний вчинок людини або особлива риса її характеру, поведінки чи зовнішності. В основу прізвищ часто закладався гумор. Малому на зріст козакові дали прізвисько Махина, великому – Малюта. Присліпою назвали козака, який, перебуваючи на чатах, не помітив, як підійшов ворог.

Майбутні батьки можуть зацікавитися, що обрати: ім'я поширене, яке зробить дитину улюбленцем серед однолітків чи оригінальне. На думку Девіда Чжу, психолога з Університету Аризони, який вивчає психологію імені – завдання у тому, щоб знайти компроміс – ім'я, яке буде досить простим, але яке можна легко перетворити на щось більш своєрідне.

Ні стать, ні національне походження, ні колір шкіри, ні соціальний статус – ніщо не може перешкодити людині стати самим собою. Усі люди різні. На них впливають не тільки гени, а й життєвий досвід. Усі ці чинники впливають на наш характер. Спираючись на вище наведену інформацію – можемо сказати, що й насправді у імені вся таємниця, але її може розгадати лише названа цим ім'ям людина.

ЛЮДВИСАРСТВО КАЛУША: КАМПАНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Духовні скарби мого краю

Микитин Ангеліна, учениця 7 класу Верхнянського ліцею

Верхнянської сільської ради Калуського району Івано-Франківської області

Керівник: П'єх Ольга Іванівна, методист Івано-Франківського ОДЦТКУМ

Зі всього, що створила людина, лише дзвін здатний передавати звуки, що є у природі, завдяки обертонам і багатству звучання складних сплавів металу, з яких він відлито. Церковні дзвони призначені скликати мирян на Богослужіння, виявляти торжество церкви, сповіщати неprisутніх у храмі про час проведення важливих частин Богослужіння. Вони як чаша, перевернута вниз. Та якщо чаша збирає в себе, то дзвін віддає. Його покликання – будити людську совість, почуття, змушувати прагнути до чистоти, істини, прекрасного та піднесеного. Доведено, що звук дзвону розповсюджується хрестом. Язик б'є в одну сторону – йому на противагу йде повітря в інший бік, а з боків теж ідуть невеликі звукові хвилі.

Наука, яка вивчає дзвони, називається кампанологією. Її назва походить від латинського слова *campana* - дзвін та грецького - *λόγος* знання. Дослідження в цій галузі активізувалися в міжвоєнний період 1919-1939 рр. Поштовхом до цього стала Перша світова війна, в часі котрої було знищено величезну кількість дзвонів. Перше видання з історії дзвонознавства на Прикарпатті було присвячене ливарному промислові братів Фельчинських у Калуші. Про калуські ливарні згадують у своїх працях професор Володимир Грабовецький, калуський краєзнавець Михайло Коломиєць, науковець Іван Тимів. Вперше спробу залучення документального матеріалу для дослідження історії ливарні братів Фельчинських у Калуші зробив краєзнавець Михайло Коломиєць. Він працював із фінансовими документами на видачу заробітної плати робітникам і службовцям цього закладу.

Однак документальні джерела з історії ливарництва церковних дзвонів на Прикарпатті ще недостатньо вивчені. Тому **актуальність** їхнього дослідження зумовлена необхідністю вивчення трансформаційних процесів, які відбувалися в суспільстві і впливали на формування національної культури.

Виходячи з цього, основною **метою дослідження** є спроба простежити розвиток дзвоноливарництва у Калуші та побутування церковних дзвонів, виготовлених у ливарнях Калуша на теренах Прикарпаття. Хочеться привернути увагу краєзнавців, учнів і студентів до пошуково-дослідницької діяльності з історії краю.

Потреба кожного населеного пункту краю мати на церковному подвір'ї дзвіницю з кількома дзвонами дала поштовх розвитку в Калуші дзвонарства як промислу. На початку XIX ст., а саме у 1808 році, переселенець із Познані (Польща) Михайло Фельчинський (?-1822), заснує в Калуші першу в Галичині ливарню дзвонів, яка працювала під його керівництвом до 1820 року. Спершу майстерня була розташована на вулиці Яна Собеського (зараз вулиця Фельчинських – відходить від роздоріжжя вулиць Ковжуна, Франка). Починали свій дзвонарський промисел ливарники Фельчинські із виготовлення маленьких сувенірних дзвіночків та дзвінків для літургійних, шкільних, домашніх і господарських потреб, тобто для худоби.

Як же появилися в Калуші ці знамениті майстри ливарного промислу? Калуський краєзнавець Михайло Коломиєць зазначає, що Міхал був родом із центральної Польщі. До Калуша потрапив, ймовірно, з німецькими колоністами на межі XVIII-XIX століть. Ливарного ремесла навчався в Тюрінгії (Німеччина), звідки привіз набір основних взірців і знання технології. Багато років лиття дзвонів проводилося «кочовим» способом: Фельчинський їздив від парафії до парафії і на місці відливав дзвони.

Виготовлення дзвонів було й коштовною справою, проте завжди знаходилися особи, котрі складали пожертву на церкву, зокрема на лиття дзвонів. Часто на дзвонах увічнювали свої імена і майстри, і добродійники. В краєзнавчому музеї Калушини зберігається невеликий дзвінок, на якому виکارбуване ім'я ливарника і дата виготовлення: «Сей к.[олокол] літъ въ 1891. Мастеръ Ченковъ».

Крім написів, дзвони щедро декорували орнаментом, іконами, маскаронами. Багато з них можна, без сумніву, віднести до шедеврів ужиткового мистецтва. Власне тому дзвони є важливим елементом нашої культури та цінним джерелом для вивчення історії краю.

ДУХОВНА СТЕЖИНА РІДНОГО СЕЛА

*Мудрий Ярослав, учень 8 класу; Мельник Оксана, учениця 6 класу, вихованці гуртка
“Музеєзнавство” Бранського ліцею Марянівської селищної ради Луцького району
Волинської області*

Керівник: Войціцька Жанна Анатоліївна, учитель історії

З давніх-давен усьому людству відоме зображення «дерева життя» - гілочки, на якій ростуть три листочки. Перший листочок-символ минулого часу, другий-сучасного, а третій – майбутнього і це наводить на думку, що все навколишнє – це наслідки минулих подій. А в тому, що народжується зараз, народжується майбутнє.

Шлях до пізнання народу лежить через реконструкцію його духовних цінностей . Потреба звернення до свого ціннісного багатства завжди з'являється в часи, коли народ встає з колін, виходить на дорогу національної незалежності, будує нове життя, знаходячи в ціннісних пріоритетах орієнтири на теперішнє і майбутнє.

Саме такі часи переживає український народ, і звернення до його духовних цінностей впливає із завдань розвитку національної державності, побудови цивілізованого суспільства, національного й духовного відродження України.

І саме це спонукало до вибору даної теми. За об'єкт дослідження взято релігійні споруди на території села Брани Луцького району, події, пов'язані з православною вірою, а також вплив окремих особистостей на розвиток рідного села. Мандруючи «духовними стежками» села, ми віднайшли духовний зв'язок з надбанням попередніх поколінь .

З вірою в серцях, з молитвою на вустах творились не тільки історія православної церкви на землях нашої Батьківщини, але і славне минуле наших предків. Церква була тією об'єднуючою силою, яка допомогла нашим князям і козакам захищатись від ворогів і боронити православну «грецьку» віру, що була вірою нашого народу. Наші народні традиції та звичаї настільки тісно пов'язані з православною церквою, що їх неможливо відділити одне від одного. Київська Русь, будучи молодою християнською державою, мала опору в Церкві, і це принесло взаємну користь. Церква дбала про авторитет держави, стримувала князів від міжусобиць і кровопролиття, зміцнювала сім'ю, через церковне вінчання жінка-рабиня ставала «дружиною». На Русь прибуло духовенство, яке складалося з високоосвічених осіб із розвинутої держави. Православні грецькі священники принесли із собою в Русь-Україну високорозвинуті освіту, культуру та мистецтво світового значення.

Отже, православна церква володіла і володіє великим моральним потенціалом. І нехай досвід минулого навчить, наскільки є важливим кожному з нас стати і взірцевим громадянином, і добрим християнином. Маємо можливість прослідкувати це на прикладі нашої маленької батьківщини.

ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ

*Мудрик Ігор, учень опорного закладу Почаївська ЗОШ I-III ступенів
Почаївської ОТГ*

Керівник: Мудрик Людмила Степанівна, вчитель історії

Питання збереження історичних пам'яток, завжди становило важливу роль у формуванні історичної пам'яті як цілого народу, так і окремого краю. Свідками подій давнини є населених пунктів, які відображають певний період їх історії.

Кожна країна багата на архітектурні пам'ятки. Церкви, собори, костьоли, статуї та багато іншого заворожують своєю красою. Україна не поступається місцем жодній з держав.

Щоправда історія нашої держави виявилася тяжкою: вона багато разів була завойована різними країнами. Це дуже сильно вплинуло на архітектуру України, проте збереглося чимало пам'яток, котрі ми можемо бачити й зараз. Можна з упевненістю сказати, що Україна має багато захопливих архітектурних пам'яток, особливо релігійних. Усі собори, церкви, костьоли — визначні пам'ятки української культури, що мають дуже складну історію. Окрім архітектурних особливостей, вони багаті на історичні події. У них наявна яскрава індивідуальна риса, яка була характерна усім будовам українських земель. Це свідчить про своєрідність, унікальність української історії та культури.

Почаїв, як одне із найдавніших міст України, багате на духовні скарби, пам'ятки сакрального мистецтва, тому дослідження пам'яток архітектури дає можливість збагатити саму історію міста, зберегти пам'ять про почаївчан, які проживали у місті у різні періоди часу та зберегти унікальні пам'ятки культури та релігії.

Олександр Довженко казав: «Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців». Це справді так. Історію потрібно вивчати, тому що це не тільки наше минуле. Це найбільша цінність, наша основа. Як можна дивитися в майбутнє, виховувати нове покоління без усвідомлення свого коріння самого себе. Адже хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього.

Почаїв є однією з перлин України, її духовний скарб. Він надзвичайно різноманітний у етноісторичному і мистецькому плані, адже знаходиться на Тернопільщині, яка охоплює територію Волині і Галичини. Крім того, тут здавна проживали і творили спільну історію представники інших народів, які залишили помітний слід в історії. Почаїв пережив різні періоди історії, політичні режими, що своєрідно впливали на історію нашого краю.

Духовною скарбницею нашого міста є Почаївська лавра з її святинями.

Джерелами до вивчення історії Почаївського монастиря служать документи офіційного характеру (грамоти, записи, книги із записами офіційних документів) та церковні твори. Також історії лаври присвячений ряд друкованих книг, монографій, статей та інших джерел, створених церковними і громадськими діячами.

РОЛЬ БАТЬКА У ВИХОВАННІ ДИТИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Секція – Духовні скарби мого краю

Мусієнко Аліна, вихованка гуртка «Юні туристи» Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради

Керівник: Крїт Сергій Юрійович, керівник гуртка «Юні туристи» Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради

Серед усіх геніальних винаходів людства одне з провідних місць займає сім'я. Саме вона є тим могутнім соціальним феноменом, що якнайтісніше об'єднує людей у родинне гніздо на основі шлюбних та кровних взаємозв'язків.

Сім'я – то святий вузол, яким сполучаються люди в суспільстві. Кожна людина є смертною. Але сім'ї, родина, народ – безсмертні! Українська народна педагогіка на почесний п'єдестал поставила як вихователів і батька, і матір. За її справедливим твердженням, у сім'ї однаково важлива роль належить як батькові, так і матері („Отець – як бог”, „Чоловік у домі голова, а жінка – душа”, „Що тато, то не мама”, „Без хазяїна двір, а без хазяйки хата плаче”). Слово батька для дитини має авторитетне значення („Не послухаєш тата, послухаєш ката”). Та й результати його виховного впливу немалозначні („Не навчив батько – не навчить і дядько”, „Батько – рибалка, тоді й діти у воду дивляться”, „У ледачого пасічника і бджоли ледачі”, „Хороші діти – це честь батька й матері”, „Яка хата – такий тин, який батько – такий син”). Слово батько виникло своєрідно. Якщо порівняти болгарське бате (старший брат) і чеське b'at'a (брат матері) з давньоруським „бятя” (рідний батько), то можна припустити, що це слово спочатку вживалося на означення старшого брата, який часто для молодшого був замість батька і відігравав велику роль у родовому суспільстві в сімейній общині.

Діти на знак глибокої поваги за народною традицією звертаються до матері й батька через ввічливу форму Ви. Проте в наш час ця традиція залишилася лише в поодиноких випадках. Так, серед моїх знайомих лише в одній родині залишилася така традиція.

Батько! Це центральна постать в історії! Господар, начальник, педагог, суддя та іноді кат, це він вів сім'ю з шабля на щабель, це він, власник, нагромаджувач і деспот, який не знав ніяких конституцій, крім божих, мав страшну владу, підсилена любов'ю.

Але в нього є й інше обличчя. Це він проніс на своїх плечах страшну відповідальність за дітей, за їх злидні, хвороби і смерть, за їх тяжке життя.

Народ засуджує тих, хто не виконує своїх батьківських обов'язків. Роль батька у виховному процесі звичайно обмежувалася в українців функцією покарання. Виступаючи дисциплінуючим вектором виховання, годувальник-батько сприймається дитиною значною мірою відчужено. Дитина мусить, скоряючись силі, слухатися, але внутрішньо протестує, прагне вирватися з-під батьківської влади. Постать батька асоціюється з владою, причому з владою як джерелом насильства. У дорослому віці людина на підсвідомому рівні репродукує негативні настанови, які сформувалися у дитинстві.

Батько був тим, який своїм прикладом відповідальності, розуміння, терпеливості та пошани вирядив своїх дітей у життєву мандрівку сильними, непохитними у своїх переконаннях особистостями. Все це здійснено, коли батько займав в сім'ї своє належне місце – голови родини, що разом у злагоді з матір'ю творили родинне вогнище, котре стало підвалиною суспільства. Від початків існування батько був головою сім'ї, другом і приятелем матері та опікуном дітей. В українському народі батько завжди займав первісне місце в родині. Він був її оборонцем і заступником перед всякими негараздами. На прикладі батька, його розумних рішень, порад і прадідних звичаїв, у співпраці з матір'ю, виховувались діти. У наш сьогоденній бурхливий час нам приходиться бути свідками того, що важливе становище і роль батька починає зникати, а з тим втрачаються дуже цінні не тільки виховні, але й моральні елементи в сім'ї. Стаємо очевидцями занепаду родини, котра з втратою провідної ролі батька губить свої тверді основи та позбувається моральних вартостей, а це в першу чергу негативно відбивається на дітях і дуже часто призводить до трагічних наслідків. Батько, котрий завжди був охоронцем сімейних підвалин, залишає родину, а та в свою чергу втрачає стабільність і утворюється розлад, валяться стіни родинного затишку й утворюється хаос, який важко привести до будь-якого нормального стану.

Батько в сім'ї – це один з перших об'єктів, який відіграє роль в ранній ідентифікації дитини. Саме батько допомагає усвідомити новонародженому його стать. Ти дівчинка! Ти хлопчик! Для дитини він не просто рідна людина, а зразок чоловіка, символ мужності, чоловічого начала. Завдяки тій символічній функції, яку він виконує, батько допомагає малюкові скласти уявлення про себе самого і про оточуючих. Батькові властива природжена реакція у напрямі турботи про дружину і дітей і їх захисту. Саме новонароджений дуже сильно впливає на зміцнення інстинкту захисту у чоловіків. Роллю тата є певний приклад поведінки, джерело упевненості і авторитету. Батько – уособлення дисципліни і порядку, найбільш природне джерело пізнання про світ, працю і техніку. Він сприяє орієнтуванню на майбутню професію і створює соціально корисні цілі і ідеали. Якщо мати надає дитині можливість відчувати інтимність людської любові, то батько проводить малюка дорогою до людського суспільства.

Батько може сформувати у дитини здібність до ініціативи і протистояння груповому тиску. Чим більше дитина прив'язана до матері (в порівнянні з батьком), тим менш активно він може протистояти агресії оточуючих. Батько – єдиний герой для дитини, яка здатна розігнати тіні і злякати будь-яке чудовисько. З татом у дитини пропадає страх. Тато – це „божество"! Тато всемогутній і невразливий, він може все в очах дитини.

Батьківська душевна турбота про дитину – це здатність швидко, гаряче і діяльно відгукуватися на його емоційні потреби. Виражена любов батька дає відчуття особливого емоційно-психологічного благополуччя, яке не може повною мірою забезпечити самотня жінка-мати. Любов батька забезпечує приклад батьківської поведінки дітей в майбутньому, формування життєвої позиції і статево-рольової позиції в суспільстві; вчить і сина, і дочку тому,

як може проявляти себе любов чоловіка до дітей, до дружини і до оточуючих. Люблячий батько нерідко ефективніший вихователь, ніж жінка; він дуже сильно впливає на розвиток таких якостей в дитині як стриманість, неквапливість, емоційна врівноваженість, безтурботність, спокій, оптимізм, старанність, відповідальність.

Отже, українська народна педагогіка провідну роль у вихованні майбутньої людини відводить батькам, що виховують своїх дітей в сім'ї. Причому українська народна педагогіка як і історія на чільне місце у вихованні дитини ставить саме батька. Саме батькові відведена роль того приклада, який супроводжує дитину протягом її життя, саме його обов'язок – соціалізація вихованця, створення необхідних умов для правильного світосприйняття та нормального життя.

ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ

*Невмерзицька Анна-Софія, вихованка гуртка «Літературне краєзнавство»
Монастирецького ЗЗСО I-III ступенів Ралівської ОТГ Львівської області
Керівник: Карпинець Марія Василівна, керівник гуртка*

Любов до рідної землі, до малої батьківщини - одне з найсвітліших почуттів, яке кожен із нас проносить крізь усе своє життя. Витоки патріотизму починаються там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, де відчула красу і безмежжя рідного краю.

Актуальність: виховання любові і поваги до рідного міста є найважливішою складовою морально-патріотичного виховання. Щоб виховати патріотів свого міста, треба його знати.

Патріотизм - це любов і прив'язаність до Батьківщини, відданість їй, відповідальність за неї, бажання трудитися на її благо, берегти й множити багатства. Фундаментом патріотизму по праву розглядається цілеспрямоване ознайомлення з рідним краєм.

Люблю свій рідний край – Самбірщину, а особливо своє село. Це земля, де я народилася і живу. І тут зі мною найрідніші люди. Хочу, щоб так було завжди. Люблю блакитне небо та зорі над моїм селом, широкі поля, густі трави, ліси і річку Сприньку. В усі пори року вони для мене найпрекрасніші в світі. Хоч, я впевнена, на Землі є багато красивих місць, не схожих на мою країну, і для тих, хто там народився, вони – найгарніші.

Так, місто Самбір знаходиться у Дністровській низовині на березі річки Дністер. Засноване 1241 року. В місті працюють підприємства меблевої галузі, продукція яких має попит за кордоном. Воно розташоване на відстані 76 км від Львова автошляхами та 78 км залізницею.

Історія

Виникнення Самбора пов'язане із сусіднім районним центром – Старим Самбором. В 1241 р. монгольська орда зруйнувала теперішній Старий Самбір, а містяни переселилися до села Погоничі. Його спочатку називали Новим Самбором. Він став великим ремісничим і торгівельним центром на Прикарпатті. Окрім того тут осіло багато монаших орденів, які мали в місті свої кляштори.

Місто зазнало значних руйнувань під час Першої світової війни. Особливо великих збитків завдали російські солдати. Під час німецької окупації знищено все єврейське населення Самбора. За часів ЗУНР Самбір був повітовим центром. Повітовим комісаром було призначено визначного письменника Андрія Чайковського.

Зараз Самбір – значний промисловий центр Львівщини, знаходиться на перетині важливих залізничних і автомобільних шляхів. Місто має статус обласного підпорядкування.

Пам'ятки

- Міська ратуша (1606 р);
- Костел св. Станіслава 18 ст. в стилі бароко та органний зал;
- Бернандинський монастир 1751 року;
- Єзуїтська колегія 18 ст.;
- Церква Різдва Пресвятої Богородиці - греко-католицька церква є візитівкою Самбора, завдяки Чудотворній іконі Самборської Богородиці та мощам святого Валентина;
- Костел Івана Хрестителя 1530 року;

- Рештки Самбірського замку XVI ст. — мисливський будинок та залишки валів.
- Вілли та будиночки на вулиці Шопена, Мазепи, Хмельницького, Вузька, Стебельського;
- Військовий госпіталь - частина монастиря Бригідок, збудованого в XVII столітті;
- Пам'ятники Богдану Хмельницькому, Лесю Курбасу, Івану Франку, Андрію Чайковському, жертвам сталінських репресій та тоталітаризму.

Відомі герої Самбора

- **Ігор Дашко** — підполковник, прикордонник Державної служби України, захисник Маріуполя. Подвиг Ігоря Дашка вписаний в новітню історію держави та оборони Маріуполя. Майбутній «Герой України» народився 18 червня 1977 року в місті Самборі. Навчався у СШ №1 ім. Т.Г.Шевченка, яку закінчив в 1994 році. Потім була Академія Державної прикордонної служби України. Почав службу в місті Маріуполі в управлінні ДПСУ.
- **Володимир Юричко** — студент Національного медичного університету ім. О. Богомольця, учасник Євромайдану, вояк батальйону «Айдар», учасник російсько-української війни, учасник захисту Майдану протягом усього часу протесту, включно з подіями на вулиці Грушевського, співзасновником Наукової сотні Майдану — однієї з перших, що з'явилися в грудні 2013. Отримав поранення уламками гранати під час спротиву штурмам Майдану 18 лютого. Лицар ордена «За мужність» III ступеня. Загинув у бою. Ректорат Національного медичного університету започаткував академічну стипендію імені В. В. Юричка, першими лауреатками якої стали Олеся Жуковська та Оксана Михайлюк.

3 квітня 2015 року, в день народження Володимира Юричка, якому виповнився б 21 рік, у Києві на фасаді Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця встановлено меморіальну дошку.

В усі часи історії наш український народ і наша земля знала і дні радощів, і дні лихоліть, і дні війн. Україна зуміла здолати всі негаразди і досягти розквіту. Але зараз у цей важкий для України час, ми знову переживаємо черговий кризовий період, російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення. Тисячі дітей залишилися сиротами, втратили піклувальників, стикнулися з жахіттями війни, загубилися під час бомбардування, евакуації з зон бойових дій, зникли безвісти, були насильно вивезені на територію країни-агресора. Останніми місяцями фотографії українських дітей-жертв війни людиноненависницького режиму путіна проти демократичного світу, центром якого стала Україна, не сходять з перших шпальт світових ЗМІ.

Головне, що ми сьогодні маємо усвідомити: ми не прибульці на цій землі, наші предки її ні в кого не відбирали, ми, українці, на своїй землі і маємо таке глибоке коріння, що його не вирвати ніякими силами

Я щиро сподіваюся, що наші Збройні Сили України, наш народ зробить все можливе, щоб у нашій країні запанував мир і спокій. І всі українські родини будуть дружні, щасливі у рідній Україні. Хочу, щоб зникло зло:не було війни у моєму рідною краї.

СВЯТОТРОЇЦЬКИЙ ХРАМ - ПАМ'ЯТКА АРХІТЕКТУРИ с.ТРОСТЯНЕЦЬ (1648)

Секція : «Духовні скарби мого народу»

Осіпчук Анастасія, учениця 9 В класу Ківерцівської ЗОШ № 3, вихованка гуртка «історичне краєзнавство» Центру Національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Волинської обласної ради

Керівник: Літковець Н.О

На сучасному етапі розвитку українського суспільства все з більшою гостротою постає проблема відродження культури та духовності, що базується на формуванні потужної системи глибинних морально – етичних цінностей.

Всі ці складні питання підтверджують вітчизняну філософську та педагогічну думку до нового осмислення таких понять як культура, духовність, цінності.

Адже істинно добродійною і мудрою є та людина, яка знає, що таке високі духовні цінності й та, що діє відповідно до них.

Україна нині переживає чи не найважчі часи. Напад Російської Федерації приніс Україні зруйновану економіку, зубожіння населення та внутрішніх переселенців, біженців у країни Європи, зруйновані храми та церкви, які являли собою пам'ятки архітектури та були цінними об'єктами духовної культури.

Відомо, що культура і духовність – це цивілізовані ознаки будь-якої нації, без яких вона не може існувати взагалі.

Очевидно, найвища духовність для нас – християнська.

З давніх часів наші пращури склали символічну систему духовних цінностей, яка передавалася від покоління до покоління.

З часом вона змінювалася доповнювалася, але головними завжди залишалася людська доброта, порядність, піклування про малих та старих, протистояння злу.

Все це ті якості, які роблять людину Людиною. Бо людина, як дерево не може жити без правічного ґрунту. Живосилом вирваний із природного середовища живий організм почне всихати і перероджуватися на перекотиполе.

І найголовніше завдання людини – мати щире й красиву душу, щоб бути корисним іншим людям.

В Україні завжди схиляли голову перед людиною, яка сіяла хліб, пестила дітей та зводила храми.

У глибині століть починається історія Волині, а її храми та собори являють собою шедеври архітектури, які багато століть примножують красу та славу нашої держави.

Міста і храми, як і люди мають свою історію, свою долю, де земля промовляє до нас голосами предків, де минуле видається таким близьким, де живе історія маленької Батьківщини.

Село Тростянець – одне із стародавніх сіл Волині. Його назва, за переказами місцевих жителів походить від слова «тростина». В літературних джерелах вперше про нього згадується в 1593 р. На теренах Тростянця ще в сиву давнину було три храми, всі вони були спалені дотла. Місцевим жителям вдалося чудом врятувати ікони та Святе Євангеліє, яке зберігається в церкві. Щоб зарадити майбутнім руйнаціям був змурований нині діючий Свято-Троїцький храм коштом власників села князів Гуревичів у 1648 році на місці дерев'яного храму часів Київської Русі.

Не дивно, що попри всі війни храм зберігся і до сьогодні.

Основною святинєю храму є чудотворна ікона. Адам Гуревич та його донька Галина Гуревичівна подарували церкві кілька ікон. Серед них – великий образ Богородиці. Назва ікони «Одигітрія Свята» - з грецької мови означає провідниця, тобто Матір Божа, яка провадить народ до спасіння. Це найстаріша та найцінніша ікона, яка збереглася у храмі.

Сама Ікона зцілила від недуг та врятувала життя багатьом дітям і людям. Та й сама Божа Матір спасає Свою ікону. А свідками останнього випадку були самі парафіяни. Під час богослужіння біля ікони Божої Матері 22 серпня 1998 р. помітили особливе сяння Святої Одигітрії, а потім зауважили як різко проявилися риси Немовляти і Матері Божої. Тобто ікона оновилася.

Може це був знак, оскільки вона допомагає людям, щоб і їй допомогли, бо безперечно, вона як мистецький витвір й історична пам'ятка потребує кваліфікованого захисту.

Приходячи сьогодні до церкви за духовною підтримкою ми ніби опиняємося на місці зустрічі минулих і нинішніх поколінь.

Адже саме сюди до церкви приходили наші прадіди, діди, батьки.

Храм Святої Трійці є духовним стрижнем, який об'єднує всіх жителів села.

Наше завдання зберегти цю святиню та зміцнити православну віру для нас та майбутнього покоління.

КАПЕЛИ БАНДУРИСТІВ ПОЛТАВЩИНИ ТА РЕПЕРТУАР, ЯКИЙ ВОНИ ВИКОНУВАЛИ

Духовні скарби мого краю

Панасюк Владислава, учениця 7 класу, учасниця пошукового загону «Горизонт»

Гімназії №18 Полтавської міської ради

Керівники: Куць Тетяна Юріївна, учитель української мови та літератури;

Павелко Геннадій Григорович, учитель історії та географії

Людина не уявляє власного життя без мистецтва, кожен народ плекає свою культуру, залишаючи спадщину для майбутніх поколінь. Чому так відбувається? Та, певне, через те, що перед людьми до цього часу постає одвічна проблема буття, яка є однією з найдавніших тем філософських роздумів і досліджень до нашого часу. Збереження культури й створення різних витворів мистецтва зокрема є одним із способів утвердження буття людиною. Від декого можна почути, що вони прожили даремно, бо не лишили для нащадків нічого. Це зайвий раз доводить, що людині важливо лишити після себе слід. Саме тому й з'являються відомі письменники, музиканти, архітектори, художники... Та не забуваймо й про фольклор, який залишився нам у спадок від далеких предків, увібравши в себе досвід не конкретних людей, а цілих поколінь. Для культури є важливим не тільки створення нового, а й збереження того, що вже існує, щоб передати всю повноту буття народу, частиною якого є ми всі.

Бандура – невід'ємна частина української культури. Саме тому нашою метою є популяризація творчості полтавських бандуристів. Надзвичайно важливим є збереження нашої культури як одного із складників української нації. У процесі роботи було досліджено історію розвитку та репертуар Великосорочинської капели бандуристів, Полтавської капели бандуристів і Полтавської капели бандуристок.

Під час роботи над обраною темою було з'ясовано, що історія розвитку та репертуар бандуристів Полтавщини малодосліджені в науковій літературі. Над цією темою працював В. Ревегук у статті «Трагедія полтавських кобзарів», а Л. Кизименко-Непопужева у своїй книзі «Перлина України» описала розвиток Полтавської капели бандуристок.

Під час досліджень було використано такі методи: історичний, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення й систематизації.

У роботі, крім історії розвитку Великосорочинської капели бандуристів, Полтавської капели бандуристів і Полтавської капели бандуристок, значну увагу приділено саме репертуару, який вони виконували.

Можна помітити, що до репертуару капели бандуристів у Великих Сорочинцях входили українські історичні пісні та думи, «Заповіт» Тараса Шевченка, гімн «Ще не вмерла Україна» (виконували його, часом додаючи до тексту П. Чубинського власні рядки або слова Великого Кобзаря: «Свою Україну любіть! Любіть її во врем'я люте. В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть»). Багато творів були авторськими, складеними самими учасниками гурту, наприклад, «Летить галка через балку» І. Мироненка.

За дев'ять років свого існування Полтавська капела бандуристів виконала чимало творів, серед яких думи, історичні й побутові народні пісні, а також окремі твори класиків і новітніх композиторів. У стінах їхньої студії зродилися такі обробки народних пісень: «А в полі корчомка...», «Пісня про Нечая» та інші. Багато нових творів з'явилося завдяки керівнику Г. Хоткевичу. Серед них дума «Буря на Чорному морі» та опрацьований варіант російської народної пісні «Вниз по матушке по Волге».

Репертуар Полтавської капели бандуристок завжди був дуже різноманітним – від українських народних пісень, ліричних та жартівливих, до російського романсу, зарубіжної та світової класики. Наприклад, «Ніч яка місячна», «У сусіда хата біла», «Мав я раз дівчиноньку чепурненьку», «Од Києва до Лубен», «Ой джигуне, джигуне», «Ой дівчина по гриби ходила», «Ой лопнув обруч», «Тихо над річкою», «Я встретил Вас» – усі ці твори можна було почути у виконанні колективу. Також до репертуару входили пісні на слова Тараса Шевченка «Заповіт», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Думи мої, думи мої...». Бандуристки грали «Місячну сонату» Бетховена, «Баркаролу» Миколи Лисенка, пісню Сольвейг з драми Ібсена «Пер-Гюнт»

Едварда Гріга, «Хабанеру» з опери Бізе «Кармен», «Серенаду» Франца Шуберта, «Грезами» Роберта Шумана, твором «Ave Maria» Франца Шуберта (в обробці Валерія Полевого) та багато інших творів.

Новизною роботи є те, що у ній ми зібрали матеріал про історію розвитку та репертуар Великосорочинської капели бандуристів, Полтавської капели бандуристів і Полтавської капели бандуристок, систематизували його та ознайомлюємо учнів нашої гімназії з результатами цих досліджень.

Оскільки бандура вважається душею українського народу, то надаємо можливість дітям побачити її на власні очі, ознайомитися з особливостями будови.

Наше дослідження буде надзвичайно актуальним та корисним для учнів музичних шкіл, зокрема тих, які грають на бандурі, людей, які цікавляться всім, що пов'язано з цим струнно-щипковим інструментом. Також матеріали роботи можна використовувати на уроках музичного мистецтва.

БИТВА ПІД ГОВТВОЮ 1638 Р. ПІД ПРОВОДОМ ЯКОВА ОСТРЯНИНА (ОСТРЯНИЦІ) ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОДЕРЖАВОНАЦІЄТВОРЕННЯ

Духовні скарби мого краю

Краєзнавчо-пошуковою загін «Магніт» Кобеляцької станції юних туристів Кобеляцької міської ради Полтавської області м. Кобеляки, Полтавський р-н, Полтавська обл.

Керівник: Шабалтій Олег Миколайович керівник гуртка Кобеляцької станції юних туристів

Актуальність дослідження заявленої нами проблематики полягає в тому, що вивчаючи битву під Говтвою у травні 1638 р. під керівництвом Якова Острянина (Остряниці) як вагомий фактор українського етнодержавонацієтворення, ми не тільки намагаємося досягнути важливу подію минувшини нашої Батьківщини, а й переосмислюємо її з висоти сьогодення та надбань, втрат і перспектив розвитку України, українців і світового українства. Новизна краєзнавчо-дослідної роботи виявляється в тому, що попри значну кількість напрацювань, присвячених цьому періоду української історії, на жаль, майже відсутні узагальнюючі концептуальні публікації, в яких на достатньому теоретичному рівні, а головне, всебічно аналізується значення битви під Говтвою під орудою Якова Острянина у тогочасних вітчизняних етнічних, державотворчих і націєтворчих процесах.

Використані джерела при підготовці краєзнавчо-дослідної роботи являють собою праці наступних дослідників про історію періоду козацтва: Апанович Олена Михайлівна, Голубицький Володимир Олексійович, Гуржій Олександр Іванович, Мокляк Володимир Олександрович тощо. Ми використовували різні методи дослідження: архівування, фотографування, бібліографічний, літературний тощо. Суспільно-корисне значення роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані на уроках історії у вивченні періоду козацтва, тематичних конференціях, круглих столах, виховних годинах тощо.

Головну славу Голтві (а саме так у XVII ст. називався в українських документах цей пункт) принесла військова баталія в травні 1638 р. Це одна з найбільших битв епохи до Хмельниччини. Чи не єдиним історичним джерелом у дослідженні цієї битви є «Щоденник» очевидця цих подій, священника в стані польського табору, Шимона Окольського. Варто відмітити, з якою точністю він описав події цієї битви. Інші джерела, як от дані того ж Величка, – уже інтерпретація.

Отже, на початку 1638 року в Січі повстанці обрали нового гетьмана — Яцька Острянина. Острянин звернувся з універсалами до українського народу. Універсали Острянина малюють зворушливу, за своєю викривальною силою, картину наруги панів над українським народом. У них ішлося про те, що військо Запорозьке, яке чуйно прислухається до страждань народних, не в силах уже бачити «батьків і матерів своїх завжди зганьблених, а також братів, сестер і дружин, тиранськи замордованих, у ополонки крижані в морози зануряємих і обливаємих, у плуги, як волів (чого під сонцем нечувано), запрягаємих..., битих батоном і поганяємих, ...аби добре тягли... на єдно посміховисько й наругу». Заклики до

повстання знаходили палкий відгук серед пригнобленого люду. За словами того ж Окольського, український народ знову готувався йти на Річ Посполиту: одні йшли на Запорожжя, інші посилали запорожцям гроші і харчі, треті виготовляли порох, кулі тощо.

Острянин вирішив захопити найближчий вигідний для оборони пункт — Голтву і чекати там підкріплення.

Усього під проводом Острянина зібралося близько 12 тис. повстанців.

Польські війська, хоч і переважали в кількості, хоч і оточили повсталих, хоч і були краще озброєні, були вщент розбиті повстанцями. Успіх козаків деякі дослідники пов'язують із вдалим тактичними рішеннями. Наприклад, додатковий вал, артилерійський редут, винищення табору найманців, захід з тилу тощо.

Отже, все вище зазначене дає змогу зробити висновок, що битву під Говтвою 1638 р. під проводом Якова Острянина (Остряниці) як важливий чинник українського етнодержавонацієтворення, ми трактуємо як неперервний у часі й просторі поступальний розвиток українців від етносу (бездержавного народу) до нації (державницький народ), здобуття ним власної національної держави й послідовної розбудови головних її підвалин.

ХРАМ ПРОРОКА ІЛЛІ

*Прищепіна Марія, учениця 5 класу Комунального закладу “Березівська філія Пісочинського ліцею Пісочинської селищної ради”, вихованка історико-географічного гуртка КЗ “Харківська обласна станція юних туристів” Харківської обласної ради
Керівники: Руднева Ірина Дмитрівна, вчитель української мови, Кривопустова Алла Борисівна, керівник гуртка*

Все життя минулих поколінь нашого селища певним чином було пов'язане з існуванням православного Храму Пророка Іллі. В церкві хрестилися, вінчалися, хрестили і одружували своїх дітей, відспівували їх в цьому ж храмі. В Метричних книгах храму відображене все життя наших предків – від народження і до смерті.

Село Березове вперше згадується у 1688 році, і було засноване харківським полковником Федором Донець-Захаржевським на березі річки, яка називалися «Березовий Колодязь». Звідси і пішла назва села. А заселялося воно біженцями з Правобережної України. Масове переселення біженців було у 1695 році, коли українці рятувалися від польського свавілля. Поляки руйнували православні церкви, змушували зректися своєї віри і прийняти католицизм. Зібрав врожай у себе на батьківщині, в кінці літа 1695 року, разом зі священником і церковним майном, вони перебралися на нове місце. Переселенці одразу ж заходилися будувати житло і одночасно розпочали споруджувати православну дерев'яну церкву. Перша побудована дерев'яна церква простояла 45 років. Відомостей про неї, нажаль, не залишилося. Друга церква була теж дерев'яна. Її побудував князь Яків Кропоткін у 1742 році. І простояла вона 107 років. У клірових відомостях за 1812 рік написано про неї так: «Церковь деревянная, крепкая. При оной церкви колокольня деревянная, не очень крепкая. На ней колоколов – 5, во всех колоколах весу 51 пуд 29 фунтов. Церковной земли 33 десятины. Помещицы коллежской асессорши Стефаниды Базилевичевой в селе Березовом приходится дворов 105, в них обоего пола - 994 и помещика сотника Игната Заславского деревни Буд 71 двор, в ней обоего пола людей -586»

В кліровій відомості за 1832 рік вже ведеться, що церква вже гнила, в ній парафіян вже 1023.

Третя, цегляна церква, побудована у 1849 році. Церкву побудовано відповідно до Циркуляру Святого Синоду від 25 грудня 1800 року, в якому заборонялося будувати дерев'яні церкви. Для виготовлення цегли, було побудовано два цегляних заводи: один в кінці Левади (вулиця Шевченко), а другий – біля воріт теперішнього цвинтаря в кінці села.

Церква будувалася на кошти, надані поміщиком Максимом Парпуною, і була збудована через 21 рік після смерті заповідача. Церква була дуже великих розмірів 6 на 14 сажнів, 34

вікна, в одній зв'язці із дзвіницею. Сторожка за огорожею розміром 9 на 9 аршин, дерев'яна, вкрита залізом, 6 вікон.

Церков відремонтовано у 1898 році коштом міщанина міста Валки Івана Іванова, який пожертвував на цю справу 1000 рублів.

В 1904 році парафіян вже 1300, правив в ній священник Павел Фенєв, який закінчив курс духовної семінарії, псаломщиком правив Симон Агницев, випускник духовного училища. В селі вже була церковно-парафіяльна школа, заснована в 1895 році, 22 листопада. Школа була збудована коштом Святого Синоду, Березівської громади на землі, яку подарувала місцева поміщиця М. Алферова.

В звіті 1911 року маються відомості про церковну бібліотеку, яка нараховувала 194 примірників книг для читання. Крім церковно-парафіяльної, з'явилася і земська школа, заснована 7 листопада 1907 року. В земській школі 55 учнів. Піклувальник школою, міщанин Микола Григор'їв Гречанников, в підзвітному році пожертвував 103 рублі грошима і 200 пудів вугілля на суму 40 рублів. Священик Євген Стафанов син Григорович – 68 років, має власний будинок в м. Харків, поведінки зразкової. Має багато подяк, нагороджений оксамитовою фіолетовою скуфією, набедреником. Має найвищу встановлену мідно-срібну медаль на згадку про царювання царя Олександра III. Нагороджений орденом Святої Анни III ступеню та камилавкою за особливо старанне виконання протягом 25 років обов'язків з навчання грамоти в народних школах. Утримував школу власним коштом. Парафіян в церкві – 1851 людина: село Березове – 1638, селище Високе – 119, селище Південне – 94.

З клірової відомості за 1915 рік дізнаємося, що священник церкви – Петро Варфоломійєв Дорошенко, нагороджений набедреником, оксамитовою фіолетовою скуфією, срібною медаллю на подвійній Володимирській та Олександрівській Стрічці, срібною медаллю на честь 500-річчя царювання Будинку Романових.

Псаломщик Дмитро Радіонов, син Черненко, закінчив курс Коротичанського народного училища, був приписаний до Покрово-Іллінської церкви села березового у 1907 році і працював там до закриття церкви. Він був регентом церковного хору, вчителем співів в церковно-парафіянській і земській школах. У 1915 році парафіянами церкви є мешканці села Березове – 1558 людей, хутора Березівського – 235, селища Високе – 123, селища Південне – 157.

Прийшла радянська влада і почались важкі часи для церкви і парафіян. Церква з майном перейшла у власність держави, парафіяни уклали договір з Харківським окружним виконавчим комітетом ради робітничих і селянських депутатів про безкоштовне і безстрокове користування богослужбовою будівлею в селі Березівка. Складали договір із священником, взявши його на роботу. Але, як не намагалися віруючі захистити свій храм, він був закритий в 1935 році. Останнім священником був Дьяконов Орест Васильович.

Будівлю церкви хотіли пристосувати під клуб, але приміщення було занадто велике і холодне. Будівля використовувалась під колгоспні комори і тому швидко руйнувалось. Будинок, який своїм архітектурним ансамблем прикрашав село і всі околиці, завмер. Прийшла війна і додала ран його стінам, зруйнувала сторожку. Так і стояла будівля, поранена і роздerta, до 1965 року.

У 1965 році рішенням Березівської селищної ради приміщення церкви було демонтовано. Стіни були настільки товсті і витривалі, що знадобилося декілька разів закладати вибухівку. Тоді не знали, що прийде час і почнуть відновлювати церкви. Мешканці Березівки тільки мріють, що колись побудується церква, схожа на дореволюційну. На місці колишньої церкви стоїть дерев'яний хрест, як нагадування про колись величну і прекрасну будівлю. Березівська селищна рада виділила 35 га землі для церкви. І ми сподіваємось, що храм Пророка Іллі буде збудовано.

УЛАС САМЧУК – ЛІТОПИСЕЦЬ УКРАЇНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Пустовіт Софія, учениця 7-го класу, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство».
Керівник: Мінакова Наталя Георгіївна, керівник гуртка «Історичне краєзнавство»
комунального закладу «Рівненський обласний центр національно-патріотичного виховання,
туризму і краєзнавства учнівської молоді» Рівненської обласної ради

Улас Самчук — визначний український письменник, який є однією з найпомітніших постатей української прози ХХ століття. Його називали літописцем свого часу і свого народу. Хоча з юнацьких літ він був відірваний від України, проте став однією з найяскравіших особистостей, людиною, яка зуміла втілити в собі найкращі риси української ментальності — ліризм, поетичність, гуманізм.

Епіграфом до всієї творчості Уласа Самчука можна вважати вірш «Не любити не можу свою я країну...», опублікований у рукописному журналі «Юнацтво», коли йому було 17 років. Адже те, що він написав потім, народилося, власне, з любові до своєї рідної землі.

Першоджерелом натхненної думки та публіцистичної майстерності великого письменника завжди була рідна Волинь, задля якої він жив й творив, і яку, зрештою, прославив на весь світ. На чужині він ще глибше, ще болючіше відчував, бачив і переживав долю рідного краю. «Я ставив і зараз ставлю собі досить, як на письменника, виразне завдання: хочу бути літописцем українського простору в добі, яку сам бачу, чую, переживаю», - писав Улас Самчук. «Хочу бути свідомим їх буття, щоб їх стопи не затерлися на цій землі, щоб їх дух не розвіявся в часі і просторі».

Старовинне містечко Дермань на Волині (нині Рівненська область), де 20 лютого 1905 року народився Улас Самчук, було одним із осередків української культури протягом кількох століть. «Дермань для мене центр центрів на планеті, і не тільки тому, що десь там і колись там я народився... Але також і тому, що це справді «село неначе писанка», з його древнім Троїцьким монастирем, Свято-Федорівською учительською семінарією, садами, парками, галями, яругами, пречудовими переказами та легендами», – писав він. І село дійсно відоме православним монастирем, збудованим князями Острозькими. З ним пов'язана діяльність Івана Федорова, Даміана Наливайка, Мелетія Смотрицького.

Самовіддана любов до своєї малої батьківщини на все життя заповонила серце й постійно живила його творче натхнення, виливалася у багатьох творах письменника.

Родився літератор у заможній селянській сім'ї. Батько Уласа — Олексій Антонович Самчук — мав від двох шлюбів п'ятеро дітей. Улас був серед них середульшим.

Навчання Уласа Самчука розпочалося в с. Тилявка Кременецького повіту (тепер Шумський район Тернопільської області), куди сім'я переїхала у 1913 році. А через чотири роки він продовжував здобувати освіту в Дерманській двокласній школі при духовній семінарії, після чого склав іспити до української гімназії в м. Кременець. Навчаючись у Кременецькій гімназії, Самчук редагував рукописні журнали «Юнацтво» і «Хвиля». Він був головою літературного гуртка «Юнацтво», яке видавало однойменний журнал. Тут Улас почав писати малі оповідання, три романи, вірші та публіцистичні твори. У 1922р. у журналі «Юнацтво» Самчук помістив вірш «Не любити не можу свою я країну...». У 1923 р. він вступив до кременецької організації «Просвіта». Наступного року зробив спробу переходу польсько-радянського кордону, яка скінчилась ув'язненням до польської в'язниці (причина нелегального подолання кордону пояснювалась дуже просто: Улас хотів «стати письменником», а це, на думку 19-річного Самчука, могло зреалізуватись тільки в Києві). У 1926 рр. у с. Дермані Самчук організував школу «українського національного танку», кваліфікацію для чого отримав перед тим на курсах митця народного танцю В. Авраменка. У 1926 р. у варшавському журналі «Наша бесіда» Улас Самчук опублікував перше оповідання «На старих стежках».

Уже в перших оповіданнях Уласа Самчука помітне прагнення автора пізнати й відтворити сучасний йому світ і місце в ньому української людини. **Самчук наполягає: село треба змінити, модернізувати, європеїзувати. Однак це далеко ще не все. Якщо українці хочуть стати повноцінною нацією, то мають «завоювати міста»: «Передусім мусимо**

завоювати і психологічно освоїти наше місто. Місто — це розум народу, і той розум мусить бути наш»

Характери, переживання своїх героїв молодий письменник уміло зображає на тлі соціальних і побутових конфліктів своєї доби («Віднайдений рай», «По-справедливому», «Образ», «Собака у віконці»). У цих творах виразно відчувається глибока любов до природи, схильність до стриманої ліричності, яскраво виписані конфліктні психологічні ситуації та ідейні монологи.

Певно, Самчук міг би стати філософом. Але українцям у непрості міжвоєнні часи було не до філософії. Самчук вирішив вибрати художню літературу, яку він трактував як «популярну філософію». Вважав, що філософи та літератори говорять про одні й ті самі речі (сенси).

За політичними мотивами він залишає Польщу. Під час військової служби, у 1927 році він здійснив нелегальний перехід польсько-німецький кордон. Відбувши за цей вчинок за вироком німецького суду 3 тижні ув'язнення, Улас Самчук працює візником у багатого поміщика в німецькому місті Бойтен. Згодом навчає польської та російської знанням дітей директора місцевої гімназії й сам учиться у Бреславському (теп. Вроцлавському) університеті. Міста Бойтен і Бреслав стали для Уласа Самчука своєрідним плацдармом у велику літературу. Звідти він надіслав до «Літературно-наукового вісника» свої перші твори, там виникли задуми більших романів. Пізніше, у спогадах «Мій Бреслав», Самчук зауважив, що саме у цьому німецькому містечку, в його всесвіті «появилась туманність, з якої поволі вимальовувались контури майбутньої Волині».

У 1929 році У. Самчук переводиться до Праги в Український Вільний Університет, повний курс гуманітарного факультету якого закінчує у 1931 році. До речі, жодного вищого навчального закладу не зміг закінчити. Кожну науку Улас опановував без учителів, самотужки. Бездоганно володів німецькою, чеською, російською, менше французькою мовою.

У Чехословаччині живе з 1929 по 1941 рік. Саме Прага сформувала літературне обличчя Самчука й дала йому літературну славу. Тут зміцнів і викристалізувався його талант, остаточно сформувалася духовна особистість письменника. Саме тут він написав найрезонансніші літературні твори.

У 1932 р. написаний роман «Кулак», перша частина трилогії «Волинь» («Куди тече та річка»), наступного року повість «Марія» — твір, що висвітлює події страшного голодомору в Україні в 1932—1933 роках. У 1936 р. Самчук видає збірку ранніх оповідань «Віднайдений рай» і роман «Гори говорять», що був присвячений боротьбі закарпатських українців за незалежність.

На час роботи Уласа Самчука над романом «Волинь» припадає найтрагічніша подія за всю історію українського народу – організований більшовицькою владою голодомор 1932-1933 років. Письменник, будучи сином українського селянства та виразником його інтересів, не міг залишитися осторонь цієї національної трагедії. Його роман-хроніка «Марія» вирізняється історично несподіваним, неординарним психологічним сюжетом. Автор не був очевидцем страшних подій, але пам'ятав голод 20-х років, спілкувався з тими, кому пощастило вирватися на волю у 33-му. Описуючи тогочасне життя українців в СРСР, зіставляючи жахливі розповіді очевидців, письменник підводив до висновку, що штучний голод планувався як геноцид, як замах на українську націю. Цей твір став першим пам'ятником жертвам Голодомору.

Прага привела митця і у велику політику. Політичне народження Уласа Самчука було опосередковане співпрацею з національними виданнями. Це – нелегальні революційно-пропагандистські журнали УВО-ОУН «Сурма» та «Український націоналіст», де від 1931 по 1935 рік Самчук, як співробітник, помістив 25 політичних «фейлетонів».

У 1937 році з ініціативи Євгена Коновальця була створена Культурна референтура Проводу українських націоналістів (ПУН) на чолі з Олегом Ольжичем. Центром Культурної референтури стала Прага, а однією з головних установ – Секція митців, письменників і журналістів, яку очолював У. Самчук. Культурна референтура ПУНу невдовзі зіграла роль одного з головних рушіїв у проголошенні незалежності Карпатської України, розгорнувши на

її теренах акцію пропаганди. Сам У.Самчук у 1938-1939 рр. на Закарпатті, а в 1940-1941 рр. в Чехії, Німеччині, Польщі, об'їздив з виступами десятки, якщо не сотні українських міст, містечок, селищ, сіл, громад і організацій.

Влітку 1941 року Улас Самчук, як член однієї з похідних груп ОУН Мельника, опинився на Україні, спочатку у Львові, згодом – у Рівному, яке стало «столицею» райхскомісаріату.

З вересня 1941 до березня 1942 року Улас Самчук був редактором газети «Волинь». Саме в цей період своєї життєдіяльності він проявив послідовність і непохитність у відстоюванні українських інтересів. Як пише дослідник життя та творчості Уласа Самчука завідувач кафедри історії України МЕРУ, кандидат історичних наук Андрій Жив'юк, «компроміс пов'язаний із появою газети та висвітленням у ній позиції офіційних німецьких чинників (у чому й звинувачувала письменника радянська критика), був неминучий, і це треба ясно усвідомити». Натомість це був єдино правильний шлях вірного члена ОУН, який таким чином знайшов своє місце в складних умовах німецької окупації.

Так, незважаючи на різні заборони та цензуру райхскомісаріату, на сторінках часопису переконливо звучали українські національні ідеї. Газета закликала відроджувати українську державність, розбудовувати всі ділянки народногосподарського життя. Водночас її журналісти та позаштатний актив сміливо розповідали про злочинну державу, якою є СРСР. Зі сторінок «Волині» до українського народу промовлялися такі слова, як «система», «геноцид», «етноцид», «більшовицькі катівні», «голодомор». У березні 1942 року Самчука заарештувала німецька влада за звинуваченням у тому, що він надав редагованій ним газеті небажаного для окупантів самостійницького характеру. Проте незабаром його випустили на волю.

За час редакторської та журналістської праці впродовж 1941-1943 років опублікував понад 100 різноманітних матеріалів, серед яких передовиці, нариси, огляди, рецензії, репортажі, критика та ін. Вони поширювались в Україні через місцеві видання і мали значний резонанс. У листопаді 1943 року У.Самчук залишив Рівненщину. Після піврічного перебування у Городку під Львовом, вдруге осідає у Німеччині, рятуючись вже не від польської, а від радянської влади.

Заснований у грудні 1945 року в німецькому Ашафенбурзі Мистецький український рух (МУР) поставив завдання «у високомистецькій досконалій формі українського слова служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос та авторитет у світовому мистецтві». Одним з організаторів МУРу, його ідеологом та незмінним головою став Улас Самчук. Це була спроба об'єднати письменників на ґрунті безпартійності, солідарності, толерантності. Видавався збірник та альманах «МУР», на з'їздах обговорювалися нові твори, шляхи розвитку української літератури, проблеми прози, драматургії, поезії.

У «мурівські» часи У.Самчук формулює свою вимогу «синтезу мислення», сприйняття світу як основи дії. «Потребуємо думати, як демократ, як аристократ, як революціонер, як консерватист, як соціаліст, як націоналіст одночасно», - пропонував власний варіант вирішення проблеми ідеології українського державотворення У.Самчук. Позитивне настановлення до історії, бо «коли ми не віримо минулому, ми не певні, чи зможемо виправдати наше сучасне», позитивне настановлення до думок, з якими не згоден, сприйняття всього позитивного, що є в тих, з ким ти сперечаєшся, вміння піднятися над власним чи партійним заради великої справи – це єдиний шлях до великої мети – України». Такою була позиція Уласа Самчука.

1944 – 1987рр. – період «другої-еміграції» письменника. У 1946 р. під час перебування Самчука в таборах для переміщених осіб виходить друком його повість «Юність Василя Шеремета». У 1948р. він переїздить до Торонто (Канада).

Літературна спадщина письменника післявоєнного періоду – це, насамперед, книги автобіографічного характеру: «На білому коні» та «На коні вороному». У романі «Юність Василя Шеремети» зображено ідеї, психологію, характери й побут української гімназійної молоді 1920-х рр. Тут Самчук виявив себе справжнім майстром, відтворюючи дійсність окупованої поляками Волині. «Мені хотілося б в художньому вислові передати головні етапи нашої, багатой на драматичні моменти, доби. Нам судилося бачити, чути і переживати більше,

ніж можна було сподіватися протягом одного життя людини. Ми були свідками подій виняткових...», - писав митець.

На особливу увагу заслуговує й публіцистика У.Самчука: нариси, замальовки з далекої батьківщини й враження від Нового Світу: «Планета ДіПі» – про долю українців із таборів переміщених осіб у Німеччині в 1945-1948 років; «П'ять по дванадцятій», «Слідами піонерів» – про вимушену українську еміграцію до Америки; «Живі струни», «Сонце з Заходу», «В країні занепаду й руїни».

Тоді ж він пише низку високохудожніх творів. Зокрема, роман «На твердій землі» – про життя українських емігрантів у Канаді. Перу мужнього письменника належить роман «Чого не гоїть огонь», у якому відтворена героїчна боротьба УПА на Волині. До Уласа Самчука ніхто не порушував цієї теми, ніхто не відкривав ще гарячі сторінки самопожертви здебільшого безіменних вояків за незалежну Україну.

«Лебединою піснею» письменника стала трилогія «Ост», над якою він працював протягом повоєнних десятиліть. У цьому епічному творі письменник зображує широку панораму українського життя, починаючи з повалення царизму й до Другої світової війни. У першій частині трилогії, «Морозів хутір»(1948), йдеться про події національної революції 1917-1921 рр., друга частина «Темнота»(1957) присвячена долі України та її дітей у Радянському Союзі, у третій частині «Втеча від себе»(1982) розповідає про дівчат і юнаків, вивезених до Німеччини, про трагедію насильницької репатріації.

Улас Самчук завжди перебував у епіцентрі громадсько-політичного життя України та Європи. І, напевно, саме це бурхливе політичне життя й формувало його як літописця національної історії. Ось як він сам писав про себе, коли йому виповнилося 40 років: «Народився під час війни, виріс під час війни, зрів під час війни. Одинадцять років війни і революції, п'ятнадцять років вигнання, чотирнадцять – миру. Польська, німецька, мадярська в'язниці. Тричі нелегальний перехід кордонів. Свідок повстання України, Польщі, Чехословаччини, Карпатської України, Протекторату, Генерального Губернаторства, Райхскомісаріату Україна, Другого Райху, Третього Райху. Свідок їх упадку. Свідок двох найбільших воєн в історії світу. Царі, королі, імператори, президенти, диктатори, Муссоліні, Гітлер, Сталін, Голод 1932-33, концентраційні табори...».

Письменник помер у Торонто 9 липня 1987р.

Титанічна творча праця У.Самчука вшанована українською діаспорою багатьма нагородами з нагоди його життєвих і літературних ювілеїв. Проте факт лишається фактом – на здобуття Нобелівської премії у 1980 році кандидатура Самчука була публічно запропонована редакцією торонтського російськомовного журналу «Современник», і лише окремі українські діячі підтримали цю спробу. «Нобелівські перипетії» стали останнім життєвим рубежем, що його перейшов видатний митець краю.

Радянською пропагандою Улас Самчук був змальований як «фашистський прислужник», і лише з постанням незалежної України, з нього знято гіркі, несправедливі звинувачення.

Творчість Уласа Самчука, митця, якому чи не єдиному серед українських письменників вдалося відтворити «повне психологічне обличчя українського народу» у часі та просторі, починає займати належне їй місце у свідомості масового читача.

Адже художня спадщина Уласа Самчука дає аналіз причин аполітичності українського селянина й показує шлях його болісного прозріння, відтворює основи духовного буття українського народу та їхні зміни в ході історичного розвитку. Усе це, враховуючи потужний емоційний заряд художнього твору, має неоціненне значення для формування національної самосвідомості.

Герої Уласа Самчука — це селянин-господарник, життєвим кредо якого було «збутися й утвердитися», і люмпен, який не шукав хліба «там, де він росте, а там, де він лежить готовий, уже спечений», це інтелігент, учора селянський син, а сьогодні завойовник духовного простору, це воїн, який не плугом, не пером, а зброєю утверджує своє право бути господарем на власній землі.

Герої Уласа Самчука — це люди дієві, вольові, з активним настановленням до життя Матвій і Володько Довбенки («Волинь»), Грипр Мороз («Морозів хутір»), Яків Троян («Чого

не гоїть огонь»). На противагу їм Максим Перепутька («Марія») — наочний приклад загибелі людини, яка зрікається правічних цінностей свого народу Бога, землі, праці, роду.

Знайомство з цими персонажами дає змогу простежити за формуванням і деформуванням українського національного характеру протягом століття від 1861 року, коли кріпак, отримавши землю, став вільним і сам вибирав власний життєвий шлях, аж до наших днів, коли український народ змушений був відстоювати право залишатися самим собою в боротьбі вже з новою загрозою — чи то більшовицькою, чи то фашистською.

Саме такими є герої Уласа Самчука. Проникнути в їхній духовний світ, визначити, чим живуть письменник та його герої, про що мріють, чого прагнуть, у чому вбачають смисл життя і як розуміють щастя, яке місце в ієрархи почуттів займають обов'язок, честь, гідність, самоповага, патріотизм, людьми дії чи бездіяльними мрійниками-ідеалістами.

Публіцистика письменника — це об'єктивний, а часто й критичний погляд на українців, на самого себе, на життєвий шлях свій і свого народу Самчукове «То хто ж ми нарід чи чернь», разом з Маланюковим аналізом комплексу малоросійства в українському національному характері, спонукає нас, школярів, до уважного погляду на самого себе, закликає не плакати, не ридати, не стогнати над долею України, а діяти, як це робив сам автор і його герої.

Нині на Рівненщині та й по всій Україні знають і читають твори Уласа Самчука. У 2007 році у Рівному відкрито літературний музей Уласа Самчука як відділ Рівненського обласного краєзнавчого музею. В експозиції представлено перші видання творів видатного митця, фотографії, документи, речі з його рівненської квартири, а в Дерманській гімназії Здолбунівського району (на малій батьківщині письменника) ось уже 26 років працює народний літературно-меморіальний музей Уласа Самчука.

У 2005 році у м. Рівне було відкрито пам'ятник Уласові Самчуку.

Улас Самчук — це не тільки письменник, а передусім велет українського духу та патріот нашої землі. Безперечно, що геній, оскільки у своїх творах відтворив не тільки нашу історію, а й передбачив майбутнє і попередив націю про те, що за свою свободу потрібно боротися. Він один із перших сказав правду про Голодомор, про те, що ще сім-дев'ять поколінь будуть лікуватися від того важкого невимовного болю. Улас Самчук актуалізував питання національної свідомості, питання причетності кожного українця до захисту свого коріння — нашої землі, за яку ще будуть і будуть воювати майбутні покоління. Тому і сьогодні ми бачимо, як воюють за нашу землю. «Але ми нація, яку Бог поцілував не тільки в тім'ячко, а й у серце. Тому ми боремося і перемагаємо».

Десь чужина йому тернила долю,
Та він Вітчизні думи присвятив,
Він чесно ніс волинську вольну волю
В душі одвертій крізь чужі світи.

Євген Шморгун

ДУХОВНА СПАДЩИНА СЕЛА МАНЯВА

Духовні скарби мого краю

Рицарь Аліна, учениця 9 класу, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство»

ІФОДЦТКУМ

Керівник: Паранюк Марія Василівна, керівник гуртків ІФОДЦТКУМ

Богородчанщина, як складова України, відома багатьом сакральною та духовною спадщиною. Територію регіону здавна населяли народи з різним релігійним віросповіданням. Збережені церкви, костели, синагоги, монастирі та скити є окрасою нашого краю та передумовою для розвитку релігійного і паломницького туризму. Манява — один з найпопулярніших населених пунктів серед туристів. Наша робота присвячена духовним культовим об'єктам на території села, тому що сьогодні екскурсії на релігійну тематику проводяться повсюдно, є популярними як для парафіян різних конфесій, так і для громадян,

які раніше ніколи не відвідували церкву. Крім відомого Манявського монастиря, є й інші культові споруди, які заслуговують на увагу.

Тому гуртківці вирішили заповнити «білі плями» в історії релігійного життя села дослідженням сакральних пам'яток.

Мета дослідження полягає у розкритті духовної спадщини с. Манява.

Євангелістська церква знаходиться за другим мостом у с. Манява, на місці Будинку культури. Саме ця будівля колись була приміщенням Євангелістської церкви. Його вже немає, як і немає живих свідків, які б розказали про нього.

Скупі відомості про цей храм можна тільки знайти в архівних документах і книгах XIX – поч. XX століття, які вже стали раритетами і теж зберігаються в архівних установах. Подаємо відомості, які вдалося нам розшукати.

Християни-євангелісти в Маняві заснували свою общину на початку 30-х років минулого століття, яка налічувала 30-50 чоловік. Просвітер (старійшина) чи пастор та дяк – були приїжджці (з Солотвини чи Богородчан), паламарем служив Рогів Олексій Васильович (1899 року).

Церква і садиба священника (в 1960-роках на її місці споруджено пам'ятник М. Євенко) була спалена в 1946 році, залишився тільки бетонний залишок дзвіниці (над схилом біля городу Яцейко С.П.).

Покрова Пресвятої Богородиці знаходиться в центрі села. Відомо, що церква існувала тут і раніше. Зокрема, на картах 1783 року її зображено трохи південніше від місця, де вона знаходиться зараз.

Дерев'яний храм, що сьогодні є окрасою села, збудували 1819 року. Цінність церкви в тому, що вона залишилася фактично в тому ж вигляді, що й 200 років тому. На сьогодні Покровська манявська церква – це пам'ятка архітектури місцевого значення, яка належить православній громаді УПЦ КП.

Дерев'яні храми на Богородчанщині створювалися протягом XVII-XIX ст. переважно в гуцульському стилі, а такий тип церкви, як у Маняві, наближений до бойківського, досить несподіваний в околицях.

На території Хресто-Воздвиженського знаходяться такі святині, як Собор Воздвиження Чесного і Животворчого Хреста Господнього, церква Благовіщення Пресвятої Богородиці з підземною церквою архістратиґа Михаїла та церква Св. Страстотерпців Бориса і Гліба.

Манявський скит пам'ятає багато церков, які споруджувались на його території. Всі вони органічно вписувались у докілья, ніби були невід'ємною частиною цих гір. У найвіддаленіших куточках Галичини, Молдавії, Буковини і сусідньої Польщі було, зокрема, відомо про ту благородну ауру, яку дарує людям головний храм монастиря – Хресто-Воздвиженська церква.

Спасо-Преображенський скит побудований на кошти мецената і благодійника обителі Юрія Гречанюка та освячений 9 листопада 2013 року митрополитом Івано-Франківським і Галицьким Іоасафом при співслужінні благочинного монастиря ігумена Паїсія, скитоначальника ігумена Феогноста та чисельного духовенства.

В історії більш відомий, як Малий Скит Іова Княгиницького. Розташований на висоті 870 м. над рівнем моря у південно-східній частині гори Канюковатої (під Погарем і Кливою), в урочищі Скитик на відстані 1300 м від Манявського монастиря. Заснований Іовом Княгиницьким (1615-1616 рр.).

Преподобний Іов повсякчас прагнув самотності, аскетизму і подвижництва. Для усамітнення і молитви він обрав це місце, де й заклав скит.

Скит Вознесіння Господнього знаходиться на г. Вознесінка на висоті 645 м над рівнем моря

У 2010 р. Карпатською історико-археологічною експедицією спільно з Прикарпатською археологічною проведені невеликі дослідження на території Вознесінського Скиту, який знаходився на високому пагорбі над Великим Скитом. Досліджено план-схему розташування Скита за археологом Б. Томенчуком .

У його центральній частині було виявлено й досліджено залишки кам'яних фундаментів невеликої церкви, орієнтованої відносно входу. У північно-західній частині, на краю ескарпованого схилу, досліджено кам'яну підоснову під велику дерев'яну будівлю, яка опалювалася кахельною пічкою. Вона, очевидно, слугувала під велику келію.

У цілому, цей невеликий скитик був добре уфортифікований. Зокрема, з південного заходу валом та дерев'яними стінами стовпової конструкції й ескарпами з інших сторін. Заснований у 1618 році преподобним Феодосієм Манявським. Відроджений у 2011 році ієромонахом Софронієм (Ленівим). **Ігумен Софроній** родом із села Завадка Калуського району Івано-Франківської області. З 2011 року скитоначальник Свято-Вознесенського Скита та духівник монастиря.

У процесі дослідження нам вдалося розкрити красу дерев'яних храмів та інших визначних духовних пам'яток, що приваблюють своєю автентичністю та молитовним духом. Все це – витвір людських рук, де воєдино сплелися традиція, культура і мистецтво як вираження духовних переживань, християнської віри та споконвічного прагнення людини до Бога.

Дане дослідження дає можливість краще пізнати історію свого села, більш дбайливого ставлення до його пам'яток, повагу до мешканців села, представників різних конфесій.

На сьогоднішній день Манява залишається невичерпним джерелом духовності, яке дарує силу і насагу всім бажаючим. Церква виконує свою місію – служити всім хто потребує духовної опіки. І ми віримо, що ті люди, котрі відвідають ці храми, стануть трішечки добрішими, ласкавішими, порядними. Віримо, що наша молодь йтиме правильною дорогою у житті, примножить справу своїх батьків, сімей і стане стержнем у розбудові нашої держави.

Ї ЖИТТЯ, Ї ПОЕЗІЯ

Рогачова Евеліна, учениця 9 класу КЗ «Новомажарівський ліцей»

Зачепилівської селищної ради

*Керівник: Дяченко Наталія Яківна, учитель української мови та літератури
КЗ «Новомажарівський ліцей» Зачепилівської селищної ради Красноградського району*

Кожне людське життя своє і особливе. У когось воно сповнене тільки надії, а хтось впевнено крокує до своєї мети. Хтось свій берег не кидає ні на мить, а хтось, як чайка, не боячись вітру, летить не шкодуючи крил і часу через бурхливе море. Кожна людина, незалежно від того, доросла чи шкільного віку, відчуває на собі перехрестя добра і зла, їх боротьбу. Всі ми різні, у кожного своя доля, якщо почати писати книгу, то і в кожного буде, звичайно, свій роман.

Так і у Кравченко Віри Степанівни її доля, її повість. Твір сповнений смутку і радості, болю і розчарування, миттєвостей щастя. На перший погляд це проста сільська жінка, яка живе поруч з нами с селі Нове Мажарове, але є одна відмінність від багатьох нас, Віра Степанівна пише вірші. Прочитавши її вірші, я зрозуміла, що доля у цієї жінки не проста.

Вріс корінням клен чубатий в хату,
Віттям до цвіту гомонить.
Є йому про що нам розказати,
Бо довелось чимало пережити.
Зачепило крило війни клена,
Пережив реформи всіх часів,
А ще й досі він стоїть зелений,
Хоч із середини вже давно зотлів.
Тут жила колись наша родина.
В турботах проходили дні,
А тепер довкола павутина
Замість рушників на стіні

Як завітаю до рідної хати,
Опускаються рученьки ниць
І не може душа не ридати,
Бо тут і я народилась колись,
Відійшли в небуття наші рідні.
І навіть, покинули нас.
Усі ми на світі не вічні,
Життя дається нам лише раз.

Її коріння бере початок з ХХ століття, де молодий наймит і юна паничка без згоди батьків побралися. Це були Віри Степанівни дідусь і бабуся. Батькам доньки не сподобався вибір і вони молодих людей вигнали з дому. Жили Гнат з Іриною в Росії, але згодом повернулися на Батьківщину. Пустили коріння. Старші поїхали до міста, а маму Віри Степанівни Євдокію іддали в найми до заможних людей за харчі в своєму селі. Гнат знався на травах, і його знання врятували не одне людське життя, а Ірина вправна рукодільниця і свою майстерність передала дітям. Родина пережила роки голодомору, Другу світову війну. Сама Віра Степанівна народилася в 1956 році. Її завданням було гарно вчитися і дівчинка старалася, бо її щастю не було меж – вона мала родину і на той час щасливе дитинство. Йшов час, Віра закінчила школу, вийшла заміж. Та доля зіграла з молодою жінкою у злий жарт. У неї народився хворий хлопчик. Чому? Це питання не давало родині спокійно жити, а мрія мати здорове дитя не покидала ні на мить, але злий жарт, мабуть, не хотів відступати від родини, бо і донька мала той же діагноз. 22 роки страждань, болю і відчаю супроводжували Віру Степанівну. «Не стало Саші і Тамілочки і я не жива, - говорить жінка,- щось надломилось у мені і це було поштовхом до написання віршів»

И хожу, брожу, не зная
Для чего еще живу,
Ни за что не отвечая,
За течением плыву,
Берег правый, берег левый
И за сына и за дочь,
Только нет там переправы,
Чтоб самой себе помочь.

Свою долю Віра Степанівна порівнює з долею України:

Отут, в чепурній хатині,
Мої найрідніші жили
Доньки й сини України,
Хоч вони росіяни були.
Дісталось їм горя чимало,
Бо сиротами росли,
По наймах бідували,
До комунізму йшли.
Рано їх мами не стало,
А батько про діток мало дбав.
Він любив гуляти, випивати,
А з похмілля діток лупцював.
І мерзли малята у стозі
На Україні милій.
Часом ледь прикриті, босі,
Голодні й безсилі,
Але вижили і жили.
Дорослими не бідували.
Їжею повнилися столи,
Самі собі раду давали.
Отут в чепурній хатині

Найрідніші жили.

Їх доля – це доля України

З нею разом до перемог ішли.

Віра Степанівна - людина з чуйним серцем, яке сповнене любові до своєї родини і, звичайно, до України, бо саме багато віршів вони присвятила їй.

Україно моя, соборна державо,

Непоборна, суверенна сторона.

Ти на світі жити маєш право

І величаво нести своє ім'я.

Здійснилася мрія народу –

Бути господарем на землі.

І ступати по ній гордо,

Відстоювати наші здобутки в борні

Ціною перемог і поразок.

Терпеливішим і зрілим став наш люд,

І толерантність не підводила ні разу,

Коли на українця ллється бруд.

Відстояли, перемогли, відбулися

Й надалі будемо історію творить.

І нашу єдину, сильну громаду

Загарбникам ніколи не скорить.

Я маю почуття гордості за талановитий український народ. Скрізь і завжди ми маємо відчувати тепло рідної землі, а в душі мати високе світло, яке проклало б дорогу добра в наших думках і в нашій роботі. Сонце світить одне для всіх, але мені здається, що воно у нас - найяскравіше, і люди - найталановитіші.

ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ЦЕРКОВ ВЕСЕЛІВСЬКОЇ ВОЛОСТІ ХІХ СТ.: АРХІТЕКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНА РЕКОНСТРУКЦІЯ

Секція: Духовні скарби мого краю

Ротко Дар'я, учениця 10 класу КЗ «Менчикурівська ЗОШ І-ІІІ ст.», вихованка гуртка

«Історичне краєзнавство» КЗ «Центр туризму» ЗОР Запорізької області

Керівник: Лісовенко О.В., керівник гуртків КЗ «Центр туризму» ЗОР

У духовному житті людини завжди велику роль відігравав культ, а прийняття християнства тільки закріпило першість церкви у повсякденні людини. Прийняття християнства стало вагомою подією давньої України. Церковний храм – це місце єднання людини з Богом, місце де найбільше має проявлятися велич божественного з одного боку і ницість людини з іншого.

У своїй роботі ми хотіли б проаналізувати особливості побудови православних культових споруд на прикладі православних церков Веселівської волості. Прослідкувати історію становлення храмового будівництва на Півдні України. Дослідити основи та фактори виникнення архітектурної особливості храмів у завзначеному регіоні. І нарешті, проаналізувати особливості сучасного будівництва та реконструкції православних храмів на прикладі Веселівської ОТГ.

Крім традиційних історичних джерел в роботі використані великий масив електронних джерел, а саме: електронна бібліотека «Української культури», журнал «Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету», які всі випуски викладено в загальнодоступному електронному вигляді, і звісно, національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Також, в роботі використані статті краєзнавця Федорова О.О., які опубліковані у місцевій газеті «Колос», крім того, досліджені інші його роботи, зокрема, його книга «Веселе – минуле й сьогодні». Результати своїх розвідок, досліджень, архівні фото та

інші матеріали, знайшли своє відображення на сторінках соціальних мереж, зокрема Facebook «Веселівський край: історія, події, люди».

Українська культова архітектура починаючи з княжих часів набула особливих, автентичних національних рис. Після інтеграції українських земель до складу московської держави, розповсюдження російської архітектури в Україні набуло ознак культурної, національної та релігійної експансії. Так, наприклад, російський імператор Павло I заборонив у XVIII ст. будувати трибанні церкви, які були притаманні українському церковобудівництву.

XIX століття для українських земель ознаменувалося проведенням російською імперією «архітектурною політикою» і таким чином, українським храмам надаються ознаки російської та візантійської сакральних архітектур, які визнаються урядом як єдиноправильні та канонічні. Величні багатоярусні грушоподібні куполи храмів замінювалися на цибулиноподібні, що притаманні були виключно російській архітектурі. Додавалися неадаптовані кокошники, намети тощо. Багатьом церквам України у 80-х р. XIX та 10-х р. XX ст. були замінені куполи. Поволі псевдоросійські церкви починають домінувати у багатьох населених пунктах України. Особливо відчутним було це домінування у сільській місцевості, де старі дерев'яні храми з характерними ознаками українського народного стилю розбираються і натомість зводяться нові у формах уже російської архітектури. Така зміна старих дерев'яних автентичних українських православних церков на російські «канонічні» імперські не оминула і волосний центр Веселе.

З книги таврійського єпископа Гергомена, яка була видана у 1887 році, ми дізнаємося, що на чотирнадцятий рік після заснування села Веселе будують церкву із дерева. У 1829 році була освячена в ім'я Різдва Божої Матері. 24 жовтня 1871 р. Вона освячена на ім'я Різдва Божої Матері. В переважній більшості випадків перебудова церков відбувалась за рахунок самих парафіян, із використанням церковної суми (яка і формувалась завдяки надходженням від членів парафії).

Але в державному архіві Запорізької області збереглися метрики двох церков: Різдва Божої Матері (1841-1920 рр.) та Казанської Божої Матері (1894-1920 рр.), тому допускаю, що приблизно 1893-94 рр була збудована у Веселому ще одна церква Казанської Божої Матері .

Схожі за будовою церкви були і у інших селах Веселівської волості. Наприклад у селі Менчикури у 1856 році збудували кам'яну церкву в честь святого апостола і євангелиста Івана Богослова. У селі Гаврилівка (нині село Чкалово), році в далекому 1871 році в селі з'явилася своя церква. Освячено її було в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці, яке відзначається 28 серпня. До цього моменту гаврилівці мали ходити до церкви до сусідніх Менчикур.

Проаналізувавши історію будівництва православних церков Веселівського району, зробимо проміжні висновки: по-перше, для розміщення церкви завжди використовували мальовничі місця ландшафту. По-друге, церква розміщується на найвищому місці, на фоні посадок дерев, або біля водойму. По-третє, характерною ознакою православної церкви – орієнтація християнського храму, так кожену церкву, без будь-якого винятку будували, щоб віттар її був спрямований на схід, тому головний вихід до храму розташований навпроти віттаря повинен бути звернений на захід. По-четверте, на прикладі усіх чотирьох церков Веселівської волості, їм були притаманні ознаки російського стилю: типова російська «цибулина» з позолотою, характерний надлишковий декоративізм – нагромадження вигинів-кокошників і т.д.

На сучасному етапі історії проєктанти, ентузіасти, краєзнавці та архітектори починають потроху повертаються до автентичного національного стилю в храмобудуванні. Так, у Веселівській громаді за підтримки меценатів відбулася реконструкція, відновлення декількох церков. У 2010 році у Веселому була збудована перша українська православна церква Покрови Пресвятої Богородиці. Що характерно, то її збудували із дерева, без всіляких візерунків, грушоподібний купол, тобто архітектори споруди намагались максимально приблизити її до українських традицій. Напроти церква у селі Менчикури, яка була збудована у 2014 році із цегли, з грушоподібним куполом що наблизило її до канону імперського храмобудування.

Отже у XIX ст. після інтеграції українських земель до складу російської імперії українська церква повністю втратила автентичність і автономію. Завдяки реформам російських імператорів упродовж XIX ст. будівництво храмових споруд був суто імперським підпорядкованим «єдиному канону». Це остаточно викоринювало традиційні прийоми спорудження храмів на Півдні України, спотворюючи наявні старовинні святині. Після розпаду радянського союзу в Україні почали відбудовувати церкви частково вже за українським стилем. Важливим тут стає «робота над помилками», яку мають зробити архітектори, проєктанти, краєзнавці, меценати в подальшому очистивши свою свідомість від стереотипів імперського мислення у реконструкції храмів.

ДНЕСЬ, ГАЛИЧЕ, ЧЕСТЬ ТВОЯ! (Галичу 1125)

Духовні скарби мого краю

Салига Мар'яна, учениця 10 класу Вікторівського ліцею Галицької міської ради

Івано-Франківської області

Керівник: Йосифів І.Д., вчитель історії

Мапа України вкрита безліччю малих і великих міст, з-поміж яких є ті, що пережили тисячолітні визнання й славу.. До них, безперечно, належить Галич, який поряд з Києвом, Черніговом, іншими столичними містами Київської Русі впродовж кількох сторіч був зосередженням найвищих досягнень давніх русичів-українців. Особливо визначною була його роль у житті Південної Русі в епоху монголо-татарського поневолення, коли Галич, по-суті, підхопив із рук розореної столиці — золотоголавого Києва — знамено давньоруської державності й протримав його до 40-х років XIV сторіччя на правах Першої столиці України. Галич як місто сформувався в IX столітті на правому березі Дністра, у межиріччі його правих приток - річок Лімниці та Лукви. Тим же періодом - 898 роком - датується перша письмова згадка про нього, від якої у 2023 році минає 1125 років.

Від 40-х років XII століття Галич — столиця Галицького князівства, історія якого сповнена героїчних і драматичних подій. Найбільшого розквіту місто досягло завдяки династії Ростиславовичів (1087-1198/9 рр.) та Романовичів (1198-1340 рр., з перервами). І це дійсно був «Новий Київ на Дністрі». У XIV столітті в історії міста настав новий період. Із політичним занепадом столяного Києва в Галичі нащадки Данила Галицького домоглися від Царгородського патріарха згоди на заснування в 1303 році окремої Галицької митрополії, намісники якої з 1308 року носили титул Митрополитів всієї Русі. І до сьогодні це осідок галицьких митрополитів (православних та греко-католицьких).

Багато води сплило Дністром, як Галич вигравав на сонці золотими і срібними шоломами бань та верхів чисельних храмів, палаців і веж. Проте в наш час пам'ять про давню велич Галича зберігають писемні пам'ятки, залишки потужних укріплень, архітектурні споруди, історичні назви урочищ, де колись стояли монастирі, княжі й боярські тереми, жили ремісники. До сьогодні проводяться тут археологічні дослідження, але підземний архів Галича ще не вивчений до кінця.

У березні 1998 року Галич увійшов до Асоціації малих і середніх міст України, а у вересні того ж року відбулося святкування 1100-літнього ювілею міста, яке проходило з великими урочистостями за участю Президента України та визначних державних осіб.

З 2001 року м. Галич - член Асоціації міст західного регіону по розвитку туризму і ремесел.

У 2016 році відбувся 5-тий етап Всеукраїнської акції «7 чудес України». Місто Галич поряд з Теребовлею, Володимиром-Волинським, Каневом, Жовквою, Ольвією та Глуховом включено до 7 чудес України в номінації «Історичні міста та містечка України».

Враховуючи роль міста Галича як першої столиці України та Галицької землі в державотворчих процесах України, 4 листопада 1994 року було створено Національний заповідник «Давній Галич» у межах історичного ареалу середньовічного міста.

У межах Генерального плану розвитку Національного заповідника «Давній Галич» знаходиться 161 пам'ятка, 15 з яких згідно з Державним реєстром нерухомих пам'яток мають статус національного значення (церква Св.Пантелеймона XII ст. в с.Шевченкове (комплекс – три пам'ятки), Галицький замок IX-XIU-XUІ ст. в м.Галичі, церква Різдва Христового XIII-

ХУІІ ст. в м.Галичі та Успіння Пресвятої Богородиці ХУІ ст. в с.Кринос, Костел кармелітів ХУІІ ст. в смт. Більшівці (комплекс – п'ять пам'яток) та Криносське городище (комплекс – чотири пам'ятки)).

На жаль, багато чого від того великого середньовічного Галича було втрачено, але важливою до сьогодення залишається його культурна спадщина. Її збереження, вивчення, дослідження та популяризація є одним із пріоритетних завдань у Незалежній Україні.

Невблаганно спливає час... Ось уже княжий Галич буде відзначати 1125- ліття. У цей славний ювілей хочеться запросити до Галича сучасників, щоб кожен зміг торкнутися минувшини, повернутися обличчям до витоків нашої історії, до тих небайдужих пращурів – галичан, які першими підіймали незораний пласт української державності, щедро засівали ниву добірним зерном духовності.

Шановні українці! Щиро запрошуємо вас відвідати Галич і галицькі святині сьогодні, щоб творити спільно могутню Україну завтра.

БАНДУРИСТ СВІТОВОЇ СЛАВИ

Сараєва Діана, учениця 10 класу, ліцей №21 «Надворсклянський» вихованка гуртка «Юний екскурсовод» при ПМЦПО, м. Полтава, Полтавська область

Керівник: Посмітна Світлана Василівна, учитель: керівник гуртка «Юні екскурсоводи» при ПМЦПО, учитель історії ліцею №21 «Надворсклянський»

Людина, яка в часи холодної війни принесла славу українського кобзарства країнам Європи і Америки, утверджуючи піснею ідею незалежності України, - це Григорій Китастий, один із славних синів Полтавщини. Він «ніс Україну країнами», - сказав у своєму вірші «Відповідь Китастому» Олекса Гай-Головка. Завдяки праці таких могутніх талантів, як Олександр Кошиць і Григорій Китастий, «стала поволі дніти чужа черства земля». Вдалий політичний образ! Українська пісня, українська бандура змушували «черству чужину» добрі шати і замислюватися над тяжкою долею України.

Охарактеризувати життєвий шлях і творчу спадщину Г. Китастого, як видатного бандуриста, композитора, керівника славнозвісної капели ім. Т. Шевченка, який здобув світову славу на вигнанні. Григорій Китастий народився 17 січня 1907 року в Кобеляках, тоді це було повітове місто. У 23 роки Григорій закінчив Полтавський музичний технікум й одразу у 1930 році вступив до Київського музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка. Навчався на диригентсько-капельмейстерському факультеті, оволодівав технікою гри на скрипці, корнеті, та найбільше часу присвячував бандурі.

В окупованому німцями місті він розшукав 16 артистів і сформував нову капелу. Весною капела виїхала у концертну подорож Волиню і Галичиною, з якої колектив відкликали до Києва і у вересні 1942 під виглядом гастролей вивезли до Райху.

Повесні 1945 року, коли бої підкотилися до Берліна, українські бандуристи з фальшивими документами виїхали до Баварії. Але й там їм довелося ховатися від смершоанських людоїдів і втікати до американської зони.

У 1946 — 49 рр. капела обслуговувала багатотисячну українську громаду, що зібралася в Західній Німеччині, не бажаючи повертатись до Радянського Союзу. Прибувши в 1949 р. до Америки, бандуристи осіли у місті Детройті, звідки виїздили на концерти. Гастролювали великими містами Канади, Австралії, Америки.

Г. Китастий поклав на музику творчість Т. Г. Шевченка «Гомоніла Україна», «Вітре буйний» та ін., патріотичні вірші І. Багряного «Вперед, сини народу!», марш «Україна», а також поезії О. Олесея, М. Ситника, Яра Славутича, А. Малишка, О. Гай-Головка, Б. Олександрівна, Ганни Черинь. Йому належать музичні твори «Гомін степів України», «Горлиця», «Турбаївське повстання», «Дума про Сагайдачного» та ін. Всі твори виконувались капелою бандуристів ім. Шевченка, яку він очолював як мистецький керівник від 1968 року до смерті. 1967 року переїхав до Клівленду і звідти їздив до Детройту на репетиції. Інтереси митця необмежувалися мистецтвом. Він був активним у суспільному та політичному житті

української громади в діаспорі, з задоволенням грав у шахи. 6 квітня 1984 помер від раку в Сан-Дієго, Каліфорнія. Похований на українському православному кладовищі Баунд-Брук у штаті Нью-Джерсі (США). У 1984 році до керівництва прийшов Володимир Колесник. Ім'я Г. Китастого як видатного українського бандуриста, носія kobzarських традицій свого народу, давно увійшло в тематичний світ української віршовотворчості. Правда, в радянській поезії для цієї постаті місця не було – Китастий був під забороною. Тому творився лише в еміграційній поезії.

Г. Китастий як видатний бандурист, композитор, як керівник славнозвісної капели ім. Т. Шевченка на вигнанні здобув світову славу. А ми тут довго нічого не знали, на його батьківщині, нічого не знали про нього і про очолену ним капелу, бо влада не дозволяла це знати. Борець за незалежність, боєць музичного фронту із СРСР, композитор, диригент, бандурист, керівник Української капели бандуристів імені Т. Шевченка у США, автор маршів «УПА», «Вставай, народе!», «Україна», «Дума про Петлюру», гімну української молоді «Вперед, сини народу». Воістину видатний Українець

ЖІНОЧІ ПРИКРАСИ В МИНУЛОМУ І СЬОГОДНІ. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКИХ І БОЛГАРСЬКИХ ПРИКРАС ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Секція Духовні скарби мого краю

Селецька Лариса, учениця 11 класу Багатянського ЗЗСО Саф'янівської ОТГ Ізмаїльської району Одеської області

Керівник Тангер Наталія Василівна, керівник гуртків Центру дитячої та юнацької творчості та Багатянського ЗЗСО

Актуальність теми в тому, що національні жіночі прикраси — яскраві, вражаюче красиві, самотні, передають любов жінки до краси та інформацію від предків до потомків. Дослідження вчених довели, що прикраси існують дуже давно. В культурах різних народів є самотні прикраси, які люди використовували як обереги, як захист від сил природи і як яскраве доповнення до свого одягу. Значення прикрас в одязі жінки не втратило своєї актуальності до сьогоднішнього часу.

Метою роботи є дослідження тенденцій розвитку та різноманітності національних жіночих прикрас в бессарабському краї (кінець XIX ст. — початок XX століття) на прикладі села Багате та знань молоді про національні жіночі прикраси і їх застосування у сучасному одязі жінок.

Постановка проблеми. Сучасна жінка не може уявити своє життя без прикрас. Це й не дивно, адже вони вже є повсякденною річчю, що увійшла в звичку. В давнину, як і сьогодні, жінки одягали найрізноманітніші прикраси. Проте тоді вони були не лише гарними "цяцьками", а й мали особливе значення та навіть оберігали їхнього власника.

Різноманітні прикраси для сучасної жінки є невід'ємною частиною її гардеробу. Адже саме вони роблять кращу половину людства неповторними і чарівними. Досліджуючи українське значення прикрас, звернула увагу, що раніше було звичним відкладати собі певну суму грошей на господарський оборот, а решту грошей зберігати у вигляді нетлінного капіталу в коралях, дукатах та інших коштовних прикрасах, які передавались з покоління в покоління. На випадок потреб можна було віддати свої дорожчості в заставу – покупець на такий товар завжди знаходився. Це значення прикрас зберігалось у селянському середовищі і значно пізніше. Панувало переконання, що «у купі гроші держаться, як намисто на шиї висить, а продати – то й гроші розійдуться».

Значення жіночих прикрас як матеріальних цінностей простежується в давньому звичаї дарувати намисто з коралу, перлів та золотих монет, дукачі та ін. до церков як підвіски до ікон.

Болгарки любили різноманітні прикраси: вони підвішували до "капи" (гол. убір) кілька ниток дрібних турец. монет ("мацалкі"), носили нанизані на шнурок дрібні монети ("алти") або ж срібні предмети, моністо із золотих чи срібних блях, скляні буси, перламутрові намиста ("сінце"), ковтки. Молоді болгарки носили на лобі "олтанчи" (золоті турец. червінці), на капелюшку — "чирданчи" (срібні палички), а також "кулани" (кольє і гривни); жінки старшого віку — "монжук" на зап'ясті (металеві браслети).

У болгар-переселенців був характерний гол. убір нареченої. Спочатку вона надягала срібні прикраси ("тел"), далі обв'язувала їх хусткою, кінці якої закладала під підборіддям; поверх неї, низько на лоба напинали другу хустку, а зверху — "було" — червону хустку (взагалі наречена вбиралася в "було" за три дні до весілля — як уже засватана).

Національні жіночі прикраси прийшли до нас із глибини століть, але не втрачають своєї актуальності та привабливості для жінок і в сьогоденні. За опрацьованими літературними джерелами, архівними матеріалами та картинами відомих художників XIX–XX ст. можна зробити висновок про те, що жінки прикрашали голову, шию, вуха, руки та пальці рук. Це дозволило скласти класифікацію жіночих прикрас та провести дослідження, які саме прикраси вдягали жінки мого села та регіону.

За проведеними дослідженнями анкетування молоді щодо їх знань про національні жіночі прикраси та товари із етнічними мотивами можна зробити висновок про те, що молодь знає багато видів прикрас: віночки, намиста, браслети, кулони, сережки, персні. Ці прикраси дійсно були присутні в композиції традиційного одягу в різній мірі в різних регіонах. Те, що до сьогодні сучасна молодь називає ці види прикрас означає, що вони пройшли іспит часом і до сих пір є сучасними жіночими прикрасами і можуть бути застосовані в своєму одязі сучасними жінками.

СПІВОЧЕ КОРИННЯ МОГО КРАЮ

секція: Духовні скарби мого краю

Семенова Ярослава, учениця 9-Б класу Лубенської загальноосвітньої школи

I-III ст. № 2 Лубенської міської ради Полтавської області

Керівник: Ботьбот О.М., вчитель історії

Українську ментальність найкраще характеризує народна пісня, яка несе в собі сакральні змісти та закодовані символи. Її глибинність зберігає вкорінені пласти культури. Народна пісня тісно пов'язана з історичним буттям етносу та особливостями його генези. З нею народ жив, працював, любив, творив, з нею йшов і в інше життя, бо народна пісня – це вираження духовних цінностей людей. Доля багатьох пісень подібна до долі нашого народу: багато з них переслідувалося, їх забороняли. Але ж ті пісні жили, плекали в серцях людей невмирущу надію на духовне відродження. Українці – співучий народ. Можливо, саме пісня дозволила нам пережити важкі лихоліття, не впасти духом, подолати історичні вирви і перешкоди, крокувати до державотворення.

...Народна пісня, як і хліб насущний, не вийде з моди нашого життя. Ці поетичні рядки ніби про Солоницький аматорський народний фольклорний колектив «Яворина», який було створено 1973 року на основі хліборобського колективу ланки Героя Соціалістичної Праці Ніни Павлівни Мороз, тому більш відомий як хор-ланка. Ініціатором створення та незмінним натхненником, протягом майже 50-років існування, є очільник Солоницького сільського клубу – Іван Іванович Кіриченко, який пишається своїм дітищем.

У 1982 р. колектив перший у Лубенському районі Полтавської області удостоєний почесного звання «народний», 1985 року він був першим, хто отримав урядову нагороду – Почесну Грамоту Президії Верховної Ради України, а з 2016 року його офіційно перейменовано на народний аматорський фольклорний колектив «Яворина».

Пісні у виконанні колективу зберігаються у фонотеці державного радіо і телебачення, часто звучать в ефірі та використані як фонограма у мультфільмі «Жив -був пес» (пісня «Та косив батько, косив я»).

Неповторний автентичний спів – це візитівка народного аматорського фольклорного ансамблю «Яворина». Саме українське традиційне пісенне багатоголосся є унікальним для Європи, особливо Східної. Найбільше воно збереглося у селах Лівобережної України. Українців ніхто ніколи не вчив цій техніці співу, він виник само собою в колективній свідомості української нації як вираз її унікальності та самобутності.

Колективу «Яворина» надзвичайно поталанило, адже він свого часу потрапив у поле зору угорського дослідника Міклоша Бота, який у 2016 – 2017 роках почав співпрацю в рамках

проекту «Поліфонія» з українським музеєм Івана Гончара. Спільними зусиллями було створено найбільший онлайн-архів української традиційної пісні. На найновішому обладнанні високої технічної якості було зроблено аудіо і відео записи 16-ти народних пісень у виконанні «Яворини», які увійшли до колекції європейської спадщини в наймасштабнішій програмі Європейського Союзу в культурній сфері у відкритому пісенному архіві. Місія проекту полягає в тому, щоб дослідити, зберегти та презентувати живу пісенну традицію українського сільського середовища, а пріоритетними завданнями є фіксація української нематеріальної культурної спадщини найсучаснішими технологіями та забезпечення доступу до неї.

Якщо перерахувати творчі досягнення хору-ланки, то це буде дуже довга розповідь. Мабуть, далеко не кожному професійному колективі вдається привернути таку велику увагу засобів масової інформації. Солоницькі співачки завжди популяризували народну творчість серед населення, обмінювались досвідом та знаннями між самобутніми мистецькими колективами.

Колектив «Яворина» наближається до свого поважного ювілею – 50-річчя, який виповниться у 2023 році. Позаду в колективі не один склад, багато учасниць відійшло у вічність. Нинішні виконавиці бідкаються, що сучасна молодь не охоче «навертається» до народної пісні, «вони іншу музику слухають» – і це, дійсно, величезна проблема. Наразі «Яворина» налічує вісім учасниць, які, не дивлячись на свій поважний вік та складні життєві обставини, співають, бо пісня для них – то все. Вони натхненні до життя, мають активну громадянську позицію та прагнуть бути корисними для суспільства. Ось і нещодавно долучилися до організації та проведення благодійного концерту з метою збору коштів для підтримки ЗСУ. Концерт пройшов у Солоницькому клубі в жовтні 2022 року. Місцеві жителі та гості мали змогу послухати старовинні українські пісні та зайвий раз переконатися в тому, що українська культура досить самобутня та неповторна.

Де б і коли не злітала з вуст українська народна пісня – колискова, весільна, журлива, жартівлива, кобзарська, козацька, вона хвилює і зачаровує. Її витoki сягають тих часів, коли закладалися головні підвалини існування українського народу. Буйноцвітна природа, зариблені чисті водні артерії, переповнені всякою живністю ліси і переліски, а головне – родючі землі – все це – природна аура, у якій формувався і зростав український народ. Розвивався у праці й завдяки праці. Все це спонукало до пісні. І вона лунала скрізь: над біленькими хатами, безкрайніми степами, колосистими полями, дрімучими лісами і твердими, мов криця, горами.

Наостанок досить доречними будуть словами Івана Драча:

А пісня – це душа.

З усіх потреб потреба.

Лиш пісня в серці ширить межі неба.

На крилах сонце сяйво їй лиша.

Чим глибша пісня, тим ясніш душа.

БУДИНОК ТАЛАНОВИТОГО СКУЛЬПТОРА

секція Духовні скарби нашого краю

Сорочан Сергій, учень 9-А класу, член шкільного наукового товариства «Я -УвсеСВІТІ» КЗ

«Полтавська ЗОШ І-ІІІ ступенів № 20 імені Бориса Серги Полтавської міської ради

Полтавської області»

Сорочан Я.С., вчитель зарубіжної літератури ЗЗСО №20

Коли буваю на малій батьківщині моєї бабусі в с. Оболонь Кременчуцького району Полтавської області, проходячи повз будинок, у якому народився, жив і виховувався відомий талановитий скульптор – автор пам'ятників Івану Котляревському і Миколі Гоголю у Полтаві, погруддя Г. Мясоедова, Ф. Стравинського, М. Ярошенка, скульптур та скульптурних композицій «Скіф», «Запорожець у розвідці», «Кобчик», «Лірник», «Жебрак», «Переселенці», «Оранка на Україні», автор численних скульптурних груп і статуеток на теми з життя українського народу – український скульптор-передвижник, дійсний член Імператорської

академії мистецтв, основоположник української станкової жанрової скульптури, постійний учасник Товариства пересувних художніх виставок аж до 1918 року – Леонід Володимирович Позен, виникає питання: чому не зберегли будівлю у тому вигляді, якою вона була збудована?

... За переказами, спекотним літом 1744 року цариця Єлизавета у Глухові під час банкету у гетьмана підмітила серед присутніх дам одну, яка мала фатальну схожість з її матір'ю – царицею Катериною. Нею виявилася дружина гетьманського писаря, до того ж кольчужного, Дем'яна Оболонського. Як розгорталися події далі, ніхто не знає, але згодом Дем'ян отримав царську грамоту, в якій повелівалося «подарувати генеральному кольчужному Оболонському у вечноє і потомственное пользование містечко Горошин і вольніє землі вокруг него. Императрица Российская – Елизавета». Оболонський обирає для будівництва власного маєтку невеликий хутір поблизу Горошина, яке потім назвали Оболонь.

Після продажу на початку XIX століття село перейшло перехрещеному єврею Михайлу Позену, який у 1810 році збудував подальше від маєтку попередника муровану Преображенську православну церкву, масштаби якої вражали, і передзвін від якої добре було чути під Хоролом, а це 50 кілометрів від Оболоні. 1933 року під час голодомору церкву зруйнували тодішні керівники районної влади.

Глибоко релігійні Позени поспішали стерти пам'ять про грішних Оболонських і побудували поряд з церквою у 1840 році. Збудований будинок, очевидно, був двоповерховим у вигляді хреста. Саме тут народився і прожив усе дитинство до 16 років внук Михайла Позена Леонід, який згодом стане прославленим на всю губернію і за її межами скульптором. До сьогодні найстаріша будівля у селі пережила приблизно вісім часткових реконструкцій, незайманим залишився тільки фундамент. Більшість полтавських краєзнавців навмисне принижують роль Оболоні в житті Леоніда Позена, але це неправда, бо Леонід приїздив до Оболоні на канікули і у відпустку. Навіть мати прославленого скульптора забажала навечно залишитися в Оболоні. Підтвердженням цьому є могильна плита на старому сільському кладовищі. Безславно закінчилося життя останніх оболонських поміщиків. 05 травня 1918 р. активісти по-звірячому вбили поміщика Володимира Позена, його дружину та двох родичів.

Стіни цієї будівлі пам'ятають чимало змін у історії нашої держави. У ній розміщувалися і райком партії, і прокуратура, і інші державні служби. Та найкращим, з моєї точки зору, було рішення про передачу приміщення Оболонській середній школі. Минав час, змінювалося життя, молодь все частіше переїздила до міст. Уже не так багато стало дітей у селі, тому й поміщаються тепер вони всі у двоповерховому приміщенні школи, яку збудували у шестидесятих роках XX століття.

Із 1998 року у будинку Позенів розмістилася православна церква ...

Але з 1921 року (року смерті Л.В. Позена) і по теперішній час дана будівля не визначена як історична і культурна пам'ятка, хоча, я вважаю, є всі підстави для цього. Немає і пам'ятного знаку, що в цьому будинку народився і жив видатний скульптор, твори якого зберігаються в багатьох музейних зібраннях, в тому числі і в Полтавському художньому музеї. Людина, яка несла велику просвітницьку місію, здійснила значний вплив на розвиток мистецтва України, – Леонід Володимирович Позен (1849-1921). Звичайно ж, немає і повноцінного туристичного маршруту, пов'язаного з ім'ям та творчістю скульптора. Є над чим замислитися...

МУЗЕЙ ЕТНОГРАФІЇ ПРИ ПОЛТАВСЬКОМУ МІСЬКОМУ ЦЕНТРИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

*Старинський Іван, учень 9 класу, ліцей №21 «Надворсклянський», вихованець гуртка «Юні екскурсиводи» при ПМЦПО, м. Полтава, Полтавська область
Керівник: Посмітна Світлана Василівна, учитель: керівник гуртка «Юні екскурсиводи» при ПМЦПО, учитель історії ліцею №21 «Надворсклянський»*

Музей етнографії розпочав свою діяльність відповідно до наказу Полтавського міського навчально-дослідницького центру учнівської молоді «Про створення музею

народних ремесел при Полтавському міському НДЦУМ» №64 від 27.02.2002 р. (зараз – Полтавський міський центр позашкільної освіти Полтавської міської ради). Має реєстраційне свідоцтво № 17-173 (наказ Головного управління освіти і науки від 05.07.2010р. № 51).

Створення музею є результатом цілеспрямованої, системної, фондової, творчої роботи педагогічного та дитячого колективу закладу (за ініціативи керівника гуртка Хоружого Василя Тимофійовича).

Музей розміщений на другому поверсі у приміщенні ПМЦПО за адресою: 36004, м. Полтава, вул. Головка, 20, тел. 689716, тел./факс 689717, e-mail: pozashkilna@ukr.net, веб-сайт: <http://pm-cpo.pl.ua>. Займає кімнату загальною площею 62,5 кв. м., придатну для збереження й експонування музейних предметів. Експозиційна площа – 58 кв. м..

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 22.07.2020 року № 945 музею етнографії присвоєне звання «Зразковий музей».

Сьогодні музей не лише сховище, а ефективна база для спілкування, культурно-дозвіллеве середовище, джерело освітнього процесу. Це майданчик, де відбувається цікава виховна робота з народознавчим ухилом.

Музей співпрацює з Комунальним закладом «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради», Полтавським художнім музеєм імені Миколи Ярошенка, Полтавським літературно-меморіальним музеєм І. П. Котляревського, Полтавською обласною універсальною науковою бібліотекою імені І. П. Котляревського, Полтавською обласною бібліотекою для дітей та юнацтва імені Панаса Мирного.

У експозиції музею представлені 7 розділів:

1. «Інтер'єр української хати кінця XIX – початку XX століття».
2. «Традиційна кухня українців».
3. «Українське народне вбрання XIX-XX століть».
4. «Музичні інструменти».
5. «Знаряддя праці українців кінця XIX – початку XX століття».
6. «Народні промисли та ремесла».
7. «Декоративно-ужиткове мистецтво».

В музеї систематично проводяться такі тематичні екскурсії: «Українська світлиця», «Глиняний посуд в українській селянській трапезі: від народного до псевдоелітарного», «Традиційний одяг різних регіонів України», «Календарні свята та обряди», «Народні ремесла», «Вишивальне мистецтво в Україні», «Хліборобство як окремий світогляд», «Андріївські вечорниці» тощо. Розраховані на слухачів молодшого шкільного віку (35 хв.), середнього шкільного віку (35-40 хв.), старшокласників та дорослих (40-45 хв).

Оглядова екскурсія музеєм триває 35-40 хв. і розрахована на дітей середнього шкільного віку.

Експонати музею демонструються на тематичних виставках до свята вишиванки, Дня козацтва, Великодніх свят тощо.

Сьогодні музей етнографії при ПМЦПО – це майданчик, де відбувається цікава та змістовна виховна робота з народознавчим ухилом.

В музеї етнографії при ПМЦПО проводяться оглядові екскурсії для учасників та гостей Дня відкритих дверей закладу, фестивалю «Передзвони краси і добра», учасників Регіонального міського конкурсу дитячої творчості «Дивосвіт» та конкурсу фотовідеоаматорів «Погляд майстра» (проводяться на базі закладу); навчальні екскурсії для учнів ЗЗСО м. Полтава № №8, 9, 17, 29, 15, 16, 17, 37, 38, СНВК №3 та ПШ №41.

Музей є осередком національно-патріотичного виховання молоді, забезпечує духовну єдність поколінь, є скарбницею народної пам'яті та духу. Вій є динамічним, інтерактивним освітнім простором, ідеальним місцем для творчої самореалізації молоді, коли дитина не тільки споживає готовий продукт музейної діяльності, а є його активним творцем. Вивчення народних промислів на заняттях гуртків допомагає вихованцям у виборі майбутньої професії, збереженні матеріальної та духовної культури. У Центрі позашкільної освіти відроджують народні ремесла, організовуючи майстер-класи та тематичні заняття на гуртках: виготовляють

народну ляльку й обереги, займаються бісероплетінням, вишивкою та писанкарством, керамікою, деревообробкою тощо.

В музею проводяться тематичні заходи, квести, заняття. Освітній процес на базі музею передбачає також залучення учнівської молоді до науково-дослідницької та пошукової роботи.

Музей є творчим майданчиком для реалізації проєктів зі створення відео- та фотоматеріалів. У 2019 році інноваційною для нас формою стали віртуальні екскурсії до музею нашого закладу.

З експозиційними розділами музею знайомляться студенти ПНПУ імені В.Г. Короленка, слухачі курсів підвищення кваліфікації ПОППО імені М.В.Остроградського

Робота музею презентувалася на засіданнях міського методичного клубу «Творча ініціатива» (26 вересня 2014р., 20 жовтня 2016р., 24 квітня 2018 р.), обласного семінару-практикуму «Етнопедagogіка як основа патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (8 квітня 2015р.), Всеукраїнському семінарі практикумі для голів обласних методичних об'єднань керівників гуртків декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва (18-20 жовтня 2017р.), семінарі для координаторів МАН (11 жовтня 2017р.), обласному засіданні методичного об'єднання педагогічних працівників позашкільної освіти з організації навчально-методичної роботи (17 жовтня 2019 р.), на обласному засіданні методичного об'єднання педагогічних працівників позашкільної освіти з організації навчально-методичної роботи (17.10.2019), освітян Миргородського та Шишацького районів (в рамках співпраці) (14.10.2019) тощо.

НОВАТОР УКРАЇНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Духовні скарби мого краю

Сурмай Валентина, учениця 11 класу Жоржівської ЗОШ І-ІІІ ступенів,

Шишацької селищної ради, с. Жоржівка, Шишацька ОТГ, Полтавська область.

Керівник: Вітценко Сергій Петрович, педагог-організатор Жоржівської ЗОШ І-ІІІ ступенів

*Христівка – родинне гніздо Василя,
Художник, оздобив що «Кобзаря».
За що поплатився великий митець,
Культури вкраїнської юний взірєць.*

Сергій ВІТЦЕНКО

Скільки несподіванок буває в житті! Навіть припустити не можеш, коли й де на них чекати. Мабуть, саме тому вони й несподіванки.

Чергова несподіванка очікувала мене недавно, коли наш клас працював над проєктом «Загублена історія хутора Христівка». Опрацьовуючи підшивку місцевої газети «Сільське життя», знайшли дві статті за 5.12.2008 р. і 16.10.2009 р., в яких описувалися біографічні дані художника Седляра Василя Теофановича. З них стало відомо, що він є уродженцем села Жоржівка Зінківського повіту Полтавської губернії. Звернувшись до Інтернет-ресурсів, уточнили, що Василь Седляр народився в хуторі Христівка (раніше Крестовий), який розташований за 0,5 кілометра від Жоржівки. Ця інформація стала поштовхом для пошукової роботи, стосовно непростой долі знаменитого художника. На превеликий жаль, даних про життєвий і творчий шлях нашого земляка нам вдалося відшукати небагато.

Василь народився 12 квітня 1899 року на хуторі Христівка Зінківського повіту, Полтавської губернії в родині селянина, який родом був із Чернігівщини, із міста Любеча. З акта арештованого дізналася, що його батько Седляр Теофан Григорович, працював у поміщика «заведовал хазяйством отдельного участка помещичьего имения». На той час в хуторі Крестовом була економія родини Милорадовичів. Можна зробити припущення, що батько працював на цих вельмож.

Початкову освіту здобув у місцевій чотирирічній школі. З 1915 до 1919 вчився в Київській художній школі, а в 1919 вступив до Української Академії мистецтв, у клас до Михайла Бойчука, де вчили не тільки малювати, а й давали хорошу освіту та світогляд.

Одночасно працював у майстерні державних замовлень. Однокурсниця, а потім дружина Оксана Павленко писала про Седляра: «Був молодий, зухвалий, беручкий, ...а малював легко й швидко».

На виставці, влаштованій у Москві 1929 року, було представлено 27 його малюнків. На щастя, деякі малюнки художника було репродуковано в тодішніх каталогах виставок, газетах чи журналах, бо більшу частину його доробку після арешту знищили. Надруковані ж твори свідчать про неабиякого самобутнього майстра. Школу «бойчукістів» репрезентують малюнки та картини Седляра «Кав'ярня», «У школі лікнепу», «Розстріл», «Портрет Оксани Павленко», «Свято на Дніпрельстані», «Селянка», «На току» й інші.

Окрім викладацької діяльності Василь Теофанович ілюстрував книги, зокрема Маяковського, Франка, Шкурупія. Вадим Меллер, який був художнім редактором Державного видавництва України в Харкові, замовив Седляру ілюстрації до «Кобзаря» Шевченка. Два роки присвятив художник оздобленню цієї книги. 44 ілюстрації в чорно-білих кольорах (пізніше були кольорові варіанти). Прості та глибокі водночас, такі ж як і твори Тараса Григоровича.

Перше видання вийшло у 1931 році, друге в 1933 – тут додалися кольорові ілюстрації. У 2009 році видавництво «Дух і літера» перевидало «Кобзар» з ілюстраціями Василя Седляра, таким чином ця художня пам'ятка дійшла до нас, і ми сьогодні можемо оцінити один із головних життєвих і мистецьких проєктів Василя Седляра.

Партії не подобалося таке “занурення” у народну тематику. У 1930-х роках настали часи великого терору, була розгорнута широкомасштабна кампанія проти школи Михайла Бойчука і його учнів як представників автентичного українського мистецтва, визнаного і шанованого у європейських країнах. У 1936 році Василя Седляра звільнили з посади секретаря оргкомітету Союзу художників за пропаганду «націоналістичного формалізму» та прихильності до селянської і національної ідеї. Тож чекати арештів довелося недовго. Наприкінці вересня цього ж року заградували професора живопису Івана Падалку, 26 листопада у Харкові Михайла Бойчука, за ним – Василя Седляра. 13 липня 1937 року в Києві закриті судові засідання виїзної сесії Військової Колегії Верховного Суду СРСР засудило В. Седляра до розстрілу. Того ж дня вирок було виконано: Седляр, Бойчук, Падалка, Липківський та Іван Орел-Орленко були страчені як “вороги народу” органами НКВД СРСР, а їхні імена викреслили з історії українського мистецтва.

Реабілітації довелося чекати довгих 30 років. 1 лютого 1958 року художника реабілітували, але як повернути його роботи? І лише в 1980-х роках відкрилася страшна правда про криваві розправи 1937-1941 років. Зокрема і про розстріли у Биківнянському лісі. Мабуть, саме там, серед тисяч жертв, і є безіменна могила Василя Седляра.

«Бойчукісти» загалом і Седляр зокрема в 1920-1930-х роках творили новаторське прогресивне мистецтво, сучасне за формою і українське за змістом, за цю національну складову, українську «буржуазну» сутність радянська влада і поквиталася з художниками.

ДУХОВНІ СКАРБИ МОГО КРАЮ

Томак Анастасія, учениця Звєнчинського ЗЗСО I-III ступенів

Кострижівської селищної ради

Керівник: Левчук Л.В., вчитель історії

Села, як люди, - у кожного своя доля. Вони своєрідні дивосвіти зі своєю чарівністю і природою, боротьбою і утвердженням. Та стають відкритими, доступними тільки за допомогою людини, яка сама протоптує стежку у цей дивосвіт.

Звєнчин – зелений куточок Північної Буковини, звабливий історією і красою, де тісно переплелися минуле і сучасне. Мальовнича земля, що горнеться своєю щедрою красою до блакитних вод Дністра. Топтали її чоботи ворогів – гнобителів, та вона витримала все, вистояла і утвердилася.

“Звенячка” – так лагідно її називають люди. Таку назву село носить з давніх-давен. Існує дві легенди походження назви села. Ці легенди передавалися з покоління в покоління людьми і дійшли до наших часів. Вони обидві заслуговують на те, щоб їх пам'ятали. Одну із них було записано зі слів Сунько Ганни: „ Було це дуже давно. Поселився на цій місцевості чоловік, який згодом почав виливати дзвони. Дзвони були настільки гучними, що їх відлуння було чути ”.

На багато миль від оселі майстра. Потяглися до майстра люди звідусіль, щоб мати в своїх церквах такі гучні дзвони. Землю, на якій жив майстер, називали Звенячин (від слова дзвін). Так і закріпилася ця назва.

А другу легенду було записано зі слів старожительки нашого села Приємської Вікторії: „Колись давно-давно, коли в нашій місцевості ніхто не жив, повз неї проходило багато мандрівників і милувалися дивними горами, що наче дві сторожі охороняли річку Дністер. Але особливо їх приваблював дивний дзвін, що лунав з тих гір. Як же вони здивувалися, коли побачили, що ніжний дзвін лунав від безлічі струмків, що витікали з підніжжя мальовничої гори. Перші поселенці назвали село «Звенячин»

Назву села можна знайти на карті французького інженера Боплана як с. Звеняче. Давні жителі села займалися сільським господарством, ремісництвом, різними промислами та торгівлею. Основна частина села знаходилася вздовж старовинного торгового шляху із Галичини в Молдову, а згодом почали селитись і на пагорбі на рівнинній площі.

Колись тут вирувало життя. На маленькій річечці Мальованці, що впадає в Дністер, було збудовано 12 водяних млинів. Крім того тут діяли олійня, винзарня, пекарня, майстерні з виготовлення взуття, одягу, полотна, ковальської справи. Тут цілодобово діяло дві корчми, де можна було переночувати і поїсти.

Село з давніх-давен формувалось як багатонаціональне. Крім українців, які склали більшість, великими общинами тут жили євреї, поляки, а згодом німці, румуни.

Про це свідчать православна церква, пам'ятка архітектури 17 ст., єврейська синагога та католицький костел, що нажаль не зберігся. Незважаючи на розмаїття націй і вірувань, панував дух терпимості і толерантності. Були навіть міжконфесійні шлюби.

Проїжджаючи через село Звенячин на Заліщики не можливо не звернути увагу на величну будівлю з куполами по лівій стороні вулиці. Це - церква. Розмістилася вона під мальовничою горою, обабіч дороги, невеликих розмірів (10 м x 15м).

Звенячинська церква Пресвятої Богородиці побудована в XVII столітті. Фактичною датою відкриття церкви вважається 1697 рік. Про те, коли і ким була побудована церква розповідають літні жителі села, які мають такі дані від своїх батьків, дідів, прадідів. За їхніми розповідями церкву збудував багатий чоловік (дідич) на честь врятування своєї дочки. У дідича була дуже гарна донька. Одного разу, коли вона проїжджала через село на бричці, раптово звіявся вітер і почалася сильна злива. Коні злякалися і почали тікати. Вода несла їх з великою швидкістю і ніхто не міг допомогти дівчині. Та біля горіха, де зараз церква, коні зупинилися, дівчина схопилася за горіх і так врятувалася. Після цього випадку на місці, де відбулося це, багач розпочав будувати церкву, яку ми маємо і сьогодні.

Храм зведено з цегли. Це тридільна одноверха церква з включеною в один об'єм дзвіницею на заході і головним входом на південному боці. У плані має прямокутні притвор і наву та напівкруглу апсиду. У центрі даху піднімається восьмикутний витягнутий барабан главки з пірамідальним завершенням. Грані прикрашають кілька рядів пласких арокних ніш - типова риса буковинської архітектури.

Кремезна дзвіниця нагадує вартові вежі Середньовіччя. Старовинний розпис не зберігся.

Люди переповідають, що коли була сильна повінь (1888 р.) розливи Дністра затопили всю нижню частину села ("долину"), але церква залишилася непошкодженою. Пережила вона і страшні роки Великої Вітчизняної війни, коли на Звенячці залишилося тільки дві хати, а церква витримала.

Не витримала наша церква тільки знущань комуністів, які все понищили і закрили церкву в 1961 році. Тільки через 29 років в 1990 році церква була реставрована і знову відкрилася

двері для всіх жителів села. Люди шанують і поважають цю святиню, яка вже триста років служить людям.

Є свідчення, що у 40 – 50 рр. XX ст. у Звенячині жила община євангельського руху. У роки Вітчизняної війни община занепала. Сьогодні по вул. Комарова 16 ми можемо побачити невеличкий храм. Це церква Християн Віри Євангельської України. (ЦХВСУ) . Церкву урочисто відкрили у 1996 році. На сьогоднішній день членами церкви є близько 40 віруючих, що прийняли водне хрещення. Церкву відвідує багато дітей та молоді та вони ще не є членами церкви.

Нещодавно в селі Звенячин звели ще один храм величний як собор. Це Українська Православна церква Київського патріархату - церква Успіння Пресвятої Богородиці. Будівництво храму розпочали в жовтні 1999р. Храм зводили всією громадою це близько 35-50 сімей звенячинців, а також на добровільні пожертви жителів Добровлян, Кострижівки, Киселів, Луки.

Кожному найдорожчий і наймиліший його край, місце духовної сили та наснаги, місце, де вперше ступив на святу землю, почув рідне слово... Моє село має багату історію, воно для мене є духовною скарбницею, куди десятиліттями вкладалися принципи духовності, моралі, гармонійного співжиття, поваги та толерантності.

Дуже великий вплив на наше село мала I Світова війна. Вона принесла нові страждання, злидні і голод. Село стало ареною запеклих боїв між арміями Австро-Угорщини та Росії, бо розташувалося на кордоні між ними. Військові дії принесли великі жертви і страждання мирному населенню. Лише руїни і згарища нагадували про село. Уціліло лише чотири хати, більшість населення насильно вивезли до Австрії. Як свідок тих подій в селі залишилося Австрійське кладовище.

Австрійський цвинтар. Кілька тисяч австрійських, німецьких, румунських та російських солдат. 11 830 загиблих австрійських, німецьких та російських солдат та офіцерів знайшли тут вічний спокій. Майже дванадцять тисяч.

Огороджена частина землі, де з високої трави піднімаються ряди хрестів. На багатьох надписи. Якщо бути уважним, то можна зрозуміти, що багато румунських назв, вказаних на хрестах, зараз є на території Буковини. Он, "Давідешті" - хіба не Давидівка в Сторожинецькому районі? А "Неполокауці" - сучасні Неполоківці... Посередині - стела, оточена плитами, мілко всіяними прізвищами загиблих. На стелі - великі чорні літери. PRO PATRIA. За Батьківщину.

Це цвинтар тих, хто бився на цій землі в 1915-1916 рр. Бої були жорстокими: внизу, на Дністрі - переправа. Стратегічно важливий об'єкт.

Хоча за розповідями старожилів на тому кладовищі були поховані не тільки австрійські вояки, а й всі солдати, які загинули під час жорстоких боїв. Селяни хоронили всіх мертвих у братські могили, не дивлячись на їхню форму. По сьогоднішній день цвинтар знаходиться в гарному стані, тому що шефство над ним взяли діти нашої школи. Щороку до місця поховання своїх співвітчизників приїжджають австрійці та угорці, щоб поклонитися праху своїх пращурів та покласти на їхні могили часточку рідної землі.

РІЗНОМАНІТНІСТЬ АВТЕНТИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ ОБРЯДІВ ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ СЕЛА ЛИМАНСЬКЕ

*Топали Лівіу, учень 11-А класу Лиманського ЗЗСО Ренійської міської ради
Ізмаїльського району Одеської області*

*Керівник: Топали Мар'яна Олександрівна, вчитель історії та зарубіжної літератури
Лиманського ЗЗСО Ренійської міської ради Ізмаїльського району Одеської області*

Головною метою роботи є об'єктивне комплексне вивчення та висвітлення молдовської традиційної культури з огляду на її цілісність і самобутність, збирання та зберігання кращих зразків рідного народного мистецтва, їхнє ґрунтовне вивчення та популяризація з метою

осмислення, відродження та подальшого розвитку самобутніх традицій нашої народної культури.

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що в автентичному фольклорі мого села закарбовано важливі складові національного менталітету, духовний зв'язок особистості з історичною пам'яттю та досвідом моїх пращурів. Культуру народу оцінюють по тих надбаннях, які залишили в спадщину предки, та ще по тому, як до цих скарбів ставляться нащадки.

Об'єкт дослідження - обряди, традиції та звичаї літнього циклу нашого села. В роботі міститься розповідь про коло свят та обрядів цього циклу та символічну атрибутику молдован, а також включені тексти автентичних пісень обрядів літнього циклу.

Завдання:

- Зібрати та систематизувати певні зразки календарно-обрядового фольклору мого села;
- Дати теоретичну характеристику основних свят літнього циклу;
- Провести анкетування серед учнів з метою вивчення ставлення ними до фольклору.

Методи дослідження:

- Проблемно-пошуковий
- Системний
- Описовий
- Анкетування.

Практичне значення дослідження полягає у популяризації автентичного фольклору мого села серед молоді. Матеріали можуть бути використані на уроках літератури рідного краю, культури та мистецтва.

ВИТОКИ ДУХОВНОСТІ РІДНОГО КРАЮ

Усенко Ангеліна, учениця 7 класу ЗЗСО I-III ступенів №20 Торецької ВЦА Бахмутського району Донецької області, вихованка гуртка «Екологічне краєзнавство» Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді

Керівники: Самойленко Т. М., заступник директора з ВР, учитель зарубіжної літератури ЗЗСО I-III ступенів №20 Торецької ВЦА Бахмутського району Донецької області, керівник гуртка «Екологічне краєзнавство» Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді;

Поплавець Т.М., заступник директора з НВР, учитель математики ЗЗСО I-III ступенів №20 Торецької ВЦА Бахмутського району Донецької області

Душа є найважливішою складовою людини, яка створена за образом Божим, і потребує уваги, піклування, а найбільше – насичення.

Ще з часів великого князя Ярослава Мудрого духовним і культурним центром були храми та монастирі. Там кожен знаходив для себе втіху, умиротворіння, підтримку і любов.

Мета роботи – дослідити духовне життя мешканців селищ Петрівка і Щербинівка у XIX столітті та сьогодні.

Завдання:

- опитати старожилів селищ Петрівка і Щербинівка щодо впливу церкви на життя їх мешканців;
- з'ясувати, яке духовне насичення отримували люди у XIX столітті на прикладі мешканців селищ Петрівка і Щербинівка;
- дослідити, що в даних селищах було осередком духовності й освіти.

Працюючи з документами, опитуючи старожилів селищ Петрівка і Щербинівка, ми з'ясували, що на початку XIX століття що на початку XIX століття у селі (нині селищі) Петрівка (іноді в документах зустрічається як с.Петровское) мешкав пан Фурсов, який побудував біля чималого старого кладовища велику, трикупову церкву з дзвонами на честь великомученика Федора Стратилата, про що свідчить запис у «Справочной книге Екатеринославской Епархии»: «с.Петровское, церковь построена в 1815 году землевладельцем

Фурсовим, а в 1889 году перестроена прихожанами, каменная, престол один – во имя св. Великомучен. Федора Стратилата». Із того ж «Справочника» нам стало відомо про те, що церква мала дві церковно-парафіяльні школи – у с.Петрівському і с.Александрівці.

Храм відвідували не лише жителі с. Петрівка, а й навколишніх хуторів: Щербинівки, Нелепівки і с.Александрівки. Усього налічувалося 6484 парафіянина.

Із 1900 року служби у петрівській церкві вів священник Семеон Афанасійовий Славгородський, а в 1906 році до нього приєднався священник Павло Семенович Соболев [1, с. 197-198].

Віра Серафимівна Харківська, 1931 року народження, розповіла: «У неділю і православні свята під час служіння церква збирала під своїми куполами багато людей. У 30-х роках ХХ століття у ній службу правили батюшки Петро та Василь. У 1937 році церква за наказом влади була зачинена, а батюшок відправили на заслання в Сибір, із якого вони так і не повернулися»[2].

Якубовська Наталія Миколаївна, 1980 р.н., жителька селища Щербинівка, пригадала, що її бабуся Ганна розповідала, що у батюшки Василя сім'ї не було. А родина священнослужителя Петра залишилися у селищі, дуже бідувала, але їх підтримували парафіяни церкви [3].

Зацікавившись цим фактом, ми спробували відшукати рідних батюшки Петра. Про його сім'ю нам розповіла Грінченко Ольга Костянтинівна, онука Петра Михайловича: «Довгі роки ніяких звісток про нього не було. Лише у 1992 році прийшов документ, що Петро Михайлович Слишко реабілітований».

Підтвердження цих відомостей ми знайшли у книзі «Реабілітовані історією», де існує запис «Слишко Петро Михайлович, 1880 р.н., с.Михайлівка Запорізького району Дніпропетровської області, українець, освіта початкова, безпартійний. Службовець релігійного культу. Проживав: с.Щербинівка. Заарештований 16 жовтня 1937 року. Трійкою УНКВС по Донецькій області засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Реабілітований у 1989 році» [4, с. 251].

На жаль, відомостей про батюшку Василя немає.

Церква простояла зачиненою до 1940 року, а потім місцеві комуністи зруйнували її, забравши цеглу на обкладання своїх хат-мазанок.

Що сталося з церковним інвентарем достеменно не відомо. Та 7 років тому в шкільний етнографічний музей «Світлиця» Харківським Дмитром Івановичем, 1950 р.н., було передано сторінки із священних книг: Псалтиря, молитовника, Євангелія. На жаль, самі книги не вціліли. Та про їх вік можна судити по закладці для книг із англійської газети, датованої 4 квітня 1873 року.

Існує ще одна знахідка, пов'язана зі зруйнованим храмом. Це жертвна тарілка, яку знайшов ще в 1978 році мешканець селища Петрівка Муха Олександр Володимирович, 1969 р.н. На тарілці чітко видно три цифри із року її виготовлення – 183, а також ініціали майстра – Н.Д.

Без Бога людині важко жити, особливо у скрутні часи. І мешканці селища ще під час війни намагаються відкрити новий храм.

За спогадами Качан Надії Дмитрівни, 1930 р.н., німці дозволили вірянам збиратися у колишньому дитбудинку, що знаходився по вул. Нижня Ганнівка (потім вул.Леніна, зараз вул.Зарічна) [6].

16 жовтня 1944 року будинок заможного хазяїна Ініна О. С. було здано в оренду на 5 років священнику отцю Олександру (Зіоміну). У церковних документах зберігся договір на оренду [7]. З цієї будівлі зробили молитовний будинок. А 31 березня 1948 року його було передано владою православному приходу і присвоєно статус церкви [8].

Із 1950 по 2022 рік тут правили службу дванадцять священників. Маленьку незручну будівлю доводилось розширювати і піднімати, розписувати іконостас.

До війни з рф до храму ходило небагато людей, але завдяки їх молитвам і праці він мав гарний вигляд. При церкві діяла воскресна школа.

Зараз, коли наші селища знаходяться під постійними обстрілами, коли виїхала третина населення, втікаючи від війни, до церкви стало приходити більше людей. Не полишає своїх парафіян настоятель церкви Святого великомученика Федора Стратилата протоієрей Дмитро, який править служби ось вже 12 років.

А жителі Петрівки і Щербинівки мріють, що колись, коли закінчиться війна, замість зруйнованого Петрівського храму, їм вдасться побудувати новий. І його величні дзвони будуть сповіщати прихожанам про події у селищах.

Опрацювавши літературу, зібрані матеріали, ми дійшли висновку, що, незважаючи на заборони влади, пропаганду атеїзму, репресії, жителі селищ Петрівка і Щербинівка були і є людьми глибоко віруючими, їх духовне життя завжди на одному з перших місць.

КОБЗАРСТВО — ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Федоров Олексій, ученик 9 - Б класу, ліцей №21 «Надворсклянський» вихованець гуртка «Юні екскурсовод» при ПМЦПО, м. Полтава, Полтавська область
Керівник: Посмітна Світлана Василівна, учитель: керівник гуртка «Юні екскурсоводи» при ПМЦПО, учитель історії ліцею №21 «Надворсклянський»

Мета: розглянути внесок кобзарства в становлення та розвиток української державності, в збереження історичної пам'яті його національного духу.

Завдання: вивчити етапи розвитку українського кобзарства; охарактеризувати внесок кобзарства в розвиток духовної культури українців та роль кобзарів в українському суспільстві.

В жорстокій боротьбі за незалежність український народ постійно відстоював свою національну самобутність, в кінцевому результаті був роздавлений ногою безжального колоса, — Україну назвали країною забутих імен, а національну гордість українського народу — кобзарів, його живу історію, прирівняли до жебраків. В 30-х роках ХХ століття кобзарство знищили фізично і написали для українського народу «нову історію», в якій вже не було місця думі, історичній пісні, всьому тому, що складає душу і серце українського народу. Ось чому ми вважаємо що наше дослідження є актуальні.

1991 року закінчилась багатотомна драма народу, нашадка першої в Європі цивілізації — трипільської, що проживав від Чорного моря до Полісся, від Карпат до Азовського моря, плекав рідну мову, коливав національну колиску Київської Русі, де княжили Святослав і Володимир, Ярослав Мудрий і Володимир Мономах. Проте важко назвати країну, яка б пережила те, що Україна: збройні навали, приниження її національної гідності, винищення народу. Але ще в минулому столітті німецький поет-романтик Фрідріх Боденштед в збірнику «Поетична Україна», виданому 1845 року в Штутгарті, писав: «У ніякій країні дерево народної поезії не видало таких великих плодів, ніде дух народу не виявився в піснях так живо і правдиво, як серед українців. Який захопливий подих туги, які глибокі, людяні почуття в піснях, що її співає козак. Дійсно, в пісні українського народу проявились і творчі можливості народного духу, і його самосвідомість, а разом з тим історичні пісні, думи про важливі своїй можуть стати поруч із літописними та іншими писемними джерелами по вивченню нашої історії. Як свого часу, в стародавній Греції, сліпий поет Гомер зібрав героні пісні троянського циклу, склавши невмирущі поеми «Іліада» і «Одіссея», що стали головним джерелом вивчення періоду історії Греції XI-IX століть до н.е., діставшого назву — гомерівського, так і кобзарі із покоління в покоління передавали думи і пісні про славні часи в історії України — козаччину. І як гомерівські «Іліада» і «Одіссея», сповнені пафосу героїчних подвигів і в той же час зображують війни, як натяжне народне лихо, так і в українських піснях та думах оспівуються та прославляються народні герої і їх подвиги, та тугою і скорботою прийняті строфи, коли ллється людська кров, коли українські люди попадають в неволю. В скарбницю світової народної поезії, героїчного народного епосу ввійшли гомерівські рапсоди, скандинавські саги, пісні Нібелунгів, сербська Лазариця і українські історичні пісні та думи. Дух минулого промовляє строфами українських історичних

пісень та дум, а за ними постає і образ носія цих перлин народної поезії — кобзаря, — пісенної, співочої душі українського народу, його своєрідної візитної картки.

Як жанр народної поезії, думи, ліро-епічні пісні, виникли в XV ст., в час вийняткових історичних подій, особливий розквіт їх, як і історичних пісень, пов'язаний з піднесенням козацького руху в XVI-XVII століттях, а корінням своїм вони сягають, за визначенням М. Грушевського, «до епічних поем дружинників князів Київської Русі, що виконувались спеціалістами-конавцями, рецитаторами, аналогічними до пізніших кобзарів». За змістом думи і історичні пісні дуже близькі, а різняться за формою: в думах не має поділу на строфи куплети, обов'язкові для пісні. В думах і піснях охоплюється весь період козаччини: від заснування і боротьби з турками та татарами — «Дума про Байду», «Втеча трьох братів з Азову», — до знищення козацтва і заборони самого слова — «козак», «Чорноморська», з особливо великим розділом, присвяченим боротьбі за незалежність: Хмельниччина, Нечай, Богун, Морозенко, Руїна, період Мазепи. Невідомо, хто був автором тих пісень і дум, та достеменно відомо про їх носів і виразників — кобзарів, хоча теж невідомо, хто був першим музичним літописцем. «Шабля козака — його хрест, перемога — його бог, а пісня є його молитвою...», «під дзвін мечів козак ставав музикальним» — писали у чужинці. Отож в час, коли український народ вів героїчну боротьбу за незалежність, формується професія народного співця-кобзаря, який розносив гучну славу про свій волелюбний народ, про його вірних синів, закликаючи до зброї. Зброя і кобза, то необхідні атрибути Кобзаря-воїна, політика, музиканта. За влучним висловом М. Стельмаха — «Шлях кобзарів — це шлях народу».

Кобза — український щипковий інструмент старовинного походження, польські хроніки XVI ст. свідчать: «козаки з великою радістю показували штуки, які не можна собі уявити: стріляли, співали і на кобзах грали». Російський музикознавець XIX століття, професор О. С. Фамінцин доводить, що назва кобзи — турецько-татарського походження і в формі «кобза», «кобоз», «кобуз» була відома і древнім половцям, і татарам. Проте, першу згадку про музичні інструменти в Україні дає фреска Софії-Київської із зображенням оркестру, в якому є флейти, ударний інструмент і струнно-щипковий. Отож, в Софіївському соборі Києва (будівництво закінчено 1045 року) на фресці південної вежі зображено фігури музикантів. Ця фреска «Музиканти» свідчить, що в XI ст. існували не тільки духові, ударні, але й багатострунні щипкові інструменти, до цієї групи й відноситься кобза і пізніша її модифікація — бандура. Саме ті інструменти, які давали можливість музиканту грати мелодію, діставати декілька звуків, три звуки, акорди, — поширювалися не тільки в Україні, але й в інших країнах, і використовувалися в більшості випадків як акомпануючий інструмент, що давав можливість і тримати певну тональність. Ця група інструментів вдосконалювалась впродовж століть і була найросповсюдженішою серед мандруючих музикантів. Найдавніша кобза мала тільки три струни, в Україні митці, винайшовши приструнки (короткі струни, що розміщувалися на правій стороні деки, або ж додаткові струни), фактично створюють новий музичний інструмент, — кобзу, — пізніше бандуру, і вже в кінці XVI ст. кобза була повсюдно освоєна українським народом, стала невід'ємною складовою частиною його музичного життя і було усвідомлено, що цей оригінальний інструмент є витвором власне українського народу. Ось чому кобза виділяється серед інших музичних інструментів і стає найулюбленішим як у середовищі козаків, так і серед селян та міщан.

Репертуар кобзарів складали історичні пісні, думи, танцювальні пісні, жартівливі, ліричні. Кобзар в часи XVI-XVII століть був носієм інформації, в роки визвольної війни, 1648 – 1657 рр., Б. Хмельницький використовував їх і як розвідників, поява кобзаря в містечку чи селищі була знаменитою подією: розповідь про життя країни і заклик до боротьби, палке слово і ніжна пісня, жарт і вихор танцю, — все це уособлював в собі цей митець, все те, що саме притаманне українському народу: «щедрість, спритність, волелюбність, нездатність терпіти ярмо». Сміливість, відвага, музичний хист кобзарів, природний гумор, — все це притаманне українському козаку, образу українського народу взагалі, тому ж не випадково кобзар став шановною людиною в Україні, уособленням народного ідеалу, його національної слави і гордості. Одночасно козак-бандурист, кобзар став героєм народної картини —

найпопулярнішого жанру світського живопису кінця XVII – XVIII і половини XIX століть. Його малювали на полотні і взагалі скрізь: на дверях, віконницях, стінах, скринях. В державному музеї українського образотворчого мистецтва Києва зберігається одне з найдавніших і типових зображень козака-бандуриста: «Біля самотнього дуба сидить, підібравши ноги, козак і задумливо перебирає струни бандури. Поруч, прив'язаний баский кінь з білою гривною — вірний друг козака, його бойовий товариш. Тут і зброя козака: біля дерева лежить рушниця, крива шабля підвішена на дереві».

Але ліквідували гетьманство, зруйнували Запорізьку Січ, знищили козацьке військо, — проминули козацькі часи, — «наша слава, слава України», і оповідь про неї понесли людям сліпі співці — кобзарі-бандуристи. Вони набрали до себе на трьохрічне навчання талановитих підлітків, професія Кобзаря — співця свободи, незважаючи на утиски Російської імперії, не завмирала. До середини XIX століття, хоч і заявляються збірники етнографічного матеріалу Цертелева, Средневського, Максимовича, в них ще не має імен кобзарів. Вперше кобзарі названі в «Южно-русских песнях» Метлинського, що вийшли 1854 року.

Вражала українська пісня своєю високою культурою музичних і літературних критиків не тільки слов'янському світі, але й поза його межами: А. Міцкевич, О. Бальзак, Мавріціус, Тальві. Зокрема відомий польський поет Адам Міцкевич в лекційному курсі слов'янської історії і літератури, прочитаному у Коллеж де Франс, назвав Україну «обітованим краєм слов'янської ліричної поезії», «з грудей козака виривається пісня, яка є враженням народного почуття, і тому її всюди підхоплюють з льоту і з покоління в покоління передають нащадкам». Ще в минулому столітті спеціалісти пісенного жанру зазначали, що українська пісня створювалась під впливом еліно-римської цивілізації, тоді як російська такого впливу не зазнала. Основним ладом українських дум є мінор і його різновиди (дорійський, фрігійський), які лежали в основі грецьких пісень часів Гомера.

Греція, Гомер, його в усі часи шанували в своїй країні, захоплювалися і перекладали провідні європейські поети, а кобзарство стало закритою темою, бо Україна, на превеликий жаль, втратила свою незалежність, стала однією із провінцій великої імперії, політика якої заключалась в тому, щоб позбавити український народ його історичної пам'яті, його національного духу, уособленням якого було кобзарство.

І все ж, попри заборони і фізичне знищення, кобзарство вижило, вистояло і сьогодні набирає нових сил — бандурне мистецтво вдосконалюється, осучаснюється. У незалежній Україні існує творча Всеукраїнська спілка кобзарів.

На всіх етапах своєї історії український народ вів героїчну боротьбу за незалежність, а гучну славу про цю боротьбу, про його вірних синів, заклик до боротьби здійснювали кобзарі. Шлях кобзарів — це шлях народу (М. Стельмах). Кобзарі були уособлення пісенної спічої душі українського народу, його своєрідною візитною карткою. Кобзарі вмели не тільки співати та в бандури грати, але вмели вони і життя своє віддавати, щоб тільки жила невмируща слава України (В. Ємець).

ТРАДИЦІЙНЕ СВЯТКУВАННЯ ІВАНА КУПАЛА У СЕЛИЩІ КОЗАЧА ЛОПАНЬ

Секція «Духовні скарби мого краю»

Фурашов Артур, 10-А клас, Комунальний заклад «Козачолопанський ліцей» Дергачівської районної ради Харківської області

Керівник: Фурашова Світлана Сергіївна, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель історії Комунального закладу «Козачолопанський ліцей» Дергачівської районної ради Харківської області

«Кожному мила своя сторона», як казав Григорій Сковорода. Саме його цитати ще дуже довго будуть передаватися із покоління в покоління, незважаючи ні на які обставини, які зараз нас оточують. Але з давніх часів славиться український народ не тільки своєю працелюбністю, а й своєю неймовірною любов'ю до Батьківщини і рідної культури. З великою гордістю старше покоління прививає нащадкам повагу до стародавніх традицій, обрядів та свят.

Так, кожного року у нашому селищі Козача Лопань святкуються традиційно Водохреща, Масляна, Покрова, Івана Купала.

Вже декілька років поспіль наша велика Козачолопанська громада святкує традиційно свято Івана Купала біля мальовничого водоймища Куликове.

Довгий час свято Івана Купала вважалось святом, на якому кожний може проявляти власні почуття і таланти. Головною метою вшанування цього свята православною церквою була спроба викоренення язичницьких звичаїв. Відзначався день Івана Купала напередодні збору врожаю. Переважно святкувала молодь, але розводити купальські вогні доручалось лише старим людям. Селяни вірили, що купальське багаття наділено магічною силою. Тому проводячи обряд стрибання через вогонь, люди сподівалися позбутися невдач, хвороб, безплідності, злих чарів.

Актуальність дослідницько-експериментальної роботи: дослідити історію його походження та традиції, пов'язані з святкуванням Івана Купала, тому що результати досліджень сьогодні досить активно використовуються в народознавстві.

Тема: «Традиційне святкування Івана Купала у селищі Козача Лопань».

Предметом дослідження традиції святкування Івана Купала.

Об'єкт: народне свято Івана Купала.

Мета роботи: дізнатися історію та традиції народної обрядовості в межах рідного краю.

Завдання дослідження:

1. Дослідити перші описи Купальського свята.
2. Визначити поняття та структурних компоненті купальського обряду.
3. Простежити етапи обряду в ніч на Івана Купала
4. Проаналізувати купальські обряди на території рідного краю.

Методологія дослідження: узагальнення, систематизація теоретичного матеріалу, метод безпосереднього спостереження, метод аналізу.

Практичне значення одержаних результатів у тому, що вони можуть бути застосовані у подальшій розробці обраної теми, на уроках української мови та літератури в 1-11 класах, під час проведення годин спілкувань тощо.

НЕЗЛАМНИЙ ДУХ КОЗАЦТВА ЖИВЕ І МАЄ ЖИТИ

*Чорней Юрій, учень 11 класу Драчинецький опорний ЗЗСО I-III ступенів
Чернівецької області*

Керівник: Чорней Ганна Мирославівна, вчитель історії

З давніх-давен, так повелося...

Сутужно жити довелось...

Й на тернах рідної країни,

Зросло козацтво України.

Антоніна Чернишенко

Українці – єдина у світі козацька нація. Козацтво з дисциплінованою організацією самого українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття. Козацька ідея відповідає соціальним нахилам і внутрішнім бажанням українського народу.

Мабуть, Бог так дав, що боротьба за становлення Української держави завжди була пов'язана з козаччиною. Ще в часи Запорізької Січі козаки боронили нашу землю від нападів численний ворогів, боронили святу православну віру, рідну мову та традиції предків. Другий спалах козацького руху припав на визволені змагання 1918-1920 років, коли у боротьбі за самостійну Україну козацькими загонами керував видатний українець Симон Петлюра. Приклади козацької відваги й відданості додавали упевненості воїнам УПА 40-х років минулого століття.

Ще потрібно зазначити, що в 1912 році в Драчинцях була створено патріотичне товариство «Січ», засновником її і кошовим отаманом стає місцевий двірник Прокопець

Данило Корніїв. Мета січі була – вчити і виховувати молодь, ідейно та практично готувати її до боротьби за волю України. Протистояти різним окупантам рідного краю, в тому числі і більшовицьким. За це радянська влада багатьох односельців запроторила в страшні сталінські табори у вічні мерзлоти Сибіру, звідки мало хто повертався живим.

І нарешті, наприкінці 80-х на початку 90-х років знову почало відроджуватись українське козацтво. На Буковині одні з перших підтримали цей рух патріотичні Драчинці і її курінним отаманом став Корниль Бадюк. Усі ці буремні події не зламали драчинчан, вони і сьогодні наполегливо протистоять будь – яким спробам принизити Україну, навязати нашому народові чужі духовні цінності, культуру та мову.

Як уже зазначалося, непокірний волелюбний дух живе в цьому старовинному селі, та передається з незапам'ятних часів від покоління до покоління. У цьому ж патріотичному дусі дорослі виховують молодь і насамперед – своїх дітей. Мешканці села які першими почали входити до козацького куреня, ще з малечку привчали своїх дітей любити свій край, свою державу та мову.

Наслідуючи славні традиції своїх предків, наше сучасне покоління повинно свято берегти ті духовні скарби, які протягом уже кількох століть зворушують серця людей. І дух козаків відчувається на репетиціях народного хору. Після буденних клопотів пісня наснажує душу. Дужий спів злітає під стелю і тому стає тісно в стінах будинку культури. Пісня виринається на простір, закликаючи не лишатися осторонь, ставати у лави за волю і правду, за гідність і честь народу.

Прикро, що ми, хоч козацький народ, але й досі так і не навчилися робити належних висновків із власної історії. Через це й тепер супротивники незалежності України роблять спроби роздирати її на шматки. Не обурюватися, а протистояти цьому мають всі національно свідомі українці на чолі з козацтвом. Адже в тому, що Україна є незалежною, самостійною державою, вона багато в чому завдячує і тим багатьом тисячам козаків, які загинули за неї. Сьогодні українська нація бореться за своє виживання, за збереження держави, ми бачимо, як феномен козацтва вплинув на українських воїнів, які героїчно боронять Україну від російських загарбників, та весь народ, що став на захист рідної країни, також існування козацтва є пересторогою тим силам, що дивляться на неї ласим оком.

Допоки буде Україна, допоки будуть козаки.

*Згадаймо, браття, нашу честь,
Відстоїмо Вкраїну.
Готові ми стоять на смерть,
Вітчизну не покинем.
Повсюди, то наш рідний край,
Нема у нас чужого .
Захистимо ми наш народ
Від ворога любого.
(Гімн Буковинського коша)*

КОЗАЦЬКА ПІСНЯ, ЯК ВІДЛУННЯ СЛАВЕТНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

*Шамрай Катерина, учениця Балабинської гімназії «Престиж» вихованка гуртка
«Краєзнавці» КЗ Центр туризму ЗОР*

*Керівник: Сова Вікторія Василівна, вчитель Балабинської гімназії «Престиж» керівник
гуртка «Краєзнавці» КЗ Центр туризму ЗОР*

Під час роботи над обраною темою, я ставила перед собою мету дослідити феномен української козацької пісні, опрацювати літературні джерела та роботи авторів-співвітчизників, які розкривали тему козацтва та історичних козацьких пісень

Тема пісень українського козацтва науковцями досліджується лише з 2014 року. Дослідження культури козаків, їх побуту та звичаїв досі детально не вивчена і має багато в собі історичних цінностей та особливих цікавинок.

У часи загарбницької війни росії проти України, тема дослідження нашого героїчного минулого, звитяг та хоробрості наших предків козаків, актуальна як ніколи. Повернення та вивчення коріння козацьких традицій, їх досягнень та мужності, які оспівуються в козацьких піснях є на часі для кожного українця. Саме це підсилить нашу хоробрість, єднання та віру.

Дані дослідження можуть бути використані, як матеріал для уроків з історії рідного краю, виховних годин, занять в патріотичних і краєзнавчих гуртках. Крім того, звичайно, навіть в повсякденному житті.

Українських козацьких пісень, дуже багато, але я вибрала декілька пісень, самих популярних щоб розповісти про них.

Для більш детального вивчення та повного відчуття, мною були обрані дві пісні для дослідження. Пісня «**Їхав козак за Дунай**» написана харківським полком, філософом Семеном Климовським. Вона написана, від враження про невдалі турецькі походи Петра I. Приблизний рік створення пісні 1710 рік.

Для наукового досліду, я зробила відео - запис цієї пісні під гру бандури. <https://youtu.be/irH0UG2rZXg>.

Пісня «**Засвіт встали козаченьки**» - українська народна пісня. Автор цієї пісні легендарна піснярка з Полтави Маруся Чурай. Приблизний рік написання 1650.

Також є власний запис пісні під супровід бандури. https://youtu.be/oD3qjC4QM_M.

Жити в Україні і не знати народних пісень просто не можна. Українці — це саме та нація, яка зростала на своїх піснях, яка вклала в їх слова усі переживання, душевні потрясіння, все те, що не могла просто забути. Недарма ж говорять, що українська пісня — це бездонна душа українського народу, це його мова.

Для мене це був доже захопливий досвід роботи над темою козацьких пісень! Від початку роботи над літературними даними і до створення власного автентичного запису (майже кліпу) на дві козацькі пісні: «Засвіт встали козаченьки» та «Їхав козак за Дунай» я була переповнена духом патріотизму, гордості та вдячності за цю неймовірну історію!

ДУХОВНА СВЯТИНЯ ЄВРЕЇВ В БЕРДИЧЕВІ

Секція: Духовні скарби мого краю

*Щеник Каріна, учениця 9 класу, НТУ «Ерудит», гімназії №5
міста Бердичева Житомирської області*

*Керівник: Доманська Марина Іллівна, вчитель історії, правознавства, громадянської освіти,
«спеціаліст вищої категорії», «старший вчитель»*

Одним з актуальних питань сучасності є збереження пам'яті та духовних скарбів рідного краю. Історія нашої Малої Батьківщини нерозривно пов'язана з єврейством. Євреї протягом багатьох століть мали значний вплив на культурне, соціальне, політичне життя міста Бердичева. У XIX ст. Бердичів знаходився у «смузі осідлості» єврейського народу, і 87% населення міста становили євреї. Михайл Чайковський в своїх «Записках» називав тогочасний Бердичів торгівельним Єрусалимом Ізраїлю. В місті сформувалася специфічна культура, свій особливий мікроклімат, де в рівній мірі лунала українська, єврейська, російська і польська мови. Життя нашого міста не можна було уявити цієї національної спільноти.

Хто такий Леві Іцхака бен Меїр? Хто такі хасиди? Чому вони приїждять до Леві Іцхака Бердичівського й досі? – саме на ці питання ми хочемо дати відповідь у нашій роботі.

В ході дослідження ми опрацювали літературу та джерела, а також побували в музеї Єврейства та в Мавзолеї цадика Леві-Іцхака.

Хасидизм – течія в іудаїзмі, що віддає перевагу простій та щирсердечній вірі, святості в буденному житті. Цадик у хасидизмі – це духовний наставник, який має дар спілкування з Богом. Хасиди вважають, що відвідини місць поховання цадиків (вчителів) є священними. Особливість хасидизму — саме в цьому культурі лідерів.

В Бердичеві в період зародження хасидизму у 18 ст. жив Лібер Еліезер Великий – рабин-проповідник, на нього бердичівські євреї дивилися як на святого, якому Бог відкрив свої шляхи. Суботніми проповідями в синагозі він намагався підготувати народ до сприйняття

нового вчення – хасидизму. Рабин Лібер став проповідником Бердичівської єврейської общини, і жителі міста назвали його Великим.

Продовжувачем справи рабина Лібера став Леві-Іцхака Бен Меїр – тисячі хасидів приїздили до нього за порадою і настановами, завдяки йому з кінця 18 ст. і до початку 20 ст. місто Бердичів перетворилося на один із центрів хасидизму в Україні.

В нашому місті відкрито та функціонує окремий музей, присвячений бердичівському єврейству, де багато чого цікавого можна довідатись, побачити, прочитати і навіть доторкнутися. У Музеї Єврейства міста Бердичева перша з трьох кімнат присвячена побуту і культурі євреїв. У ній розміщені два великих стенди, присвячені релігії, звідки ми багато довідалась про життя і діяльність Леві-Іцхака Бен Меїра.

Леві-Іцхака Бердичівський – один з найвідоміших цадиків в хасидизмі. Він був близьким до простих людей, часто відвідував юдейські громади, багато спілкувався. Леві-Іцхак любив повторювати, що не лише молитвою, а й бесідою можна служити Богові. Він набув шани і визнання завдяки своїй вченості, виданням релігійних настанов і великою громадською діяльністю. Рабин Леві-Іцхак став одним із духовних лідерів свого покоління. Нині тисячі хасидів зі всього світу приїжджають до Бердичева, щоб помолитися на могилі свого цадика. Сучасна усипальниця святого Леві-Іцхака побудована 1991 році на кошти ізраїльського мільйонера Нахмана Ельбаума.

За переказами, декілька років тому до Бердичева спеціально приїхав американський бізнесмен Ернест Мендловік, щоб поклонитися могилі Леві-Іцхака. На той період у його житті справи йшли не кращим чином. Особливо непокоїли фінансові проблеми. Після того, як він помолвився на святій могилі, його бізнес невдовзі налагодився і усе стало на свої місця. На честь здійсненого дива Ернест заснував у Бердичеві школу для єврейських дітей.

Відвідавши могилу Леві-Іцхака Бердичівського, ми побачили, що усипальниця зазнає ще однієї радикальної реконструкції. Під час карантину, коли потік паломників призупинився, в усипальниці почалися роботи з утеплення підлоги. В процесі робіт були знайдені стіни приміщення, розпочалися розкопки, в результаті яких знайдені справжні надгробні плити.

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України паломництво хасидів до мавзолей цадика Леві-Іцхака Бердичева фактично припинилося. Переконані, що після перемоги, усипальниця продовжить виконувати роль духовної святині євреїв Бердичева, Житомирщини, України, місцем паломництва хасидів багатьох країн світу.

Нині євреї, які залишилися проживати в Бердичеві, через Товариство єврейської культури, синагогу, іешиву (школу) поширюють в місті єврейську культуру, традиції та звичаї, популяризують свята єврейського народу. Саме тому наше місто має особливу атмосферу.

БЕЗЛЮДІВСЬКИЙ СВЯТО-ПОКРОВСЬКИЙ ХРАМ ТА ХОРОШІВСЬКИЙ ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ МОНАСТІР — ДУХОВНА КОЛИСКА БЕЗЛЮДІВСЬКОЇ ГРОМАДИ

Секція «Духовні скарби мого краю»

Яковенко Анна, учениця 9 класу Харківського наукового ліцею-інтернату «Обдарованість»

Харківської обласної ради, учасниця гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Керівник: Сушко В.А., кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Тема «Безлюдівський Свято-Покровський храм та Хорошівський Вознесенський монастир — духовна колиска Безлюдівської громади» є вкрай актуальною, адже вона стосується захисту українських традицій і духовних цінностей нашого народу. Для нас ця тема важлива, бо пов'язана з рідним краєм та його звичаями й особистостями.

Духовні центри маленьких селищ потребують великої уваги, бо з малих джерелець й складаються великі ріки. Кожна пам'ятка — частина великої історії.

З самого початку поселень першою будувався храм. Це була головна будівля. Саме з нею були пов'язані найважливіші події життя: народження дитини, хрещення, одруження й смерть. Тому коли йдеться про якесь селище, одразу згадується церква. Будь-який храм заслуговує уваги, Безлюдівський Свято-Покровський не є винятком.

Також у давнину монастирі були центрами освіти, у них існували школи з вчителями — священнослужителями. Тому монастирі також мали величезний вплив не тільки на розвиток селища, а й на освіту та просвітництво суспільства в цілому. Прикладом є Хорошівський Вознесенський дівочий монастир, заснований на місці давнього городища.

І храм, і монастир були засновані приблизно в один час — у XVII столітті. Нині вони знаходяться на території селищ, які входять до однієї Безлюдівської громади. Отже, з огляду на час та обставини заснування, значення для громади обидві ці культові установи є об'єктом нашого дослідження.

При цьому, звичайно, особливості їхнього функціонування досить різні: Свято-Покровський храм є парафіяльним, тобто обслуговує громаду мирян і є місцем відправлення Служби Божої. Монастир є місцем усамітнення особи, способом “втечі від суєтного світу”.

СЕКЦІЯ

СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

*Булезюк Ангеліна, Ісар Анна, учениці 8-А класу Коровійського ліцею
Чернівецької міської ради*

Керівник: Близковка С. М., вчитель історії

Григорій Сковорода своїми переконаннями, поглядами, беззаперечно, заслуговує на найвище визнання сьогодні. А враховуючи той факт, що його Національний літературно-меморіальний музей був зруйнований, ми просто не маємо права забути цю видатну людину. Вороги знищили будівлю, яку ми відновимо, але їм не вдасться зламати наш дух, повагу до вчення видатних людей, одним з яких є Григорій Савич.

Ми вважаємо, що розуміння сенсу життя сучасною молоддю є надзвичайно актуальним сьогодні, особливо в час таких великих потрясінь, які переживає наша держава, наше населення та особливо наші дорослі діти, як же визначитися, виробити та зберегти цінності, життєві орієнтири підлітку, який стоїть на порозі дорослого життя. Саме тому в статті ми розглянемо погляди сучасної молоді та з допомогою творчої спадщини Григорія Сковороди покажемо шляхи, що допоможуть молодим людям замислитися про сенс життя, а можливо, і дещо змінити його.

Сьогодні молодь живе в інформаційному суспільстві, характерними рисами якого є використання інтернету та сфер послуг. Нав'язуються певні соціальні стандарти: красиве життя, картинка, яку показують в соціальних мережах, віртуальне спілкування замінює живе. На жаль, це має негативні наслідки, молодь зараз користується значною кількістю цифрової техніки, яка їй розважає та не дає можливості замислитися над сенсом життя, зазирнути у свій внутрішній світ. А це призводить до того, що дитині важко зрозуміти, визначитися, ким вона хоче бути, як реалізувати себе у житті. Звичайно, є талановиті та вольові діти, яким набридає віртуальність і вони беруть в руки книги, мають власну думку, аналізують та розвиваються, відвідуючи різноманітні гуртки, секції і т.д. Але все ж проблема занурення у цифровий світ залишається досить поширеною, а ігроманія, на нашу думку, може досягнути невтішних масштабів. У цих реаліях філософія Григорія Сковороди, його погляди, які пройшли перевірку часом, залишаються правильними та актуальними, і сьогодні та можуть допомогти сучасній молоді у пошуку сенсу існування. Будь-яке покоління у своїх прагненнях хоче бути

щасливим, проте частина молодих людей вбачає сенс життя та щастя у задоволенні матеріальних потреб. Фінансове становище, звичайно, має значення, та воно, на нашу думку, не повинно ставати сенсом життя. Варто зазначити, що для частини молоді метою залишається створення міцної та щасливої сім'ї, набуття професії і успішна самореалізація, подорожі та добрі друзі. Для цього вони успішно використовують цифрові технології сучасності, розвивають творчість, уяву, самовиражаються.

«Щастя» пояснено як категорію «моральної свідомості, що позначає стан повного і тривалого вдоволення від життя загалом» [11; с. 729]. Для досягнення щастя за Сковородою необхідно самопізнання та самовдосконалення, а також спокій душі. Саме ці філософські погляди він висловлює у збірці «Сад божественних пісень»: пісня 23 («О дражайше жизни время»), пісня 21 («Щастя, де ти живеш?»), пісня 24 («О покою наш небесный»), пісня 28 («Возлети на небеса») та інших творах.

У своїх трактатах філософ оперував поняттям «весельє серця», яке він тлумачив як стан духовного спокою, блаженства, внутрішнього комфорту, коли людина перебуває у злагоді із собою та світом. «Весельє серця» досягається тоді, коли людина робить так, як їй підказує серце, а діяльність її відповідає «сродності» природних нахилів. Поняття «весельє серця» близьке до поняття «щастя», яке і слід шукати у своєму серці: «Там Бог і щастя, не далеко воно. Поблизу є. У серці і в душі твоїй». «Человек зрит на лице, а Бог зрит на сердце»

Основну групу байок збірки «Байки харківські»(1774) Сковорода присвятив прославленню суспільно-корисної, «сродної» праці, відповідної природним покликанням і здібностям людини.

І тема професійного вибору завжди актуальна, який відсоток молоді сьогодні обирає професію до душі, за покликом серця чи відповідно до природних здібностей. Чи є така частина майбутніх професіоналів, які визначилися з роботою, керуючись престижністю, фінансовою складовою, зручністю, певними зв'язками. Ми вважаємо, що якби при виборі професії керувалися філософією Сковороди, життя було б набагато простіше та щасливіше. Філософ обґрунтовував існування суперечливого зв'язку чуттєвого і раціонального в людині, яка народжується «без премудрості, але для неї» [9; с. 45]. Нині нам необхідно мати професійно підготовлене юне покоління, яке буде розвивати та підтримувати нашу державу. Ми всі розуміємо, що багато нашої талановитої молоді сьогодні перебувають за кордоном, де панує інший менталітет, інша культура та філософія. «Кожний повинен знати свій народ, – говорив Сковорода, – а в народі пізнати себе. Якщо ти українець, то будь ним. Чи француз? Будь французом. Чи татарин? Будь татариним. Все добре на своєму місці і в своїй мірі, і все прекрасно, що чисте, природне, тобто не фальшиве» [10; с. 45]. Григорій Савич закликає не забувати своє коріння. Цінуємо та глибоко поважаємо видатного філософа за його творчу спадщину та віримо у краще майбутнє.

Можемо сміливо говорити, що погляди Григорія Сковороди про сенс життя повинні розглядатися сучасним поколінням молодих людей. З його переконань ми зрозуміли певну формулу, певний порядок дій, що дозволяє віднайти сенс життя. І цей алгоритм має певну універсальність, його може прийняти кожна людина. По-перше, це мати душевний спокій, чисті помисли, а в діях керуватися серцем та вищими духовними якостями. По-друге, займатися самопізнанням все життя, досліджувати свій внутрішній світ. По-третє, шукати своє призначення, свій професійний шлях, орієнтуючись на природні здібності. Після цього людині має відкритися сенс її існування.

У ЧОМУ СЕНС ЖИТТЯ ЖІНКИ?

Вихованці гуртка «Географічне краєзнавство»

КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради,

учні Ков'язького ліцею Валківської міської ради

Богодухівського району Харківської області

*Керівник: Павелко І.В., методист КЗ «Харківська обласна станція юних туристів»,
керівник гуртка «Географічне краєзнавство»*

У чому сенс життя жінки? Багато тисячоліть вважалося, що жінка приходить у цей світ тільки лише для того, щоб вийти заміж, народити дитину і бути тилом для чоловіка. Нічого більшого їй і не потрібно. Зовсім недавно настали нові часи – жінка зайняла практично рівну позицію з чоловіком: вона працює і заробляє, вона займає сильну соціальну позицію, вона розвивається і домагається того, чого хоче.

Але, незважаючи на це, дуже часто самі жінки не знають відповіді на питання: а в чому сенс мого життя? В чому щастя життя? Виявляється, зараз, на початку третього тисячоліття, настав час для нової ери розуміння жіночої сутності: коли вона не просто приставка до чоловіка, коли вона не просто «допущена до роботи», а коли вона може по-справжньому насолоджуватися життям.

Пошук сенсу життя – це складний процес для будь-якої людини, і чоловіка, і жінки. Але саме для жінки, і саме сьогодні, він стає особливо гостро. Це пов'язано з безліччю стереотипів, якими наповнене наше життя. Вони більше заплутують, ніж дають можливість знайти відповідь на питання – в чому ж все-таки сенс життя жінки? Самої звичайної жінки.

Сьогодні дуже багато жінок реалізуються в соціумі, займають успішні посади, приносять свій, дуже важливий внесок в загальну скарбничку. Часто у них більша зарплата і вища посада, ніж у чоловіків в тому ж колективі. Але якщо проаналізувати картину в цілому, то виявиться, що жінці все ж важче даються всі ці досягнення. Більш того, досягають розвитку жінки, як правило, за рахунок дуже хорошої освіти: лише отримавши її, жінка може претендувати на своє місце під сонцем. Наприклад, стати хорошим лікарем, викладачем, журналістом, економістом.

Проте ж, як тільки ми візьмемося аналізувати всі професії загалом, то зауважимо, що жінки в основному займають аж надто низькі позиції і швидше працюють на підхваті у чоловіків. А на різноробочих посадах, в сільському господарстві жінки виконуються дуже важкі роботи, отримуючи при цьому менше, ніж чоловіки. Та й взагалі, перевага на боці чоловіків: відомі політики – майже усі чоловіки, а жінки – лише приголомшливий виняток. І так в кожній галузі – придивившись, можна всюди побачити чоловіків і лише децимію жінок, які змогли досягти висот.

Тому можна сказати однозначно, що своє високе місце під сонцем жінка заробляє не чим іншим, як власним інтелектом. Те, що чоловікові практично завжди дається легше і простіше, жінці потрібно завоювати довгими роками навчання та вислуги. Але чи щасливі від цього жінки? Навіщо це все їм? Чи можна назвати їх життя радісним від реалізації на роботі? І взагалі, чи в хорошій роботі сенс життя жінки?

Часто жінки, реалізовані на роботі, залишаються на самоті і не мають можливості бути щасливими в особистому житті. А ті, хто і працює, і має сім'ю, часто зашиваються і буквально падають з ніг, адже їх робота ніяк не знімає обов'язків з прибирання, готування, прання, вихованні дітей. Буває й так, що жінка реалізується на роботі, але ця робота не подобається їй і більше в тягар, ніж в радість. Усі справи відкладаються на останній момент, понеділок – найстрашніший і противний день, а від самої думки про звіт і розмову з начальником волосся стає дибки. Невже така робота може бути сенсом життя жінки?

Дитина – все, що потрібно жінці для щастя. Дівчатка люблять возитися з ляльками, а дівчата мріють полюбити, щасливо вийти заміж і народити дитину. А потім багато років віддати своїм дітям: дні і ночі безперервно присвячуючи їм і тільки їм. Так? Або може бути не

зовсім, принаймні, для частини жінок? Для дуже багатьох сьогодні дитина стала тільки однією з бажаних реалізацій, і замикати жінку вдома з дітьми – швидше – злочин, насильство над нею.

Може здатися, що сенс життя жінки в чомусь іншому. Наприклад, в чоловікові. Багато хто думає, що жінка повинна присвятити життя своєму чоловікові, забезпечувати йому готову їжу, прати речі, займатися побутом і так далі. Деякі жінки присвячують себе старим батькам або родичам, які потребують догляду. Вони не влаштовують особисте життя, не отримують хорошої освіти, не працюють на роботі, яка приносить задоволення.

Є й такі, які приділяють багато уваги своєму хобі, наприклад, кішкам чи в'язанню, вишивці або красивим роботам handmade. Вони часто не помічають нічого іншого і з головою занурюються в своє захоплення. Але чи повністю щасливі вони? Деякі – так, і це чудово. А інші? Як їм бути? Як їм жити?

Все складно і в той же час все просто: сенс життя жінки в самому житті! Радісному, щасливому, самодостатньому!

СЕНС ЖИТТЯ ЗА ГРИГОРІЄМ СКОВОРОДОЮ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Волошко Тетяна, учениця 10-А класу, учасниця клубу «Поклик Серця»

Лицею № 31 Полтавської міської ради

*Керівник: Лисенко Тетяна Данилівна, вчителька історії Лицею №31
Полтавської міської ради*

Є постаті, чиє життя вдячно і різнопланово надається до великої кількості літературних інтерпретацій, їхні багаті, неоднозначні і неординарні натури під різними кутами зору щоразу виграють несподіваними гранями, вписаними в захоплюючі контексти. Одне з чільних місць у цьому пантеоні посідає Григорій Сковорода – найяскравіша постать в українській культурі XVIII ст., філософ, поет і романтик епохи пізнього бароко, фундатор української духовної історії. Постать Григорія Сковороди — постать без перебільшення легендарна, він став таким ще за свого життя. Досліджуючи та вирішуючи ті чи інші питання літератури, філософії, ми свідомо або підсвідомо проектуємо предмет дослідження на реальність. Аналізуючи певні події, сучасниками яких ми є, нами робляться судження, власні зауваження, котрі ґрунтуються на досвіді минулого. Безумовно, творцями історії є люди, які жили в ту чи іншу епоху. Григорій Савич є творцем не тільки історії, але і майбутнього, адже вплив його ідей зазнає не тільки старше покоління, але й молодь. Вбачається, що це пов'язане з тим, що поет упродовж всього свого життя невпинно вчився. Жодна сфера життя людини не лишилася поза увагою мандрівного філософа Григорія Сковороди. Його творчість цікава нам і досі, а уважний читач знайде у філософських ідеях Сковороди відповіді й на свої власні питання. За життя йому пропонували багато різних посад, але мандрівний філософ понад усе цінував свою волю, право самому визначати своє життя, жити так, як йому до вподоби, спілкуватися з людьми різного віку та професій — це Григорій Сковорода вважав найбільшим щастям для себе. Це щастя складало сенс його життя. Розглянувши різноманітну творчу спадщину цієї постаті, ми дійсно пізнаємо та усвідомимо її вплив на дійсність. Насправді, у суспільстві завжди існують залишки минулого, основи сучасного і зародки майбутнього. І сучасне, і майбутнє побудоване на минулому. Виходячи з того, що вплив цілого суспільства на юних своїх представників важко переоцінити, уявляється, що і їхній світогляд заснований на надбаннях минулого, у тому числі, філософських.

Постать Григорія Сковороди — постать без перебільшення легендарна, він став таким ще за свого життя. Філософи, літературознавці, публіцисти, педагоги постійно досліджували і продовжують досліджувати й оцінювати творчість українського мислителя. Дослідження спадщини видатного українського педагога, філософа, освітянина Г. Сковороди було і залишається сьогодні актуальною проблемою. Пізнаючи себе і навколишній світ, людина самоутверджується, розвиває свої природні нахили і здібності, обирає свій шлях і усвідомлено «спорідненою» працею виконує своє земне призначення. Люди безумовно є творцями історії. Їхня незламність, відчайдушність, вихованість роблять великі справи, адже

захист Батьківщини від біди є безсумнівно великою справою. Українці, боронячи свої державні здобутки, боронять цивілізаційний світ з його культурними, ціннісними, світоглядними надбаннями. Це обумовлено складністю самої структури історії України. Український народ виступає форпостом загальнолюдських цінностей. Саме українська молодь сенсом свого життя має працю заради блага і свого, і власної країни. Саме таку настанову давав Григорій Савич своїм нащадкам через свою філософську творчість.

СКОВОРОДИНІВСЬКІ ІДЕАЛИ – ВІЧНІ

*Геращенко Олександра, учениця 5 класу Великобудищанського спеціалізованого закладу освіти I – III ступенів Великобудищанської сільської ради Полтавської області
Керівник: Геращенко О.В., заступник директора з навчально-виховної роботи*

Григорій Савич Сковорода увійшов у світову історію як філософ, письменник. На його твори опиралося, опирається й опиратиметься не одне покоління.

Наразі звернення до особистості цього генія актуальне, а від того й *актуальність* нашої розвідки очевидна з огляду на 1) славний ювілей, 2) його філософські ідеї, які не втратили значення і сьогодні, 3) його повчання, які є настільки потрібними для людей, що навіть не зітерлися у вирі років.

Християнські морально-етичні ідеали Сковороди глибоко ввійшли в життя та пустили міцне коріння: щастя доступне всім і кожному; людина не може бути щасливою, якщо чинить усупереч своїй природі; самопізнання – універсальний спосіб моральної перебудови тощо. І серед них – ідея «сродної» праці.

Хоч я ще лише п'ятикласниця, та після проведення загальношкільного свята мені захотілося прочитати байки Г.Сковороди (за словами мого керівника, ми їх ґрунтовно будемо вивчати в 9 класі). Найбільше сподобалася байка «Бджола і Шершень», з якої я зрозуміла, що щастя людини в тому, щоб вона займалася улюбленою справою, отим, що дано їй з природи, від роду – з народження.

І мені захотілося розповісти про свого дідуся Геращенка Олександра Вікторовича, на прикладі якого можна простежити повчання байки. Оце і є *метою* роботи – представити інформацію в персоналізованому аспекті про особистість, якою можна ствердити, що справжнє щастя – в улюбленій справі, позаяк трудова діяльність цієї людини - свідчення відданості своїй професії, Сковородинівським ідеям «сродної» праці та лідерським здібностям, адже, «розвиваючи потенціал справжніх лідерів, ми розвиваємо суспільство» (думка сучасного філософа також суголосна з ідеями відомого філософа) [5]. Його життєва позиція – зразок не лише для нас – учнів, а в першу чергу, на нашу думку, для освітян, для односельчан тощо.

Ми здійснюємо спробу звести в єдине ціле на крайовій основі (періодичу, життєві та творчі віхи, про які ми знаємо) про цю особистість. Цей факт і визначає наукову *новизну* нашої розвідки.

Після закінчення Березоволуцької середньої школи у 1982-1989 роках Олександр Вікторович навчається на фізико-математичному факультеті Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка, який закінчує з відзнакою та отримує спеціальність учителя фізики і математики.

З 1989 році працює Олександр Вікторович учителем фізики та інформатики Великобудищанської середньої школи, а у 1994-1999 роках – на посаді заступника директора з навчально-виховної роботи. Він вимогливий до себе і старанний у роботі, а це – складові успіху. З 1999 року він працює директором.

І як тільки школа потребує таких людей, як Олександр Вікторович, котрі вмінуть і мають бажання відшукати творчу особистість, допомогти у її професійному зростанні, підтримати у творчих пошуках. Тому у 1999 році його призначають директором Великобудищанської сільськогосподарської школи, він міг опиратися не лише на власні здібності, а й враховувати емоційні характеристики своїх послідовників. Саме це він і враховував у своїй роботі. «Це не

одинок зірка, яка випромінює чарівне світло й по-царськи дарує його людям. Істинні лідери віддають собі звіт у тому, що вони самі також є суб'єктами управління. Будь-який керівник повинен прислухатися до оточуючих... щоб забезпечити гармонію в колективі» [5, с. 256]

Організаторські здібності, надзвичайна працелюбність, наполегливість у досягненні мети, демократичний стиль роботи допомагають йому успішно вирішувати питання вдосконалення навчально-виховного процесу та організації науково-методичної роботи вчителів, бо саме директор як «лідер має спрямовувати колективні емоції в потрібне русло, створювати атмосферу дружелюбності й уміло боротися з негативними настроями [3, с.20-21.] Завдяки його ініціативі, вмінню відчувати вимоги часу в 2004 р. школа була реорганізована в спеціалізовану школу з поглибленим вивченням предметів інформаційно-технологічного напрямку. Усвідомлюючи, що досягти результативності в роботі можна лише за умови забезпечення високої професійної майстерності, велику увагу приділяє самовдосконаленню та впровадженню нових педтехнологій та інтерактивних методів навчання.

Геращенко О.В. запозичує ППД та охоче ділиться своїм. На базі школи проходили різні методичні заходи районного та обласного масштабу. До речі, були гості, завідувачі районними відділами освіти, також і з Харківщини (1998 р.).

Є співавтором таких друкованих посібників: Професійно-теоретична підготовка з професії: Водій автотранспортних засобів, категорія «С». Збірник відповідей на запитання білетів до кваліфікаційних іспитів / Автори-упорядники Геращенко О.В., Кузьменко Р.В., Куляєва О.О. – Полтава: ПОППО, 2005; Тричі Герой Соціалістичної праці Микола Леонідович Духов: Історико-документальна збірка / За ред. Руденка О.П. – Полтава: АСМІ, 2004; Іваненко Д.Д. – автор протонно-нейтронної моделі будови атомного ядра / за ред. Михайлика П.Я. – Полтава: АСМІ, 2004.

Геращенко О.В. – член обласної творчої групи інноваційних закладів, які залучені до проекту «Школа майбутнього». Він учасник конференцій, семінарів, освітніх експедицій різних рівнів тощо.

Мій дідусь багато зробив для зміцнення матеріально-технічної бази школи: один із перших у районі придбав інтерактивну дошку, обладнано навчальні комп'ютерні класи, підключено комп'ютерну мережу до Інтернету, створені умови для одержання професії тракториста-машиніста с/г виробництва категорії «А», водія автотранспортних засобів категорії «С1, «С», оператора комп'ютерного набору, оператора комп'ютерної верстки.

Сучасна школа – це школа не лише з досконалою сучасною матеріально-технічною базою, а й школа з високопрофесійною творчою командою педагогів-одномисльців, справжніх «школоманів», які здатні забезпечити атмосферу діловитості, відкритості, співпраці учительського й учнівського колективів.

Велику увагу приділяє освітній діяльності школи. З його ініціативи було започатковано низку загальношкільних, районних та обласних заходів, розроблено концептуальні засади закладу.

Успішно пройшов тренінг з робототехніки EV3 за напрямком «Шкільний курс робототехніки» та навчання з курсу «WeDo 2.0» за програмою LEGO EDUCATION. Увів в освітню програму курс за вибором «Робототехніка» у 2-4 та 6-9 класах.

Велику увагу приділяє сучасній освітній діяльності закладу, зокрема НУШ.

Значну роботу під його керівництвом проводять педагоги з формування і розвитку творчих можливостей здобувачів освіти. Постійно підтримує обдарованих дітей, талановиту молодь. Багато років поспіль школа тримає лідерську позицію серед загальноосвітніх закладів району по кількості призерів і переможців МАН та інших конкурсів, предметних олімпіад, різноманітних акцій. У школі налагоджені зв'язки з Хорольським агропромколеджем та вишами м. Полтави.

Його заслуги оцінені: нагороджений грамотами районного та обласного відділів освіти, Міністерства освіти та науки України, присвоєно звання «учитель-методист», має значок «Відмінник освіти України». Його портрет заносився на районну Дошку пошани, а колектив школи до 10-річчя Незалежності України нагороджено медаллю «10 років Незалежної України».

Отже, можна дійти такого висновку, що Олександр Вікторович (і я дуже горджуся цим, що він мій дідусь) знає складові успіху, вміє визначати і досягати поставлені цілі, постійно самовдосконалюється як в управлінській діяльності, так і в учительській.

Завдяки сильному темпераменту Геращенко О.В. має високу працездатність (як та Бджола із байки Г.Сковороди «Бджола і Шершень»), відданість «сродній» праці, ініціативність, енергійність, підприємливість тощо.

ШЛЯХ ДО САМОГО СЕБЕ

Дроздова Анастасія, учениця КЗ «Козачолопанський ліцей»

Дергачівської районної ради Харківської області

*Керівник: Кулакова А.С., учитель української мови та літератури КЗ
«Козачолопанський ліцей» Дергачівської районної ради Харківської області*

Кожна людина хоче бути щасливою, мати сенс в житті, досягти великих успіхів.

А що ж таке сенс життя? Я вважаю, що це те, заради чого ми існуємо на землі. Але далеко не всі знають, що змушує нас жити. У кожної думуючої людини настає такий момент, коли перед ним постає питання: «Для чого я живу? Які цілі, мрії, бажання змушують рухатися мене вперед, долати всі життєві випробування?»

Але смисл у житті, для кожного свій, хтось бачить його у великій кількості грошей, у служінні Богові, народу, батьківщині. А для когось достатньо піклуватися про сім'ю. Деякі можуть присвятити себе науці. Та на мою думку, бути щасливим – значить бути здоровим як фізично, так і психологічно.

Так і Григорій Савич Сковорода — видатний український письменник, філософ і педагог був щасливий від мандрівного образу існування. Він обстоював права трудового народу на свободу й різнобічний розвиток, на щасливе життя.

Оригінальний мислитель і письменник, поет-лірик, видатний байкар, автор ряду притч-оповідей, перекладач, педагог, богослов. Життєвий і творчий шлях його є чудовим прикладом того, як талановита людина все своє життя може присвятити служінню інтересам власного народу.

Понад чверть століття жив серед простих людей як мандрівний філософ. Жив, як учив, не прагнув матеріальних цінностей, бажав тільки духовного самовдосконалення, до якого закликав й інших. Усі його твори сповнені роздумами про сенс життя.

У байках Сковороди особливо важливим є мотив "сродної" праці, праці, яка є природною потребою кожної людини. Без праці людина не може мати щасливого життя і морального задоволення.

Робота приносить суспільству матеріальне і духовне багатство. Смисл життя — працювати за покликанням, за нахилом і обдаруванням, виконувати посильну й доступну людині "сродну" працю. Тільки тоді всі люди будуть щасливими.

Для Сковороди ключ до всіх розгадок життя, як космічного, так і божественного, є людина, тому що всі питання і всі таємниці миру зосереджені для нього в людині. Не розгадавши себе, людина не може нічого розуміти в тому, що оточує, розгадавши ж себе до кінця, людина проникає в найглибші таємниці Всесвіту. Вчення Сковороди про людину спирається на поняття «внутрішньої людини».

Філософ розумів, що кожен повинен йти своєю дорогою, але до однієї мети – знайти себе. Своє ж завдання він бачив в тому, щоб своїм життям відповідати своїй філософії.

Людина може прожити лише одне життя. На жаль, а може, й на щастя, вона не зуміє повторити жодного його моменту, пережити його ще раз, відновити... Тому мені здається, що сенс життя полягає в умінні жити та почувати себе щасливим. А вміння жити, на мою думку, це не лише бажання отримувати задоволення від навколишнього світу, не лише потреба у професійній чи творчій самореалізації, а й внутрішня потреба дарувати добро іншим людям, робити їх щасливими й завжди усміхненими. Я вважаю, що головне для кожного з нас – усвідомити, що сенс нашого власного життя – це ще й сенс життя інших людей, тому важливо

завжди, за будь-яких обставин пам'ятати, що живемо ми не заради себе, а заради самого життя на нашій планеті.

СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

*Кобрин Юлія, Панчак Анастасія, учениці 5(9)-Б класу, учасниці гуртка «Сокіл»
Козівського ліцею ім.В.Герети Козівської селищної ради Тернопільської області
Керівник: Антоляк Галина Миколаївна, заступник директора з виховної
роботи, керівник гуртка «Сокіл»*

Молодь... Яка вона?... Зухвала, невихована, нечесна?... Або ж справедлива, прагматична, розумна?

Кожен з нас є тим, задля чого жили, воювали, творили та помирили наші пращури впродовж багатьох віків. У кожного покоління є свій сенс - ніщо не минуло даремно. Від нас залежить досить багато: чи збережемо ми духовні скарби, нажиті минулим, чи будуть спроможні наші діти творити життя навколо себе, чи буде майбутнє у наших правнуків. Та чи будуть вони щасливі, якщо ти не працюєш на це зараз?

Питання про сенс життя є однією з найважливіших проблем в історії людства, яке не втрачає своєї актуальності впродовж багатьох століть.

Сенс життя можна визначити як стійку, домінуючу спрямованість моральної свідомості, що безпосередньо виявляється в соціальній діяльності особистості чи суспільної групи і має соціальну цінність.

Ключовою точкою відліку свого життя вважають підлітковий і юнацький вік, коли відбувається формування самосвідомості в цілому. Сенс зароджується у вигляді дифузної мрії і виростає до конкретних питань щодо своєї життєвої перспективи, коли роздуми розгортаються у системі життєвих планів, в яких особистість має реалізувати себе.

Потреба у сенсі життя проявляється у тому, що без появи у молодій людини цінностей, які визначають сенс існування, його життєдіяльність не відповідає власним можливостям, не спрямована в майбутнє і негативно ним оцінюється. Нереалізована потреба сенсу життя проявляється у станах напруги і може призвести до виражених нервових розладів.

Складність полягає в тому, що рання юність, створюючи внутрішні умови, сприятливі для того, щоб людина почала замислюватися для чого він живе, не дає засобів, достатніх для її вирішення.

У пошуку сенсу життя виробляється світогляд, розширюється система цінностей, формується той моральний стрижень, який допомагає впоратися з першими життєвими негараздами, юнак починає краще розуміти навколишній світ і самого себе, стає насправді самим собою.

В ході емпіричного дослідження проблеми було зроблено наступні висновки:

Питання пошуку сенсу життя є актуальним для сучасної молоді. Молоді люди пов'язують філософсько-психологічну категорію сенсу життя із суб'єктивною категорією особистого щастя.

Молодь різних регіонів України має подібні погляди на сенс життя.

Найбільш рейтинговими виявилися цінності та сенси, пов'язані з особистим статусом, добробутом та благополуччям, що виявляє провідним мотивом у формуванні життєвих сенсів сучасної молоді егоцентризм.

Найменш рейтинговими виявилися сенси, пов'язані з поняттями «загальне», «суспільне» та «колективне».

ПОШУК ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ «ВТРАЧЕНИМ» ПОКОЛІННЯМ

Секція :Сенс життя у поглядах сучасної молоді

Леснік Тетяна, учениця ОЗ «Василівський ліцей» Сокирянської ОТГ Дністровського Чернівецької області

Керівник:Гуйван С.І., вчитель української мови та літератури

Наші вчинки, наша мораль залежать від наших цінностей. Але є вічні, такі як здоров'я, кохання, честь, а є і тимчасові- кар'єра, боротьба ,гроші,коли на той момент це є головним у житті .Все залежить від конкретної людини.

Попередні покоління,на їхню думку, мали трохи відмінні погляди на сенс життя і вважають сучасну молодь «втраченим поколінням».

Сучасне покоління є прогресивнішим і в цьому випадку орієнтується на досвід розвинених країн , який показує , що економічна стабільність держави залежить від сплачених податків.

Частина молоді в пошуках самих себе дійсно намагається заповнити порожнечу асоціальними проявами у вигляді шкідливих звичок.

Вічною цінністю у всі часи було кохання. Сучасна молодь теж мріє про це вічне даровання.

Саме в сім'ї закладаються з народження справжні цінності.

На жаль, значній частині сьогоденної молоді не завжди вдається реалізувати життєві плани та прагнення, і тоді вони втрачають позитивні життєві орієнтири.

Значна частина сучасних молодих людей має інтернет-залежність. Чому? Бо це один із способів закомплексованим завести віртуальні знайомства.Але ж при цьому втрачаються навички соціалізації!

Свідомість покоління XXI ст. хоч і не зазнала таких «потужних ударів» у порівнянні з радянським поколінням, але все ж таки постала перед вибором: європейська демократія і шлях розвитку чи совкове минуле з вічним дефіцитом та утиском прав людини на вибір.

Сучасне покоління аж ніяк не є «втраченим». Як і у всі періоди існування суспільства, воно просто знаходиться у пошуку сенсу життя і знаходить його у вічному.

RADIO SKOVORODA. ЛЬВІВ. ДУЖЕ НЕСПОДІВАНО ДЛЯ ХАРКІВ'ЯНИНА...

Нестеренко Леонід, учень 7-А класу Харківської загальноосвітньої школи

I-III ступенів № 131 Харківської міської ради, вихованець Комунального закладу

«Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Керівники – Астапова Тетяна Миколаївна, керівник гуртків – методист

КЗ «Харківська облСЮТур», Костиркіна Світлана Валеріївна, вчитель англійської мови

Харківської ЗОШ I-III ступенів №131

У 2022 році мільйони українців вимушені були покинути рідні домівки через війну, що розпочала сусідня країна-терорист. Інтеграція у новому просторі, сум за рідною Слобожанщиною спонукав до пошуку спільного між заходом та сходом України. Аж ось, зовсім несподівано – Radio Skovoroda у Львові. Перше україномовне мандрівне онлайн-радіо, яке було засноване 15 вересня 2015 року. Прогресивне, відкрите, незалежне. Радіо особистостей. Працюють для активної, творчої, свідомої молоді. Говорять про культуру, музику, сучасне мистецтво, громадянське суспільство, права людини, спорт, здоров'я, IT, технології. Музичний формат – легкий, приємний «саундтрек життя» у виконанні прогресивних indie pop, indie rock, deep house авторів + нова українська музика. Серед своїх завдань виокремлюють розвиток, здивування, натхнення, об'єднання, бажання робити українське модним.

Андрій Чемес, співзасновник львівського «мандрівного радіо» Radio SKOVORODA в одному з інтерв'ю сказав: «Є таке враження, що це не ми вибрали цю назву, а вона нас. Пізніше було доволі багато містичних речей, пов'язаних зі Григорієм Сковородою. Мені здається, що

він десь у навушниках сидить і нас слухає, допомагає розвиватись, надихає і підштовхує до нових ідей. Сковорода був новатором і філософом, говорив про сродну працю (концепція Григорія Сковороди про те, що кожен має займатись тією роботою, що відповідає природним здібностям людини). Власне, ми так само хотіли максимальну увагу приділяти тому, що нам подобається, щоб не було ніяких обмежень. Оця сродна праця».

Формат «мандрівної студії» було створено не з доброї волі, просто у той час у засновників не було коштів та можливості зробити свою красиву студію. Тому спробували такий формат – ставити студію у різних локаціях. Знову ж таки, Сковорода теж був мандрівником. Цей формат закріпився за радіо і разом із Сковородою мандрує далі. Зараз дуже багато роботи навколо «мандрівних студій». Радіо дуже люблять відомі особистості. Ще у далекому 2017 році, на ефір приходила Джамала, а студія була поставлена під деревом. «О, студія під деревом у парку?, такого в мене ще не було!», – таким було щире здивування зірки.

Серед гостей студії також були Сергій Жадан, Юрій Андрухович, ДахаБраха, Оркестр Че, Валерій Харчишин (гурт «Друга Ріка»), Один в каное, Олексій Согомонов (продюсер гурту «Бумбокс»), Оксана Забужко та інші.

Від часів заснування до сьогодні важливою є позиція, що відрізняє fm і онлайн. Онлайн – більше нішова історія, людина відчуває свою близькість до середовища. Можливо, слухач ототожнює себе з ведучими і тими темами, що звучать в ефірі, відповідно і лояльність вище.

І якщо сьогодні ще є українці, які нічого не чули про Radio SKOVORODA, я би порадив просто включити радіо і послухати чудову музику, яка надихає. Музика на Radio SKOVORODA є для того, щоб саме надихати. А, взагалі, – радіо дуже різноманітне. В його архіві можна знайти дуже круті програми.

СЕНС МОГО ЖИТТЯ

*Орліогло Даниїл, учень 6 класу приватного закладу загальної середньої освіти II-III ступенів "Гімназії А+" , м. Київ
Керівник: Горобець А.Я., вчитель географії*

На мою думку сучасній молоді треба замислитися над сенсом життя, тому що це справді важливо! У кожного звісно думки різні, але ж сила в різноманітті.

Сьогодні я розкажу про сенс мого життя. Є кілька речей про які не можна забувати, коли робиш важливий вибір, який сильно вплине на твоє майбутнє.

По-перше, є два шляхи: твій та який оберуть за тебе. Не дозволяй нікому вирішувати де ти будеш навчатися та ким працювати.

По-друге, не дозволяй нікому руйнувати свої мрії!

Я вважаю, що твоє життя має тобі подобатися! Ти зобов'язаний здійснити задумане. У тому й сенс, що робити потрібно те, що тобі подобається.

Також я впевнений, що треба подорожувати, бо наша планета яскрава, мальовнича та різноманітна. Наводжу цитату Августина Бегемота: «Світ – це книга, а ті, хто не подорожують, читають лише одну сторінку». Ці слова влучно описують мою думку.

Зараз я захоплююся відомими українськими тревел-блогерами як Антон Птушкін, та планую робити свій блог. Наприклад, в липні знімав відео про озеро Синевир. Коли я виросту, то за кожної нагоди буду подорожувати!

Я також хочу довести, що в житті потрібно досягати всього почесному, бо я знаю дітей, за яких всі домашні завдання та навіть контрольні роблять родичі... Так немає бути.

Згадую таку приказку: « Рух – це життя», тому що все навколо нас рухається: вода, тварини та навіть час. Не можна просто сидіти на дивані! Необхідно йти на прогулянки або подорожувати.

Я розповів вам про сенс мого життя, а тепер цікаво послухати ваші відгуки та думки. Поділіться ними!

СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

*Панченко Єлизавета, 11-В клас, Відокремлений підрозділ «Науковий ліцей» при
Державному університету «Житомирська політехніка», Житомир,
Житомирська область*

*Керівники: Геча Олена Анатоліївна, учителька історії НЛЖП
Цюрко Тетяна Григорівна, учителька української
мови та літератури НЛЖП*

Сучасна прогресивна молодь все масштабніше й рішучіше просуває нові ідеї комфортного існування у вигляді толерантності до оточуючих, прийняття багатогранності особистості й поваги до цінностей інших людей, що морально й фізично не приносять шкоди суспільству. Такий глобальний задум активно проникає в усі сфери життя: від сучасного мистецтва до розмов з друзями.

Однією із головних сфер, що допомагають зрозуміти ментальність та погляди поколінь, є філософія. Наука збирає у собі найкращі розуми людства, що намагалися відчутти й зрозуміти не лише сенс власного буття, а й усієї цивілізації. Яскравим представником розвитку української філософії є Григорій Савич Сковорода – людина, яка мала неординарні та інноваційні погляди не лише для власного часу.

Тому розглянемо погляди на життя сучасної молоді через призму світогляду Григорія Сковороди. Можливо, філософія українського діяча і досі актуальна попри три сотні років, що минули з його народження.

Григорій Сковорода розумів вивчення філософії як спосіб самоутвердження людини у світі. Провідними темами його творів стали сутність людського щастя, сенс людського буття, шляхи досягнення блаженства в реальному світі, поєднуючись з розробкою загальнофілософської концепції світу і людини. [1]. Неможливо заперечити, що в наш час молодь, свідомо чи ні, просуває подібні ідеї. Адже у пошуку щастя соціуму перш за все зупиняється на власному, а саме на налагодженні гармонії зі своєю душею та кропіткє ставлення до рівноцінного й стійкого життя із власним «я».

Найвагоміший приклад – психотерапія. Українські психологи та психотерапевти розповіли, що ставлення до ментальних проблем громадян значно змінилось за останні десять років, і зараз люди відкрито говорять про свій стан та, головне, прагнуть його покращити.

Психотерапевтка Надія Волченська привела власну статистику та досвід роботи, і свідчить, що «зараз до терапії ставляться як до профілактики й до того, що може підтримувати якість життя. 70% моїх клієнтів – це люди, які готові досліджувати себе, налагоджувати стосунки із собою та оточенням». [2].

Також актуальність поглядів Сковороди підтверджує своїми словами й кандидат психологічних наук Антон Федорець: «Можна навести приклад з особистими кордонами. Якщо в радянські часи про особисті межі взагалі не йшлося, то останні декілька років про це активно говорять, і це дає свої результати. Зокрема, це вже стає нормою в навчальних закладах: більше не окей бити дітей, насильно змушувати їх їсти чи виганяти із класу за шкідку. Пам'ятаю, в моїй школі вчителі кричали на учнів, могли викинути їхні книжки з вікна за погану поведінку. А зараз чую від колег із дітьми, що такого вже немає. У початковій школі вчителі не виправляють помилки червоною ручкою». [2].

Тобто однією із головних цінностей сучасного суспільства є власне ментальне й фізичне благополуччя, що активно підкріплюється самопізнанням та готовністю до розкриття усіх особистісних граней.

Людина – істота, що схильна вірити в існування вищих сил чи створінь, що поведуть за собою інших. Тому й існує безліч релігій, що допомагають людству йти далі та думати, що життя кожного має глобальний сенс. Сучасне покоління – не виключення.

Що ж думає про релігію Сковорода? У творах філософа відстежується пантеїстичний настрій, тобто віру у Бога не як у персону-творця з надлюдськими здібностями, а в те, що Бог – це весь світ: дерево, небо, зірки, пісок та людина. У пантеїстичних концепціях нерідко

ховалися натуралістичні тенденції, що розчиняють Бога в природі і підводили до матеріалізму, являючи собою вчення, опозиційні до панівного теїстичного релігійного світогляду. Іноді ж у форму пантеїзму вдягалися релігійно-містичні прагнення, що розчиняють природу в бозі. Сковорода наголошує, що справжньою людиною не зможе стати доти, поки не збагне, що кров і плоть є ніщо, а істинну людину утворює її духовне начало. Суть цього невидимого, духовного начала утворює серце, ця найглибинніша глибина людини. Саме людина, мікрокосм є стрижнем всієї філософської системи Сковороди. Біблія виступає у Сковороди як самостійна реальність, що забезпечує людині можливість осягнення Бога. Через цей світ Бог являється людині. [3].

Сучасні українці ж у більшості своїй є християнами. [4]. Проте останні десятиріччя послуговували масштабним обміном культурних надбань, традицій та цінностей з іншими країнами. Серед них і країни сходу, що у своїй вірі: буддизм, індуїзм, даосизм; передбачають пантеїзм. Завдяки цим відкритим до вивчення нового межам сучасні українці все частіше знайомляться та переймають пантеїстичні настрої, до яких ще за свого життя прийшов Григорій Сковорода.

Сьогоднішнє покоління також виділяє важливе місце у своєму житті й прояву емоцій. Після народу, що страждав від колективізації, чия політика придушувала особистість й не дозволяла будь-які емоційно-вольові прояви навіть у своїх думках, українці користуються повітрям свободи та активно рефлексують наслідки такого існування. Багатьох людей з дитинства досі вчать не сміятись надто гучно, не стрибати від радощів, не плакати, коли сумно. Бо колись, у минулому, це було соромно. Тому сьогодні українцям залишається вчитись слухати себе та свої бажання, не боятись говорити про це і забути про можливість бути осудженими. Соціологи кажуть: за 30 років Незалежності України зросло покоління людей, яке за своїми поглядами, ідеями, цінностями та мріями помітно вирізняється серед інших демографічних груп.

«У соціологічних замірах за останні кілька років ідеологічні та регіональні відмінності стають менш вагомими, поступаючись віковому фактору. Молодь, яка народилася і зростала в нових умовах глобального світу та не знала бар'єрів радянського часу, сьогодні задає нові тренди життя, ламає стереотипи, традиції, формує нові запити. Це – покоління Незалежності»[6], – констатують соціологи.

Відомий сучасний український митець Сергій Жадан також коментує своє захоплення поколінням Незалежності. [7]. Його часто відвідують думки про те, ким є нинішнє покоління. Митець переконаний, що саме воно є стійким ґрунтом для самостійного майбутнього України: діти, що не відчули на собі репресій думають, говорять та творять без страху. Саме на них і направлена сьогоднішня російська агресія. Адже бажання ворога не знищити територію, а знищити вільний дух та бажання українців плекати власну культуру. Завдяки вільному стану душі народу Україна досі стоїть та перемагає.

Григорій Сковорода теж був такої думки. Велику увагу він надавав емоційно-вольовій сутності духу — «серцю людини». Він — один з перших провідників гуманізму — започаткував в історії української філософії так звану «філософію серця». [1]

Однією із складових життя, за філософією Сковороди, є шлях, що приготувала тобі доля, тому не можливо зробити нічого, окрім як слухати власне серце та почуття. Сковорода й сам жив за своєю філософією та не брався за великі, на думку інших, справи, аргументуючи це:

«Світ схожий на театр: щоб грати на сцені з успіхом і похвалою, треба взяти собі належну роль. Актора хвалять не за те, що він шляхетного персонажа, а за те, що його гра вмiла. Я довго думав про це і, відчуваючи себе, переконався, що в театрі світу не здатний зіграти нічого іншого, крім ролі звичайної, простої, безтурботної і самотньої людини. Саме це я собі вибрав, і буде з мене».

Українську молодь та її цінності також чудово показують і статистичні зрізи. Завдяки проведеній роботі можна відслідкувати рівень соціального розвитку, політичної зацікавленості, національної свідомості покоління. Один із наймасштабніших зрізів було проведено у 2017 році проектом «New Europe One». [8]. (Додаток А). Зазначимо, що дані дещо змінились у зв'язку із повномасштабним вторгненням росії. Тож статистика каже, що

вісімдесят відсотків української молоді не зазнавали булінгу, що свідчить про розвиток толерантності один до одного та терпимість до поглядів, зовнішності та інших рим, що відрізняються від загальноприйнятого стандарту, але не шкодять оточуючим. Більшість молоді чітко визнає провину росії щодо агресії на Сході та усвідомлює свою приналежність до українського народу, пишаючись цим. Також більшість сучасного покоління бачить майбутнє країни у демократичній Європі, що свідчить про прагнення до вільного життя та бажання творити зміни. До сімейного життя українці підходять відповідально, обираючи ідеальний вік для шлюбу у двадцять п'ять років. Молодь читає книги та прагне змін в освітній сфері.

У висновку маємо цілком здоровий народ, що зацікавлений у майбутньому країни та усвідомлює свою етнічну приналежність. Погляди на події в країні та світі цілком тверезі, а цілі – обґрунтовані та мають потенціал. Українці не забувають і про власне життя, оцінюючи можливості щодо створення сім'ї та бажання будувати стійку й вільну особистість. Сенса життя сучасної української молоді полягає у відстоюванні кордонів: власних та країни. Українці відчули, що значить «дихати вільним повітрям», і робитимуть усе, щоб жити зі свободою власної душі та країни.

СВІТУ НЕ ВИСТАЧАЄ ЛЮБОВІ

Сенс життя у поглядах сучасної молоді

Риков Костянтин, учень 8 класу

Пологівської гімназії Новосанжарської селищної ради Полтавської області

Керівник: Сідаш Наталія Єгорівна, учитель української літератури

Я впевнений, що ні в кого не викличе сумнівів твердження про те, що життя людини – це найцінніше, що у неї є. А у чому ж полягає його сенс? Відповідь на це одвічне питання людство шукає ще з самого початку свого існування.

Як представник сучасної молоді, я впевнено міг би сказати, що сенс життя полягає в улюбленій професії, яка допомагає самовиразитися, у коханні, яке хочеться пронести упродовж усього свого життя, у щасті близьких людей.

Я був у цьому переконаний до 24 лютого. До того дня, коли в моє життя не прийшла війна. Вона змусила мене відчувати, що сенс життя полягає у чомусь набагато глибшому, в тому, що зможе зупинити терор, вбивство, ненависть.

Коли я замислився над цим питанням, на думку відразу прийшло слово ЛЮБОВ. Любов, яка сильніша за смерть, яка здатна зупинити зло, котре заповонило мою рідну землю.

Але де ж вона поділась та любов? Чому хтось може так легко забрати людське життя або завдати іншому страшних страждань? Ці питання звучать не в одній людській голові, зараз вони турбують не лише філософів, а й кожного простого українця.

А відповідь на них, мені так здається, прозвучала давним-давно з вуст українського генія Григорія Савича Сковороди, котрий ще у вісімнадцятому столітті сказав: «Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю». Так, світу не вистачає любові. Недостатньо просто розуміти це. Про це треба вболівати всією душею і намагатись донести цю істину до майбутніх поколінь, як робив це у свій час Григорій Сковорода.

На мою думку, це і є сенсом життя. Любити свою рідну землю, свою Батьківщину, перемогти зло, придушити його заради того, щоб відродити нову державу, майбутнє якої буде в «простих людях, чистих серцем, з духом премудрості і благочестя, саме вони – справжнє обличчя землі». Саме в цьому був переконаний Григорій Савич Сковорода і я цілком з ним погоджуюсь.

Те, що залишив він нам у спадщину, – це цілюще, життєдайне джерело мудрості, з якого черпатиме насагу ще не одне покоління.

Він навчав, як жив, а жив, як навчав. Цей видатний просвітителю усього себе присвятив високій і благородній справі духовного пробудження українського народу. Саме таке пробудження зараз необхідне всьому світові, щоб зупинити терор проти українців,

працелюбність та любов до свободи яких викликала заздрість та бажання підкорити та зламати. Але нічого не вдасться. Хто прийшов з мечем, від меча і загине.

«Ми створимо світ кращий. В майбутній Україні бачу все нове: нових людей, нове творіння, нову славу». Так висловився понад два століття тому Григорій Сковорода, але його думки як ніколи актуальні зараз.

Філософ жив сподіваннями на суспільство рівноправних людей, де не буде «рабського іга», «тяжкої роботи», нічого «златожадного», «хамського». Створення саме такого суспільства і має бути сенсом життя сучасної молоді. Адже саме за це віддали і віддають своє життя тисячі наших воїнів та простих громадян, які боролись і борються за незалежну та вільну державу.

Григорій Сковорода був великим правдолюбцем, погляди якого мають значний вплив на наступні покоління. Якби в наш час було більше таких мислителів, котрі невгамовно намагалися б донести світові, що «хіба не любов усе поєднує, будує, творить, подібно до того, як ворожнеча руйнує? Любов...початок, середина і кінець, альфа і омега», що «все мина, лиш любов зостається по всьому. Все мина, та не Бог, не любов», то не було б і війни.

СЕНС ЖИТТЯ В ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Руденко Євген, учень 11 класу Київської Спеціалізованої школи №47 ім. А.С.Макаренка з поглибленим вивченням іноземних мов
Керівник: Нетецька Світлана Миколаївна, директор

*Щасливий той, хто мав змогу
знайти щасливе життя
Г. Сковорода*

Щасливе життя... Вільне життя... Гармонія людини й природи... Бути здоровим та успішним... Саме такий напрямок обирає нинішня молодь у сучасному світі. А виклики долі тільки загартовують молоде покоління, роблять його сильнішим та впевненішим у майбутньому.

Можливо, рік тому багато хто з нас не замилювався над філософією власного життя. Та переймаючись сьогоденням, чітко уявляємо, що долю вибудовуємо ми самі, що наші погляди впливають на нашу свідомість, а значить і на подальший вибір життєвого шляху.

Постає питання: у чому сенс життя людини? Відповідь знаходимо в історії та літературі, у духовній творчості Григорія Сковороди – філософа, великого народного мислителя, письменника, педагога, музиканта, знавця античності. «Український Сократ» є сучасним дороговказом для молоді, бо його погляди і вчення актуальні й сьогодні. Кожен із нас може знайти відповідь на будь-яке питання, занурившись у криницю творчої спадщини великого генія. Зважаючи на його мудрі поради, афоризми, філософські трактати, визначаємо для себе наступні критерії:

1. Вільна людина – значить освічена.
2. Прагнення волі та свободи – найбільше щастя на землі.
3. Здоровий спосіб життя – сьогодні модно й актуально.
4. Опанувати найважче мистецтво – навчитися жити.
5. Знайти своє покликання в «сродній праці», у творчій діяльності, у свободі, у гармонії.

Мені, як учню 11 класу, зараз на часі ця проблема, бо стою на порозі вибору професії, якій маю присвятити все своє життя. Хочеться не помилитися, щоб мати дотик до відбудови нашої країни, до її майбутнього. Григорій Сковорода, як педагог, перший навчав дітей у навколишньому середовищі, поєднував природу з теорією. Наші вчителі також проводять навчальні екскурсії до музеїв Києва, знайомлять з історією, літературою, культурою міста, щоб не просто почути, а доторкнутися до минувшини. Ми відчували себе учасниками народних традицій, виховувались на сакральності митців. І як окупанти не намагалися

зруйнувати будинки, знищити філософію серця України, та Сковорода вистояв! І це символізує незламність України!

Григорій Сковорода - це цілий світ, багатогранність якого й досі дивує, зачаровує, вражає. Ми знову й знову відкриваємо світлицю його душі, щоб через століття почути голос, який пробуджує совість, спонукає замислитись над своїм призначенням у цьому світі.

Філософія в його розумінні – це передусім мудрість. Відчуваємо сьогодні, що кожному з нас, особливо тим, у чийх руках доля України, вельми необхідна стоїчна мужність, витримка й мотивація. Ми називаємо Григорія Сковороду Першорозумом України, будителем нації, людиною українського бароко – і водночас нашим сучасником, провісником нинішньої незалежної України. І це справедливо.

Дух мандрівного філософа вже не одне століття блукає українськими землями, він Птахом Феніксом відроджується у свідомості сучасної молоді, де світлий розум, висока душа, чисте серце людини прагне усвідомити істинний успіх у житті як істинне щастя.

Настав час вирушити в подорож разом із Сковородою, аби знайти сенс життя, своє призначення на землі, гармонію в серці.

СЕНС ЖИТТЯ У ПОГЛЯДАХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

*Ходаківський Олександр, учень 11-А класу Коростенського міського ліцею № 5
Житомирської області*

Керівник: Давидов Д.І., вчитель історії

Життя – це найдорожче, що має людина. Що ж таке сенс життя для сучасної молоді?

Сучасні люди, молоде підрастаюче покоління, страждає від відсутності сенсу життя. Людина може подолати будь-які труднощі, якщо вірить, що її дії мають сенс, і навпаки, опускає руки, якщо відчуває, що всі її дії марні, в неї ніхто не вірить, та не приносить ніякого результату.

Сьогодні засоби масової інформації показують нам сенс життя таким: мати більше чуттєвих задовольень, більше матеріальних благ, грошей, мати високий соціальний статус, владу. Така стандартна думка, що це зробить нас щасливими, є ілюзією. Нам просто потрібно діяти заради щастя.

Основне завдання людини це обрати свій сенс життя. Більшість людей не знають, чого хочуть. Натомість вони добре усвідомлюють, що те, що вони мають - не те, чого вони хочуть. Відсутність мети можна порівняти з кораблем, який не приймає жодних портів, не знаючи, куди плисти.

Сенс життя полягає в пізнанні та творенні. Щасливий той, хто прокидається сповнений ідей і навіть забуває поспіяти. Найбільше щастя – знайти своє покликання. Покликання і є сенс життя.

Пошуки сенсу життя зараз актуальні для людства. Сенс - це розуміння індивідом будь-якого явища. Сучасна криза – це криза нашого розуміння життя. Метою існування більшості людей стало несвідоме накопичення грошей – «папірця для біологічного виживання».

Рано чи пізно ці благородні значення постануть перед усіма. Зрештою, те, що рухає нами в цьому світі, — це бажання неможливого — те, ким ми можемо бути.

СЕКЦІЯ ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР

ВІЙНА У МОЄМУ СЕЛИЩІ

*Александров Іван, учень 7 класу Роганського ліцею Роганської селищної ради
Харківського району Харківської області
Керівник : Пушкар Ірина Іванівна, методист Комунального закладу «Харківська
обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради*

24 лютого 2022 року, як і вся Україна, наше селище прокинулося під звуки вибухів. 25 лютого перші міни прилетіли і до Рогані.

26-27 лютого на околиці села Мала Рогань російські війська, захопивши пануючу висоту, стали контролювати південно-східні підступи до Індустріального району міста Харкова та перекрили автотрасу Харків-Чугуїв. Це була крайня точка їхнього просування на південному сході Харкова, і вони щосили намагалися втримати тут оборону. Наше селище опинилося в центрі бойових дій.

Окупанти систематично обстрілювали з танків та артилерії житлові будинки Рогані та мікрорайону Горизонт. В селищі найбільше дісталось будинкам приватного сектору, які знаходилися в безпосередній близькості від траси та будинкам по вулиці Дослідній. Багато будинків було пошкоджено снарядами, деякі згоріли або були повністю зруйновані. Іноді орки обстрілювали житлові будинки без особливої військової необхідності – просто пристрілювалися.

Зі своїх позицій окупанти розстрілювали вантажівки та цивільні машини, які намагалися проїхати з Чугуєва у бік Харкова трасою Чугуїв-Харків та на дорозі Рогань-Мала Рогань. Після звільнення висоти, на 5 кілометровій ділянці дороги, яка перетинає долину річки Роганки, нарахували понад 20 розстріляних легкових та вантажних автомобілів. Окупанти використовували розстріляні машини для блокування траси.

Під обстрілами танків та артилерії російських окупантів гинули мирні жителі. Загалом за час активних бойових дій загинуло 10 мешканців нашого селища. Але цинізму та жорстокості ворога не було меж. Рашисти навіть розстріляли машину ритуальної служби, в яку вантажили труни із загиблими мирними жителями.

Окупанти, які зайняли позиції в посадці над трасою і в селі Мала Рогань, мали перевагу в бойовій техніці. Наше селище та найближче передмістя Харкова обстрілювалися артилерією, реактивними ракетами залпового вогню, гвинтокрилами, винищувачами, одного разу противник завдав удару балістичною ракетою по наших бойових порядках. У підпорядкуванні російських командирів знаходилися артилерійські та ракетні дивізіони. Прокурори Харківської обласної прокуратури та слідчі СБУ встановили, що 26 березня, під час відступу, для обстрілів селищ Мала Рогань та Вільхівка було використано важку вогнеметну систему «ТОС-1 Буратіно». «ТОС-1 Буратіно» належить до групи термобаричної зброї, яка використовує кисень, що міститься в повітрі, щоб створити більш високотемпературний вибух, ніж у звичайного боєприпасу. Така зброя не заборонена, але її використання вкрай обмежене - не можна стріляти по військових цілях, якщо це може зачепити мирне населення. А в нашому випадку обстрілювали населений пункт.

Однак тактика, мотивація та боєздатність українських воїнів, незважаючи на багато проблем, виявилася значно вищою за російську армію.

25 березня з ранку по росіянах розпочали активну роботу різні вогневі засоби 92-ї бригади, позиції противника були взяті у лещата. А 26-27 березня 92-а бригада, батальйон «Роккі», посилені загоном ТРО «Азова», добровільний загін «Фрайкора», атакували одночасно Малу Рогань, Вільхівку та Елітне. Незважаючи на багато проблем, атака виявилася успішною, росіян вибили з Малої Рогані.

31 березня головний редактор сайту Цензор.нет Юрій Бутусов у своїй публікації написав: «Убитих під час атаки я нарахував на висоті, молокозаводі та на крайній вулиці села 19, але все село ще обійти та оглянути було не можна. Супротивник, судячи з документів начальника медчастини 59-го полку окупантів капітана Ярошенка, а також свідчень полонених, вивозив поранених та вбитих щодня. Росіяни бігли полями, тільки частина змогла врятуватися на автомашинах, а вся їхня бойова техніка була знищена або захоплена».

У Малій Рогані та у посадці на висоті 25-27 березня було знищено та захоплено 11 танків Т-72Б3 та Т-72Б, 1 бронетранспортер БТР-82А, 12 тягачів МТЛБ, 3 тягачі ТТМ-4902ПС-10, 1 командно-штабна машина, 1 вантажний КАМАЗ зі складу 138-ї мотострілецької бригади та 59-го танкового полку окупантів. Частина техніки була у справному стані то її миттєво забрали для поповнення наших військових частин трофейною технікою.

В результаті бойових дій понад 60 осіб здалися в полон, зокрема начальник артилерії 59 полку підполковник Анікін і начальник зв'язку 59 полку капітан Денисов. Було захоплено штаби 138-ї бригади та 59-го полку, вся штабна документація, карти, списки управління, повні комплекси зв'язку, ключі.

Вже після звільнення сусіднього селища та аналізу штабних документів відкрилися деякі таємні сторони другої армії світу.

18 липня прес-центр Служби безпеки України повідомив, що частина командирів під час планування вторгнення в Україну російських окупаційних військ мала старі топографічні карти 1969 року.

На картах окупантів повністю відсутній Салтівський житловий масив Харкова, відсутні Трав'янське та Муромське водосховища, а державний кордон між Україною та Росією намальований кульковою ручкою, оскільки на картах тоді його взагалі не було. Вони також зіткнулися з проблемою і через декомунізацію, коли було перейменовано не лише вулиці, а й цілі населені пункти.

Можлива відсутність достовірних карт призвела до того, що 24 березня в районі селища Мала Рогань російський гелікоптер «якісно відпрацював» свої ж позиції, знищив величезну кількість особового складу та військової техніки окупаційних військ у Малій Рогані. У повідомленні не уточнювалася кількість загиблих рашистів та знищеної ворожої техніки. Але було висловлено сподівання, що це не останній випадок самознищення російських окупантів.

На початку червня Американський інститут вивчення війни досліджував стан медичного забезпечення орків. Загалом, медичне забезпечення російських підрозділів було охарактеризовано як «жахливе»: катастрофічно не вистачає польових лікувальних закладів, російські військовослужбовці не забезпечені пов'язками високого тиску та іншими матеріалами, необхідні для своєчасного усунення травм кінцівок, індивідуальні аптечки прострочені та недостатньо укомплектовані.

Експонати нашого майбутнього музею також підтверджують це твердження. Подушечки ватно-марлеві, знайдені на території розташування бойових позицій орків, датовані груднем 1998 року, в той час як їх термін зберігання 10 років.

Війна ще продовжується. Нині у нашому селищі значно тихіше. За півроку було лише декілька прильотів ракет. Дуже швидко заліковуються рани війни – вже вставлені шибки, підремонтовано дахи, вивезено залишки ракет із дворів та городів, відремонтовано школу та лікарню, які постраждали внаслідок ракетного обстрілу селища. Але ще належить і багато що відновити. Але ми віримо у нашу Перемогу. Віримо у наші Збройні сили.

Слава Україні! Слава ЗСУ!

ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР

*Безрук Вероніка, учениця 9 класу КЗ «Безруківський ліцей» Дергачівської міської ради
Харківської міської ради*

Керівник: Гужва Вікторія Анатоліїна, вчитель української мови та літератури

З пізнання себе починається кожна людина. Самопізнання було основою вчень українського філософа Григорія Савича Сковороди, котрий вважав, що людська особистість займає першочергове місце. “Толовне — пізнати себе, пізнати в собі справжню людину”, — говорив відомий філософ-містик, поет, просвітитель Г. Сковорода, і слова його залишаються актуальними й зараз. Цього року ми святкуємо 300 — річчя від його дня народження й згадуємо про важливі внески в культуру та літературу України.

Але з чого ж починається самопізнання? На мою думку, має бути якесь підґрунтя, а саме знання історії та культури свого роду. Пізнання свого коріння — це, так би мовити, вступ до духовного розвитку. Після початку війни більшість українців почала поглиблено цікавитись своєю історією, як зокрема і я. Ми нарешті звернули увагу на важливість боротьби за свободу й разом з цим побачили героїв, які відстоювали незалежність і культурну особливість нашого народу, та тих, хто робить це наразі. На жаль, ми, діти України, перетворилися на дітей війни, але це означає, що з нового покоління побудується й нова країна! Переживши такі страшні часи, розуміємо ціну свободи, а тому ні за яку ціну не віддамо її ворогу-загарбнику. Скільки ж поколінь ми жили з утиском народності, але ніколи не поступалися, бо це загрожувало зникненню усього, що будували наші предки. Задля збереження цього надбання українці намагалися поширювати свою культуру через літературу, яка зазнавала всіляких утисків та знишень. Одним з перших письменників, який розпочав нову добу в українській культурі, був Григорій Сковорода. Філософ писав староукраїнською мовою, частину творів латиною, багато мандрував і тим самим поширював інформацію про себе та свою творчість.

«Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо: ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим, що є, так ніби минуле зможе вернутись назад, або напевно мусить здійснитися сподіване», — писав Сковорода. Нині ми теж потрапляємо в цю пастку. Дуже легко лише пишати яскравою славою козацьких здобутків, згадувати своє коріння та приналежність до незламного й непокірного війська отамана Сірка або українське походження французької королеви Анни. Це важливо. Але нині цього замало. Ми не маємо права нехтувати майбутнім, бо саме зараз вирішується доля нашого народу. Будь-хто має можливість зробити своєрідний внесок у наближення перемоги. Кожен з нас може знайти свій неповторний ресурс, щоб зберегти й примножити силу, яскравість і самобутність нашої нації. Навіть краплинки, які наповнюють річку необхідними справами, приведуть корабель “Україна” до перемоги. Наприклад, маленький хлопчик Юрій Напора зібрав понад мільйон гривень на потреби наших Збройних сил, співаючи в різних містах Львівщини. Або дівчинка з Харкова Єва Скалецька, яка описувала життя у своєму рідному місті під час бомбардувань і обстрілів у перші дні війни. Зараз її щоденник набув великого розголосу. Неймовірно тривожні спогади маленької дівчинки будуть надруковані в книжці “Ти не знаєш, що таке війна”, і відома акторка Кіра Найтлі озвучить цей твір. Це допоможе привернути увагу світової аудиторії. Я твердо переконана, що моя рідна Україна перемаже в цій жахливій війні! Ми, українці, вільні, щирі, працьовиті й незламні!

Саме потреба єднання зі своєю країною та усвідомлення себе дає поштовх і силу діяти. Учення Сковороди, якого називали “Сократом” за його мудрість та розсудливість, зводились до необхідності розвитку та пошуку внутрішньої гармонії. Підбити підсумки хотіла б доречними словами Григорія Савича, людини, яка зробила свій значущий внесок у наше з вами сьогодні: “Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ. Копає всередині себе криницю для тої води, яка зросить і твою оселю, і сусідську”.

ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР

*Бережна Дар'я, учениця 11 класу КЗ «Безруківський ліцей» Дергачівської міської ради
Харківської міської ради*

Керівник: Гужва Вікторія Анатоліїна, вчитель української мови та літератури

А чи замислювалися ви, хто ми є? Чиїх батьків діти? Друзі, ми- українці! Нащадки славних козаків, вільних і щирих людей! Говорю про це - і мурашки по шкірі..

Цьогоріч виповнюється 300 років від дня народження нашого видатного земляка, письменника, мандрівного філософа Григорія Савовича Сковороди. Йому належить вислів: " Пізнай себе, свій рід, свій нарід, свою землю - і ти побачиш шлях у життя ". Погодьтеся, наразі ці слова , як ніколи, є актуальними.

Серце стискається від горя, яке нам приніс лютий ворог. Зруйновано й будинок- музей Григорія Сковороди. Вони думали, що вбили наш вільний дух, нашу жагу до волі.

Знаєте, я захоплююся героїзмом моїх земляків, моєї директорки Юлії Миколаївни, яка під обстрілами розвозила їжу мешканцям села, захоплююся силою духу В'ячеслава Задоренка , вони роблять неможливе.! Знайомі хлопці захищають рідні Безруки, Дергачівщину, мій Харків, мою Україну! Коли я побачила в селі Костянтина Жидкова й дізналася, що він командир окремого батальйону тероборони Харкова, повірте, неймовірна гордість охопила мою душу. А мій сусід Григорій Баранов воює в батальйоні, який нещодавно звільнив Козачу Лопань та Великі Проходи. Так, на відео у Фейсбуці, яке облетіло увесь світ, він, мій герой. Ворожий прапор горів в його руках. Я плакала від радості й гордості за наших людей.

Вірю, шановні, що майбутнє покоління ніколи не повторить фатальних помилок історії. Наші діти не побачать найстрашнішого - війни! Адже, як говорив Григорій Сковорода: " Не той дурний, хто не знає, але той, хто знати не хоче".

" Роби те, для чого народжений, будь справедливий і миролюбний громадянин, і досить з тебе."

Кому ж, як не нам, молодим, виконувати його заповіді! Отож, дорогі ровесники, любіть, помиляйтеся, плачте, смійтеся, розвивайтеся.

Складні часи навчили нас цінувати життя. Правду говорив Сковорода:

" Хіба може говорити про біле той, котрому невідоме, що таке чорне".

Головне- мати в серці те, що не вмирає. Згодьтеся, у наших серцях панує любов до свого роду, народу, своєї землі!

А тобі, наш мудрий філософе, обіцяємо, що прийдемо до старого дуба в Сковородинівці й згадаємо твої слова: " Не той щасливий, хто багато має, а хто задоволений тим, що має". А маємо ми - Волю!

ДІТИ І ВІЙНА

*Гліган Данійл, учень 8 класу ЗЗСО "Авангардівська гімназія"
Керівник: Скидан Олександра Олегівна, вчитель української мови*

Сучасна молодь опинилася в надзвичайно важких умовах. Хвороба 21 століття - коронавірус, забрала можливість вільно відвідувати школу, вчитися, спілкуватися з друзями. Через два роки – найстрашніше! Війна! Слово, яке більшість дітей чула тільки на уроках історії. Розгубленість, біль, страх... Це принесла нашим дітям російська агресія 24 лютого й тим самим кардинально змінила життя всіх українців. У сучасних умовах ми намагаємося полегшити психологічний стан дітей. Тому вирішили, що діти будуть вчитися змішано: двічі на тиждень відвідують школу. Це дає маленький шанс на спілкування з однолітками. Для нас зараз найголовніше, це аби відбиток, який наклала війна на життя наших дітей, якомога швидше стерти. Через те актуально сьогодні говорити про сучасний вимір: діти і війна. Участь у конференції допоможе учням зрозуміти, що суспільство піклується про них, державі не байдужі питання освіти, безпеки, й взагалі людське життя.

ДІТИ І ВІЙНА: МІЙ ВИМІР

*Горелик Аліса, учениця 5-б класу Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №10
Харківської міської ради, вихованка історико-краєзнавчого гуртка
КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.
Керівник: Кривопустова Алла Борисівна, керівник гуртків КЗ «Харківська обласна станція
юних туристів» Харківської обласної ради.*

Війна перевернула життя багатьох дітей, розділила на життя до та після. 24 лютого ми всі прокинулися від страшних звуків - це були звуки обстрілів та вибухів. Ця нова реальність вторглася у моє дитинство. Було дуже страшно, що це трапилося з моєю країною, з моїм рідним містом Харків, де я народилася. Спочатку я не до кінця усвідомлювала, бо ніколи не чула ні звуки обстрілів, літаків, що скидують ракети, а з кінця лютого це все стало буденними речами. Сирена у нашому місті стала передвісником скорих «прильотів», іноді вона лунала наче вічність і ставало дуже моторошно від того, що не знаєш чого чекати і звідки. Речі першої необхідності були зібрані, вся наша сім'я насторожі. Часто засинала я в своїй кімнаті, а просипалася в коридорі з молодшим братом під наглядом батьків, бо вночі були ракетні обстріли. Вся кімната наповнювалася червоними вогнями, жахливий звук лунав звідусіль, а потім здригалися стіни і лунав вибух, далі - обстріли протягом довгого часу. З вікна ми бачили пожежі, щоразу в різних місцях міста. Моторошно і боляче усвідомлювати, що туди, куди потрапляли ракети-це ж домівки, школи, лікарні і, найголовніше, найстрашніше, що там знаходилися люди. Сотні, тисячі людей втратили свої домівки і все, що там було - все, що зв'язувало їх з тим життям, яке було до війни. Нажаль, багато людей втратило життя під час таких нальотів, серйозно постраждали. У мене дуже болить душа за долю цих людей. Життя кожного з них не буде забуте і пробачене.

24 лютого можна назвати початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну, відкритий воєнний напад на нашу Батьківщину. Вторгнення є частиною російсько-української війни, розв'язаної Росією 2014 року. Сучасна російсько-українська війна розпочалась із захоплення Росією Кримського півострова у березні 2014 року. Потім почалося військове захоплення східних областей України. Після проголошення так званих “народних республік” на Донеччину та Луганщину безперешкодно і масово прибували не тільки загони російських диверсантів, а й військова техніка зі зброєю [1].

Я була ще зовсім маленькою, коли це трапилося і не розуміла цього. Але ще 8 років назад всі ці події перевернули життя наших співвітчизників, багато вимушено виїхали зі своїх домівок, розлучилися із батьками, рідними, які вирішили залишитися. Це велике випробування для українців, для всіх батьків та дітей, адже їм довелося залишити все заради безпеки та майбутнього. Дуже сумно, що діти з Донецької та Луганської областей пережили цей жах - ті хто виїхав та ті, хто залишився, ті хто жив і залишається жити у всьому цьому жахітті.

Починаючи з 2014 року наші відважні захисники були на варті нашої безпеки. Важка це праця захищати мир! Багато чоловіків знаходяться у лавах збройних сил України. Вони залишили свої домівки, щоб захищати Україну, її волю, її незалежність. Багато з них пішли на війну добровольцями. Їм болить те, що розривають на шматки нашу землю, і ми віримо, що вони відстоять цілісність нашої держави, її волю, золоті жита і мир. Нам є що захищати, нам є що берегти! І цей святий обов'язок виконують військові незалежної України. Вони справжні герої, які живуть поруч.

Щороку 29 серпня в Україні відзначається День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. Цей день встановлено Указом Президента України днем увічнення героїзму військовослужбовців і добровольців, котрі віддали життя за Батьківщину [2]. Починаючи з лютого наші захисники захищають нас із вірою в те, що відстоїмо незалежність і цілісність нашої держави.

Україна сьогодні переживає найбільше випробування в своїй новітній історії – збройну боротьбу за незалежність і територіальну цілісність проти російського агресора. У цій війні ми вже маємо тисячі пораних і загиблих мужніх оборонців. Вони стоять в одному ряду з поколіннями борців за волю і державну самостійність. Воїни Русі-України, лицарі Костянтина Острозького, козаки Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, воїни Армії Української Народної Республіки та Галицької армії Західно-Української Народної Республіки, Антигітлерівської коаліції часів Другої світової війни, Української Повстанської Армії мужньо здобували героїчні перемоги і віддавали свої життя за українську землю[1].

На жаль, це не перша війна за останнє століття на нашій Батьківщині. Друга світова війна стала жахливим випробуванням для всього світу, а особливо для Харківщини. Місто Харків як і сама Харківщина мали велике політичне, економічне і воєнно-стратегічне значення та посідали у воєнних планах Гітлера значне місце. Він називав Харків «замком, який запирає український простір». За 3 роки наш край тричі захоплювали та тричі звільняли від окупантів. Тисячі мешканців було вивезено до Німеччини, ще більше вбито [3]. Дуже багато людей було евакуйовано, майже всі чоловіки пішли захищати свою країну. Наші прапрадіди воювали пліч о пліч з росіянами, білорусами та ін. за те, щоб я спала спокійно, щоб був мир на нашій землі. А в кінці лютого все змінилося... Хіба міг подумати мої прадіди Григорій та Іван, що його правнучку і всю її родину будуть називати нацисткою, а рідну країну хочуть стерти з лица землі ті, кого називали братнім народом. Що вони не будуть протистояти своєму президенту-вбивці. Психіку диктаторів, які розв'язують страшні війни, зрозуміти складно. Вони домагаються абсолютної влади, сіючи смерть і розруху. В результаті ніхто не зможе перемогти. Обидві сторони втрачають найбільш цінний ресурс – людські життя. 23 серпня 1943 м. Харків було звільнено від загарбників. На території нашого рідного краю, в кожному населеному пункті, а то й по декілька на один, розташовуються братські могили та пам'ятні знаки, присвячені воїнам, які віддали своє життя за мир і свободу нашої Батьківщини [3].

На сьогоднішній день війна у нашій країні не обійшла стороною нікого. Безліч покалічених доль вона залишає після себе. Дуже сумно усвідомлювати, що від мого бажання нічого не залежить – не припиняться вибухи, не зупиниться кровопролиття. Зараз я знаходжуся не в рідному Харкові, нашій сім'ї довелося виїхати на дванадцятий день війни. Ми оселилися у дуже гарному місті-сусіді – Полтаві. Тут дуже гостинні люди, нас прийняла з відкритим серцем під своє крило сім'я полтавчан. Саме в Полтаві я відчула другу домівку, це місто наповнене людяністю та турботою за співвітчизників.

Мені здається, допомогу надають і волонтерські організації по всій країні, а також за її межами. Весь світ згуртувався навколо спротиву українців проти агресії Росії. Багато людей, організацій допомагають з гуманітарною допомогою, продуктами, речами, як в Україні, так і з-за кордону. Мені хочеться сказати велике спасибі людям з таким великим серцем!

Кожного ранку я прокидаюсь з надією, що сьогодні все буде добре. Нарешті ми почуємо таку бажану новину, що стало спокійно і тихо. Я вважаю, що всі конфлікти повинні вирішуватися дипломатично. Коли-небудь люди навчаться цьому, а поки про світ без воєн залишається мріяти. Наша перемога скоро лунатиме звідусіль. Перемога-це найбільша мрія всіх дітей України!

ВОЛОНТЕР МИХАЙЛО РЕЗЯНКІН

Камишан Аліса, вихованка гуртка «Юні етнографи» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Керівник: Логачова Надія Валентинівна, керівник гуртка «Юні етнографи», методист Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Волонтер, або доброволець – це людина, яка за власним бажанням готова витратити свої сили, час і талант на користь суспільству або конкретній людині, не чекаючи винагороди. Приємно усвідомлювати, що наше суспільство ще зберігає в собі потенціал до добрих справ.

Один мудрець сказав: «багатий – це не той, хто має багато грошей, а той – хто може чимось поділитися. Не важливо чим – навіть посмішкою або словом розуміння – і вже однією печаллю на землі стане менше».

Волонтер – це можливість забути про свої проблеми, і в той же час стати для когось потрібним. Волонтерський рух дозволяє реалізувати потребу в спілкуванні, знайти нові зв'язки, відчути свою корисність, навчитися щось робити.

Ніколи не забуду цей день – 24 лютого, дорослі бігали, збирали якісь речі, постійно комусь телефонували... Було дуже страшно, постійно заспокоювала молодшу сестру, яка плакала. Півтора місяці прожили у сховищі, батьки прийняли рішення евакуюватися до міста Красноград Харківської області.

В Краснограді бабуся почала допомагати робити маскувальні сітки, «кікімори», ходила з нею допомагати. В «Сітках» (так дорослі назвали нашу групу) зустрілася з Надією Валентинівною, керівником мого гуртка (ото було радощів). Почула від дорослих що ми – волонтери і що українське волонтерство – явище унікальне.

В травні місяці в «Волонтерський лізі» до нас приєдналися Юля та її син Михайло, ми з ним стали друзями. У кожного з нас була своя історія переселенця. Дуже не подобається це слово – переселенець, від нього віє холодом та чимось чужим. Хочу розповісти історію волонтера Михайло Резянкіна.

Резянкін Михайло Сергійович жив в с. Новоолександрівка Вовчанського району Харківської області, вчився в 6 класі ліцею №5. Михайло розповів свою історію переселенця (знову це страшне слово).

«24 лютого в село вже зайшли окупанти, жителі села сиділи по хатах, боялися виходити на вулицю. До цього дня жителі села скупили все що було в магазинах, так і просиділи дома півтора місяця, виходили іноді тільки у двір. Окупанти в їх дім не заходили ні разу, але по деяких хатах ходили. Коли всі продукти скінчилися мама прийняла рішення виїжджати. Випускали тільки по понеділках в певний проміжок часу, хто не встигав чекали ще тиждень, машини оглядали, якщо щось не подобалось не пропускали, було дуже-дуже страшно. Нас пропустили, доїхали до міста Чугуєва, там переночували і поїхали в місто Красноград. Зупинилися у подружки мами, яка знімала квартиру. Вона працювала в «Волонтерській лізі» і запросила нас приєднатися».

І почалася робота волонтера. Спочатку Михайло допомагав робити маскувальні сітки, він дуже швидко навчився нарізати та навішувати стрічки. Потім ми познайомилися з Коптевой Вікторією Анатоліївною – завідувачкою Красноградської бібліотеки-філії для дітей. Вона організувала групу дітей-волонтерів. Мені часто приходилося сидіти та гуляти з молодшою сестрою, але Михайло ходив допомагати в «Сітку» кожен день. Коли дорослі казали йому: «Відпочинь, погуляй, пограй в планшеті...» то він відповів: «Я хочу скоріше додому і буду допомагати».

Михайло навчився робити патріотичні сердечка з ниток, робити янголів-охоронців. У липні місяці діти-волонтери за допомогою дорослих організували благодійну акцію, метою якої було збір коштів для покупки тактичних рукавичок для 66-ої ОМБ 1-ого кулеметного взводу, який знаходився під Мар'їнкою. Моя бабуся, Надія Валентинівна нав'язали багато сердечок та янголят (допомагала їм) на акцію. Михайло передав бійцю Ромі тактичні

рукавички та сердечка з побажаннями. Михайло розписався на прапорі України, який буде знаходитися в 66-й ОМБ.

Нажаль в кінці серпня батько відправив нас до Польщі, Михайло залишився в Краснограді. Ми інколи переписуємося, але обов'язково зустрінемося після війни, покажу йому свій найкрасивіший Чугуєв, він бачив його тільки з вікна машини.

Усвідомлюючи величезну роль волонтерства, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй в 1985 році запропонувала щорічно 5 грудня відзначати Міжнародний день волонтерів.

Михайло каже: «Ми будемо святкувати це свято вже дома у незалежній, найріднішій Україні». Зараз Михайло вчиться в 7 класі Красноградського ліцею №5, але у суботу він з мамою йде допомагати дорослим приближати нашу ПЕРЕМОГУ!

ВІЙНА В ДОЛЯХ ДІТЕЙ

Секція: Діти і війна: сучасний вимір

Керецман Ольга, учениця 10-А класу, учасниця клубу «Поклик Серця»

Ліцею № 31 Полтавської міської ради

Керівник: Лисенко Тетяна Данилівна, вчителька історії Ліцею №31 Полтавської міської ради

Тема роботи є надзвичайно актуальною, особливо, з урахування теперішньої непростої ситуації, яка склалася навколо нашої країни. Безвинними жертвами усіх війн, включаючи цю, стають, на превеликий жаль, саме діти. Війни не знають пощади, вони безрозсудно знищують все живе, що трапляється на її шляху. Війна робить хлопчиків чоловіками, а дівчат – жінками. Проблематика «діти і війна» не є новою, але ми як сучасники сприймаємо цей жах реалією, дійсністю. Війна є нашим буттям. Нестерпно важко всім – і старим, і молодим, і солдатам, які воюють на фронті, та їхнім близьким. Але особливо страждають діти. Страждають від голоду і холоду, від неможливості повернутися в дитинство, від постійного пекла бомбардувань і страшної тиші сирітства. У цій роботі будемо намагатися висвітлити окреслену проблему крізь призму боротьби нашого народу з агресором, доведемо, що діти приносять свій вклад у спільну перемогу.

Час стрімко прямує вперед, з ним наближається перемога нашого народу. Ми – діти, стали дорослими раніше строку, ми вже зараз розуміємо зміст таких понять як «свобода», «Батьківщина» та «ворог». Юрій Андрухович говорив: «Справжня свобода – не тоді, коли вона є, а тоді, коли ти її по-справжньому хочеш». Перекоаний, що кожна особистість у своїх роздумах тим чи іншим чином торкалася поняття «свободи». Можна погодитися з тим, що «свобода» є багатоаспектною категорією, її можна розглядати з кількох сторін: з філософської, історичної, соціально-культурної, з точки зору психологічної науки, юриспруденції тощо. Діти нашої держави, здається, замислюються над місцем свободи як в їхньому житті, своєї родини, так і в житті країни.

Вивчаючи історію України, ми можемо побачити, що ідея боротьби за свободу, за незалежність, національну ідентичність ніби пронизує нашу історію. Наглядно, що ця ідея не залежить, наприклад, від наявності чи відсутності держави, інших факторів. Влучним з цього приводу, на мій погляд, є висловлювання французького мислителя Вольтера, який казав: «Свобода – це не те, що вам дали. Це те, що у вас не можна забрати».

Війна об'єднала усе суспільство. Це не залежить від майнового становища, статі, віку, релігійних поглядів окремих людей. Війна – не дитяча справа. Тим не менш, діти нашого часу розуміють багато того, чого не мають розуміти. Проте історія зберігає багато прикладів героїзму дітей та підлітків, але це не виключає того, що будь-яка війна фізично та психологічно травмує дітей, вона відбирає у них невід'ємне право – право на безпечне дитинство. Сучасне суспільство має уникати та не допускати збройних конфліктів заради свого майбутнього – дітей.

СУЧАСНА ВІЙНА ОЧИМА ДИТИНИ

Секція «Діти і війна: сучасний вимір»

Колпаков Данійл, 6 клас, вихованець гуртка «Юні патріоти» комунального позашкільного навчального закладу «Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Управління освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації.

Керівник: Гаврилова О.М., керівник гуртків навчального закладу «Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Управління освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації

Відомо, що доля будь-якої країни залежить від дітей. Ми – її майбутнє. Суспільство дбає про своє майбутнє, забезпечуючи нам необхідні умови: гідну освіту, всебічний і гармонійний розвиток, безпеку. Основою для цього має бути вільна і мирна країна. Воля – це те, за що століттями воювали наші пращури, виборюючи право бути господарями на власній землі. Лише тепер, мало не втративши свободу, я розумію її цінність.

Колись, я чув від батьків, що в якийсь момент їхнє життя поділилося на дві частини – до мого народження і після. Для мене таким рубежем став початок війни.

Часом я запитую себе: «Чому саме нам випала доля потрапити у страшну реальність під назвою «війна»? Навіщо в наше безтурботне дитинство раптом увірвалося пронизливе виття сирен, моторошні вибухи снарядів, смерті, руйнації, жах і біль?

Я і раніше читав і чув про війни, але як про щось далеке, ілюзорне. І ось переді мною постало її потворне обличчя та згадалась бабусина істина «від війни не втечеш».

Гучні вибухи ранку 24 лютого, здається, назавжди закарбуються глибоко у пам'яті, та знову і знову змушуватимуть здригатися від будь-якого раптового звуку.

Дуже швидко звичне життя почало змінюватись. Уже під вечір поблизу нашого будинку я побачив військових із жовтими пов'язками на рукавах. Сусід мені пояснив, що пов'язки, то тактичні знаки розрізнення, аби відрізнити своїх від чужинців. Якось раптово, ніби гриби після дощу, на дорогах почали з'являтися блокпости. Викликав тривожність гул військової техніки. Страшною буденністю стала зброя. Якщо до війни я бачив її лише у музеї, чи на військово-історичній реконструкції до Дня міста, то тепер це стало звичайним явищем. Всі мої друзі враз ніби подорослішали. Нас лякала невідомість.

У місті майже відразу зник струм, потім вода, газ і опалення. Колись яскравий і веселий Чернігів занурився в темряву і комендантську годину.

Від перших днів вторгнення, укриття нашого будинку стало помешканням для його мешканців та жителів навколишніх будинків, де сховища не були облаштовані. Холод і сирість пронизували тіло. Щоб якось заспокоїтись і відволіктись, я спостерігав за людьми. Хтось мовчки сидів на лаві, хтось, не відриваючись від телефону, переповідав тривожні новини, хтось молився, а хтось вперто намагався додзвонитися до знайомих, з якими раптово обірвався зв'язок. Одного дня до горішнього поверху будинку прилетів снаряд і донизу полетіла цегла, засипавши один із виходів зі сховища.

Щоразу, виходячи з підвалу, ми бачили численні руйнування, які завдавав агресор. Десь у будівлях повилітали шибки та зірвало дахи, а десь обвалився цілий під'їзд багатоквартирного висотного будинку. Боляче було дивитися на зруйнований садочок, до якого я колись ходив зовсім маленьким. Ворог цинічно і цілеспрямовано обстрілював школи, аптеки, лікарні, бібліотеки. Найбільше мене вразило бомбардування стадіону, де ми з друзями часто грали у футбол. Тепер він перетворився на руїну. Ворог нищив усе, що ми любили, чим пишалися. Гинули невинні люди, ламалися долі. Здавалося, що разом із містом руйнується моє життя.

Залишатися в Чернігові було небезпечно. На родинній раді батьки прийняли рішення разом з друзями їхати до родичів у бік Києва. Наступного дня ми спробували здійснити цей задум, але міст через Десну перекрили, бо на лівому березі було небезпечно через діяльність ворожих загонів. Ще через два дні нам таки вдалося виїхати з міста, вистоявши величезну

чергу, яка тягнулася аж від центру міста. Пізніше ми дізналися, що за кілька днів міст було зруйновано ворожою авіацією, і місто опинилося майже у цілковитій блокаді.

Повернувшись за місяць до Чернігова, я був вражений від побаченого. Це місто було моє і не моє, адже з кінця лютого і до початку квітня російські військові обстрілювали його з артилерії та авіації. Важко було повірити, що так може бути, що це тепер реалії мого сьогодення. Деякі місця неможливо було впізнати. Невеликі будиночки обабіч доріг лежали у руїнах та згарищах, усюди понівечений асфальт, навколо гори битої цегли, уламки дерев'яних та бетонних конструкцій, погоріла військова та цивільна техніка. Багатолітні товсті дерева перетворилися на зламані сірники. Я дізнався, що з 34 будівель шкіл, дві зруйновані вщент, а 25 – отримали пошкодження різного ступеня. А ще від злочинних дій окупантів у місті постраждало 1800 дітей. Вони отримали поранення, втратили батьків, домівки.

Багато людей виїхали з міста. Чимало моїх однолітків поїхали до центральних та західних регіонів України, а деякі – за кордон. Багато з них не повернулися й дотепер. Я дуже сумую за ними. Добре, що є можливість спілкуватися з друзями через соціальні мережі. Повсякдення дійсно стало іншим. Ми продовжуємо жити у війні. Починаємо звикати до виття сирен повітряної тривоги, хоча це значно обмежує наше життя. Вже знаємо, куди прямувати, в яке укриття. З нами завжди тривожний рюкзак і довгі ряди цифр необхідних мобільних телефонів у пам'яті. Якщо раніше заняття із цивільної оборони більшістю сприймалося як розвага, то зараз ми розуміємо, що від цих знань залежить наше життя. Вже дуже хочеться повернутися до повноцінного навчання у школах, бо онлайн спілкування ніколи не замінить живого.

Я по-особливому, з повагою і вдячністю, почав дивитися на українських чоловіків в одностроях. Став більше цінувати рідних. Радіти дрібницям та простим життєвим моментам. А ще я вірю, що настане час і все жахливе, моторошне, неприйнятне, розстріляне, знищене стане «колись» і більше ніколи не повториться. Тому, кутаючись в емоції ненависті до ворога, безмежної любові до України і великої гордості за наших героїв, вірю, що ми неодмінно вистоїмо і переможемо.

ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Литвин Тетяна, учениця 9-го класу Устечківської гімназії Товстенської селищної ради, Чортківського району, Тернопільської області
Керівник: Кукало Світлана Володимирівна, педагог – організатор

Війна - це, напевно, найважче випробування, яке випадає на частку нації, народу. Вона несе руйнування, яке охоплює все: від споруд і комунікацій, природних співтовариств до життя людини, його психіки, душі.

Особливо страшним, і що шокує на війні, виглядають муки і смерть дітей. Будучи найнезахищенішою групою населення, діти страждають найбільше за всіх. Недаремно існують стійкі словосполучення «діти війни», «дитинство, обпалене війною» і тому подібне. У цих образних виразах закодована суттєва суперечність між такими категоріями як: життя і смерть, добро і зло, буття і небуття. Дитина - плід любові, народжений для радості своїх батьків, що виражає надії на краще майбутнє, викликає почуття розчулення, бажання піклуватися - з одного боку, а з іншою - тотальне руйнування, страх, смерть, небуття...

Як зазначила радник – уповноважена Глави держави, кількість дітей, які фізично страждають від війни, щодня зростає. Так, на сьогодні 693 дитини поранені, 358 загинули, 203 зникли безвісти та щонайменше 5754 примусово переміщені та депортовані. Дані ці постійно змінюються.

Минуло більше вісім місяців з початку повномасштабної війни в Україні. Дітей продовжують вбивати та ранити, а жорстока реальність довкола залишає у маленьких хлопчиків та дівчаток глибокі травми на все життя. Війна перевернула життя мільйонів дітей нищівним чином. Вона спричинила одне з найшвидших широкомасштабних переміщень дітей

з часів Другої світової війни, ознаменувавши зловісну віху, жахливі наслідки якої можуть відчувати щонайменше кілька наступних поколінь.

Діти – наше майбутнє, продовження не тільки нас самих, нашого роду, нашої Держави. І як би там не було, що б ми не робили, людство завжди прагне одного – зробити світ кращим для своїх нащадків. І наші воїни, йдучи на війну, захищаючи сьогодні Україну від російської експансії, всі як один кажуть: «Я прийшов сюди, щоб захистити своїх дітей, щоб їм там, на вільній землі, жилося краще, і щоб вони ніколи не дізналися того жаху війни, якого зазнаємо ми, їхні батьки і матері, перебуваючи на фронті.» Так було завжди, і так буде.

На жаль, пропри всі старання, діти України сьогодні такі зазнали наслідків війни. Багато з них втратили одного чи й двох батьків, вимушені були залишити свої домівки, або й того гірше – не мали змоги цього зробити, і продовжують жити там, де щодня гримлять ворожі обстріли. І в цьому є провина кожного із нас, що ми були не достатньо уважними, свідомими, або й просто байдужими, і не розпізнали вчасно підступного ворога, який роками розробляв план та присипляв наші серця розмовами про вічну дружбу й братерство.

На мою думку, важливо приділити увагу дітям, батьки яких ветерани. Так, вони повернулися додому, але продовжують переживати жахиття у душі, щодня перемагати монстра війни всередині себе, щоб зберегти родину, але часто обставини бувають сильнішими за людей. Саме тому Україні так необхідна реабілітація сім'ями, адже війна змінила не тільки тих, хто був на фронті. Звідти ніхто не повертається таким, як був, і родина вчиться сприймати нового татка чи маму, вчиться забувати біль і страх, який кожного дня панував у родині – чи живий ще, чи повернеться?.. А коли не повернувся... .

Діти загиблих воїнів потребують нашого піклування понад усе. Війна забрала їх найдорожчих людей, і, на жаль, все, що ми можемо сьогодні зробити – це впевнитися в тому, що суспільство знає, що їх батьки – справжні герої, що їх подвиг не лишається без уваги, що вони втратили батька чи матір, але назавжди отримали Героя у роду і пожиттєву шану і вдячність оточуючих. Над цим ще треба багато працювати, адже наші люди, ті, що не бачили війни, часто не усвідомлюють усього болю ситуації, не мають достатньо поваги, а у кращому випадку – просто байдужі. Попереду багато роботи. На наших очах виросте ціле покоління дітей війни, і вони ніколи не будуть такими, як їх однолітки. Сподіваюся тільки, що вони будуть кращими – свідомими, впевненими, з власною позицією і баченням світу таким, яким він має бути, і допоможуть нам справді зробити його таким.

У війні в Україні діти є невинними жертвами, заручниками ситуації, але часто й стають героями. Число мирних жителів, які загинули від початку війни росії проти України, зростає з кожним днем. Війна триває. І в цій війні кожна матір має рятуватися сама і рятувати своїх дітей фізично і психічно.

Багато хто поїхав з дітьми далеко від рідних домівок. У більш безпечні області України або закордон. Тисячі мам з дітьми без чоловіка, без дому, без звичного буденного укладу, без звичного садочка, школи. Багато хто залишився вдома без відчуття безпеки, без спокою і знову таки - без звичного побуту, без звичної школи, без твердої опори. Кожна мама має знайти - невідомо де і як - невичерпний запас сил, щоб захистити своїх маленьких, щоб вберегти їх від всього того болю, що відбувається довкола. Сумно, прикро..

Війна торкнулася кожного з нас, кожної дитини, незалежно, де ми жили. Всі наші діти - діти війни. Всі постраждали. Страх, постійні стресові ситуації, переживання, втрати наших воїнів, мирних жителів, а це батько, мати, брат, сестра, дитина, чи просто знайомий чи, навіть, незнайомий. Душа болить за кожного українця, а серце розривається, коли страждають діти. Діти - дзеркало батьків, дорослих, що поруч. Тому перше, що треба зробити батькам - стабілізувати свій власний емоційний стан. Потурбуватись про свій захист і підтримку. Бо всі інші поради, щодо правильної підтримки для дітей в часи війни, базуються на цій першій істині: спочатку треба дати сили і ресурси мамі, щоб їй було чим підтримати дитину. Треба вкорінити маму, щоб вона могла бути опорою іншим.

А вчителям –виховникам, нічого більше не залишається, як підтримувати батьків та виховувати справжніх патріотів України. Все буде Україна!!!

ВІЙНА ЗА СВІЙ ШЛЯХ

Секція: Діти і війна: сучасний вимір

Прийма Руслана, учениця Ліцею №17 «Інтелект» Полтавської міської ради

Керівник: Данильченко А.В., вчитель історії

Війна. Хто б міг подумати, що вже більше як півроку це буде найуживаніше і найактуальніше слово? Ніхто. Ніхто навіть і уявити не міг, що в один зимовий день зміниться стільки доль, що в один момент життя всіх українців розділиться на «до» та «після».

Я в подробицях пам'ятаю ранок двадцять четвертого лютого. Найстрашніший ранок в моєму житті. У місті не було чути вибухів чи виття сирен, але чітко відчувався страх та безвихідність. Багато людей просто тікали в нікуди. Тікали, щоб врятувати своє життя. Ніколи я не бачила таких заторів. Вже о восьмій ранку були величезні черги до аптек та банкоматів, а в супермаркетах помітно опустіли полицьки. Всі метушилися та постійно повторювали: «пару днів у нас ще точно є». Я точно пам'ятаю як дзвонила друзям, дізнавалася чи все з ними добре та що вони планують робити далі. Проте, ніхто не знав, яку відповідь має дати і не розумів, як в двадцять першому столітті могла початися повномасштабна війна.

Перші тижні я завжди була напоготові, в спортивному костюмі і з тривожним рюкзаком на плечах. Під час кожної повітряної тривоги подумки прощалась з життям та просто боялася уявити, що буде далі. З жахом я читала новини про постійні обстріли і не могла зрозуміти за що це все. Навіть на думку не спадало, що ця страшна війна буде така довга та забере життя стількох чудових людей. Це все виглядало як страшний сон.

Зима закінчилася і прийшло чітке усвідомлення, що треба жити далі. Далі, але в нових реаліях. Комендантська година поступово зменшувалась, а деякі зруйновані будинки почали відбудовувати. Відкрили торгові центри та кафе, відновилося навчання та робота. Іноді здається, що все нормально, що все як раніше, хоча це далеко не так.

Я навіть була в таборі, де ще раз переконалась в руйнівній силі цього жаху. Кожне знайомство з дітьми з гарячих точок ніби обпікало з середини. Моя подруга спокійно розповідала як до неї на ділянку прилетів снаряд і залишив воронку глибиною в декілька метрів. Ще один друг показував відео фосфорних бомб, що спрацьовували над його містом, і поки у мене в жилах стигла кров від побаченого, він лише пожимав плечима, бо для нього то буденність. Дуже боляче, що сотні ні в чому не винних українців мають це пережити.

Я гадаю, війна — це найстрашніше, що може статися з людством. Ніхто не має відчувати стільки болю і нещастя. Ніхто не має права забирати чужі життя, домівки та мрії...Кожного дня ситуація на фронті змінюється і я дуже сподіваюся, що скоро все це закінчиться нашою перемогою. Почнеться прекрасний період відбудовування і Україна стане наймогутнішою державою за весь час її існування. А поки ми, маємо стояти на всіх фронтах і робити все можливе, щоб цей жах швидше закінчився.

Я І ВІЙНА

Селецька Жанна, учениця 10 класу Наукового ліцею міжнародних відносин УМСФ, вихованка гуртка «Юний краєзнавець» Центру позашкільної освіти Дніпропетровської обласної ради, місто Дніпро.

Керівники: Власова Н. С., вчителька історії та громадянської освіти Наукового ліцею міжнародних відносин УМСФ;

Рубленко В. М., вчитель історії Наукового ліцею міжнародних відносин УМСФ, керівник гуртка «Юний краєзнавець» Центру позашкільної освіти Дніпропетровської обласної ради, місто Дніпро

Війна – це не те, що показують нам у фільмах, і не те, про що пишуть світові політики, не те, що крутять по радіо. Війна – це не тільки негативні емоції. Війна – це складно, безжально, боляче. Я впевнена, що збройна агресія Росії проти України, неабияк зачепила кожного з нас, незалежно від того, ким, кожний із нас був і залишається бути.

Моє усвідомлення про повномасштабне вторгнення ранку 24 лютого було схожим із багатьма підлітками. Ще уночі я старанно вчила хімію, знаючи, що зранку я стоятиму коло дошки і мене опитуватимуть матеріал. Я була до цього готова. Але аж ніяк не до слів «Доню, прокидайся, почалася війна»!!! Ти вже не збираєшся до школи, а хутчіш кидаєш усе в «тривожну валізку». У такий момент тебе не переповнюють емоції, скоріше, вони усі моментально зникають. І хтозна, чи повернуться вони до тебе знову? І тепер розумієш, що лютий цьогоріч довгий, а число двадцять чотири лише нагадує тобі про той страх, який окутав тебе одного морозного ранку. У моїх особистих думках та моїй свідомості було одне – як пережити оце все, що почалося в Україні. Я і мої близькі розуміли, що відбувається зараз в Україні і якому стані зараз всі громадяни України, але ми – наша родина не розуміли одного – будемо ми жити у вільній, демократичній, правовій та європейській державі чи ні?

У перші дні, коли в повітрі лише вирує запах паніки та відчаю, а у вуха прорізається сигнал повітряної тривоги, бажання не розлучатись із родиною росте чимдуж. На жаль, лише при таких обставинах усі розуміють, наскільки важливо бути поруч. І тільки сидючи в обіймах маленької сестри і мами, чекаючи відбою тривоги, я зрозуміла, потрібно триматися разом до кінця. Найголовніше те, що моя сім'я – це джерело підтримки кожного з нас. Ми усі віримо у перемогу і наповнюємо вірою одне одного. І безумовно, наше життя кардинально відрізняється від того, яким ми жили до лютого ранку. Мої листування з друзями з усіх куточків України з «Як пройшов день?» перетворилися на «у тебе вибухи? Ти у підвалі?». Замість книжок, тепер я щоденно, гортаю стрічки новин вже протягом восьми місяців, а моя маленька сестра відрізняє звуки ракет. Звичні захоплення у мене та членів моєї сім'ї переросли у волонтерство та боротьбу з усім, що залишилося на території нашої неньки-держави від країни-агресорки.

Війна – каталізатор змін, який змушує дорослішати, рухатися вперед і допомагати іншим. Саме тому влітку із заходу України, ми переїхали до Дніпра – міста вибухів, постійних довготривалих повітряних тривог, сирен швидкої допомоги та поліцейських машин, звуків гелікоптерів та руху військової техніки до зони ООС, які дедалі більше заважали повернутися до звичного життя і нагадували про війну. Але гаряча потреба у допомозі цивільним та військовим не може обійти нас осторонь, тому ми за будь-якої можливості долучаємось до зборів амуніції та коштів, плетінні сіток та проведенні мітингів.

Я щаслива, що новому навчальному закладі мене оточує лише патріотизм та мотивація працювати задля перемоги Батьківщини. Викладачі надихають мене, аби я і мої однолітки ставали національно-свідомими та хоробрими. Моє серце радіє тому, що змогла продовжити навчання в одному з класних навчальних закладів Дніпра з вчителями однодумцями – вчителем історії з Маріуполя Владиславом Рубленком та вчителькою громадянської освіти Наталією Власовою.

Мабуть, мене приголомшує те, наскільки українці об'єдналися за ці вісім місяців воєнних дій і стали дійсно великою єдиною європейською родиною, не дивлячись на те, що хтось перебуває за кордоном, хтось в Україні, а хтось на тимчасово окупованих територіях. І єдине, що я знаю точно, так це те, що жодна зброя та обстріли не знищать мій народ, бо ми на перекір усьому будемо жити та процвітати, тому що – ми нескорені. Та мир, для всіх один – блакитне, тихе небо і безтурботне життя, яке повернеться до наших долонь вже незабаром.

МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ ДИТЯЧИХ ІГРАШОК УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ САМОРОБОК З СЕЛА ПОПЕЛЬНАСТОГО

Тамбовець Маргарита, вихованка гуртка “Історичне краєзнавство”

КЗ “Кіровоградський обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді”,

учениця 7 класу Попельнастівського ліцею Попельнастівської сільської ради

Керівник: Жванко В.І. вчитель зарубіжної літератури

Темою даної роботи є сучасні іграшки України та їх нові функції в контексті російсько-української війни на прикладах саморобок Єдика Кіяшка (2007 р.н.) з села Попельнасте Олександрійського району Кіровоградської області.

Учень сільської школи самостійно виготовив в період 2020-2022 років більше десятка діючих моделей сільськогосподарської техніки (трактори, мотоблоки та навісне обладнання до них: плуги, культиватори, обприскувачі, розкидувачі добрив тощо) і макети стрілецької зброї (гранатомет, кулемет, автомат АКМ, пістолети, револьвер, мисливська рушниця). Головним матеріалом для макетів став пакувальний картон.

Вся колекція дитячих саморобок була передана Культурно-освітньому Центру “Толока” восени 2021 року. Постійно працююча виставка моделей спочатку стала частиною експозиції для відвідувачів Центру, а потім героєм кількох телевізійних репортажів, дописів у СМІ та соціальних мережах.

Восени 2021 року Едуард Кіяшко з моделями сільськогосподарської техніки був запрошений на виставку “Агроекспо-2021” у місто Кропивницький.

Але, з початком активної фази російсько-української війни його моделі набули нових сенсів і функцій, не притаманних класичній дитячій іграшці. Їх опису та спробі дослідженню і присвячена ця робота.

В дослідженні на конкретних прикладах показано роль особистої ініціативи людей в творенні історії свого народу.

В період активної фази російсько-української війни предмети з колекції Єдика Кіяшка набули нового, непритаманного традиційній дитячій іграшці звучання. 24 лютого 2022 року ці саморобки, як і всі експонати та й сам інтер'єр Культурно-освітнього Центру трансформувалися і почав транслювати для глядачів і відвідувачів нові сенси. У паперових іграшок раптово “виросли зуби”.

Ось перший приклад. Центральна композиція на вході до культурно-освітнього Центру, з якої розпочиналася кожна екскурсія до війни, перетворилася на своєрідний “блокпост”. Там знаходиться великий банер з фотографією XIX століття, на якій зображена традиційна сільська сім'я: мати з малюком на руках та 8-10 річний хлопчик. Достатньо було прикріпити саморобну модель автомата на плече старшому хлопчику на фотографії та розташувати на жорнах модель кулемета, як композиція, що розповідала про землеробські традиції українців набула нового звучання. **Не тільки обробляти, а й захищати рідну землю** — ось така тисячолітня традиція українського народу. (Фото дивись у Додатках)

Ось другий приклад. Після відеороликів у соцмережах та телерепортажів про використання фермерами сільськогосподарської техніки для транспортування підбитих ворожих танків, вже 15-річний автор саморобок виготовив модель російського танку і додав її до вже існуючої колекції Центру. Зображення мирного фермерського трактора, який тягне у домашнє господарство підбитий російський танк, стало вже інтернет-мемом, темою для жартів, карикатур, скетч-шоу та мультиків. (Фото дивись у Додатках)

Таким чином, створена Едуардом Кіяшком модель танка в поєднанні з раніше виготовленою моделлю трактора - утворила промовисту композицію, на яку жваво реагують як діти так і дорослі. Ця нова композиція картонних моделей стала знаковою, бо розташувалася поруч з уламками російської ракети, збитою над сусіднім селом, та шевронами російських загарбників, переданих до нашого Центру земляками з фронту.

Тепер і дорослі і малі відвідувачі Центру відповідно реагують на цю інсталяцію, яка одночасно

є доступним об'єктом для гри у просторі Культурно-освітнього Центру “Толока”.

Граючись (трактором, що тягне танк) на килимку, простеленому поруч з експозиційною вітриною, де виставлені доступні для огляду і “мацання” зразки зброї за останні 6 тисяч років (від неолітичних кам'яних бойових молотів-сокир, скіфських накінечників для стріл... до уламків сучасних “Градів”) діти на практиці і без всякого пафосу сприймають і засвоюють важливі національно-патріотичні меседжі.

Таким чином, у новому соціально-політичному контексті ці дитячі саморобні макети вже набули нових сенсів і почали виконувати нові функції в нашому музейному просторі. Національно-патріотичне виховання, любов до своєї малої батьківщини, вивчення народних звичаїв і традицій, зв'язок поколінь... все це перестає бути лише абстрактними поняттями. Вони конкретизуються, стають певними символами, і “втілюються”, “поселяються” в новостворені предметні композиції. В нашому випадку — в моделі транспортних засобів і макети стрілецької зброї. Вони запускають у свідомості глядачів чи учасників гри певний логічний ланцюжок: предмет-поняття-діяльність. В умовах воєної реальності 2022 року - це новий прояв тисячолітніх народних традицій і соціологізація дітей у нових воєнних реаліях.

З початком активної фази російсько-української війни ці моделі набули нових сенсів і функцій, не притаманних класичній дитячій іграшці. Деякі питання, наприклад агітаційно-виховний потенціал саморобок, піднімаються автором вперше стосовно досліджуваного регіону. Саме тому ми можемо говорити про те, що ця робота має наукову новизну. Автор вважає, що опис таких пам'яток можна використати для наступних досліджень сучасного українського фольклору та сучасної народної міфології.

ДІТИ І ВІЙНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Цапенко Денис, учень Новомерчицького ліцею Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, член гуртка «Історичне краєзнавство» Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області

Керівники: Корецька Н.П., вчитель географії, Бескровцева І.О., керівник гуртка

*Війна! Порожні вулиці, сирени, укриття,
Вдягає ляльку поспіхом розгублене дитя.
Вломились «визволителі» злodingами у дім.
Поборемо, здолаємо! Дамо вогню усім!
Ніколи не пробачимо загарбницьку орду
За долі покалічені, за сльози і біду.*

*Війна. Летять над згарищем лелеки й журавлі,
І вперто лізе паросток зелений з-під землі. (Н. Карпенко)*

У Новорічну ніч 2022 року я загадував багато бажань, але війна перекреслила всі мої сподівання і, я вважаю, що не тільки мої... Ми, діти – дуже швидко подорослішали, почали по-іншому сприймати світ і всі його події, попритихали, наче, нашкодили. В голові летіли думки: що далі, що буде зі мною, моєю сім'єю, як далі навчатися...? Перші дні війни були найстрашнішими і найдовшими від невідомості. Сьогодні я вже розумію, що доля була до мене поблажлива: я залишився з родиною вдома, спав у своєму ліжку і мав що їсти, чого не скажеш про інших дітей.

З перших днів до нас в село почали приїздити родини, що шукали прихистку, тиші, тепла і спокою, їх єдиним бажанням було просто прихилити голову до подушки і не чути страшних вибухів і сирени, багато хто вже не мав житла. Звісно, що їхали разом з дітьми різного віку, але майже у всіх дитячих поглядах читалося – нам страшно, ми хочемо їсти, зігрітися, а де я буду навчатися і безліч інших питань. Наш навчальний заклад відразу було перетворено на тимчасовий пункт «Прихисток». На першому поверсі в класних кімнатах та в приміщенні дошкільного відділу замість парт були встановлені ліжка, шкільне меню відразу

переробили на повноцінні сніданки, обід і вечерю для людей, що тікали від війни. Жителі села всі як один почали приймати біженців, ділитися всім необхідним, діставати з погребів овочі та інші запаси, щоб хоч якось допомогти знедоленим сім'ям.

Перша родина, яка заїхала до школи, була з шести чоловік: тато, мама, син з невісткою і двоє маленьких онуків-близнюків по шість місяців. Їх привіз зовсім чужий для їх родини водій на своєму автомобілі, який вже був частково пошкоджений уламками від бомб, але він, під звуки сирен, гармат, вивозив людей з пекла, а потім знову і знову повертався, щоб врятувати ще чиєсь життя. А далі люди приїжджали, жили, частково заспокоювались, оскільки у нас було набагато тихіше ніж в місті, а потім їхали далі, хто на Західну Україну, хто за кордон, але були і такі, які прожили в нас до літа, а потім повернулись у Харків.

Моя мама Світлана, працює вихователем у дошкільному підрозділі. Коли почалася війна вихованці і учні залишились дома, але весь колектив закладу продовжував ходити на роботу, щоб забезпечити найкращі умови перебування людям, що знайшли тимчасове прихисток у нашій школі. Для них тричі на день готували їжу, прали білизну, прибирали, розважали діток, лікували. Кожного разу, коли мама поверталася додому, на її очах часто бриніли сльози, адже майже кожного дня, хтось приїздив зі своєю історією, зламаною долею, надшербленим дитинством. Було важко, спочатку готували з шкільних продуктів, а потім зносили всім селом, все хто що міг: овочі, консервацію, солодоші дітям, заготовки з морозильних камер і багато чого ще. Багато людей приносили постіль, ковдри і подушки, теплі речі та іграшки. Потрібно було обігрівати заклад, була зима. Чоловіки села разом зі своїми пилками, паливом, збиралися і пиляли дрова, щоб хоч трішки зігріти не душі, а тіла постраждалих людей. Несподівано, війна відкрила людські серця, наповненні добротою, співчуттям, переживанням за інших, і ще раз довела, що наш український народ найвеличніший і непереможний.

Згодом, наші односельчани, що почали займатися волонтерською діяльністю, стали нам допомагати речами гігієни, продуктами, дитячим харчуванням і багато іншим, що дало можливість ще більше і краще підтримувати наших біженців. Хоча, багато хто з них, стали нам рідними і щирими друзями. В закладі проживало 92 людини, найдовше затримались 65, з них 36 дітей.

Ми, діти, також старалися внести свій вклад. Коли не було уроків, ми приходили підтримати дітей-біженців, що проживали в школі, допомагали їм з уроками, підручниками, а деяким зошитами і ручками. Іноді грали у волейбол, щоб відволікти хоч на трішки від сумних думок. Одними з найстарших дітей були три дівчинки з міста Харкова Аня, Поліна і Ксенія. Вони проживали в школі з 3 березня і до червня, Аня потім поїхала з мамою до Великої Британії, Поліна до Німеччини, а Ксенія в липні повернулася з родиною в Харків. Дехто з них залишили спогади і слова вдячності.

«Мене звати Аня, мені 13 років. Я живу в місті Харкові, навчаюсь в 150-й школі в 8-А класі. Війна дуже змінила моє життя, не в кращу сторону. По-перше, в мій будинок потрапив снаряд, тепер в моїй квартирі немає вікон. В мою школу також потрапив снаряд, вона також без вікон, і має багато інших пошкоджень. Я дуже часто думаю, як зміниться моє життя після військових дій, але поки, потрібно жити сьогоднішнім. Я дуже вдячна цій школі, волонтерам, особливо директору, що приютили нас і дали можливість залишитися тут на певний час.

Сюди я приїхала з моєю подругою Поліною. Ми дуже всім вдячні за все. Я дуже скучаю за Харковом і дуже хочу повернутися, але поки, це неможливо. Я надіюсь, що це все скоро закінчиться і ми повернемося.»

Сьогодні Аня з мамою за кордоном, але часто пише, що хоче додому, таких як вона багато. На жаль, пропри всі старання, діти України сьогодні таки зазнали наслідків війни. Багато з них втратили одного чи й двох батьків, вимушені були залишити свої домівки, або й того гірше – не мали змоги цього зробити, і продовжують жити там, де щодня гримлять ворожі обстріли.

Але ми – УКРАЇНЦІ! Хоч і маленькі, але маємо українську незламну гідність і волю, співочу мову і найкращу націю з великим майбутнім!

ДІТИ І ВІЙНА

*Чихічина Анна, учениця 10-А класу Личківського ліцею
Личківської сільської ради Дніпропетровської області
Керівник: Онищенко Г.І., вчитель біології та хімії*

*"Від війни не можна чекати ніяких благ"
(Вергілій)*

Як почувуються діти в умовах війни?

Найактуальніше питання, яке сьогодні намагаються вирішити не тільки в Україні, але і у всьому світі – це закінчення війни!

Філософія розглядає війну не тільки у контексті питань озброєння і стратегії, але і ставить запитання про значення і походження війни, відношення війни до людської природи та етики ведення війни. Певні аспекти філософії війни можуть перетинатися з філософією історії, політичною філософією та інше.

Війна-це найстрашніший спосіб розв'язання політичних конфліктів, під час якого страждають всі: починаючи з військових, які мають обов'язок захищати державу й, завершуючи ні в чому невинними жінками та дітьми.

Ще менше, ніж рік тому наш, український, завжди мирний та дружелюбний народ, навіть гадки не мав, яке тяжке та кровопролитне майбутнє на нас чекає. Ми й не здогадувалися, що таке можливе сьогодні, адже за вікном двадцять перше століття й, здавалося б, всі питання можна вирішити мирним шляхом, уникаючи таких численних втрат. Але не тут то було: країна-агресор вирішила вчинити повномасштабне вторгнення до нашої квітучої та незалежної України, розбиваючи вщент міста й, вбиваючи тисячі невинних цивільних, які просто хотіли жити.

Всім давно відомо, що наш народ ніколи не був ініціатором воєнних конфліктів та завжди палко бажав миру, а от росіяни-це той народ, який прагне влади у всьому світі, адже ми не перша країна за історію існування Росії, над якою вона намагається здійснити геноцид. Згадаймо, навіть вторгнення Росії на територію Сирії в 2015 році: вони жорстоко знущалися з кожного сирійця, катуючи тижнями, а то й навіть місяцями; вбивали й гвалтували жінок та немовлят; мучили пенсіонерів, залякуючи до смерті.

Ось уже більше, ніж вісім місяців невинно горять міста та села, руйнуючи життя людей; наші військові тримають оборону та не дають фашистам загарбати наші родючі землі. Але втрати в нас великі: помирають захисники, яких росіяни скидають в братські могили, не даючи рідним можливості похоронити по-людському, вбивають цивільних, гвалтують жінок та юних дівчат, знущаються з дітей, позбавляючи їх батьків та права на нормальне життя.

Діти-це такі беззахисні маленькі люди, яким потрібна турбота, захист та допомога у всьому, а не таке життя та страждання від цього жахіття, яке відбувається на просторах нашої Батьківщини.

Долю та життя українських дітей кардинально змінила дата двадцять четвертого лютого дві тисячі двадцять другого року: подія повномасштабного вторгнення росіян на наші території. Саме в цей день в маленьких та колись ще безтурботних серцях українців зруйнувалися всі мрії та віра в краще. Багато дітей почали втрачати рідних: багатьох вбивали на фронті; безліч помирало від голоду, сидячи місяцями в підвалі без їжі й води та ховаючись від фашистів; багатьох закатовували та гвалтували до смерті, не жалюючи ні дітей, ні жінок.

Цей фатальний день перевернув життя безтурботних дітлахів догори дригом, позбавивши їх можливості жити в мирній, спокійній та захищеній країні. Серця малечі переповнюються жагою до нормального життя, страхом за рідних та за себе, болем за свою країну.

Але, за рахунок того, що українці-сильна нація, діти теж стоять мужньо й твердо. Ці колись безпорадні дітлахи тепер збирають кошти на допомогу збройним силам України, продаючи зроблені власними руками вироби, співаючи в містах пісні, граючи на музичних

інструментах та заробляючи різними шляхами гроші. Це сильне покоління з добрими серцями та умілими руками, яке готове будь-яким чином допомогти своїй Батьківщині.

Багато людей виїхало за кордон, аби вберегти себе та своїх рідних від поневолення чи вбивства руками російських загарбників. Діти переносять це дуже складно, адже доводиться залишати рідну домівку, друзів та близьких. Цим маленьким людям тяжко адаптуватися до нових умов життя, до того, що навколо розмовляють незрозумілими мовами; що поруч немає друзів, які залишилися в Україні чи теж повийїджали закордон.

Та й взагалі це травма на все життя для дитини, яку розлучили з Батьківщиною.

А ще більшу травму отримують діти, які залишаються одні в цілому світі, де нікому їх захистити, але росіян це не лякає і ні краплі не насторожує, адже вони продовжують вбивати, гвалтувати та катувати людей. А що до новонароджених дітей, матері яких не встигли виїхати з країни чи їм просто не було куди йти? Знаєте яка спіткала доля цих діточок? Вони народжувалися в підвалах, метро та навіть просто неба. Деякі не виживали та помирили разом з матір'ю, не побачивши світ взагалі.

Сьогодні більшість країн світу усвідомлюють, що рашисти - це та нація, яка загубила життя десятків тисяч людей не тільки українського народу.

Аналізуючи відомі факти та події стосовно України, вбивство українців не є для росіян злом за своєю природою, оскільки прихильність до демократії та незалежності можна прирівняти до втрати розуму та совісті. Ми навіть не уявляємо чим можна пояснити численні воєнні злочини, вчинені російськими солдатами проти цивільного населення в Україні, які можна розцінювати як геноцид, та які вимагали зведення людей до недолюдей.

Саме сьогодні, зараз, вирішується майбутнє України та українців.

На мою думку - ніякі діти не заслуговують на таке життя, яке влаштовує сьогодні нам Росія!

«ГЕРОЇ ЖИВУТЬ ПОРУЧ: БОГДАН ВОВК-ВІД СКРИПКИ ДО ГРАНАТОМЕТА

Янюк Софія, учениця 6 класу Копанківської гімназії Калуської міської ради, вихованка гуртка «Етнографічне краєзнавство» Івано-Франківського ОДЦТКУМ
Керівник: Бохінська Ірина Володимирівна, вчитель початкових класів Копанківської гімназії, керівник гуртка «Етнографічне краєзнавство» Івано-Франківського ОДЦТКУМ

Сьогодні твориться історія, учасниками якої є ми самі. І від кожного з нас залежить доля нашої Батьківщини. Від нас залежить, чи Україна і надалі буде незалежною державою. Сьогоднішні події в Україні не дають спати кожному свідомому українцю. На сході нашої держави - війна. Війна. Просто слово. П'ять літер. Але скільки асоціацій пробуджує в нас воно! Біль, героїзм, патріотизм, туга за близькими людьми, ненависть та любов... А на війні, як на війні: втрати, поразки, перемоги, відчай, розпач і сподівання... Ціле плетиво людських емоцій та бажань. Серед яких одне, мабуть, найбільш вагоме — перемогти та вижити...

Важка це праця захищати мир! Односельчани, вихідці з мого села є учасниками АТО/ООС. Вони залишили свої домівки, щоб захищати Україну, її волю, її незалежність. Їм болить те, що розривають на шматки нашу землю, і я вірю, що вони відстоять цілісність нашої держави, її волю, її пісню, золоті українські жита і мир.

Мир, незалежність та цілісність держави захищають для нас наші захисники – справжні герої сучасності. Про них варто знімати фільми, писати книжки та розповідати в школах. Ми повинні зробити все, щоб про них не забули. Тих, завдяки кому ми зараз спокійно ходимо до школи чи на роботу. Будучи в безпеці, ми до кінця не усвідомлюємо всієї цієї ситуації, що відбувається. Все добре, допоки добре. Пам'ятаймо це!

«Коли маси любов у серці...»

Звичайна проста біографія пересічного хлопця зі своїми мріями, планами, радощами та негараздами. Богдан Вовк – простий хлопець із маленького села на Прикарпатті, із щирою посмішкою, романтичною душею та сумними очима, очима які бачили відблиски війни, смертей і сліз. Він боєць славнозвісної 24-ї окремої механізованої бригади. Він просто йшов

захищати свою Батьківщину, без досвіду і якихось переконань. Він гідно виконав свій військовий обов'язок, а зараз продовжує стояти на сторожі спокою у Державній пожежно-рятувальній частині 24 м. Калуша старшим пожежним рятувальником.

Довідка. Вовк Богдан Михайлович народився 25 вересня 1986 року у селі Станькова, Калуського району, Івано-Франківської області. У 2001 році закінчив Станьківську ЗОШ І-ІІ ступенів. У позашкільний час відвідував Калуську дитячу музичну школу №2 по класу скрипки, у класі викладача Семаньків Оксани Петрівни.

Після закінчення школи вступив до Калуського державного училища культури (тепер Калуський коледж культури і мистецтв), де продовжив навчання гри на скрипці, на відділі народних інструментів. У 2005 році поступив у КНУКіМ (Київський національний університет культури і мистецтв), де провчився 2 роки і отримав ступінь бакалавра. У цьому році його було призвано до лав Збройних Сил України. Проходив службу у ДПСУ (державній прикордонній службі України) біля м. Ужгород МПЗ «Чоп» Мобільна прикордонна застава. З 2006 року працював у ТОВ «АНТАРЕС» спочатку охоронцем, потім старшим охоронцем, далі старшим зміни охорони і відповідальним черговим управління охорони. 14 серпня 2014 року був призваний у ЗСУ у м. Яворів. Всю службу провів на передовій. Спочатку у смт. Кримське, потім с. Новотошківське, далі Авдіївка. Демобілізований 13 вересня 2015 року. 31 жовтня 2015 року одружився, виховує доньку.

Нагороджений Богдан Вовк медаллю «За жертвовність і любов до України», медаллю «Учасника АТО», відзнакою «За бойову звитягу», Подякою «За мужність, героїзм, патріотизм проявлений у боротьбі з агресором», Грамотою «За сумлінне виконання службового обов'язку, зразкову військову дисципліну, проявлену розумну ініціативу при виконанні поставлених бойових завдань в зоні Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, зразкову військову дисципліну та з нагоди Дня Незалежності України», Грамотою «За мужність і відвагу, проявлені в боях за цілісність і незалежність нашої держави в зоні АТО на Сході України, патріотизм, високу громадянську позицію та з нагоди відзначення Дня Незалежності України».

Багато хто говорить, що в наш час люди стали злі, але це не так. Можна побачити на сьогоденному прикладі, що світ повний добрих і самовідданих державі людей, які борються за наше майбутнє. Справжній патріотизм – це не високопарні слова, не емоційний прояв справедливого гніву до загарбників та гарні промови про любов до України, а спокійна професійна праця кожного на своєму місці. Вона, і тільки вона, наблизить нашу перемогу.

Ми маємо проявляти любов і повагу до таких людей і до власної країни. Треба починати з себе, щоб згодом будувати щасливе життя в державі. Цінуймо нашу Україну й тих героїв, що готові віддати все заради нашого світлого майбутнього.